

Војно

ДЕЛО

6

1996

Војно
ДЕЛО

општевојни теоријски часопис

УДК 355/359 □ YU ISSN 0042-8426

БРОЈ 6/1996. ГОДИНА XLVIII новембар – децембар *Издаје двомесечно*

НАЧЕЛНИК

Станоје ЈОВАНОВИЋ, пуковник

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Славољуб ШУШИЋ, генерал-мајор (председник);
проф. др Андреја МИЛЕТИЋ; мр Душан ВИШЊИЋ, пуковник;
доц. др Радомир ЈАНКОВИЋ, пуковник; проф. др Александар
ДРАШКОВИЋ; проф. др Мирољуб ЈЕВТИЋ; доц. др Радован
ИЛИЋ, пуковник; др Милорад ЂОРЂЕВИЋ, пуковник;
мр Милован ВЛАЈКОВИЋ, пуковник; проф. др Радосав
АНЂЕЛКОВИЋ, пуковник; мр Петар ДРАЖИЋ, пуковник;
др Радосав ШУЉАГИЋ; др Светозар РАДИШИЋ, пуковник
(секретар); мр Слободан ЈАУКОВИЋ; мр Милинко
СТИШОВИЋ, пуковник; мр Јан МАРЧЕК,
потпуковник; мр Милан ШУМОЊА, мајор

РЕДАКЦИЈА

- Главни и одговорни уредник
др Светозар РАДИШИЋ, пуковник

Уредници

Станислав АРСИЋ, потпуковник
Нада ДРАГИШИЋ, проф.

Адреса: Редакција часописа „Војно дело“, (ВЕ) 11002 Београд,
Ул. Бирчанинова бр. 5 * Главни и одговорни уредник: цивилни
681-565, војни – централа 2351-020, локал 29-487; уредници:
33-060 и 33-928; технички секретар 33-258 * Претплата: централа
656-122, локал 22-584 (за часопис „Војно дело“) * Пошт. фах 692
* Жиро-рачун НИУ „ВОЈСКА“ код Службе платног промета:
40823-849-0-2393 * Цена броја 15,00 динара; за иностранство 8,00
УСД, 13 ДЕМ.

Међународни односи

Мр Владан Јончић	Војна потреба и међународно ратно право	9
Мр Милан Мијалковски, пуковник	Одбрана од тероризма	26
Коста Догу, пуковник	Облици угрожавања безбедности Савезне Републике Југославије	48
Др Милан Опачић, пуковник	Укидање санкција СР Југославији – значење и основаност сумњи	59

Функционисање одбрамбеног система

Др Бошко Надовеза, пуковник	Критеријуми за избор и постављење старешина на одређене дужности . .	78
Др Недељко Јокић	Исхрана као пресудан чинилац квалитета живљења и одбрамбене моћи земље	86
Милан В. Петковић, пуковник	Информације и информациона технологија у савременом командно-информационом систему	95

Ратна вештина

Др Момчило Сакан, пуковник	Однос ратне вештине према другим војно оријентисаним научним дисциплинама	108
Мр Златомир Грујић	Односи у војној организацији	126

Доктрине

Драгомир Ивановић, пуковник	Оклопне и механизоване јединице у одбрамбеној операцији	142
--------------------------------	---	-----

Погледи

Василије Церовић	Андрићев поглед на рат	153
Проф. др Велимир Абрамовић	Теслино схватање рата и будућност ратних процеса	164

Прикази

Др Петар Кнежевић	Велике силе на Балкану	189
	Summary	199
	Résumés	207
	Die Resume	215
	Резюме	223

CONTENTS

	<i>International relations</i>	
M Sc Vladan Jončić	Military necessity and international law of war	9
M Sc Milan Mijalkovski, Colonel	Defence from terrorism	26
Kosta Dogu, Colonel	Forms of threatening the security of Federal Republic Yugoslavia	48
D Sc Milan Opačić, Colonel	Lifting of sanctions against FR Yugoslavia – meaning and foundation for doubts	59
	<i>Functioning of the defence system</i>	
D Sc Boško Nadoveza, Colonel	Criteria for selection and appointment of military leaders to their posts	78
D Sc Nedeljko Jokić	Nutrition as a decisive factor of quality of life and of defensive power of the country	86
Milan V. Petković, Colonel	Information and information technology in modern command and information systems	95
	<i>Art of war</i>	
D Sc Momčilo Sakan, Colonel	Relations between the art of war and other militarily orientated branches of science	108
M Sc Zlatomir Grujić	Relations in a military organization	126
	<i>Doctrines</i>	
Dragomir Ivanović, Colonel	Armoured and mechanized units in a defence operation	142
	<i>Views</i>	
Vasilije Cerović	Andrić's view on war	153
Prof. D Sc Velimir Abramović	Tesla's views on war and on future war processes	164
	<i>Reviews</i>	
D Sc Petar Knežević	Great powers in the Balkans	189
	<i>Summary</i>	199

SOMMAIRE

Rapports internationaux

Mr Vladan Jončić	Nécessité militaire et Droit international de guerre	9
Mr Milan Mijalkovski, Colonel	La défense contre le terrorisme	26
Kosta Dogu Colonel	Formes de menace de sécurité de la République Fédérale de Yougoslavie .	48
Dr Milan Opačić, Colonel	Arrêt des sanctions contre la RF de Yougoslavie – signification et réalité des craintes	59

Fonctionnement du système de défense

Dr Boško Nadoveza, Colonel	Critères pour le choix et la désignation des autorités aux postes déterminés . .	78
Dr Nedeljko Jokić	Nourriture comme le fait déterminant de la qualité de vie et de la puissance défensive du pays	86
Milan V. Petković, Colonel	Informations et technologie informatique dans le système de commandement et d'information moderne	95

Art de guerre

Dr Momčilo Sakan, Colonel	Le rapport de l'art de guerre envers des autres disciplines scientifiques et militaires	108
Mr Zlatomir Grujić	Rapports à l'intérieure de l'organisation militaire	126

Doctrines

Dragomir Ivanović, Colonel	Unités mécanisées et blindées dans une opération défensive	142
-------------------------------	--	-----

Points de vue

Vasilije Cerović	Point de vue d'Andrić concernant la guerre	153
Prof. dr Velimir Abramović	Le raisonnement de Tesla concernant la guerre et le futur des processus de guerre	164

Comptes rendus

Dr Petar Knežević	Grandes puissances sur les Balkans . .	189
-------------------	--	-----

Résumés	207
--------------------------	-----

Die Internationalebeziehungen

Mr Vladan Jončić	Der militärische Bedarf und das Internationaleskriegerrecht.	9
Mr Milan Mijalkovski, Oberst	Die Verteidigung vom Terrorismus . .	26
Kosta Dogu, Oberst	Die Formen der Gefährdung der Sicherheit die Bundesrepublik Jugoslawien	48
Dr Milan Opačić, Oberst	Die Abschaffung der Sanktion der Bundesrepublik Jugoslawien – die Bedeutung und die Grund der Verdacht	59

Die Funktionierung des Verteidigungsystems

Dr Boško Nadoveza, Oberst	Das Kriterium für Auswahl und die Aufstellung des Vorgesetzten auf den bestimmten Dienst.	78
Dr Nedeljko Jokić	Verpflegung wie entscheidende Faktor des Qualitäts des Lebens und der Verteidigungsmacht des Landes.	86
Milan V. Petković, Oberst	Die Information und das irrationale Technologie in modernen Kommando-informationsystemen.	95

Die Kriegskunst

Dr Momčilo Sakan, Oberst	Die Beziehung der Kriegskunst gegen anderen militär-orientieren wissenschaftlichen Disziplin.	108
Dr Zlatomir Grujić	Die Beziehung in militärischen Organisation	126

Die Doktrin

Dragomir Ivanović, Oberst	Der Panzer und mehanisierte Einheiten in der Verteidigungsoperation	142
------------------------------	---	-----

Die Überblicken

Vasilije Cerović	Andrić Überblicken auf dem Krieg . .	153
Der Professor dr Velimir Abramović	Tesla die Erfassung des Krieges und die Zukünftige des Kriegaprozes	164

Die Darstellungen

Dr Petar Knežević	Die Offensive auf Balkan	189
-------------------	------------------------------------	-----

Die Resume	215
-----------------------------	------------

СОДЕРЖАНИЕ

Международные отношения

Канд. наук Владан Йончич	Военная потребность и международное военное право	9
Канд. наук Милан Миялковски, полковник	Защита от терроризма	26
Коста Догу, полковник	Формы угрозы безопасности Союзной Республики Югославии	48
Д-р Милан Опачич, полковник	Отмена санкций СР Югославии – значение и обоснованность сомнений	59

Функционирование оборонительной системы

Д-р Бошко Надовеца, полковник	Критерии выбора и назначения офицеров на определенные должности	78
Д-р Неделько Йокич	Питание – решающий фактор качества жизни и оборонительной мощи страны	86
Милан В. Петкович, полковник	Информация и информационная технология в современной командно-информационной системе	95

Военное искусство

Д-р Момчило Сакан, полковник	Отношение военного искусства к другим научным дисциплинам, военной ориентации	108
Канд. наук Златомир Груич	Взаимоотношения в военной организации	126

Доктрины

Драгомир Иванович, полковник	Бронетанковые и механизированные войска в оборонительной операции	142
---------------------------------	---	-----

Взгляды

Василие Церович	Взгляд Андрича на войну	153
Проф. д-р Велимир Абрамович	Тесла, его понимание войны и будущее военных процессов	164

Обзор книг

Д-р Петар Кнежевич	Великие державы на Балканах	189
--------------------	---------------------------------------	-----

Резюме	223
-------------------------	-----

Војна потреба и међународно ратно право

УДК 341.3:355.01

Мр *Владан Јончић*

Војна потреба и међународно ратно право су антиподни појмови, јер војна потреба произилази из рата, а међународно право из начела хуманости. Војна потреба је околност која налаже предузимање насилних мера за постизање ратног успеха. Између рата и хуманости налази се међународно ратно право, које је компромис између потпуне слободе ратовања, потребне ради постизања ратног циља, и захтева хуманости. Тако војна потреба постаје дозвољено одступање од поштовања правила ратног права. Еволуција њиховог односа почиње крајем 17. и током 18. века, поделом ратова на „праведне“ и „неправедне“, и учењима првих теоретичара међународног права Гроцијуса, Мартенса и Клубера. У току 19. и почетком 20. века између присталица та два института водио се прави „рат“ око тога коме треба дати предност. Присталице предности војне потребе над међународним ратним правом налазили су основ у праву нужде и установили теорију војне потребе. Злоупотреба војне потребе и знатна кршења правила међународног права у току Првог и Другог светског рата утицали су да се теорија војне потребе после Другог светског рата постепено напусти. Забраном рата у Повељи ОУН одбачен је правни основ за позивање на војну потребу, што је утицало да се војна потреба сведе у нормалне оквире војних захтева, јер је рат, ипак, остао реалност међународних односа. Савремена схватања и јачање улоге међународног права утицали су да се смањи улога војне потребе, а повећа улога међународног права. Приликом кодификација после Другог светског рата вођено је рачуна о војној потреби, уз покушај да се дају прецизне формулације у вези с одступањем од хуманитарних захтева. Опасност од враћања теорије војне потребе још постоји, јер су оружани сукоби остали средство за решавање спорова између држава.

Увод

Једно од начелних питања о теорији међународног ратног права и примене у пракси међународних правила оружаних сукоба јесте питање места, улоге и домашаја начела војне потребе у међународном ратном праву. Расправа о том питању је нужна због тога што још увек није отклоњена опасност да се признањем начела војне потребе у било којем

облику изиграју прописи и примена међународног ратног и хуманитарног права и доведу у питање делотворност и примена прописа ратног права. Међународно ратно право, као део међународног права оружаних сукоба,¹ у основи је компромис између начела хуманости и војне потребе.²

Правила ратног права обухватају прописе којима треба да се ублаже страхоте рата и рат учини хуманијим, колико је то могуће. Отуда – иако се укоренило схватање Блунчлија, још из 1878. године, да је идеал правног поретка мир, а не рат – све док постоји реалност рата, општечовечански је интерес да се рат, колико је могуће, регулише неким правним оквирима.³ То су само делимично правила игре, јер се њима ограничава употреба само неких средстава која служе сврси игре, а њиховим искључивањем се одређује њен карактер. У рату могу постојати само правила борбе, која су условљена специфичним приликама рата као крајњег напора ратујућих страна за постизање одређеног циља – војне победе. Циљ војне победе јесте уништење војног потенцијала противника уопште или његово присиљавање на одређено понашање у корист победника.

С друге стране, постоји захтев да се рат хуманизује и уведу правила која ће обезбедити испуњење тог захтева. Убијање људи, разарање њиховог здравља и уништавање материјалних, културних и духовних добара, као пратећи елементи рата, неминовне су последице рата и, у сваком случају, повреда начела хуманости. У том смислу, рат и хуманост су супротни појмови. Они се могу измирити само уважавањем сврхе рата, у којем се користе сва прикладна средства за савладавање противника. Поставља се питање зашто се не користе сва расположива средства и зашто се поштују пређутне забране неких иначе дозвољених средстава. Основ за то је у примени репресалија друге стране. Зато су нека правила, установљена још у најранијим ратовима, сачувана као забрана перфидних начина борбе (забрана злоупотребе беле заставе, знака Црвеног крста, парламентарара, и друго). Зато војну потребу треба сматрати као дозвољено одступање од поштовања правила ратног права, односно, као примену неких норми ратног права у појединим ситуацијама, које се, позивањем на војну потребу, могу прекршити у рату. Међутим, такво схватање је, у крајњем, довело до појаве *теорије војне потребе*. У њеној радикалној варијанти пошло се од узречице немачких теоретичара класичног међународног права „*Kriegsraison geht vor Kriegsmanier*“, што значи да једна од страна у рату може, кад год јој

¹ Међународно ратно право и међународно хуманитарно право делови су међународног права оружаних сукоба, мада има теоретичара који сматрају да је међународно хуманитарно право потпуно независна област међународног права, као и схватања да међународно хуманитарно право не постоји као посебно изграђен систем права. Међународним правом оружаних сукоба обухваћени су и оружани сукоби који немају међународни карактер.

² Г. Перезић, *Међународно ратно право*, ВИНЦ, Београд, 1986, стр. 22–25; С. Аврамов, *Међународно јавно право*, „Научна књига“ Београд, 1989, стр. 536, и J. Andrassy, *Војна потреба и ратно право*, ЈАЗУ, Загреб, 1960, стр. 164–165.

³ J.C. Bluntschli, *Das moderne Völkerrecht der civilisirten Staaten*, 1878, p. 287.

одговара, да поступи супротно прописима међународног ратног права и да, под тим изговором, крши међународно призната правила чак и када их је прихватила. При томе, под изразом *Kriegsmanier* подразумева се укупност правила ратног права. Ипак, теорија војне потребе, као основ за непридржавање правила међународног ратног права, није јединствена. Постоје разлике у томе шта се подразумева под војном потребом и која правила, због ње, могу бити мимоиђена према учинку који би постојање војне потребе требало да има на обавезност прописа ратног права.

Еволуција појма војна потреба

Појам *војна потреба* развијао се упоредо са теоријским схватањима и првим прописима међународног права у 17, 18. и 19. веку. Најстарији покушаји да се прецизира појам војне потребе учињени су у време владавине школе природног права, која је начело војне потребе ограничавала само према онима који воде „неправедан рат“, док је ономе ко води „праведан рат“ начело војне потребе било дозвољено.

У 19. веку издвојила су се два класична теоретичара међународног права – Мартенс и Клубер. Мартенс је био заступник позитивистичког смера, а Клубер представник школе природног права. Клубер је полазио од претпоставке Гроцијусове школе да је у рату против непријатеља све допуштено, али је задржао појам праведног рата, тако да је неограничену слободу у избору средстава признавао само страни која води праведан рат. Међутим, увидео је да су се између европских цивилизованих држава створила, путем обичаја, нека ограничења која су прерасла у ратне обичаје. Одступања су била дозвољена само у случају репресалија или неких ванредних околности. Према природно-правној школи, та одступања су била допуштена под условом да су примерена ратном циљу, да их користи противник који води праведан рат и да се не вређају права трећих.⁴

Мартенс је полазио од претпоставке да је према међународном праву допуштена употреба сваког средства којим се може нашкодити непријатељу. Међутим, у сукобу између европских народа примењивана су и правила ратног права која су се заснивала на уговорима, обичајима и неким појединачно утврђеним правилима, што је све скупа сачињавало ратне законе (*Kriegsmanier*). Мартенс је разликовао прописе којима се забрањују нека средства, и то у свим околностима (осим у случају репресалија), и прописе којима се забрањују нека средства према правилу, али су у одређеним условима допуштена (ако их је прекршила супротна страна или ако се одступања од тих прописа могу оправдати *војном потребом*)⁵. Мартенс је, дакле, поставио војну потребу као опште начело које се примењује у конкретним случајевима, али је

⁴ Klüber, *Europisches Völkerrecht*, 1821, 243, p. 395.

⁵ Martens, *Einleitung in das positive europäische Völkerrecht auf Verträge und Herkommen gegründet*, 1796, p. 304.

признавао и прописе ратног права који садрже апсолутне забране које вреде увек, осим у случају репресалија.

Питање одређивања појма војне потребе и његовог домаћаја заострило се у време првих великих кодификација међународног ратног права (*Париска поморска декларација* 1856, *Женевска конвенција* 1864, *Петроградска декларација* 1868). Тада се поставило питање односа између обичајноправног начела војне потребе и кодификованих делова прописа ратног права. Први пут је начело војне потребе подређено прописима ратног права у познатим *Либеровим упутствима* 1863. године.⁶ Према чл. 14. Упутства, војна потреба се „како је схватају цивилизирани народи, састоји од потребе таквих мера које су неопходне за осигурање циљева рата и које су законите према модерним законима и обичајима рата“⁷. Та форма је касније прихваћена у многим војним правилима и инструкцијама у европским војскама. С обзиром на то да је Либер тим упутством кодификовао међународно ратно право, морао је да одреди однос војне потребе и ратног права. Иако је у чл. 14. одредио појам војне потребе, на другим местима је ипак војну потребу споменуо као изузетак који допушта одступање од правила које је ту постављено (чл. 9, 22, 23. и други).

Блунчли је имао другачији приступ у својој кодификацији. Полазио је, пре свега, од општег начела међународног права да „... међународно право не одобрава као варварску поставку, да је према непријатељу допуштено све, што се зараћеној држави чини корисним... јер међународно право повезује за време рата зараћене стране као чланове човечанства и ограничава их у употреби насилних средстава“.⁸ Тиме је начело општег важења норми међународног права ставио испред војне потребе. Био је још конкретнији у коментару тог члана: „Будући да је рат насилна правна помоћ, а његова коначна сврха успостављање правног поретка и мира, то и војна сила мора поштовати ограничења редовите правне потребе и сме их само онда и толико прекорачити, колико то изузетно тражи војна потреба. Неверност и варварска окрутност нису дозвољене против непријатеља ни онда када се оне чине корисним за ток рата. Читаво постојање ратног права представља ограничавање ратне страсти и ратне самовоље“.⁹ Чланом 549. Блунчли је преузео чл. 14. Либерових упутстава и војну потребу ставио у оквир усклађивања са „општим правом и ратним обичајима цивилизованих народа“. Очигледно, Блунчли је разликовао прописе који се изузетно могу преступити, ако то захтева војна потреба, и прописе на основу којих не може бити позивања на војну потребу. То се види из чл. 563. његове кодификације, где забрањује позивање на злочин, макар то и

⁶ Под Либеровим упутствима (инструкције) подразумева се кодекс правила под називом *Упутство за поступање војске Сједињених Држава у рату*, које је сачинио Францис Либер 1863. године.

⁷ У складу са наведеним су и чл. 19, 22, 23. и 38.

⁸ Bluntschli, *Das moderne Völkerrecht der civilisierten states als Rechtsbuch dargestellt*, 1868, 534.

⁹ Bluntschli, исто, pp. 298–299.

било корисно за вођење рата. Ипак, колико год да је доследан, Блунчли је морао да допусти изузетке од постављених прописа у корист војне потребе, и то је на више места различито формулисао.¹⁰

Последица теоријских поставки било је прихватање ограничавања војне потребе у првим покушајима службене кодификације ратног права. У *Петроградској декларацији*, иако је имала мало чланова и ограничен домашај, дата је прва општа изјава писаног права о начелу војне потребе. У самом уводу, у облику начела, у Декларацији се наглашава да је једини законити циљ рата слабљење војне силе непријатеља, па је у ту сврху довољно онеспособити за борбу што је могуће више војника. Тиме су постављене техничке границе употребе силе у рату, на којима се морају зауставити војне потребе пред захтевима хуманости. *Бриселска декларација* из 1874. године није постала обавезан извор међународног права, али је у њој настављен правац Петроградске декларације у погледу војне потребе иако је изостао руски предлог у Нацрту декларације, у којем је третирано и питање војне потребе. Наиме, у одељку „Општа начела“ била су предложена два параграфа (параграф 3 и 4) којима су дозвољена сва средства за постизање ратног циља „у складу са законима и обичајима рата и оправданим потребама рата“. Међутим, параграф 4 не оправдава за потребе рата „издају земље, објаву да се ставља ван закона, ни употребу насиља и окрутности“. У коначној редакцији је остала само формулација: „Закони рата не признају зарађеним неограничено право избора средстава за наношење штете непријатељу“.

У војним круговима се јавило схватање сасвим супротно наведеном. Изразити представник те струје био је немачки војни писац генерал Ј. Хартман. Он је пошао од става да је основни циљ рата савладавање противника, што је и врховни закон и пропис. Конкретно обликовање тог закона добија облик војне потребе, која ствара каузални нексус између појединачних ратних циљева и ратних акција. Зато се на захтев војне потребе уопште не могу применити никаква мерила неког правног законика. Рат се не одвија у области права, и зато се у вези с војним акцијама не може признати други закон осим закона војне потребе. Хартман је признао да постоје обичајна правила ратовања, али је био противан сваком јачем везивању за њих. Веома блиско том схватању је схватање Опенхајма, који је изједначавао војну потребу и ратно право, али је предност дао војној потреби јер преовлађује увек када се „појави неки хитни избор“.¹¹

Крајем 19. и почетком 20. века појавио се још један основ за правдање војне потребе – право нужде.¹² Лојдер је у свом репрезентативном делу из области међународног права детаљно образложио везу између права нужде и војне потребе. Нашао је аналогију између права

¹⁰ Видети чланове: 545, 546, 547, 553, 554, 577, 580, 594. и 652–655.

¹¹ Н.В. Oppenheim, *Sistem des Volkerrechts*, 1866, 2. edition, p. 233.

¹² Међу првима га је увео L. Neumann, *Grundriss des heutigen europaischen Volkerrechts*, 3. издање, 1885, p. 104.

нужде и казненог права, где је кажњивост искључена у случају нужне одбране, уз још један аргумент – да ће војни заповедници поступати према захтевима војне потребе упркос свакој забрани, „јер неће допустити да због поштовања формалних прописа дође до пораза“.¹³ Међутим, војну потребу Лојдер не тумачи широко: примењује је само у крајњем случају, када од поштовања или непоштовања неког прописа зависи добијање или губљење рата.

Почетком 20. века, после доношења бројних међународних конвенција, од којих су најзначајније хашке конвенције из 1899. и 1907. године, у теорији међународног права је поново отпочето тражење правог одговора на питање односа између војне потребе и ратног права. Карактеристичан представник био је Лисц, који је, на почетку, војну потребу сматрао подврстом нужде. Касније је нужду заменио нужном одбраном, а у последњој фази свог научног рада допуштао и нужну одбрану, али је војну потребу тумачио као нешто различито од нужде и нужне одбране. Тако у последњем, 11. издању *Volkerrecht*, 1918. године (стр. 281), прецизирао је „од нужне одбране и стања нужде се разликује војна потреба (*Kriegsraison*), која сама по себи никада не оправдава повреду ратног права. Стање нужде и војна потреба су различити појмови... Напротив ово (ратно право, прим. В.Ј.) има управо ту сврху, да постави ограничење војној потреби... на тај начин што забрањује поједина ратна средства... Ако нема правила ратног права, војна потреба има слободно поље. Само човечност јој забрањује да поступа с непотребном окрутношћу“.

После Првог светског рата начело нужде је чешће везивано за војну потребу. Бонфилс је полазио од става да ратним правом владају два начела: начело нужде и начело хуманости. Хубер је правио разлику између државне нужде, војне нужде, ратне нужде, правог стања нужде и војне потребе, која је регулисана делом обичајним правом, а делом међународним уговорним правом. Државна нужда може да буде основ за одступање од ратних правила. Војна потреба, ако је регулисана међународним уговором, може да буде прихваћена само у оквирима у којима је, према уговору, дозвољено одступање од правила. Обичајним правом уређена правила војне потребе су несигурна и могу да буду примењена само када су у питању реторзија или „јаки етички моменти (поштовање парламентарара, искључење перфидних средстава)“¹⁴. Тамо где изузетак војне потребе, у било којем облику, није изричито поменуто, пропис треба применити и онда када би значајан интерес војних операција могао да буде задовољен одступањем од прописа. Уосталом, закључио је Хубер, прописи ратног права су компромис, а у случају компромиса свака страна се мора придржавати целине прописа, јер су обавезе прихваћене само уз претпоставку испуњења теретних обавеза с друге стране.

¹³ Leuder, *Handbuch des Volkerrechts*, IV, 1889, pp. 65–66.

¹⁴ M. Huber, *Die Kriegsrechtlichen Verträge und die Kriegsraison*, VII, 1913, pp. 351–374.

У Првом и Другом светском рату, кршењем правила међународног ратног права и честим позивањем на начело војне потребе, створени су услови да се теорија и пракса више баве тим питањем и да се енергичније устане против теорије војне потребе као општег начела. Она је нарочито много коришћена у Другом светском рату, противно свим законима човечности. У теорији се у то време чешће говорило о одбијању широког тумачења начела војне потребе и о његовом свеобухватном ограничењу.

Карактеристична је Струпова теоријска метаморфоза, који је после Првог светског рата напустио теорију војне потребе, али је, касније, војну потребу увео на „мала врата“, преко учења о праву нужде у међународном ратном праву. Постојање права нужде Струп је везао за изузетно право, као *lex specialis*.¹⁵ Држава која се бори за свој опстанак и територијалну целовитост, сматра он, има право да се позове на војну потребу и да крши сваку норму. То је нека врста праведне или нужне одбране.¹⁶ Иако није прихватио теорију о праведним и неправедним ратовима, дао је држави право да се за свој опстанак и територијалну целокупност бори свим средствима и да, при томе, крши сваку норму која би спречавала одбрану тих вредности. То је, према њему, врста праведне или нужне одбране. Међутим, у пракси се тешко може утврдити граница нужде, односно њено прекорачење. Свака држава ће у рату тврдити да је присиљена на одбрану и да се бори за свој опстанак, па ће се то начело користити и онда када су циљеви другачији, а војна потреба ће бити масовно злоупотребљавана.

У нашој доктрини међународног права¹⁷ општеприхваћен је став да је међународно право нека врста компромиса између начела хуманости и војне потребе.¹⁸ Скоро је једногласан став да је неприхватљива тврдња да се прописи међународног права могу кршити из разлога војне потребе. Радојковић, чак, енергично одбија теорију војне потребе.¹⁹ Перазић, објективно и непристрасно, сматра да се у ратној пракси често користи војна потреба да би се правдали прекршаји, да су начело војне потребе и начело хуманости увек били у сукобу и да се у пракси, на жалост, граница увек померала у корист војне потребе.²⁰ Бартош предност даје праву и хуманизму над војним захтевом, посебно када је у питању оружје за масовно уништавање (нуклеарно, хемијско и биолошко оружје). Тако на посредан начин одбацује теорију војне потребе.²¹

¹⁵ Strupp, *Das Völkerrechtliche Delikt*, 1920, p. 148.

¹⁶ Strupp, исто, pp. 170–172.

¹⁷ Нису узета у обзир схватања теоретичара са простора Југославије, од којих би требало издвојити радове Ј. Andrassy: *Међународно право*, „Школска књига“, Загреб, 1971; *Ратно право опет на дневном реду*, ЈРМП, бр. 3/1955; *Војна потреба и ратно право*, ЈАЗУ, 1960, који има слично гледиште као остали југословенски теоретичари.

¹⁸ Г. Перазић, исто, стр. 23–25; С. Аврамов, *Међународно јавно право*, 1989, стр. 506, 536 и 557–558.

¹⁹ М. Радојковић, *Рат и међународно право*, Београд, 1949, стр. 39–40.

²⁰ Г. Перазић, исто, стр. 25.

²¹ М. Бартош, *Општи поглед на развој међународног ратног права од 1907. до 1957. године*, ЈРМП, бр. 2/1958, стр. 265–281.

Често је у судској пракси прихватано кршење међународног ратног права позивањем на војну потребу. Слабост Струпове теорије потврђују пресуде немачког врховног суда 1922. и 1924. године. У оба случаја органи немачке окупационе управе у Белгији одузимају моторе и друге машине. У образложењу пресуде писало је: „На основу споразума о законима и обичајима рата на копну од 1907. г. (мисли се на Хашки правилник из 1907, прим. В.Ј.)... остало је признато начело међународног права, да зарађене државе у циљу самоодржања имају предност пред свим правилима, што су постављена међународним уговорима. У случају стања нужде могло се одступити од одредаба правилника о рату на копну и преко њих прећи“.²² Слично гледиште је заузео и британски војни суд у Хамбургу: „Сврха рата је савладавање непријатеља. Постизање те сврхе оправдава свако средство укључивши, у случају нужде, повреду ратног права, ако таква повреда пружа средство да се избегне непосредна опасност или да се савлада непријатељ“.²³ Ниједан од тих војних судова се није позивао на војну потребу, већ на право нужде и право самоодржања, у чему су следили нека наведена учења. Последице таквих гледања су далекосежне и опасне. Право самоодржања, као правдање чина предузетог у нужди, може имати веома широке размере. Њиме се могу оправдати највећа кршења међународног права, а страна која увиди да губи рат може себе овластити да употреби крајња средства за свој спас не водећи рачуна о њиховој апсолутној забрани међународним правом.

Напуштање војне потребе као оправдања за кршење или непримењивање међународних правила у судској пракси је отпочето после Другог светског рата, мада је остало усамљених случајева да суд призна начело војне потребе. У пресуди против Крупа²⁴ и у пресуди против немачке врховне команде,²⁵ као и у поступку против генерала Листа,²⁶ судови су стали на становиште изричитог одбацивања војне потребе. У поступку против генерала Манштајна, британски војни суд у Хамбургу је осудио окривљеног јер је одбио наводе одбране и позивање на војну потребу тумачењем контекста кодификованог ратног права: „То се начело не може применити на законе рата. Када би се могло применити, они би *ipso facto* престали бити закони. Када су једном обичаји рата добили значај закона, преко њих се не може више прећи због потребе осим у оним посебним случајевима, где то сам закон предвиђа за тај случај“.²⁷

Међународни војни суд у Нирнбергу је прогласио кривим немачког адмирала Деница због издавања наредаба о потапању савезничких

²² Обе пресуде се позивају изразито на Хашки правилник из 1907, *Fontes juris gentium*, А 2, Т. 1, рр. 1, 179, 745.

²³ Пресуда против генерала Манштајна (H. Lauterpacht, *Annual Digest and Reports of International Law Cases*, 1949, p. 512)

²⁴ *Law Reports*, X, p. 139.

²⁵ *Исто*, XIII, p. 93.

²⁶ *Andrassy*, *исто*, стр. 195.

²⁷ Lauterpacht, „*Annual Digest and Reports of Public International Law Cases*“, 1949. p. 512.

трговачких бродова и давања упутстава о спасавању бродоломника с тих бродова „супротно међународном праву“.²⁸ Покушај одбране да издигне безбедност подморнице изнад обавезе спасавања бродоломника, на основу правила поморства (и тиме се позове на војну потребу), и аргумент да је развој ваздухопловства учинио спасавање немогућим, није прихваћен зато што је „Протокол јасан“²⁹. По његовим одредбама, заповедник подморнице не може потопити трговачки брод, ако не може да изврши спасавање и треба да га остави да мирно прође поред његовог перископа“.³⁰ На основу тога је адмирал Дениц проглашен кривим за повреду Протокола. Исто тако, војни суд у Хамбургу осудио је капетана Мелеа што је заповедницима подморница издавао заповест за уништавање бродова и убијање њихове посаде.³¹

Војна потреба и међународне конвенције

Хашке конвенције из 1899. и 1907. године прве су обухватније кодификације међународног ратног права у којима је војна потреба поменута на више места, чиме је учињен покушај да се уведе неки ред у њеној примени. У хашком правилнику о ратовању на копну из Четврте конвенције, из 1907. године, помиње се на више места војна потреба као назив или описно. На војну потребу се директно позива у чл. 15. Правилника, у којем се говори о деловању друштава за помоћ заробљеницима, којима државе треба да олакшају делатност „у границама војне потребе“. Чланом 23, т. Г), забрањује се уништавање или узапћивање непријатељеве имовине, осим у случајевима када то „императивно захтева“ војна потреба. Исто тако, у Правилнику се одступа од неких забрана у корист војне потребе када се говори о забрани уништења каблова који спајају окупирано подручје са неутралним територијама, осим у случају „апсолутне“ потребе.

Описним упућивањем на војну потребу у Правилнику се стављају нека ограничења у ратовању формулацијом „колико је то могуће“ или слично. Наложено је чување културних споменика (чл. 27), успостављање поретка у окупираној земљи (чл. 43), убирање пореза и контрибуције (чл. 48. и 51), и плаћање реквизиције готовим новцем (чл. 52). Бомбардовање насељених места, према Правилнику, може се предузети ако се претходно обавесте месне власти, осим у случају јуриша (чл. 26). Примирје се може прекинути и непријатељства наставити без претходног обавештавања непријатеља „у случају хитности“ (чл. 40).

Узимање у обзир војних интереса наглашено је и у уводу Четврте хашке конвенције (која садржи наведени правилник) речима да се „желе ублажити невоље рата, колико то допуштају војни интереси“. Слично је и у другим хашким конвенцијама о ратном праву. У свим њиховим

²⁸ *Нирнбершка пресуда*, Архив, Београд, 1948, стр. 195.

²⁹ Мисли се на Лондонски протокол из 1936. године о подморничком ратовању.

³⁰ *Нирнбершка пресуда*, исто.

³¹ Lauterpacht, „Annual Digest and Reports of Public International Law Cases“, 1946, p. 247.

ограничењима увелико су узети у обзир интереси вођења рата, а у многим њиховим одредбама помиње се војна потреба или је описана другачијим формулацијама. У Осмој хашкој конвенцији о полагању мина одређено је да се објави положај мина које више нису под надзором, али тек када то допусте војни обзир (чл. 3). Формулације *војни обзир* или војни интереси помињу се у чл. 6. Девете хашке конвенције о бомбардовању од стране поморских снага (обавеза обавештавања локалних власти) и у чл. 16. Десете хашке конвенције о примени начела Женевске конвенције на поморски рат (сакупљање бродоломаца, рањених и болесних после битке). У чл. 9. Девете конвенције и чл. 7. Десете конвенције говори се о располагању бродским болницама. Формулација у *границама могућности* помиње се у чл. 3. и 5. Девете, и чл. 10, 13. и 17. Десете хашке конвенције, а у чл. 14. исте конвенције помиње се у *зависности од околности*.

У Лондонској поморској декларацији из 1909. и Хашким правилима о ваздушном рату 1922/23. године такође су уведена ограничења правних регулатива начелом војне потребе.³² У Лондонској декларацији узета је у обзир војна потреба када се блокада не сматра прекинутом ако јединице које блокирају морају привремено да се повуку „због лошег времена“ (чл. 4). Према Декларацији, заповедник тих јединица, на основу сопствене процене (уважавајући војне разлоге), може да допусти улазак неутралних ратних бродова у блокирану луку (чл. 6). У чл. 49. и 54. допуштено је уништење узапћеног брода, односно терета, ако то захтевају сигурност брода који изводи операције или успех операције коју он предузима. Тим члановима се само кодификовало обичајно право. Такав став потврђује случај из судске праксе пре доношења Лондонске декларације. Наиме, немачке бродове „Лудвиг“ и „Форвертс“ потопила је француска крстарица „Десо“ у француско-пруском рату 1870. године. Власници терета из неутралних држава су тражили одштету пред француским пленовним судом у Бордоу, који је одбио њихов захтев јер је ратни брод „Десо“ поступао према начелу војне потребе – на њему се налазило толико заробљеника да није могао да одвоји од своје посаде морнаре за пратњу узапћеном броду.³³

У Лондонском статуту из 1945. године уређен је поступак за суђење немачким ратним злочинцима, јер су у чл. 6, т. б), одређени злочини који се не могу бранити начелом војне потребе формулацијом „обесно разарање градова, места или села, или војном потребом неоправдано постошење“.

Војна потреба се често узима у обзир у четири женевске конвенције из 1949. године. У општим одредбама, које су исте за све четири конвенције (чл. 8. Прве, Друге, Треће конвенције, и чл. 9. Четврте конвенције), делатност представника силе заштитнице може се привре-

³² Ниједна од тих конвенција није постала позитивно уговорно право, тј. нису биле прихваћене, али су одражавале правна схватања која су одговарала обичајном праву и зато се наводе.

³³ Westlake, *исто*, р. 720.

мено ограничити због „неопходне војне потребе“³⁴. У Четвртој конвенцији се на више места налазе измењене формулације за војну потребу, као што су: потребе сигурности,³⁵ државни интереси,³⁶ војни разлози и обзири³⁷ итд. У Другој конвенцији се помињу неколико пута обзири за потребе ратних операција.³⁸ Трећа конвенција не садржи никакву општу одредбу (осим оне у уводу) којом се дозвољавају изузеци из разлога неопходне војне потребе, који су предвиђени у неким посебним одредбама. Помињу се „императивне потребе безбедности државе“ (чл. 8, ст. 3), „војни разлози“ (чл. 23, ст. 4), „војни или политички разлози“ (чл. 76, ст. 3) и „неопходна војна потреба“ (чл. 126, ст. 2).

Појединим одредбама допунских протокола на Женевске конвенције од 12. августа 1949, донетим 1977. године, одбачено је апсолутно позивање на војну потребу као изузетак од примене међународних правила. У 3. делу, „Методи и средства ратовања“ (чл. 35), ограничава се право страна у сукобу у избору метода и средстава ратовања, а чл. 8–13, прецизним регулисањем положаја рањеника и болесника, отклања се могућност позивања на војну потребу. Члан 44, т. 3 Протокола I блиско је повезан са поштовањем војне потребе, јер се у позадини крије опасност од позивања на војну потребу и од изигравања права на заштиту цивилног становништва. Исто тако, чл. 51, т. 4, и чл. 54. елиминисана је могућност позивања на војну потребу у нејасним случајевима. Међутим, чл. 62, т. 1, особље и организације цивилне заштите су ограничени у заштити „императивном војном потребом“, као и особље које учествује у акцијама помоћи (чл. 71, т. 3). И поред наведеног, сада преовлађује мишљење да све те одредбе које признају војну потребу и пред њом се повлаче треба тумачити као *argumentum a contrario*, тј. тако да се искључују слични изузеци у смислу осталих одредаба исте конвенције.³⁹ У прилог том тумачењу је и текст чл. 1.

³⁴ Називи Прва, Друга, Трећа и Четврта конвенција су други називи за познате четири конвенције из 1949. године, а односе се на: Женевску конвенцију за побољшање положаја рањеника и болесника и оружаних снагама у рату (Прва), Женевску конвенцију за побољшање положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору (Друга), Женевску конвенцију о поступању са ратним заробљеницима (Трећа) и Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата (Четврта).

³⁵ Према чл. 30, власти ће тим разним организацијама дати у томе циљу све олакшице у границама које допуштају војне потребе и потребе безбедности; према чл. 42. допуштено је интернирање само ако то тражи сигурност државе, а према чл. 63. делатност друштва Црвеног крста може се изузетно ограничити из разлога сигурности државе окупанта.

³⁶ Према чл. 35, право напуштања територије појединаца ограничава се „ако његов одлазак није противан националним интересима државе“.

³⁷ Према чл. 49, ст. 2 и 5, могућа је евакуација цивила и њихово задржавање због неопходних војних разлога; према чл. 83, логори за интернирање се морају означити, ако то допуштају војни обзири, а према чл. 108, због војних разлога могу се ограничити количине пошиљака за помоћ интернирцима.

³⁸ Члан 27 – заштита обалних бродова за спасавање колико то допуштају потребе операција; чл. 28: „У случају неопходне војне потребе може командант располагати простором војне болнице...“, и чл. 31 – право надзора над болничким бродовима и њиховим кретањем.

³⁹ L. Oppenheim/H. Lauterpacht Vol. II, 1969, p. 232–233; G.I.A.D. Draper „Military Necessity and Humanitarian Imperatives“ 1973, pp. 129–142; M. Greenspan, „The

Треће конвенције (у вези с њим чл. 1, т. 3 Протокола I), којим се високе стране уговорнице обавезују да те конвенције поштују и да им обезбеде поштовање „у свим околностима“. ⁴⁰ На тај начин, осим у току припреме израде конвенција, и сам текст Треће конвенције јасно указује на то да се војна и слична „неопходна потреба“ не може узети као општа основа за непоштовање Конвенције. С друге стране, не могу се искључити ситуације у којима постоје изузетне околности, па се непоштовање те конвенције не може сматрати њиховим кршењем, или барем околности у којима држава о којој се ради не сноси потпуну одговорност за своје поступке. На пример, ако је државни апарат неке од страна учесница у сукобу разбијен и та учесница наставља отпор герилским ратовањем на окупираној или делимично окупираној територији. ⁴¹ На Конференцији владиних експерата (1947) и Дипломатској конференцији (1949) признато је да би такве ситуације могле оправдати непоштовање Конвенције, али у Конвенцију, ипак, није унесена изричита одредба о таквим непоштовањима да би се избегле њене злоупотребе. ⁴² Може се, дакле, претпоставити да су одступања од те конвенције дозвољена само ако се може основано тврдити да материјални или војни разлози онемогућују њену примену, а да се, на пример, одступања од ње не могу оправдати општим политичким разлозима. ⁴³

У вези с тим, значајно је да је у Нацрту протокола I, онако како га је предложила Међународна конференција Црвеног крста, чл. 70, т. 1, одређено да високе стране уговорнице треба да предузму све мере потребне за испуњење обавеза које им налажу Женевске конвенције и Протокол I „без коришћења посебних околности или било какве предности које би им неко одлагање могло донети“. Последњи део те одредбе је уклоњен из Нацрта који је усвојио Први комитет у току седнице Дипломатске конференције одржане 1975. године. ⁴⁴ То је

---

modern Law...“ 1959, p. 279. И, слично, Г. Перацић, *Међународно ратно право*, 1986, стр. 22–25, и J. Andrassy, *Војна потреба и ратно право*, Загреб, 1960, стр. 182.

⁴⁰ Dгарег, G.I.A.D., исто, p. 138.

⁴¹ Слична је у ратовима за национално ослобођење.

⁴² У извештају са Конференције владиних експерата МКСК (p. 114) забележено је као закључак одлуке о обуздавању било којих експлицитно споменутих могућности прихваћених у Конвенцији, да „ове државе које из материјалних разлога, уз помоћ снаге наметну изузетке, требало би их обавезати са опремљеним доказима од таквих немогућности“. На Дипломатској конференцији су навођени принципи „*force majeure*“, и да „ни један од принципа није могао бити држан до немогућности. Принципи су тако добро установљени да не представљају нужно специфично средство у Конвенцији“ (Final Record, Vol. II, A. p. 323 Vol. II, B, p. 280).

⁴³ Разлози који онемогућују њену примену не прихватају се без тешкоћа. Питање је само шта треба да узме у обзир задржавајућа сила: одступање од Конвенције, као помоћно средство за нека питања, или третман ратних заробљеника. Ако сви расположиви војни и економски разлози нису директно у спору са питањем ратних заробљеника и ако одговарају захтеву „могуће“, постоји могућност за усаглашавање са Конвенцијом. Међутим, ако та тобожња потреба води директно према војном и економском колапсу задржавајуће силе, моћи ће да се сматра и да су неке одредбе биле „немогуће“ за примену.

⁴⁴ Diplomatic Conference on Humanitarian Law, Geneva, 1974–1977. CDDH/226, p. 132.

урађено не зато што се није сложио са његовим основним смислом, већ зато што га је сматрао сувишним, односно зато што је његово конципирање било повезано са конкретним политичким спором. У општој дебати на Првом комитету то није дискутовано приликом избацивања дела реченице из чл. 70, т. 1 (CDDH/IV/SR.37). Ту стилизацију је предложио МКСК, коју су подстакли експерти Пакистана 1972. године, на састанку Конференције владиних експерата. Тада је било установљено, *inter alia*, да стране не треба да покрећу питање репатријације заробљеника и интернираних цивила због „извлачења било којих политичких или других предности“ (ICRC, Report, 1972, Vol. II, p. 111, CE/COM/IV/67).⁴⁵ Тако је, у коначном, текст Протокола I, чл. 80 (ранији чл. 70), остао без спорне реченице.

Војна потреба се у свим текстовима међународних конвенција одређује као околност или скуп околности које делују на дужност поштовања прописа међународног права. То деловање се односи само на неке обавезе наметнуте прописима ратног права, и то изричито на одређене обавезе. Изузетак од војне потребе је *lex specialis*, који делује само где је изричито поменут. Војна потреба оправдава непоштовање међународног ратног права у изузетним случајевима. Међутим, ти изузеци су веома чести и опсежни.

Шта је војна потреба

Класично међународно ратно право је имало различит приступ питању војне потребе. Оно се развило на основама обичајног права из старог доба, које је постепено, путем обичаја, утврђивало прописе о ратовању. На основама витешких правила – витешког церемонијала, настали су прописи у облику војних крутих обичајних правила, одакле и назив „ратни манир“ (*Kriegsmanire*). Веома рано су та правила почела да се схватају као правни прописи, чије је кршење сматрано противправним чином уколико није оправдано неким другим прописом. Из таквог допуштања или оправдања настало је начело војне потребе. Међутим, веома рано се издвојило схватање да војна потреба није увек допуштена. Ако је била дата реч противнику, одустајање од ње било би недопустиво на основу позивања на војну потребу (под изговором да би држање дате речи било на штету војног успеха онога ко је дао обећање).

Неки писци 19. века сматрали су да су неки прописи изузети од начела војне потребе (Блунчли, Мартенс). Касније се, под утицајем великих кодификација, јасно издиференцирало схватање да је војна потреба опште начело и схватање да је позивање на војну потребу допуштено само у случајевима који су предвиђени неким прописом или изреком.

⁴⁵ Тај предлог се поново појавио у спору између Индије и Пакистана око репатријације ратних заробљеника и интернирања цивила после ратова 1965. и 1971. године.

Савремено међународно право оружаних сукоба састоји се од прописа који су споразумом држава постављени као писано право (с првенством важности још од времена првих кодификација – Хашке конвенције и друге), од прописа који још нису обухваћени кодификацијама, па тако и даље важе као обичајно право, од општих правних начела која су признали просвећени народи и од помоћних извора, као што су судске одлуке и учења најпозванијих стручњака међународног јавног права.⁴⁶ Међутим, и први прописи су, уз неке изузетке, заправо кодификовани прописи међународног обичајног права који су и раније важили. Тако су, путем опсежних кодификација, велики делови обичајног права постали међународне конвенције, тј. писано право. Поставља се питање која је сврха кодификација којима су утврђена нека правила ратовања ако би се од таквог споразумом створеног прописа могло једнострано одступити у околностима неограниченог и неконтролисаног позивања на војну потребу, тј. ако би се оно подигло на опште начело на које се може увек позвати. Тиме би на самом почетку рата поштовање међународног ратног права било несигурно и довело би до опште примене репресалија.⁴⁷ Репресалије би се, вероватно, примењивале тако што би једна од зараћених страна одлучила да у конкретном случају постоји војна потреба и не би применила неко ратно правило. Друга страна би могла, такође, једнострано да закључи да војна потреба није постојала и да, због кршења прописа ратног права супротне стране, примени репресалије према тој страни. У кодификованим правилима се максимално водило рачуна о војној потреби управо зато да се, ако су крута и не дозвољавају одступања, у пракси не морају прихватити. Уосталом, обичајна правила су настала као правила помоћу којих се води рачуна о војној потреби (правила која не ометају ток војних операција), с једне, и као правила о „часном ратовању“, с друге стране. Њихова кодификација (уношење у међународни уговор) само је дефинитивно уређивање и значи да су их прихватиле државе које су прихватиле међународни уговор. Тако се дошло до природе кодификације међународног ратног права. *Међународно ратно право је компромис између потпуне слободе ратовања потребне ради постизања ратног циља и захтева хуманости.* Зато војну потребу треба сматрати дозвољеним одступањем од поштовања правила ратног права.⁴⁸ Ту мисао водиљу је још на почетку кодификовања обичајних правила (Петроградска декларација) прихватило међународно право, сажето и сročено у Четвртој хашкој конвенцији из 1907. године: „Ублажити невоље рата, колико то допуштају војни интереси“.

Намеће се питање да ли наведени закључци вреде и за обичајно право. Пре свега, треба раздвојити пуки обичај од обичајног права. Код

⁴⁶ Општеприхваћени став у доктрини међународног јавног права заснованог на чл. 38 Статута Међународног суда правде о формалним изворима међународног права.

⁴⁷ Слично гледиште заступа и J. Andrassy: *Војна потреба и ратно право*, ЈАЗУ, Загреб, 1960, стр. 188.

⁴⁸ Видети: Г. Перацић, *исто*, стр. 24.

пуког обичаја могуће је кршити правила необавезних обичаја, а обичајна правила су потврђена у међународној пракси и праћена су свешћу да се врше као право, односно као обавеза,⁴⁹ па су по снази веома блиска међународним конвенцијама. Зато се може тврдити да су позивања на војну потребу ради одступања од неког прописа обичајног права допуштена тамо где се може утврдити да о томе постоје посебни обичајни прописи. У опсегу међународног обичајног права нема опште клаузуле о војној потреби, већ се испитивањем сваког посебног прописа обичајног права утврђује има ли или нема допуштеног изузетка или одступања у корист војне потребе. Из наведеног се може закључити да у међународном праву не постоји опште правило о војној потреби као основ или разлог за оправдано кршење правила међународног ратног права. Сама правила међународног права су компромис између жеље за уређењем правила ратовања и потребе да се осигурају сва потребна средства која могу довести до победе. У међународном праву, приликом доношења правила којима се регулишу оружани сукоби, узети су максимално у обзир интереси ратовања. Та правила чине минимум ограничења која су изнуђена на основу правила вођења рата (ратна вештина) ради интереса човечанства и принципа хуманости. *Циљ је међународног ратног права да забраном појединих средстава и начина вођења рата постави неке границе његовог деловања и умањи последице тако да не омете његове стратегијске и тактичке циљеве који су у оквиру укупних напора за извојевање коначне победе.* Непоштовање правила међународног (ратног) права позивањем на војну потребу је у супротности с идејом међународног права.

Лисцово и Лојдерово схватање војне потребе као врста права нужде намеће потребу да се, и поред свих аргумената против војне потребе, прихвати суспензија међународног права барем у домену искључивања одговорности за кршење неког прописа међународног права или неке уговорне обавезе. Као присталица тог схватања, Анцилоти је сматрао да је сваки акт у случају нужде дозвољен јер је изведен у оквиру слобода које на то дају право субјектима ради њиховог властитог одржања. Да би постојала нужда, сматрао је, треба да се стекну три услова: опасност по опстанак државе, да опасност није изазвао угрожени и да се опасност није могла избећи на други начин.⁵⁰ Противници укључивања права нужде у међународно ратно право наглашавају опасност од последица које би у том случају наступиле и његову неприхватљиво широку примену.⁵¹ Позивање на право нужде би у пракси знатно угрозило поштовање међународног права. Наиме, намеће се питање шта би се догодило када би једна страна у оружаном сукобу схватила да губи рат и да само недозвољеним средствима (употребом оружја за масовно

⁴⁹ О обичајном праву видети: С. Ђорђевић, *Обичај као извор међународног права*, „Анали“, бр. 6, 1995, стр. 625.

⁵⁰ Anzilotti, *Corso di diritto internazionale*, 3. издање, стр. 457 и 513 (франц. превод).

⁵¹ Најпознатији противници права нужде још од класичног међународног права су Вишер и Кавалијери, а у савременом праву готово сви су против широког тумачења права нужде.

уништење) може да исправи ратну срећу, па то оправда правом нужде. Такође, поставља се питање да ли би то проузроковало исто или слично понашање друге стране (репресалије), или би било примењено много пре наступања „крајњег случаја“ за примену права нужде. Из начелних разлога је неприхватљива примена права нужде у међународном праву оружаних сукоба (међународно ратно право), па је неприхватљиво заснивање војне потребе на праву нужде. На основу тог става, неприхватљиво је позивање на војну потребу као на опште начело које би се односило на сваки пропис међународног права, из чега следи да су присталице теорије војне потребе изгубиле свој основни аргумент.

Приликом разматрања односа између војне потребе и права оружаних сукоба мора се узети у обзир и чињеница да је Повељом Уједињених нација и на основу општег става рат забрањен као средство за решавање спорова између држава. Савремено међународно право другачије гледа на рат, па стога више не важи логика теоријских поставки класичног међународног права, које је признавало право државе на рат као изведено право из права на суверенитет. Сада је то право ограничено у делу који се односи на право вођења рата, тј. на право да се ратом решавају спорови са другим државама. Због тога сада тешко може да се одржи начело војне потребе у свакој прилици, јер је раније рат био дозвољен, а једно од основних права држава – да своје право (или захтевом за неким правом) остваре путем рата – више не постоји. Јер, не може се на основу нечега што је забрањено (рат) остваривати право. Војна потреба произилази из потребе рата и у нераскидивој је и директној вези са њим. Зато је позивање на војну потребу у свакој прилици неприхватљиво, односно неприхватљив је аргумент да се војна потреба мора уважавати због заснивања на циљевима рата. Према међународном праву, дозвољен је само рат у одбрамбене сврхе, и то у тренутку агресије (основно право државе – право на самоодбрану, прихваћено Повељом ОУН, чл. 51), па то не треба мешати са системом колективне безбедности и правом ОУН да предузима колективне мере, укључујући и употребу силе (чл. 44. Повеље), тамо где је могућа појава војне потребе. Уосталом, војна потреба се и очувала као остатак из времена широке слободе и права ратовања, с једне, и неопходног уважавања неких војнооперативних и тактичких захтева у савременом вођењу оружане борбе, с друге стране. Међутим, у садашње време треба је тумачити у измењеним општим цивилизацијским условима и одредити јој реално место у међународном праву.

У садашњој пракси појам војне потребе уграђен је у међународно право оружаних сукоба и у војне инструкције и правила многих држава. Тако *Naval War Code* САД одређује војну потребу као више мера неопходних за постизање ратних циљева, усклађених са савременим законима и обичајима рата, а тако је са готово свим европским армијама. У ратним правилима СССР-а такође су била предвиђена одступања од ратних правила оправданих војном потребом. У прописима о примени правила међународног ратног права у оружаним снагама СФРЈ, у гл.

I, т. 5, предвиђена су „одступања од појединих одредаба овог Упутства оправдано војном потребом“. Упутством је изричито одређено да од њега могу одступити само старешине у систему командовања, и то само у случајевима за које је то одредбама Упутства изричито допуштено.

Закључак

У вези с војном потребом, на основу наведеног, намећу се следећи закључци:

1) Циљ међународног права оружаних сукоба је да хуманизује и смањи патње које изазива рат. Оно је компромис између захтева човечности, с једне, и примене начела војне вештине у вођењу оружане борбе – војне потребе, са друге стране. Под војном потребом подразумева се све оно што може да послужи за остварење ратног циља, како у појединачним акцијама, тако и у коначном исходу рата.

2) С обзиром на то да је реч о компромису, јасно је да се углавном водило рачуна о војној потреби. Хуманитарним захтевима су, по правилу, дати само уступци којима се не омета постизање ратног циља. Зато се појединим прописима ограничава домашaj изричитим позивањем на војну потребу, тј. овлашћењем на слободу акције у случају оперативно-тактичких војних захтева.

3) Међународно ратно право је у највећој мери узело у обзир војну потребу, па његове прописе треба тумачити тако да је позивање на војну потребу ради избегавања примене појединих међународноправних прописа могуће само у случају да је то изричито наведено. Наиме, нема општих клаузула којима је дозвољено прекорачење правила оружаних сукоба у корист војне потребе.

4) Опасност од поновног враћања теорије војне потребе и даље постоји. Доказ за то је честа појава теорије војне потребе у време и после увођења нових кодификованих правила, па је таква пракса стално налагала нове кодификације. Али, постоје и други разлози, као што су развој ратне вештине, технолошки напредак оружаних система, и друго. Тај проблем се може решити отклањањем војне потребе јасним и одређеним формулацијама приликом кодификације прописа међународног права оружаних сукоба (правила ратног права према класичној терминологији). То потврђује процес напуштања праксе отворених оружаних сукоба и покушај да се кроз форме неоружаних сукоба и „сукоба ниског интензитета“ остваре задати циљеви. На тај начин сукоби постају комплекснији и захватају све области друштвеног живота.

Мр Милан Мијалковски, пуковник

Многе државе у савременом свету суочене су с проблемом тероризма. Оне се од њега бране на разне начине, односно аутентичним моделом одбране, а неке и посредством коалиционог модела. Не постоје одговарајући закључци о томе који је од та два модела поузданији и ефикаснији. Међутим, сигурно је да се тероризам проширио у светским оквирима, с тенденцијом даљег ширења, а Организација уједињених нација му не придаје одговарајући значај и не покушава да о њему заузме јасне ставове.

Пошто је навео нека основна обележја тероризма у свету, аутор чланка указује на немогућност договора о одбрани од тог светског зла на скуповима субјеката међународне заједнице (на пример, у Шарм ел Шеику) изван институција ОУН, где се обично расправља само о једној врсти тероризма, с унапред формулисаним једностраним ставовима. Због тога, сматра аутор, релевантни субјекти међународне заједнице треба да се на прави начин суоче с тероризмом, а ОУН, на глобалном плану, уз доследно спровођење заузетих ставова у пракси, може најуспешније да се супротстави том виду опасног насиља.

Увод

Супротности и конфликти у савременом свету не могу се превазићи тероризмом недржавних субјеката или држава. На жалост, тероризам је веома изражена појава у међународној заједници. Блиски исток, Балкан, Чеченија, Алжир, Шпанија, Француска, Велика Британија и САД само су неке микролокације или жаришта на којима влада то опако насиље. Узроци и вишеструка међусобна повезаност носилаца тероризма, с једне стране, и фанатизам који испољавају у покушајима да остваре своје (политичке) циљеве, с друге стране, неминовно намећу питање да ли се тероризам може искоренити, односно да ли је могућа ефикасна одбрана од тероризма.

Ефикасна одбрана од тероризма је наизглед могућа. Јер, основно обележје сваке организације, нарочито државе, јесте њена спремност да се брани од свих који је угрожавају, па и од носилаца тероризма. Затим, преовлађује број држава у свету које се званично изјашњавају против тероризма као средства политичке борбе. У вези с тим су и ставови Организације уједињених нација, као и многих других међународних организација, а несумњиво је да су недужни грађани, који су најчешћа жртва, најревноснији противници тероризма.

Вербално изјашњавање против тероризма нема велику вредност ако га не прати одговарајуће (доследно практично) деловање. На жалост, усклађеност између политичке подршке и деловања постоји само у случајевима када се од тероризма бране властите вредности и интереси. Када је реч о интересима других држава нападнутих тероризмом, гледишта и деловања су често толико у супротности да индиректно, па и директно, подстичу носиоце тероризма на деструкцију. Мали су изгледи да се тај основни став појединих држава промени, што борбу против тероризма у свету уопште чини изузетно сложеном.

Основна обележја тероризма у савременом свету

Теоријско одређење неког појма значајно је за његово свеобухватније сагледавање и сазнавање. Иако тероризам спада међу најсуровије облике насиља, како унутар појединих држава, тако и у међународној заједници у целини, не постоји за њега општеприхваћена дефиниција. Отуда је неодређеност прво значајно обележје појма *тероризам*.

Подвргавши 109 дефиниција о тероризму критичкој анализи, Alex P. Schmid је установио да се у њима стално појављују 22 елемента чија се суштина своди на закључак да је тероризам смишљен акт насиља ради остваривања неког политичког циља, и то посредством изазивања страха код објекта напада.¹

С обзиром на то да је тероризам сложена активност, изузетно је значајно да се одреде основни елементи тог процеса: носилац – жртва – посматрачи – ефекти. На основу њихове анализе може се одговорити на питање зашто је појам *тероризам* теоријски непрецизно и непотпуно одређен. Наиме, неспорно је да је тероризам акт насиља у функцији намерног изазивања страха код грађана или нарушавања ауторитета државе, као и да носиоци тероризма тим методом теже да постигну конкретан политички циљ, али на основу тих елемената постоје различита и потпуно супротна гледишта о томе ко се све сматра терористом и зашто у међународној заједници не постоји став о нелегитимности тероризма.

Процес тероризма је подложен провери. Ту карактеристику треба узимати у обзир због тога што субјект који тероризам користи као средство за постизање својих политичких циљева израђује глобалан и конкретан план. Према сазнањима и њиховој процени, план се током спровођења, по потреби, може мењати. Најчешће, могућа су три исхода плана: да носилац тероризма оствари постављени циљ, да делимично или потпуно одустане од његовог остварења или да га жртва (објект напада) онемогући у томе.

Проверљивост је поуздан оријентир за идентификацију основних елемената терористичке делатности: 1) субјекта, односно носиоца који примењује тероризам; 2) објекта, односно жртве која се напада, и 3) ширег аудиторијума (посматрачи). У вези с тим, могу се појавити и

¹ A. P. Schmid, *Political terrorism*, Amsterdam, North Holland, 1983, p. 76–77.

бројне специфичности. На пример, без обзира на то да ли је држава, недржавни субјект или неко трећи носилац тероризма, најзначајније је да се открије шта је пресудно утицало на њега да се определи за примену тог облика насиља. Утврђивање и свестрани обухват узрока и мотива омогућавају одговоре на питања: зашто одређени носилац користи тероризам као средство за постизање политичких циљева; против кога и где (у матичној земљи или изван ње) примењује тероризам; на који се начин испољава тероризам (селективан, пунктовни, масовни, побуњенички), односно које облике, методе и средства носилац примењује; у којим условима и околностима, дакле *када* и *којег* интензитета, односно *колико* учестало носилац примењује тероризам, и какве резултате (*ефекти*) постиже, чиме се заокружује процес анализе тероризма с аспекта носиоца.

Другачији су проблеми са којима се суочавају жртве тероризма. Несумњиво, основни проблем је у томе да ли је жртва својим понашањем дала повод и разлог носиоцу или носиоцима тероризма да је нападне. На основу искуства, занемарљив је број жртава тероризма, посебно када је реч о државама које су узрочници примене тероризма на свом тлу. Та чињеница је веома значајна за организовање и спровођење одбране од тероризма, првенствено с ослонцем на властите снаге, нарочито уколико се терористичка делатност одвија претежно унутар земље жртве.² На пример, СР Југославија је донедавно оптуживана за наводно кршење права појединих националних мањина. Сада преовлађује став чланица међународне заједнице које схватају да је СРЈ решила статус националних мањина према светским стандардима и да доследно поштује њихова права. На жалост, поједине земље, иако не оспоравају те чињенице и знају да део припадника појединих националних мањина, под снажним утицајем екстремиста и терориста, бојкотује своја права, подгрејавају код тог деструктивног елемента лажну наду да им могу обезбедити статус државе. Таква спрега је најизраженија између шиптарских терориста из СРЈ и њихових иностраних спонзора, а испољава се, између осталог, sukcesивним терористичким нападима против СРЈ (у 1995. и 1996. години извели су тридесетак оружаних напада, у којима су убили девет, а ранили 14 припадника МУП Републике Србије и Војске Југославије). Дакле, СР Југославија је, без икаквог разлога, жртва напада терориста који уживају инострану подршку. Несумњиво, модел одбране СРЈ од тероризма био би још ефикаснији уколико би се спонзори шиптарских терориста одрекли својих илузија.

У пракси се показало да поједине земље које су својевремено спонзорисале терористичке организације припадници тих састава касније жестоко нападају. То је драстично испољено 25. јуна 1996, када

² Према мишљењу Војина Димитријевића, тероризам се, на основу носилаца и непосредних извршилаца, класификује на следећи начин: 1) држава против недржавног субјекта; 2) недржавни субјекат против државе, 3) недржавни субјекат против других недржавних субјеката, 4) држава против државе, и 5) међународни тероризам (*Међународни тероризам и безбедност СФРЈ*, „Народна армија“, 27. август 1987, стр. 15–23).

су исламски терористи, звани авганистанци, камионом бомбом напали америчке војнике у Саудијској Арабији и 19 убили. Део тих терориста својевремено су обучавали амерички инструктори, а затим су их слали у Авганистан да се боре против совјетских инвазионих трупа.

Наизглед неважан, шири аудиторијум, тзв. посматрачи, има и велику позитивну или негативну улогу у свим фазама тероризма. Због изукрштаности и конфронтираности интереса субјектата међународне заједнице они се, као трећа страна, сврставају на страну појединих носилаца тероризма и тако тајно или јавно саучествују у њему. Такво њихово понашање је снажан покретач тероризма на многим тачкама у свету, али и онемогућава прецизно одређење појма тероризам, па се може претпоставити колико такво стање отежава жртвама тероризма да се ефикасно бране и одбране.

На основу поређења релације процеса тероризма: *носилац – узроци – жртве – последице*, с начинима његовог испољавања у свету, могу се извести закључци и о неким његовим карактеристикама:

а) Преовлађује тероризам чији су носиоци недржавни субјекти, превенствено унутар матичне државе³. Политички циљеви које носиоци тероризма покушавају да постигну могу, начелно, да се сврстају у две групе: *прво*, отцепљење дела територије матичне државе ради стварања самосталне државе или припајања некој другој држави, и *друго*, компромитовање, односно насилно свргавање актуелне и легитимне власти у матичној земљи и успостављање своје власти (Алжир).

б) Етничке групе и националне мањине су најчешће недржавни субјекти који примењују тероризам у функцији остваривања политичких циљева. У вези с тим постоје бројне специфичности. Такав облик борбе носиоци тероризма углавном правдају наводном немогућношћу да се за своја права изборе демократски у парламенту државе. У већини случајева очигледно је крајње лицемерје представника тих националних мањина, јер им је, осим у појединим земљама где се легитимним представницима националних мањина забрањује да у парламенту изнесу своје мишљење (Курдима у Турској), омогућено да се парламентарним путем боре за своја права. Под тим се подразумевају права и слободе националних мањина према међународним стандардима, којима се не нарушавају суверенитет и интегритет држава. Међутим, када захтеви представника националних мањина садрже пројектоване неке друге циљеве (отцепљење дела територије или стицање привилегованог статуса у односу на остале грађане) ретко је која држава спремна да расправља о њима. Наиме, изнимне су државе (осим неадекватно организованих) које су спремне да допусте разбијање своје територијалне целокупности.

³ Ирска републиканска армија против Велике Британије, баскијска терористичка организација против Шпаније, корзикански сепаратисти против Француске, шиптарски и муслимански сецесионисти против СРЈ, чеченски побуњеници против Руске Федерације, исламски фанатици против Индије, курдски сепаратистички покрет против Турске, Фронт исламског спаса (ФИС), посебно његова терористичка компонента – Оружана исламска група (ГИА), против Алжира итд.

У пракси се показало да терористичка организација која у име неке националне мањине примењује насиље може имати њену делимичну или апсолутну подршку. То умногоме утиче на обим, континуитет, оживљавање и интензитет тероризма. Уколико има апсолутну подршку, могућности за њено деловање су несумњиве, али не и оптималне. Највеће циљеве постиже тек ако има подршку једног или више иностраних спонзора. Карактеристичан пример је велика подршка коју су поједине државе пружале, и још пружају, шиптарским терористима на Косову и Метохији.

с) Унутрашњи тероризам (насиље мотивисано остваривањем политичког циља које примењују недржавни субјекти против властите државе) све више губи својство аутономности и поприма карактер међународног тероризма. Наведена трансформација се догађа на разне начине, а првенствено на основу обостране сагласности – вође терориста траже помоћ од потенцијалног иностраног спонзора, или им страна држава, руковођена својим интересима и циљевима, сама нуди своју подршку. Такав парадокс изазива супротна гледишта и ставове о тероризму, чија се суштина своди на то да су акти или појава насиља за жртву и реалне посматраче – тероризам, а са становишта и носилаца и њихових пристрасних „посматрача“ (подстрекачи, налогодавци, помагачи и заштитници) то је изнуђени облик борбе. На основу уважавања те основне чињенице може се успешно проникнути у суштину честих међусобних оптуживања држава због тога што подржавају тероризам. Наиме, пракса је да поједине земље, које су вишеструки спонзори терориста у разним регионима света, најенергичније осуђују друге земље, које упражњавају исту праксу. На тај начин, прве покушавају да, коришћењем тероризма, легитимно остварују своје циљеве и интересе, уз лицемеран покушај да друге земље ставе на стуб страма и изолују их, у чему понекад и успевају. Наравно, Повешом и другим документима ОУН спонзорисање тероризма није дозвољено, јер је таква делатност грубо мешање у унутрашње послове суверених држава.

д) Државни тероризам је својеврстан облик рата. Помоћу њега, поједине државе насилно подривају уставни поредак других држава, укључујући и могућност његовог рушења. То чине тако што подстичу и подржавају терористичке саставе грађана државе жртве, дакле посредно, и ангажовањем властитих државних органа и снага, односно директно. Циљеви које покушавају да постигну, за дуже или краће време, крећу се од компромитовања и изолације земље жртве до суптилне или насилне промене актуелних власти и разбијања територијалног интегритета. Карактеристичан пример за то јесте однос САД против Ирака. Наиме, САД у сарадњи с Енглеском и Француском, у операцији „Пустињска олуја“, јануара и фебруара 1991, протерале су ирачку војску из Кувајта (окупирала га је у августу 1991). Већ 20. априла 1991. Сједињене Америчке Државе војно су интервенисале против Ирака (у његовом северозападном делу), под изговором да желе да заштите Курде. Исход те интервенције био је следећи: Савет безбедности УН

изгласао је Резолуцију 688, којом је створена „Курдска зона безбедности“, величине 44.000 квадратних километара (обухвата ирачку територију која се граничи са Ираном, Турском и Сиријом). Том резолуцијом је забрањено ирачкој авијацији да надлеће наведену „безбедносну зону“, а ваздухопловним снагама САД, Енглеске и Француске омогућено је да контролишу тај ирачки ваздушни простор (да базирају и полећу из турске базе Инџирлик). Касније разбукутавање оружаних сукоба између Курда и Ирака САД систематски су користиле да ракетама „томахавк“ дејствују по изабраним циљевима у Ираку (13. јануара и 27. јуна 1993, у марту и јулу 1995, и у септембру 1996. године). Наведени државни тероризам, односно типична оружана агресија САД на Ирак, све до последњег напада био је познат само делимично, јер су обавештајне службе САД, посебно ЦИА, дуже време спроводиле илегалне терористичке делатности у „Курдској зони безбедности“. Наиме, посредством дисидентске групе „Ирачки национални конгрес“, коју су сачињавали Курди, Туркмени и Ирачани, ЦИА припремала је насилно свргавање Садама Хусеина, председника Ирака. За ту тајну операцију, која је типично спонзорисање тероризма, потрошила је 20 милиона долара. Безбедносне службе Ирака откриле су терористичку заверу ЦИА, и, по свему судећи, напад ирачке војске на Курде у северном Ираку 31. августа 1996. био је срачунат на разбијање завереника и терориста.

е) Такозвани увозни тероризам је у замаху, и може у догледно време да поприми обележја својствена тероризму појединих националних мањина унутар матичних земаља. Реч је, првенствено, о претежно једнонационалним и високоразвијеним земљама које су апсорбовале милионе радника из других региона света.⁴ Потешкоће везане за њихову асимилацију, чак друге и треће генерације, и снажан утицај и упориште терористичких организација из њихових матичних земаља међу њима појединим западним земљама већ стварају велике проблеме. Њихово хомогенизовање на микролокацијама и чврста повезаност на макроплану, несумњиво, произвешће у догледно време захтеве за правима и слободама сличним онима које сада траже неке националне мањине. Одбијање земље домаћина да се повинује захтевима натурализованих Европљана може учинити да „обесправљени“ посегну за очајничким средствима – тероризмом.

ф) Облици и методи које примењују носиоци тероризма ради остварења својих циљева по много чему имају најскривеније обележје тероризма. Привидно, јавно испољени облици омогућавају ваљано дешифровање целокупног процеса тероризма, али, у суштини, постоје бројне замке, најмање двоструке намене – да заварају жртву напада и непристрасне посматраче. На то аргументовано указује наведени при-

⁴ У Европској унији живи 18 милиона странаца (2,6 милиона Турака, 1,1 милион Мароканаца). Странци чине 5,9 одсто становништва Савезне Републике Немачке.

мер о усклађеном деловању ирачких терориста и САД срачунатом на свргавање председника Ирака.

Ако су носиоци тероризма недржавни субјекти против матичне државе, најчешће примењују селективни, а ређе масовни (побуњенички) тероризам. Селективном насиљу обично прибегавају против посебно изабраних лица из државне администрације или из других области живота, чијим убиством или сакаћењем желе да застраше целокупни састав којем припада жртва (алжирски терористи против актуелних власти). Међутим, селективно насиље примењују и против обичних грађана на местима где се масовније окупљају. То чине из више разлога: да изазову општи страх, компромитују државну власт, најаве масовније облике насиља и скрену већу пажњу међународне заједнице на актуелни „проблем“, односно да изнуде њено посредовање. Селективни тероризам се дозира тако да се минималним ангажовањем властитих потенцијала постигну максимални ефекти у односу на жртву напада (матична држава).

На основу искуства, независно од интензитета и жестине селективног тероризма, ретке су државе које су клонуле духом и удовољиле захтевима терориста. Свесни те чињенице, носиоци унутрашњег тероризма у појединим земљама долазе у искушење да оружаном побуном покушају да остваре своје циљеве. На такву одлуку пресудно утичу: 1) процена да се матична држава не може одбранити јер је дезорганизована (слаба) и не ужива међународну подршку, и 2) беспоговорни захтев иностраног налогодавца да носиоци унутрашњег тероризма отпочну са побуном. У оба случаја, тај облик насиља је веома опасан по безбедност земље жртве, посебно због тога што се њиме стварају велике могућности за вишеструко индиректно и директно мешање тзв. посматрача (треће земље) у њене унутрашње послове. На жалост, у решавању насталог проблема често се пристрасно ангажује и ОУН, упркос чињеници да јој се Повељом о миру допушта и налаже да се укључи само у разрешавање међудржавних сукоба.

Разноврсност облика тероризма је практично бесконачна када је њихов носилац држава. Ипак, могуће их је глобално разврстати у три групе: непосредан, посредан и мултинационални тероризам.

Непосредни облици тероризма обухватају мноштво мера и активности – илегалних, полулегалних и јавних, које држава носилац, ангажовањем властитих снага (обавештајне службе, специјалне снаге и делови оружаних снага), предузима против државе објекта напада с намером да од ње изнуди неке уступке. У том домену највиши облик је војни тероризам, а испољава се дејствима борбених система великог домета, прецизности и разорне моћи по изабраним циљевима жртве напада.

Посреднички тероризам је најраспрострањенији и има тенденцију ширења. Испољава се у пружању разноврсне помоћи носиоцима унутрашњег тероризма у земљи објекту напада. Пре свега, то чине државе које покушавају да у односу на државу жртву (објекат напада) остваре

неке своје циљеве, а да би избегле евентуалну међународну осуду користе бројне индиректне могућности (тзв. пету колону, „псе рата“, емиграцију пореклом из земље жртве, недржавне субјекте из земље жртве, и друго). Пружањем делимичне или апсолутне моралне, политичке, материјалне, војне, организационе и друге помоћи неком од посредника, држава носилац тероризма покушава да прикривено оствари своје освајачко-поборничке или хегемонистичке циљеве. На пример, у периоду од 1992. до 1994. године Албанија и Турска су на својој територији организовале војнотерористичку обуку за више стотина шиптарских и муслиманских терориста из СР Југославије. Контингенту терориста који су обучиле намењена је улога војног језгра у тада пројектованој оружаној побуни, после чега би се те земље нудиле као посредници у „спору“ између побуњеника терориста и СР Југославије. Иначе, има веома много примера за посреднички тероризам широм света.

Мултинационални тероризам је све израженији. Његова суштина је у томе што се ОУН и поједине политичке регионалне организације, повремено или континуирано, делимично или потпуно, наизглед легитимно, а у ствари нелегитимно, ангажују у провођењу тероризма против земаља с незнатном моћи и утицајем у међународној заједници. На тај начин се компромитују и грубо злоупотребљавају међународну заједницу.

Ванинституционални облици борбе

Креатори „новог светског поретка“, у журби да што пре загосподаре Балканом, нису презали од насилног разбијања претходне Југославије. То су чинили потајном и отвореном подршком сецесионистичким снагама у СФРЈ, које су примениле најпре пунтковни, а затим масовни тероризам (оружана побуна). При томе, очигледно су превидели многе значајне чињенице, посебно да ће верски рат у том региону узроковати распламсавање већ распрострањеног исламског тероризма. Могуће да су рачунали да ће исламски „претећи мач“ коначно усмерити само против словенско-православне цивилизације. Али, према свему судећи, такво преусмеравање није успело. Разлог за то је једноставан и аутентични идеолози цихада („свети рат“) руководе се проценом да је западнохришћанска цивилизација њихова основна препрека у стварању светске исламске државе, а словенско-православну цивилизацију, из више разлога, сматрају већ пораженом (слаба економска моћ, разједињеност и толерантност, распад СССР-а, највеће словенске државе, и могућност дестабилизовања Русије). Примера за неуспело преусмеравање исламског тероризма има много, и они систематски потврђују такву њихову доктрину и стратегију. Типична демонстрација терористичке моћи било је убиство седам и рањавање 700 људи, 27. фебруара 1993. у Њујорку, активирањем експлозива у згради Светског трговинског центра. Самоувереност једног члана тзв. Белије бета (ухапшен у јулу 1993), коју су чинили исламски фундаменталисти из Египта и

Судана, изражена у изјави да су његови саборци у стању да погоде сваки циљ и да дигну у ваздух сваку зграду у Њујорку, изазвала је nelaгодност у многих Американца. Или, припадници Оружане исламске групе (ГИА), који неколико година воде прави рат против владе Алжира, током 1995. године извели су више терористичких акција на тлу Француске, а прете да ће их појачати уколико Француска не одустане од пружања помоћи властима Алжира.

Најтрагичније је то што су утицајни чиниоци из западнохришћанске цивилизације, илегално и јавно, дуже време подржавали радикалне исламске фундаменталисте у Босни и Херцеговини и, на тај начин, непосредно учествовали у распиривању исламског тероризма у свету, делимично и против себе. Та чудновата заслепљеност није елиминисана ни после једногодишњег (1993) жестоког верског рата између муслимана и Хрвата у Босни и Херцеговини. Наиме, нису придавали никакав значај терористичким претњама које су упућивали Западу (1993) Алија Изетбеговић, вођа босанских муслимана, да ће исламске земље и народи сматрати непријатељском сваку државу Запада која не заузме фер став према босанској кризи, затим Изетбеговићев блиски сарадник Ејуп Ганић, да ће, ако је међународна заједница одлучила да се више не бави (помаже) муслиманима, тероризам отпочети у целој Европи, и Сафера Халиловића, тадашњег команданта муслиманске војске, да ће муслимани, уколико Европа не промени свој став према њима, отпочети извођење терористичких акција широм Европе („Букнуће ватра у многим градовима Европе“). Таква толерантност према терористима несумњиво се показала кобном. Хапшења која су полиције неких западних земаља извеле у пролеће 1996. године потврђују поузданост терористичког опредељења муслиманског руководства Б и Х и његову чврсту повезаност с исламским фундаменталистима са Блиског истока.⁵

С обзиром на то да се исламски тероризам на Западу углавном повезује с Ираном, који је његов главни покровитељ, констатације да је Иран много умешан у догађања у Б и Х неопходно је довести у везу с изјавом Њутна Гингрича, председника Представничког дома конгреса Сједињених Америчких Држава. Он је 25. априла 1996. обзнанио да се у САД формира специјални поткомитет са задатком да проучи „непромишљену политику“ председника Клинтонa која је омогућила Ирану да шаље оружје босанским муслиманима. Његово резонување да би „пове-

⁵ Белгијски „Ла либр белжик“ (4. априла 1996), у вези с покретањем оптужнице у Нефшатоу против два муслимана из БиХ и једног Мароканца, због основане сумње да су били чланови терористичке исламске организације „ГИА“, пише: „Јасно је да је Босна постала нека врста европског Авганистана“.

Поводом полицијске ликвидације два Алжирца и три Мароканца (1. априла 1996) у Лилу, у Француској, и пронађене бомбе аутомобила (приликом претреса њихових станова и аутомобила), коју је требало да активирају на дан одржавања састанка групе „Г-7“, лист „Фигаро“ је писао да су „Алахови борци“ у Француској за своје терористичке акције добијали оружје из Босне, као и да су боравили у Босни прикривени у „мисији хуманитарне помоћи“.

Италијанска полиција је крајем марта 1996. године ухапсила четворицу грађана Б и Х који су продавали бомбе напуљском и калабријском подземљу.

зивање Ирана у Европи могло да изазове катастрофалне последице по Америку“⁶ уверљиво разоткрива заблуду Запада из периода када је донео непромишљену одлуку о насилном разбијању претходне Југославије и зближавању с исламским терористима.

Наведене, и бројне друге чињенице у вези с тим проблемом, који оптерећује и западнохришћанску цивилизацију, избиле су у први план почетком 1996. године, када су припадници палестинске терористичке организације „Хамас“ извели четири бомбашка напада (два 25. фебруара и по један 3. и 4. марта) на израелској територији и убили 58, а ранили двоструко више лица. Та терористичка претња је изазвала муњевиту политичку реакцију. На иницијативу САД и Египта да се хитно сазове антитерористички скуп одазвало се тридесетак земаља. Већ 13. марта 1996. њихови званичници су се састали у египатском летовалишту Шарм ел Шеик. Међутим, изостало је бомбасто најављивано и очекивано једногласје у осуди носилаца тероризма.⁷ Испољена су различита схватања учесника о томе ко се може сматрати терористом. Осим тадашњег израелског премијера Шимона Переса, који је заступао тезу да тероризам о којем расправљају није анониман, већ да има „рачун у банци, одговарајућу инфраструктуру и разгранату мрежу која се прикрива из разних назова хуманитарних организација“, и да на „челу свега тога стоји Иран“, учесници су се првенствено бавили спасавањем израелско-палестинског мировног процеса. С обзиром на то да су на „антитерористички“ скуп дошли само званичници позваних земаља (бојкотовали су га Сирија и Либан, а „кривац“ Иран није позван) и да је, упркос томе, било неслагања⁸, може се претпоставити како би изгледао састанак о проблему тероризма тамо где му је место – у Организацији уједињених нација. То питање је изузетно значајно из више разлога. Наиме, погубно је по светски мир, који несумњиво угрожава и тероризам, да се о томе расправља изван ОУН, без обзира на то што је у Шарм ел Шеику био присутан и њен генерални секретар. Резултати ванинституционалних облика борбе против тероризма могу бити само привремени и делимични. Јер, покретачи таквих састанака организују их првенствено да би

⁶ „Политика“, 26. април 1996, стр. 3.

⁷ Председник САД рекао је да ће мир победити и да ће терористи бити побеђени. Сматра великим успехом састанка то што су се учесници обавезали да „идентификују изворе финансирања терористичких група и сарађују у њиховом потпуном онеспособљавању“. Званичници Европске уније одлучно су инсистирали на томе да се усвоји заједнички конкретни договор и да светска заједница крене у одлучни обрачун са тероризмом. Представници арапских земаља оштро су осудили тероризам, али су упорно настојали да се он третира као глобални феномен, који нема посебно географско или верско одређење. Председник Руске Федерације заложio се за удруживање напора међународне заједнице у борби против тероризма, али је подржао и захтев Сирије (бојкотовала је самит) да се мировна међународна конференција о миру одржи на Блиском истоку.

⁸ Представник Саудијске Арабије је „равноправно и једнодушно осудио насилне акције које су се десиле у Тел Авиву и окупираним територијама“, чиме је, донекле, указао и на узроке терористичких напада на Израел. Палестински лидер Ј. Арафат обећао је да ће искоренити тероризам на подручју палестинске самоуправе, али је осудио Израел због колективног кажњавања Палестинаца (затворио је границе Западне обале и Газе).

расправљали само о једној врсти тероризма, с тенденцијом да му дају међународни значај, нарочито с аспекта осуде. Највећи недостатак таквих ванинституционалних облика борбе против тероризма јесте у томе што су поједине земље и саме узрочници тога зла. Оне због такве дволичности не могу да буду пример другима у борби против тероризма, па донекле и изазивају носиоце тзв. туђег тероризма да га још жешће примењују.⁹ У ствари, реч је о заблуди, односно о дезинформацији која покушава да се прошири и одржава као истина: да је *тероризам* оружје слабих, потлачених, понижених, немоћних и слично, што је само делимично тачно. Наиме, *тероризам* је изузетно ефикасно оружје земаља хегемона светског или регионалног господства, дакле оружје моћних и агресивних. Да се све чланице ОУН доследно уздржавају од претње силом или од употребе силе (чл. 2, т. 4, Повеље ОУН) тероризам би заиста био средство немоћних, угрожених и очајних, а тиме би и заштита од њега била ефикаснија. Суштина тог начела је у апсолутној забрани рата као средства за решавање међудржавних спорова, па оружана агресија на било коју државу значи тешку повреду тог начела и, тиме, „тешку повреду међународног права која повлачи међународну одговорност“.

Државе носиоци светског или регионалног хегемонизма и доминације, да би избегле такву осуду, преоријентисале су се на суптилније облике агресије, посредством којих чак и успешније постижу своје циљеве него што би то могле оружаном агресијом. У оквиру тога, тероризам је веома значајан, без обзира на то да ли га држава носилац примењује непосредним ангажовањем својих специјализованих састава, или то чини индиректно, уз помоћ посредника. Таквим понашањем државе носиоци тероризма грубо крше Декларацију о недопустивости мешања и интервенције у унутрашње послове држава и о заштити суверенитета (коју је усвојила Генерална скупштина УН 21. децембра 1965). Према тој декларацији, „ниједна држава нема право да непосредно или посредно интервенише из било ког разлога у унутрашње или спољне послове ма које друге државе“.

Међутим, у међународним односима пракса се много разликује од прокламованих ставова, што систематски потхрањује тероризам. Уместо да се о том актуелном светском проблему (није мање значајан од проблема о контроли нуклеарног наоружања и најефикаснијем начину заштите од њега) расправља и договара у ОУН, са њим се углавном аутономно суочавају угрожене земље. Повремени, наменски „антитерористички“ скупови за етикетирање туђег, а превиђање властитог тероризма нису начин за ефикасну заштиту. Примера за то има много. Турска је, на пример, учествовала на „антитерористичком“ самиту у Шарм ел Шеику и осудила „нечији“ тероризам, али се није изјаснила о властитом тероризму, који је, посредством муслиманских терориста из

⁹ Између припадника либанске шиитске милиције Хезболах и Израела, средином априла 1996. године (месец дана после „антитерористичког“ скупа), отпочет је и вођен жесток оружани сукоб.

Рашко-полимске области, проводила против СР Југославије. Начин за превазилажење таквих једностраности јесте расправа о проблему тероризма у свету на званичном месту – Организацији уједињених нација. Тако би се обезбедили услови да се тероризам разматра у тоталитету, а не парцијално и површно, као до сада. Наиме, под тероризмом се не би подразумевали само отмице авиона, киднаповања лица, узимања талача и атентати, чији су извршиоци најчешће најекстремнији појединци одређеног носиоца тероризма, већ би се обелоданила истина да је то веома распрострањен облик насиља у свету, посредством којег се земље чија је спољнополитичка оријентација агресивно-поробљивачка некажњено мешају у унутрашње послове суверених држава.

Промашеност и супротни ефекти који се постижу одржавањем парцијалних скупова у вези с одбраном од комплексног светског проблема – тероризма, потврђена је неколико месеци после антитерористичког састанка у Шарм ел Шеику. Наиме, на том скупу (13. марта 1996) председник САД, између осталог, тврдио је „да ће терористи бити побеђени“. Деманти су уследили прво 25. јула 1996. у Саудијској Арабији, када су исламски терористи камионом цистерном напуњеним експлозивом убили 19 војника САД, 17. јула, када је срушен амерички путнички авион и 27. јула, када је експлодирала бомба у Атланти, где се одржавала Олимпијада. Ти терористички акти су несумњиво пресудно утицали на то да се хитно организују два упоредна „антитерористичка“ скупа у Каиру (30. јула 1996) и у Паризу (31. јула 1996).

На конференцији у Каиру представници 15 арапских земаља дефинисали су тероризам као „сваки облик организованог насиља које изазива терор и страх“. Међутим, искључили су могућност да је тероризам „оружана борба народа под окупацијом да ослободи своју земљу“, односно „тероризам не може бити легитимна борба народа у јужном Либану и Палестинаца на Западној обали и у Гази против израелске окупације њихове земље“. Такође, осудили су све земље које дају уточиште терористима под изговором да то чине због поштовања људских права, слободе и демократије. Упутили су проглас свим Арапима у свету и позвали их да предузму неопходне мере против тероризма, али и да раскривају антиисламску заверу. Најзад, договорили су се о бољој сарадњи и изради стратегије за борбу против тероризма, али нису усвојили план те борбе, будући да учесници скупа нису означили исламске земље које, уместо толерантног, пропагирају и примењују радикалну врсту ислама.

Представници седам индустријски најразвијенијих земаља света (Г-7) и Руска Федерација, на париском скупу, између осталог, закључили су да је најопаснији исламски тероризам. Усвојили су стратегију „глобалног рата“ против тероризма, која је операционализована у план од 25 тачака, али су заобишли разлике које су у одређењу појма *државни тероризам* испољене између САД и осталих учесника. Успешност спровођења плана доведена је у сумњу на самом састанку, јер су став САД да треба завести свеобухватне санкције против Ирана, Ирака,

Либије и Судана, које према њиховом мишљењу отворено подржавају међународни тероризам, оспориле остале земље учеснице. Те разлике између САД и западноевропских земаља у наредном периоду су још више продубљене, а разлог је био закон који су донеле САД о кажњавању компанија које улажу капитал у наведене земље.

Све док се проблем тероризма у свету не почне разматрати у ОУН, односно док се тероризам не почне третирати као врста рата, одбрана од њега биће изузетно тешка, чак и безуспешна. Јер, модели одбране већине држава, упркос тежњи да буду ефикасни, често су искомпромитовани.

Модели одбране од тероризма

План одбране од тероризма јесте витална потреба сваке државе. На жалост, он се неоправдано чува као тајна, што је бесмислено ако се размишља о супротстављању на широкој основи. Реч је о томе да држава која је угрожена тероризмом предузима одговарајуће одбрамбене мере против његових носилаца, а то је процес о којем, мање или више, извештавају средства масовних медија. Подразумева се да та врста и тај обим сазнања нису довољни за комплексно закључивање о моделу одбране неке земље од тероризма, али омогућавају да се утврде његова глобална обележја. На основу уопштавања тих обележја за поједине земље може се закључити да у савременом свету, начелно, постоје два модела одбране од тероризма – *аутономни* и *коалициони модел*. Који од њих преовлађује и који је ефикаснији тешко је закључити, јер предности и недостаци који су им својствени нису трајни.

Приоритетно ослањање на властите могућности основни је критеријум који указује на аутономност модела неке земље за одбрану од тероризма. То опредељење чини основу и коалиционог модела одбране од тероризма, јер свака чланица савеза држава задржава свој модел одбране, који донекле прилагођава наддржавним захтевима. Међу бројним посебностима *аутономног модела* одбране од тероризма најзначајнији су:

- део је (подсистем) јединственог система одбране одређене државе и само је релативно независан;

- типичан је управљачки процес, који се, начелно, састоји из три дела: 1) прикупљања информација о носиоцима тероризма, 2) обраде прибављених информација, посебно за доношење одлука за одбрану од тероризма, и 3) обезбеђења споровођења донетих одлука;

- с аспекта функционисања, начелно, садржи две врсте активности – припреме државе за одбрану од тероризма и вођење борбе против носилаца тероризма;

- без обзира на тежњу да буде „савршен“, не обезбеђује апсолутну одбрану од тероризма;

- у функцији је максималног одвраћања носилаца тероризма;

– првенствено је превентивног карактера, односно намењен је да одређену државу обезбеди од изненађења од унутрашњих и спољних носилаца тероризма. Истовремено, операционализован је да ефикасно санира последице настале услед дејства терориста;

– тежи да проникне у начин размишљања носилаца тероризма и предвиди њихове активности;

– тежишно је усмерен на отклањање узрока тероризма;

– садржи комплексне стратегије деловања против носилаца тероризма (организатори, налогодавци, непосредни извршиоци, појединци, групе, организације, покрети, држава, односно политички и војнотерористички састави);

– у рату, против носилаца тероризма прецизно су разграничене надлежности и обавезе свих учесника (органи, институције, службе, грађани). Међутим, наглашену улогу и задатке има безбедносно-обавештајни систем одређене земље.

Коалиционим моделу одбране од тероризма својствене су све наведене карактеристике аутономног модела. Истовремено, он има и неке специфичности, које га чине ефикаснијим. Оне су првенствено садржане у формулисању заједничке стратегије против терориста, која је нарочито функционална у размени обавештајно-безбедносних података. Наиме, чланице савеза уступају једна другој податке о терористима за којима нека од њих трага, чиме знатно поспешују одбрану од тероризма.

Добро конципиран, разрађен и функционалан коалициони модел одбране од тероризма, нарочито НАТО-а, претендује да се, заобилажењем ОУН, наметне као основни чинилац у свету у борби против тероризма. У вези с тим, НАТО и ЕУ предузели су бројне активности, како у Европи (спровођење програма „Партнерство за мир“ и развијање специјалне сарадње са Русијом), тако и на Блиском истоку. Међутим, многе чињенице указују на то да је усаглашавање ставова и планова заједничке одбране од тероризма изузетно сложено питање. Евидентне су тешкоће у премошћавању разлика чак и унутар коалиционог модела НАТО-а (париски скуп и догађања после њега то потврђују), а још су веће између чланица НАТО-а и појединих европских и арапских земаља. Стога су, за сада, актуелна два наведена модела одбране од тероризма, а перспектива је проширени коалициони модел, не због тога што ће бити ефикаснији, већ што ће утицајни чиниоци међународне заједнице наставити да одлажу тренутак суочавања са истином – да се проблем тероризма мора поставити на дневни ред у Организацији уједињених нација.

Облици појединих модела одбране од тероризма

Глобална анализа јавно публикованих података о функционисању модела одбране од тероризма појединих земаља у свету указује на велику сложеност борбе против тог зла. Модели појединих земаља су веома ефикасни у односу на моделе других земаља. Неки су само

повремено ефикасни, а други „хронично“ неефикасни, ефикасни су модели појединих земаља против једне врсте, али имају озбиљне недостатке у примени против друге врсте тероризма итд. Такво стање у функционисању модела одбране од тероризма отежава њихову прецизну систематизацију и класификацију, па је у том погледу могуће применити различите критеријуме. С обзиром на две несумњиво најважније карактеристике сваког модела – превентивну, односно спречавање изненађења, и, ако се у томе не успе, ефикасно и брзо неутралисање испољених облика тероризма, евидентно је следеће:

– *аутономни модели* многих земаља нису довољно ефикасни против носилаца унутрашњег тероризма. То потврђује чињеница да је тероризам у недржавних субјеката ескалирао у оружану побуну, односно грађански рат (претходна Југославија, Чеченија, Шри Ланка, Алжир, Турска);

– *коалициони модели* прилично ефикасно онемогућавају да делатности испољених и потенцијалних носилаца унутрашњег тероризма не ескалирају у оружану побуну (Северна Ирска, Италија, Шпанија, Француска);

– *проширени коалициони модел* у фази је конституисања. Међутим, због веома изражених различитих интереса потенцијалних чланица тог модела његова перспектива је суморна и неизвесна.

Дакле, сви модели су још неефикасни у борби с носиоцима међународног и државног тероризма, што неки примери недвосмислено потврђују.

Кобна заблуда модела претходне Југославије. Претходна Југославија се према тероризму, као облику угрожавања њене безбедности, односила површно и парцијално. У ствари, под тероризмом су сматрани само акти насиља у којима су употребљени ватрено оружје или експлозив. Носиоци тих аката углавном су били припадници непријатељски расположене емиграције против грађана и дипломатско-конзуларних представништава СФРЈ у иностранству, а повремено и у земљи. Терористичко-побуњеничка делатност шиптарских сецесиониста (1968, 1981, 1989) и хрватских сепаратиста (1971) третирана је као контрареволуционарна делатност. Та стратегијска идеолошка заблуда била је свеобухватно операционализована у „Плановима за спречавање настојања и елиминисања ванредних прилика“, чија је намена била да се држава одбрани од „унутрашњег непријатеља“. Насилним разбијањем претходне Југославије, уз несналажење, саботерство и немоћ њених руководећих структура да у пракси примене „Планове“, изазван је верски и међунационални рат који је трајао до 1995. године.

Носиоци разбијања претходне Југославије, несумњиво охрабрани тим успесима, предузимали су разноврсне подривачке активности против СРЈ да би је дестабилизовали и разбили. Аналогно улози коју су имали словеначки, хрватски и муслимански сецесионисти у насилном разбијању СФРЈ, шиптарским (на Косову и Метохији) и муслиманским

(у Рашко-полимној области) терористима била је намењена улога у дестабилизовању СР Југославије. Међутим, организатори побуне 1993. године онемогућени су и квалификовани како се то чини у свакој правној држави – као терористи. Таквим деловањем, показало се да модел одбране од тероризма СРЈ не може бити изненађен, уз истовремено демонстрирање спремности да енергично одговори и на друге изазове терориста.

Промашаји руског модела одбране. Распад СССР-а, између осталог, побудио је наду код појединих њених етноса да ће се отцепити од Руске Федерације. Ту намеру су посебно насилнички испољили чеченски терористи. Предвођени Цохаром Дудајевим, они су се прво побунили против легитимних власти Чеченије, а затим и против федералних руских власти.

Анализа функционисања модела одбране Русије од чеченског тероризма поуздано указује на његову хроничну неефикасност. Заузето „демократизацијом“ земље, руководство Русије је допустило да чеченски терористи у периоду од распада СССР-а до 1993. године развију све елементе државе, првенствено да организују и наоружају војску. Наведене терористичке активности помно су пратиле руске безбедносне службе и извештавале федерално руководство, које је, упркос сазнањима, показивало неодлучност у предузимању одговарајућих мера. Из непознатих разлога нису спречаване терористичко-побуњеничке делатности све док се нису испољиле у највишем стадијуму. Због такве инертности модел одбране је почео касно да дејствује, и то применом војних мера, односно интервенцијом руске војске против чеченских терориста у децембру 1994. године. Од тада су жестоке оружане сукобе између руске војске и чеченских терориста пратили покушаји Русије да преговорима оконча побуну терориста с намером да се изборе за Чеченију изван Русије.

У јуну 1995. године, чеченски терористи, предвођени Шамилом Басајевим, упали су у руски град Буђонски, где су узели око 2.000 талаца. Изненадним нападом око 600 присталица Дудајева, 14. децембра 1995, заузети су градови Гудермеш и Урус Мартан. Око 400 „дудајеваца“ је 10. јануара 1996. напало и заузело болницу у Кизљару (Дегестан). Том приликом су отели око 3.000 талаца, од којих су део повели у село Первомајск, где су их држали десетак дана. Два дана раније (8. јануара 1996), руске власти су Чеченији обећале посебан статус у Руској Федерацији, наравно после спровођења демократских избора. Одговор Цохара Дудајева био је негативан. Поручио им је: „Чак и ако Руси повуку своје трупе из Чеченије, борбе неће престати још 50 година. Буде ли потребно, жртвоваћемо половину народа да би друга половина могла да живи у независној Чеченији“.

Председник Русије, вероватно разочаран том поруком, издао је 22. јануара 1996. наредбу да се изради и спроведе план за ликвидацију Дудајева. За то је ангажована и служба за сателитско осматрање и

електронску шпијунажу.¹⁰ Убрзо затим (10. фебруара 1996) изјавио је да је Русија припремила седам варијаната за решење чеченског конфликта, али су обновљене борбе у Грозном (главни град Чеченије), током марта 1996, показале да су неуспешне. Дудајев је одбацио сваку могућност преговора с Владом Русије, претећи да ће отпочети с извођењем терористичких акција широм Русије. Током априла борбе су настављене упркос понуде Москве да Чеченији омогући сваки статус осим независности (изван Русије). После убиства Дудајева, његов наследник (Јандарбијев) отпочео је преговоре с руским властима.¹¹ Коначно, 10. јуна 1996, Русија и Чеченија су у Назрану, у Ингушетији, потписали споразум о миру. Договорили су се да се до краја августа 1996. руске трупе повуку из Чеченије и изврши демилитаризација чеченске територије. Међутим, поједини „недисциплиновани“ чеченски команданти су наставили са насиљем против руских трупа. Побуњеничко-терористичке активности кулминирале су 6. августа, када је око 3.000 чеченских побуњеника напало руске трупе у Грозном и нанело им тешке губитке (убили су 169 војника). Оружани сукоби су трајали до 17. августа, када је постигнут договор о прекиду ватре. Преговоре о успостављању мира водили су председник Савета безбедности Русије (А. Лебед) и командант чеченских побуњеника (А. Масхадов), а споразум је потписан 1. септембра 1996. године.

Искушења модела Шри Ланке. Становништво Шри Ланке (раније се звала Цејлон), око 15 милиона, чине два народа – Синхалези (12 милиона, будистичке вероисповести) и Тамили (три милиона, хинду пантеон вероисповести). Они су вековима живели у сукобима. Инцидент који се десио 1983. године (тамилски терористи су из заседе убили 13 владиних војника, а Влада је на то реаговала терором – масакром, над Тамилима широм земље) означио је почетак тамилског тероризма против Шри Ланке, чији је циљ био отцепљење њених северних и источних делова. Од тада, „Ослободилачки тигрови тамилског Елама“ (ЛТТЕ) тринаест година изводе континуирану терористичко-побуњеничку делатност, чинећи тешку енигму за Владу Шри Ланке. О жестини оружаних сукоба на северу и истоку земље, али и терористичким акцијама у Коломбу,¹² довољно казује чињеница да је погинуло око 50.000 људи. Влада Шри Ланке чини велике политичке и војне напоре да оконча побуну Тамила. Наиме, од побуњеника захтева да обуставе

¹⁰ У ноћи 22. априла 1996. Дудајев је убијен самонавођеном ракетом, испаленом из авиона. Ракета је погодила његов аутомобил, привучена емитованим радио-таласима. Био је то пети покушај руске армије да убије Дудајева уз помоћ радио-сигнала његовог телефона.

¹¹ Према подацима Генералштаба оружаних снага Русије, од децембра 1994. до 25. маја 1996. погинула су 2.483 припадника федералне војске и 16.843 припадника сецесионистичких чеченских оружаних формација.

¹² Тамилски терористи самоубице су 31. јануара 1996. камионом натовареним експлозивом (четири тоне) свом силином ударили у гвоздену капију Централне банке у Коломбу, при чему су убили 83, а ранили 1.400 људи, а полиција у Коломбу је 12. фебруара 1996. демонтирала бомбу у камиону паркираном наомак једног будистичког храма.

борбе, да предају оружје и да отпочну преговоре за утврђивање модалитета широке аутономије. Побуњеници захтевају независну државу „Илам“, због чега настављају борбу. Њено тежиште је усмерено против војске и полиције Шри Ланке.¹³ Међутим, велики значај придају селективним терористичким акцијама широм земље против цивилног становништва¹⁴ и личности на важним положајима.¹⁵ Пример Шри Ланке потврђује сазнања о томе да ће влада која не успева да спречи распламсавање тероризма у побуну морати да утроши двоструко више времена и средстава за њено гушење.

Специфичности алжирског модела. За разлику од наведених модела одбране од сецесионистичког тероризма, алжирске власти су суочене са тероризмом чији је крајњи циљ насилно свргавање актуелног и успостављање интегристичког система по угледу на Иран. Преврат којим су алжирски генерали 1993. године прекинули легитимне изборе да би предупредили убедљиву победу Фронта исламског спаса (ФИС) узет је као повод и почетак оружаног сукоба између два табора који доследно уважавају принцип „без компромиса са непријатељем“. Досадашњи биланс од 50.000 погинулих Алжираца није уразуио ниједну страну. Између алжирских власти и ФИС-а води се својеврстан грађански рат и жртве се стално повећавају.

Припадници ФИС-а, посебно његова терористичка компонента – Оружане исламске групе (ГИА) и Исламска армија спаса – развили су веома разноврсну терористичку делатност и нерешива су енигма за актуелну власт. Убиства личности из државне администрације и масовних медија, оружани сукоби са полицијом и војском, аутомобили бомбе на местима где се окупља већи број грађана и убиства странаца само су неке најкарактеристичније методе њиховог деловања, чији је несумњиви циљ да компромитују и свргну актуелни режим и да успоставе исламску управу.

Интензитет оружаног сукоба је висок,¹⁶ као и број смртних казни изречених припадницима Фронта исламског спаса.¹⁷ Истовремено, ФИС

¹³ У октобру и новембру 1995. Војска Шри Ланке је извела нападну операцију против побуњеника на северу земље (полуострво Цафна, где су „Тигрови“ практично имали минадржаву), у којој су обострани губици били велики (убијено је око 500 терориста).

Тамилски тигрови су 9. јуна 1996. минобацачким пројектилима напали логор Војске у источној области Батикола и убили 17 војника.

¹⁴ Тамилски терористи су 23. октобра 1995. упали у село Боата (север Шри Ланке) и масакрирали 36 цивила (жене и деца) Синхалеца. Већ 26. октобра 1995. напали су два села на истоку земље и убили 23 сељака Синхалеца.

¹⁵ У мају 1991. терористи самоубице („живе бомбе“), извели су атентат на председника Шри Ланке Ранасинге Премадасе, а две године касније (у мају 1993) убијен је индијски премијер Раџив Ганди, за одмазду због упућивања индијских трупа (70. 000) у Шри Ланку 1987. године и разоружавања Тамила. Тада је мир трајао неколико месеци, после чега су се „Тигрови“ окренули против индијских војника (убили су око 1.000), који су се повукли 1990. године.

¹⁶ Алжирске снаге безбедности су у децембру 1995. у противтерористичким операцијама широм Алжира, убиле 17, у марту 1996 – 130, а у мају 1996 – 204 припадника Фронта исламског спаса.

¹⁷ Због основане сумње да су извршили кривично дело тероризма алжирски

убија странце у Алжиру (раднике и туристе)¹⁸ ради подривања алжирске привреде и, на тај начин, слабљења актуелног режима. У вези с тим, остварио је неке своје претње упућене Француској, која подржава алжирске власти. Они су 26. децембра 1994. у Алжиру отели авион „Ер Франса“ (пун путника) са намером да одлете у Париз и разнесу га експлозивом на малој висини изнад центра Париза (терористи су убијени). Недељу дана пре заказаног састанка (17. октобра 1995) између председника Француске и Алжира активирана је бомба у париском метроу, при чему је рањено 26 особа. Истовремено, ГИА упутила је председнику Француске ултиматум са захтевом да откаже наведени састанак и прекине дипломатске односе с постојећим режимом (разговори су отказани).

Специфичност алжирског модела одбране од тероризма, између осталог, јесте у томе што исказује тенденцију ослањања на савезнике (Француска), иако се првенствено ослања на властите могућности. Међутим, помоћ коју Алжир добија са стране (годишње износи око милијарду долара) ФИС искористио је као аргумент за преношење тероризма и на тло Француске. Те чињенице, као и писање француског листа „Фигаро“ (21. август 1995) о томе да се „Исламска интернационала тајно раширила у Француској“ (основана је на полутајном састанку 1992. године у Тирани) и да прети да ће уздрмати Француску, неумољиво указују на то да су погубна по безбедност света схватања о властитом и туђем тероризму.

Превенција коалиционог модела. Од унутрашњег тероризма нису поштеђене ни поједине чланице НАТО-а и Европске уније. Ирска републиканска армија (ИРА), против Велике Британије, Баскијска домовина и слобода (ЕТА), против Шпаније, и Фронт националног ослобођења Корзике (ФЛНЦ), против Француске, спроводе селективно-пунктовни тероризам готово три деценије. Истовремено, клицама сепаратизма су захваћене Канада (Квебек), Италија (Паданија) и Белгија (Фламанија). Упркос томе, мали су изгледи да ће те терористичке и сепаратистичке активности прерасти у оружану побуну, првенствено због усклађеног деловања савезничког модела одбране. Подразумева се да наведене земље имају веома ефикасан аутономни модел одбране од тероризма.

Превенција коалиционог модела одбране од тероризма остварује се у разним облицима међусобне (билатерална и мултилатерална) сарадње: носиоцима тероризма се не пружа никаква помоћ или подршка, својим

судови (кривични, специјални) осудили су (26. маја 1993) на смртну казну 38 припадника ФИС-а (они су 26. августа 1992. подметнули бомбу у Алжиру, од које је страдало девет и рањено 124 лица), а 14. априла 1996. суд у Медеји осудио је 16 припадника на смрт, као и седам припадника ФИС-а 9. јуна 1996. итд.

¹⁸ Само у другој половини 1914. године убили су 27 странаца (два Југословена, девет Руса, седам Италијана, седам Француза, Туниџанин и Вијетнамац). Седморицу француских свештеника, које су припадници ГИА отели 27. марта 1996, убили су (заклали) 24. маја 1996. под оптужбом да Француска „економски, политички и морално подржава војну хунту у Алжиру“.

утицајем и моћи у светској (ОУН) и другим међународним и регионалним организацијама спречавају да се отвори расправа (интернационализује) о тероризму као унутрашњем проблему чланице њиховог савеза; појављују се у улози посредника између носилаца тероризма и земље жртве, чиме такође онемогућавају интернационализацију „проблема“, и најзад, сарадња између обавештајно-безбедносних и полицијских служби земље жртве и осталих чланица савеза у откривању намера и планова терориста, њихове организованости и опремљености, базирања и слично, несумњиво је најизраженији облик сарадње. На пример, ИРА спроводи терористичке акције против Велике Британије 25 година, али ирски терористи не уживају инострану помоћ, чак ни помоћ Ирске.¹⁹ Напротив, на ИРА остварују усклађен притисак Велика Британија, Ирска и САД, с намером да је приволе да се одрекне насиља и приступи преговорима. Очигледан и најновији резултат тих напора јесте обустава непријатељстава у периоду од августа 1994. до 9. фебруара 1996. године.²⁰ На том задатку лично се ангажовао и председник САД, а међународну (посредничка) трочлану комисију предводио је бивши амерички сенатор и блиски сарадник председника САД (Клинтон) Џорџ Мичел (примирје је прекинуто због инсистирања Велике Британије да ИРА преда наоружање пре него што започну мировни преговори). Усклађени напори трију земаља против ИРА несумњиво су велики проблеми за њу, па јој остаје једина могућност да настави са бомбашким нападима у Северној Ирској и Лондону. Под претпоставком да ИРА подржава једна или више држава утицајних у међународној заједници (таквих примера није мало у свету), неизвесно је да ли би остала само на бомбашкој стратегији,

¹⁹ Ирци су се дигли на устанак против британске управе 1916. године. Рат је трајао до 1992. године, када је проглашена независна Република Ирска, а Северна Ирска је остала у саставу Велике Британије. Протестанти (1,6 милиона) чине већинско становништво Северне Ирске, које је организовано у Главној протестантској партији и признаје британску управу. Ирска републиканска армија има подршку међу католичком мањином, која сматра Британију окупаторском силом и бори се за уједињење с Републиком Ирском. Организацију ирских терориста чине два дела: политички (Шин Фејн) и војни (ИРА), који имају јединствен циљ – присаједињење Северне Ирске Републици Ирској. Ирска републиканска армија је у протеклих четврт века бомбашким нападима и снајперима убила око 3.000 лица, а лидер ИРА (Џери Адамс), у марту 1996. изјавио је: „Били смо спремни на мир, али су Британци желели рат. Ми смо спремни на још 25 година рата“.

²⁰ Ирска републиканска армија је објавила „тотални прекид војних операција“ 31. августа 1994. године. За 22. фебруар 1995. планиран је референдум о заједничким предлозима за будућност институција у Северној Ирској. У новембру 1995. Међународна комисија је закључила да би политичке преговоре требало да прате и разговори о разоружању. У јануару 1996. Британија је предложила изборе у Северној Ирској, на којима би се изабрали делегати за мировне преговоре. Ирска републиканска армија је одбацила тај предлог и квалификовала га као диверзију. У периоду од 9. фебруара до 15. јуна 1996. ИРА извела је шест бомбашких напада (пет у Лондону и један у Манчестеру), у којима су убијена три лица а 308 лица је било повређено. У међувремену, ИРА саопштила је (4. априла 1996) да се неће разоружавати пре него што се потпише коначно примирје, а Велика Британија и Ирска су именовале (6. јуна 1996) америчког сенатора за вођу мировних преговора и разоружање Ирске републиканске армије.

упркос чињеници да Велика Британија у Северној Ирској има око 20.000 војника.

Сарадња између Шпаније и Француске против баскијских терориста (ЕТА) карактеристичан је пример превенције коалиционог модела. У терористичкој активности ЕТА, која траје од 1968. године, погинуло је 800 људи. Циљ терориста је независност Баскије (простор који се протеже од јужне Француске до северне Шпаније). Шпанска полиција води тешку антитерористичку борбу с променљивим успехом, примењујући и неке специфичне методе.²¹ Приоритетни циљеви напада јесу официри шпанске војске²², припадници полиције и политичари који су „најодговорнији за репресалије према баскијском народу“. У јек појачане терористичке кампање 1993. године, шпанска и француска полиција предузеле су координиране противтерористичке мере – ухапсиле су многе вође ЕТА, продрле у њен састав и дезорганизовале је изнутра, односно ЕТА расформирала је многе своје „команде“ (оперативне јединице за одређена подручја и градове). Тиме је „стратегија дестабилизације“ баскијских терориста, заснована на процени да ће атентатима на политичаре „приморати Владу Шпаније на преговоре са ЕТА“, озбиљно уздрмана. Наиме, став актуелних шпанских власти је јасан: не може и неће бити никаквог дијалога док ЕТА не престане да убија. Она је наставила да проводи тероризам²³, али је тај шпански вишегодишњи проблем остао незапажен у ОЕБС-у, разним невладиним и међународним организацијама за људска права, наравно и у ОУН, која, иначе, исказује систематску забринутост за сличне, односно много мање проблеме у неким бившим социјалистичким земљама.

Пример Корзике (острво у саставу Француске) такође је поучан с аспекта предности коалиционог модела одбране од тероризма. Наиме, припадници Фронта за национално ослобођење Корзике већ 25 година проводе типичан тероризам против Француске (у 1995. години извели су 612, а у 1996. години, до 30. марта, 71 терористички акт – подметање бомби, атентати и оружани напади на полицију) с намером да издејствују њено отцепљење од Француске. Међутим, тај француски проблем није скренуо пажњу ни невладиних организација за људска права неке друге

²¹ Јавни тужилац у Мадриду, 12. јануара 1996, затражио је покретање поступка против бившег министра МУП-а у вези с „прљавим ратом“. Реч је о томе да је некадашњи шеф тајних операција МУП-а Шпаније изјавио Врховном суду да је шпанска Војна обавештајна служба (ОЕСИД) обезбедила оружје, фалсификована документа и информације Антитерористичким ослободилачким групама (ГАЛ), које су у периоду између 1983. и 1987. године убиле 27 припадника ЕТА. Убиства су извршена незаконито, према начелима мафије.

²² Врховни суд Шпаније осудио је (8. фебруара 1996) два припадника ЕТА на по 930 година затвора због учешћа у бомбашком нападу (аутомобил бомба) 21. јула 1993. у центру Мадрида, када су убили седам официра шпанске војске и ранили 39 случајних пролазника.

²³ Два припадника ЕТА, 6. фебруара 1996, у центру Сан Себастијана, убиле су политичара Фернанда Мухику. Припадник ЕТА, 14. фебруара 1996, убио је професора Мадридског универзитета (бивши председник уставног суда Шпаније). У експлозији бомбе у Кордоби (20. мај 1996), коју су активирали припадници ЕТА, погинуо је армијски подофицир, а аутобус пун војника избегао је несрећу (бомба је активирана са малим закашњењем, када се аутобус удаљио око 200 метара од критичног места).

државе или међународне организације. Дакле, корзикански терористи немају могућности да добију инострану помоћ, што је изузетно важна чињеница за организовање и одбрану од тероризма земље жртве.

Закључна разматрања

Тероризам је ефикасно оружје моћних субјеката међународне заједнице, посредством којег остварују или покушавају да остваре своје хегемонистичке циљеве и интересе, па је одбрана од њега скопчана с бројним тешкоћама. Упркос великој распрострањености тероризма у свету, огромним жртвама које изазива, страху који сеје, првенствено међу недужним грађанима, и апсолутној нелегитимности, решавању тог актуог проблема се не прилази на прави начин. Наиме, осим тога што се свака земља нападнута њиме брани према својим могућностима, светска организација (ОУН) још није пронашла ефикасан метод за мобилизацију релевантних субјеката међународне заједнице на сузбијању и елиминисању тероризма. У ствари, поједини органи ОУН сукцесивно се баве њиме, на жалост често погрешно, и тако га директно подстичу (типичан су пример резолуције о наводном кршењу људских права Албанаца у СР Југославији).

Земље угрожене тероризмом најчешће су суочене с његовим унутрашњим носиоцима, чији је крајњи циљ отцепљење дела територије, дакле разбијање њене територијалне целокупности. Њихова одбрана, несумњиво, била би много ефикаснија да носиоци унутрашњег тероризма нису под покровитељством спољних снага – држава хегмона. Насупрот томе, земље чији су моћ и утицај у међународној заједници велики, често превладавајући, имају ефикасне аутономне моделе одбране од тероризма, али су створиле и коалиционе моделе. Иако ни ти модели не гарантују апсолутну заштиту од тероризма, њихова вишеструка превенција се систематски потврђује. Дакако, коалиционим моделима одбране од тероризма својствена је и особина да угроженост својих чланица и савезника политички, дипломатски и медијски пренаглашавају, и да именују стварне и индикативне носиоце међународног тероризма ради стављања на „стуб срама“, док прикривају своје нечасне радње у подстицању „туђег“ тероризма.

Актуелност одбране од тероризма ће се, према свему судећи, повећавати у наредном периоду. Такве тенденције намећу потребу да ОУН најозбиљније и приоритетно стави на дневни ред тај проблем, који је већи, чак, и од проблема нуклеарног оружја. Ти напори међународне заједнице неће дати резултате уколико САД, као једина суперсила, покушавају да наметну своје ставове, да кроје, тзв. нови светски поредак према својим критеријумима и да, према сопственој одлуци, селективно заведе економске и друге санкције, изопштавајући поједине државе из међународне заједнице и кажњавајући поједине народе мерама које су цивилизацијски превазиђене и поражавајуће (СРЈ, Иран, Ирак, Либија, Куба, Северна Кореја, и друге). Када тога не би било, вероватно би се пронашао заједнички међународни модел одбране од тероризма.

Облици угрожавања безбедности Савезне Републике Југославије¹

УДК 355.40:355.426

Коста Догу, пуковник

У садашње време мало су вероватни светски и регионални ратови, али је све више оружаних сукоба ограничених размера, како по простору, тако и по ангажованим снагама. Ти локални ратови се углавном воде на верској и националној основи, или имају карактер грађанског рата. Нова кризна и ратна жаришта избијају на простору малих земаља, посебно оних које се налазе у регионима и на стратегијским правцима значајним за остварење циљева и интереса твораца „новог светског поретка“ и заговорника експанзионистичке политике. У остварењу својих циљева они наступају са позиција силе, како у оквиру светске заједнице, тако и према појединим земљама. Међународне организације и форуме користе за легализовање свог агресивног понашања, а за деловање ангажују разне специјализоване владине и невладине организације, које руководе активностима унутрашњих сецесионистичких, сепаратистичких и деструктивних снага, а по потреби и сопствене специјалне снаге и, изузетно, делове оружаних снага.

Безбедност земље може бити угрожена неоружаним (неоружана агресија, обавештајно-извиђачка и пропагандно-психолошка делатност, политичко-дипломатски, економски и војни притисци, терористичко-побуњеничка делатност, унутрашњи немири) и оружаним (терористичко-диверзантска дејства, оружана побуна, грађански рат, удар с дистанце, војна интервенција и оружана агресија) облицима деловања непријатеља.

Према СР Југославији предузимају се сви неоружани облици угрожавања безбедности, а не треба искључити ни извођење оружаних облика. Најтежи облик угрожавања безбедности земље јесте оружана агресија. Међутим, будући да би агресор имао велике губитке у људству, таква врста агресије је мало вероватна, мада се не може потпуно искључити.

Увод

Савезна Република Југославија, због централног геостратегијског положаја, значајна је и снажна сила на Балкану. Како се њена површина не уклапа у теорију појединих геополитичара² који заступају тезу да територију противника треба свести на површину од 42.000 квадратних километара, СР Југославија је препрека остварењу експанзионистичке

¹ Излагање на стручној расправи о теми „Неоружани облици отпора“, одржаној у Центру војних школа ВЈ у мају 1996. године.

² Pierre-Marrie Gallois, „Géopolitique“ PLON, Paris, 1990 (посебно део о британским и немачким геополитичарима).

политике и интереса заговорника такве теорије. Осим тога, неким суседним земљама СР Југославија не одговара као велика и јака регионална сила, јер свака од њих настоји да добије такав третман и да значајно утиче на укупна кретања на Балкану и југу Европе. Те две чињенице основна су сметња у остварењу стратегијских циљева светских моћника, што се неповољно одражава на безбедност СР Југославије.

Носиоци и снаге угрожавања безбедности

Савезне Републике Југославије

Основни носиоци и снаге који угрожавају безбедност СРЈ налазе се у земљи и у иностранству (шема 1). Главни креатор, планер и

Шема 1

Носиоци и снаге угрожавања безбедности

координатор свих активности које организују спољни и унутрашњи носиоци, а спроводе снаге споља и изнутра, јесте највиши орган иностране државе. Он даје основне смернице, руководи и одобрава мере и активности које треба предузети. Одлуке које доноси највиши државни орган остварују се посредством разних међународних и регионалних организација, савеза, покрета и форума ради међународне легализације мера и активности које треба предузети, а које су усмерене на угрожавање безбедности земље.

У спровођењу мера и активности ангажују се разне специјализоване владине и невладине организације – агенције, како из иностранства, тако и у земљи, које усмеравају и помажу руководства унутрашњих сецесионистичких, сепаратистичких и деструктивних снага и поједина средства јавног информисања (инострана и домаћа). По потреби, ангажују се специјалне снаге, екстремни део емиграције, агентурно-издајничке снаге, а у крајњем и делови оружаних снага и оружане побуњеничке формације сецесионистичких, сепаратистичких и деструктивних снага.

Идентификација и систематизација облика угрожавања безбедности

Безбедност земље, њен национални и територијални интегритет могу бити угрожени неоружаним и оружаном облицима деловања непријатеља (шема 2).

Неоружани облици угрожавања безбедности земље

Под неоружаним облицима подразумевају се мере и активности спољног чиниоца у спрези с унутрашњим снагама, али не и употреба оружаних формација и војне активности. У неоружане облике угрожавања безбедности земље спадају: 1) неоружана агресија; 2) обавештајно-извиђачка делатност; 3) пропагандно-психолошка делатност; 4) политичко-дипломатски притисци; 5) економски притисци; 6) војни притисци; 7) терористичко-побуњеничка делатност, и 8) унутрашњи немири.

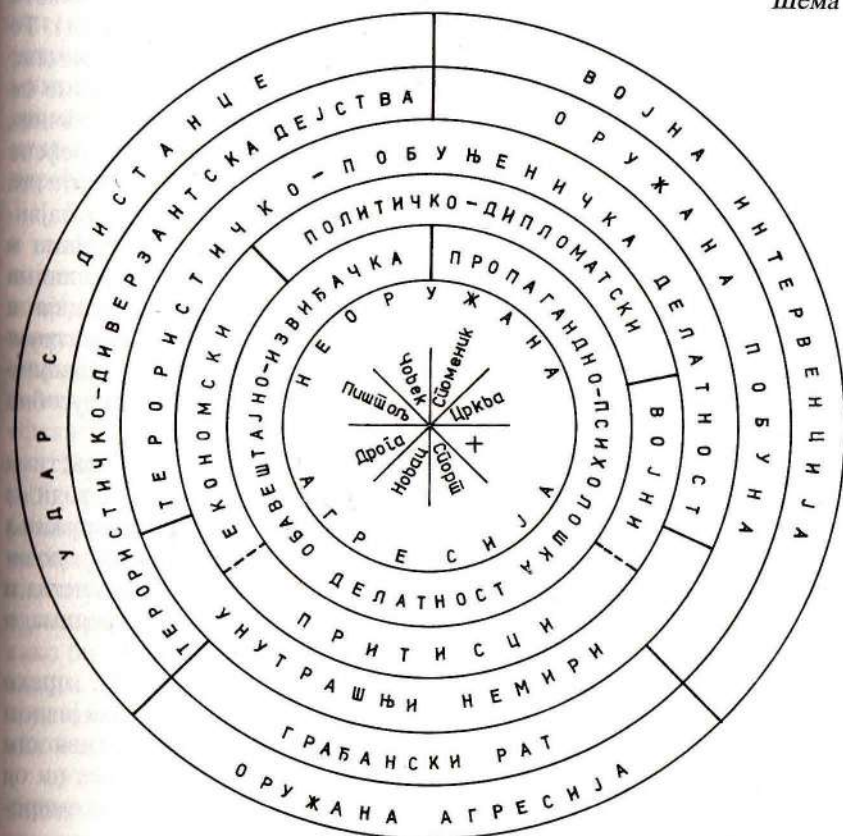
Неоружана агресија се испољава у свим областима живота и свим сферама друштва. Остварује се променом демографске структуре становништва; фалсификовањем историје; утицајем у области културе, просвете, здравства, спорта, вере, привреде и финансија; делатношћу разних квазихуманитарних и пацифистичких организација и секти; преко разноврсних програма трансценденталне медитације и другог утицаја на људску психу; разним врстама криминала итд.

Дугорочном стратегијом промене демографске структуре становништва (демографска агресија) у корист појединих националних мањина и исељавањем припадника основне већинске нације с одређених делова територије добијају се на читавим подручјима етнички чисте средине ради стварања аутономије, осамостаљивања и припајања „матичним“ националним државама.

Фалсификовањем историје на штету основне нације протежирају се поједине националне мањине како би добиле идентитет историјског народа, који је, наводно, „од памтивека“ живео на одређеним просторима. Привајањем „историјског права својине“ на одређеном простору, фалсификатори историје покушавају да добију легитимитет за припајање делова територија суседних земаља својој држави. У области културе, просвете, спорта и вере, уз помоћ националних мањина и разних партија и организација, ради се на стварању етнички чистих целина, позива на бојкотовање легалне власти и постављају услови и захтеви за добијање верске, културне и политичке аутономије.

Шема 2

Облици угрожавања безбедности

У привреди и финансијама условљава се додела кредита, улаже се искључиво у приватне фирме, на штету државног сектора. Испоруком одређених врста производа и склопова настоји се да се привреда земље учини зависном од сопствене привреде. Постављањем одређених услова и блокада чине се покушаји да се обезвреди државна привреда, изазове

монетарна криза и распад привредног система, а за све то се окривљује постојећи систем државне власти и владајућа партија.

Деловањем на животну средину и здравље људи, пропагирањем другачијег начина живљења, преко разних организација и секти, утиче се на промену обичаја и менталитета народа.

Обавештајно-извиђачка делатност је свеобухватна, детаљно се планира и траје непрекидно. У остварењу жељеног циља, било применом неоружаних или оружаних облика угрожавања безбедности земље, нарочити значај придаје се правовременом и свеобухватном прикупљању информација о свим областима, како би се постигао већи степен изненађења. За сваки регион света и сваку земљу појединачно постоје разрађене обавештајне студије, којима су обухваћене све сфере живота (историја, култура, обичаји, наука, политика, економика и војска). Те студије се редовно ажурирају новим подацима, а непосредно пре примене оружане силе предузимају се и обавештајне операције. При томе се полази од начела да у недостатку довољног броја свежих и тачних информација о противнику не треба ни отпочињати извођење одређене активности, како се унапред не би доживео неуспех. Тежиште те делатности, посебно обавештајне, јесте на стварању агентуре у највишим руководећим државним структурама, опозиционим партијама и странкама, међу интелигенцијом и утицајним личностима, власницима крупног капитала и бизниса, не само за добијање информација и података, већ преваходно за индоктринацију и деловање у тим структурама. Поједине информације и подаци добијени обавештајно-извиђачком делатношћу великих сила и других држава често се међусобно размењују или се уступају пријатељским земљама.

Пропагандно-психолошка делатност се спроводи у свим областима и пратилац је свих облика угрожавања безбедности земље. Изводи се организовано и континуирано ради компромитовања или пружања подршке руководству државе, партији на власти или појединим опозиционим партијама. Истовремено, усмерена је на слабљење јединства и одбрамбене способности земље, стварање раздора међу народима и разбијање војске и народа, пре свега без употребе оружја.

Пласирањем наменских информација (дезинформација), преко средстава јавног информисања, у сопственој јавности и светском јавном мњењу треба да се створи представа о оправданости мера и активности које се предузимају према земљи жртви агресије, а не преза се ни од протурања гнусних лажи о руководству и народу како би се искомпромитовали и олакшало остварење циља.

Методи и средства за реализацију пропагандно-психолошке делатности се не бирају. При томе, полази се од максиме да „сто пута изречена лаж на крају постаје истина“, као и да је најзначајније да она (лаж) траје до завршетка одређеног задатка и остварења циља, а после тога губи значај.

Политичко-дипломатске притиске спроводе, кроз званичне и незваничне, јавне и интерне контакте, изјаве, претње и акције, посредно

или непосредно, највиши државни функционери, дипломате и средства информисања. Политичко-дипломатским контакtima на највишем нивоу и кроз активности у оквиру међународних форума, комисија и група, изводи се притисак на руководство земље како би се присилило да прихвати одређене услове које поставља и диктира држава агресор. Ти притисци се усмеравају према највишем државном руководству и органима власти због тога што могу да обезбеде највећи ефекат у остварењу зацртаног циља.

Економски притисци су усмерени на стварање тешкоћа у економском развоју државе, како би се земља што више исцрпела и изазвали социјални немири. Испољавају се кроз отказивање закључених уговора, бојкот производа, условљавање испоруке одређених производа и давање материјалне и финансијске помоћи под неповољним условима и разним уступцима, отежавање сарадње и спречавање укључивања у пројекте мултинационалних компанија. Ти притисци су нарочито изражени у време погоршања међународне ситуације и билатералних односа, и могу кулминирати завођењем опште или селективне блокаде и захтевима за одређеним, пре свега политичким уступцима.

Војни притисци су разноврсни – од отежавања увоза и извоза делова и готових производа наоружања и војне опреме до завођења ембарга и војне блокаде, извођења вежбовних активности у близини границе, довођења оружаних снага на територије суседних земаља, повреда ваздушног простора и територијалних вода и изазивања граничних инцидената. Војни притисци су координирани и редовно прате политичко-дипломатске и економске притиске, како би се постигао већи ефекат и брже остварио жељени циљ према земљи жртви агресије.

Терористичко-побуњеничка делатност обухвата избор кадра, посебно руководећег, његово организовање, наоружавање и обучавање у разним центрима – логорима за обуку у иностранству. Осим давања материјалне и финансијске подршке, страни чинилац, кроз међународне институције и активности, настоји да руководећем кадру обезбеди одговарајући третман „снага које се боре за поштовање људских права“, како би заузеле одређене позиције у институцијама политичког система власти. Те снаге се у миру обучавају за прикупљање обавештајних података, изазивање унутрашњих немира, нереди, штрајкова, саботажних и других субверзивних активности, све до оружане побуне.

Унутрашњи немири се испољавају кроз тзв. грађанску непослушност, штрајкове и демонстрације, којима се тражи промена актуелне власти, народ позива на бојкот одређених мера државних органа и на насиље, при чему нема масовне употребе оружане силе и оружја.

Оружани облици угрожавања безбедности земље

Уколико се циљ не може остварити неоружаним облицима, агресор прибегава примени оружане силе, организује и изводи оружане активности. Упоредо с тим, већина неоружаних облика угрожавања безбедности

земље наставља и даље да делује, посебно пропагандно-психолошка делатност и политичко-дипломатски притисци. У оружане облике угрожавања безбедности земље спадају: 1) терористичко-диверзантска дејства; 2) оружана побуна; 3) грађански рат; 4) удар с дистанце; 5) војна интервенција, и 6) оружана агресија.

Терористичко-диверзантска дејства се могу изводити у иностранству (на званична дипломатска и друга представништва и према грађанима на привременом раду) и у земљи ради стварања несигурности код грађана и неповерења у руководство земље. Носиоци тих дејстава су екстремни делови сецесионистичких, сепаратистичких и деструктивних снага, у спрези са спољним чиниоцем.

Оружану побуну могу предузети сецесионистичке снаге, уз подршку иностраног чиниоца, ради отцепљења делова територије и припајања суседним државама.

Грађански рат може иницирати спољни чинилац, а носиоци реализације су сепаратистичке и деструктивне снаге у земљи, подржане из иностранства, ради насилног преузимања власти или отцепљења федералне јединице.

Удар с дистанце могу да изведу снаге једне велике силе или више земаља ради „упозорења – кажњавања“ земље и њеног руководства, да би се присилило да се „придржава“ међународних споразума и уговора, односно да би се натерало да прихвати услове које намећу творци „новог светског поретка“.

Војну интервенцију могу предузети једна велика сила или више земаља (коалиција) ради насилне промене власти или присиљавања руководства земље на одређене уступке у њеној спољној или унутрашњој политици.

Оружана агресија (рат), као најтежи облик угрожавања безбедности земље, крајња је мера коју користи агресор. Може бити предузета ради промене територијалног интегритета земље, припајања делова територије суседним државама, промене власти или коришћења територије као основице за извођење дејстава ширих размера.

С правног становишта, за земљу жртву агресије свака примена оружане силе једне или више држава на њеној територији, без обзира на мотиве и услове употребе оружаних снага, акт је тероризма и оружане агресије. Тако и војну интервенцију и удар с дистанце треба посматрати као акте оружане агресије. Такође, учешће иностраних оружаних формација и снага у грађанском рату, оружаној побуни и извођењу терористичко-диверзантских дејстава на територији земље жртве агресије акт је тероризма и оружане агресије.

Иspoљени облици угрожавања безбедности Савезне Републике Југославије

Према СР Југославији до сада су предузимани сви неоружани облици угрожавања безбедности, а повремено су извођена и диверзантско-терористичка дејства. Југославија је годинама изложена деловању

страног чиниоца тзв. *неоружаном агресијом*. На пример, Албанија свој вековни сан о стварању велике државе албанског народа на Балкану покушава да реализује „освајањем простора“ мирним средствима. Огромним повећањем наталитета, ширењем и насељавањем административно-индустријских центара и урбаних средина настоје да њихова мањина добије аутономију и могућност отцепљења и припајања Албанији. И друге суседне земље, уз подршку и помоћ страног чиниоца, осим позивања на наводно кршење људских права њихових мањина, покушавају да фалсификују историју на штету српског народа.

Страни чиниоци, финансирањем појединих информативних и других агенција и неких средстава јавног информисања, преко различитих фондација, мешовитих фирми, разних секти, квазиастролога и телепата, школовањем младих талентованих стручњака у иностранству, отварањем тзв. школа страних језика итд., обезбеђују ослонце и стварају упоришта међу грађанима за остварење својих циљева према СР Југославији.

Поједини страни повериоци постављају разне услове и ограничења за доделу кредита. Пропагирањем промена у начину живљења и исхране становништва утицајем у области културе, просвете и здравства, изазивањем социо-патолошких болести, деловањем преко разних квазихуманитарних организација, школа и секти, страни чинилац покушава да утиче на унутрашња кретања у земљи у правцу који њему одговара.

Обавештајно-оперативна и извиђачка делатност према СРЈ одвија се континуирано преко припадника иностраних обавештајно-безбедносних служби, који по разним основама бораве у Југославији, и иностраних посматрача у СРЈ и у близини границе, као и кроз појачане захтеве за њихово упућивање на поједина подручја у Србији. Тако је извођењем појединих операција, под изговором пружања хуманитарне помоћи, муслиманима дотурана помоћ у наоружању и опреми и пружана ваздухопловна подршка приликом напада на територију Републике Српске.

Пропагандно-психолошка делатност према СРЈ и српском народу на простору претходне Југославије посебно се интензивира у фази припреме и реализације наведених мера у организацији страног чиниоца. Усмерена је према свим областима друштва и људског живљења, упоредо с осталим облицима угрожавања безбедности. Оптужбама на рачун СРЈ, а посебно Србије и српског народа, за рат на простору претходне Југославије, страни чиниоци покушавају да дискредитују државно руководство, створе незадовољство код народа и изазову немире, а код међународне заједнице да издејствују резолуције за предузимање репресивних мера и агресивних активности.

Политичко-дипломатска делатност усмерена је, пре свега, према највишем руководству земље. Испољавала се кроз појачане притиске да СРЈ призна отцепљене републике Југославије и оптужбе да СРЈ није доследна у спровођењу обавеза у вези с Републиком Српском, као и кроз захтеве за отварањем информативних и других страних представништва и центара са седиштем ван главног града Београда. Изразито

снажни политичко-дипломатски притисци на највиша државна руководства испољавали су се кроз инсистирање да СРЈ прихвати решења светских моћника на простору претходне Југославије.

Економски притисци се спроводе постављањем одређених ограничења и економском блокадом, којима треба да се обезвреди привреда и изазову монетарна криза и распад привредног система, с намером да се за то окриви актуелна власт.

Војни притисци се координирају с предузимањем претходних делатности, а спроводе се војном блокадом СРЈ и довођењем делова иностраних оружаних снага у непосредно окружење.

Терористичко-побуњеничка делатност се обавља пружањем помоћи сецесионистичким и деструктивним снагама за терористичко-диверзантско и оружано деловање кроз стручну, организациону, кадровску и материјалну помоћ и обуку кадра.

Унутрашњи немири се повремено поспешују из иностранства, а спроводе их унутрашње деструктивне снаге позивањем народа на грађанску непослушност, штрајкове и демонстрације.

Могући облици угрожавања безбедности Савезне Републике Југославије у наредном периоду

У наредном периоду, осим до сада испољених активности, може се очекивати од носилаца угрожавања безбедности СР Југославије да:

– прошире захтеве за упућивање „посматрача“ и отварање нових информационих центара;

– поставе захтеве да се појединим регионима у Србији и Црној Гори, насељеним националним мањинама, призна посебан статус, с елементима аутономије, што би била основа за отцепљење и припајање суседним државама;

– СР Југославију и њено руководство оптуже да „одбијају“ сарадњу са разним међународним организацијама и форумима;

– страни чинилац интензивира мере за економску и политичку дестабилизацију СРЈ (поновним завођењем блокаде земље, исцрпљивањем материјалних и људских потенцијала);

– покушају изазивање масовних социјалних немира и нереда с елементима насиља;

– руководством сецесионистичких снага пренесу сигнал за извођење терористичко-диверзантских дејстава и отпочињање оружане побуне;

– разним оптужбама и захтевима за бројно смањење ВЈ и милиције покушају да их разбију и доведу у питање одбрамбену способност земље.

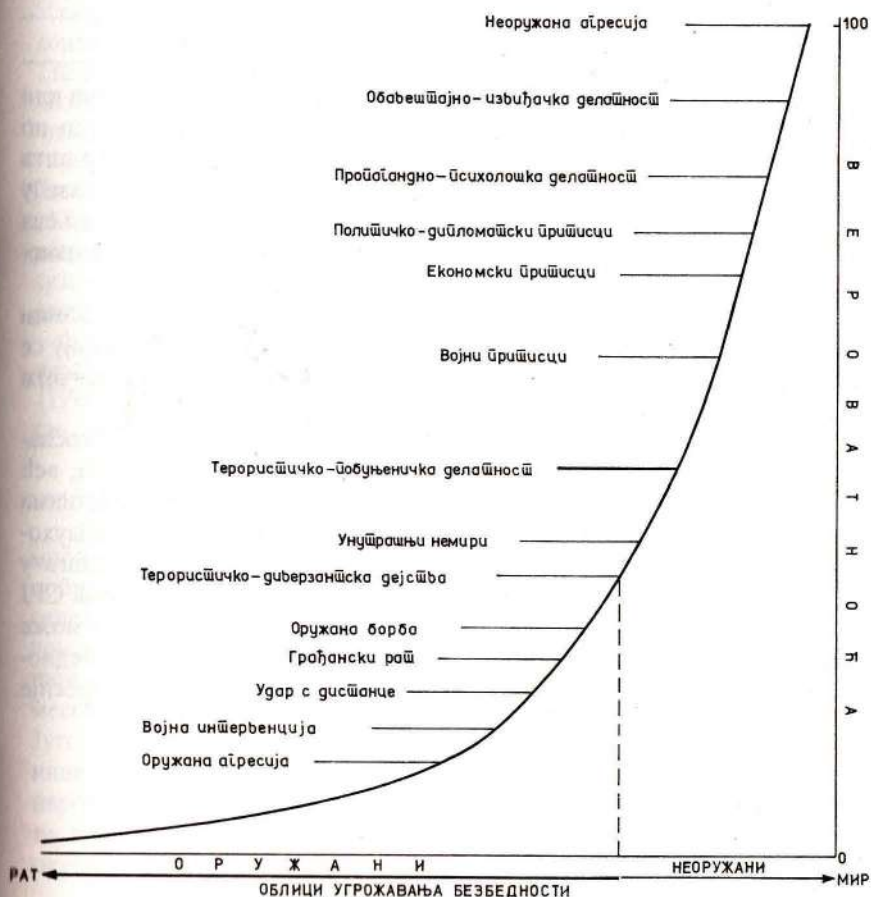
У намери да остваре своје циљеве према СРЈ, спољни носиоци угрожавања њене безбедности пружали би отворену подршку руководством унутрашњих деструктивних снага ради отпочињања грађанског рата. Страни чинилац би настојао да интернационализује евентуалне

унутрашње немире и сукобе и да доведе снаге ојачања на простор суседних земаља, а посредством међународних организација покушао би да доведе (наметне) мултинационалне снаге под изговором „очувања“ људских права и „успостављања“ и „очувања“ (наметања силом) мира на појединим просторима Југославије.

У одређеној заоштреној војно-политичкој ситуацији у региону Балкана или у случају погоршања стања у земљи изазваног споља, а у спрези с унутрашњим сецесионистичким, сепаратистичким и деструктивним снагама, може се и отворено употребити сила споља (оружана агресија на СРЈ) ударом с дистанце, војном интервенцијом и оружаном агресијом. Упоредо с предузимањем оружаных облика угрожавања безбедности СРЈ, неоружани облици наставили би да делују, али би посебно била изражена пропагандно-психолошка и обавештајно-извиђачка делатност агресора.

Шема 3

Вероватноћа угрожавања безбедности

Вероватноћа угрожавања безбедности СР Југославије

Најопаснији и најтежи облик угрожавања безбедности СРЈ (шема 3) јесте оружана агресија мултинационалних снага, у којој би учествовале респективне јединице свих видова страних оружаних снага, а захватила би читаву територију земље. Полазећи од процене могућих великих губитака на страни потенцијалних агресора у односу на циљ који желе да постигну, мала је вероватноћа за предузимање такве агресије. Међутим, она се не сме занемарити и искључити, јер СРЈ, без своје кривице и мимо своје воље, може бити увучена у регионални, па и у светски рат (који је мало вероватан).

У наредном периоду безбедност СР Југославије биће угрожавана свим облицима неоружаног деловања непријатеља, како споља, тако и изнутра, почев од модалитета неоружане агресије, преко обавештајно-извиђачке и пропагандно-психолошке делатности и разних видова притисака, до провоцирања унутрашњих немира.

Закључак

У садашње време мало је вероватно да могу избити регионални или светски рат, док је све више ограничених оружаних сукоба, како по простору, тако и по ангажованим снагама. Нова кризна жаришта избијају на простору малих земаља, посебно оних које се налазе у регионима и на стратегијским правцима значајним за остварење циљева и интереса твораца „новог светског поретка“ и заговорника експанзионистичке политике.

Безбедност земље може бити угрожена *неоружаним* и *оружаним* облицима деловања непријатеља. Према СР Југославији предузимају се сви неоружани облици угрожавања безбедности, а не треба искључити ни извођење оружаних облика.

Носиоци и креатори „новог светског поретка“ претходну Југославију нису успели у потпуности да разбију неоружаним деловањем, већ су морали тај циљ да остваре применом силе – оружаним дејствима унутрашњих снага, којима су пружали војноекономску помоћ и ваздухопловну подршку, али без директног учешћа својих копнених снага у борбеним дејствима. С обзиром на то, као и на чињеницу да према СРЈ имају сличне циљеве и намере, Југославија у наредном периоду може бити изложена и појединим оружаним облицима угрожавања безбедности изнутра, а не треба искључити ни предузимање оружане агресије споља.

Укидање санкција СР Југославији – значење и ОСНОВАНОСТ СУМЊИ

УДК 341.655

Др *Милан Опачић*, пуковник

Доношење Резолуције Савета безбедности Уједињених нација бр. 1074, од 1. октобра 1996, којом су и формално, након готово четири и по године неправедног кажњавања и међународне изопштености, СР Југославији укинуте санкције и враћени достојанство и место у међународној заједници које јој припада, несумњиво спада међу прворазредне међународне догађаје који заокупљају пажњу светске и југословенске јавности. Тај догађај је побудио и знатно већи интерес научних и политичких кругова за тумачењем стварног значења и домаћаја Резолуције 1074 (1996). У вези с тим, зависно од разлика у реалним политичким позицијама, артикулисаним побудама и мање или више јасним мотивима, јављају се различита тумачења тог догађаја, подозрења, сумње, па и отворена оспоравања стварног значења који му официјелни политички кругови придају.

Потпуни увид у целину изворног текста и пажљивија анализа садржаја Резолуције 1074 на најједноставнији начин приближава сваког посленика писане речи и обичног читаоца сазнању да у њој, са формално-правног становишта, нема ничег суштински значајног што би подозрења и сумње у њено реално, чак далекосежно значење и домаћај чинило основаним и оправданим. Штавише, неке од одредаба те резолуције, које укидање санкција СР Југославији и Републици Српској изричито вежу за услове дефинисане претходним резолуцијама 1022 (1995) и 1031 (1995) у вези са суспензијом санкција, не могу се, ни на који начин, тумачити као „условно“ скидање санкција или као задржавање некаквог „спољњег зида“ санкција.

Савет безбедности Уједињених нација, 1. октобра 1996, после мноштва контроверзних политичко-дипломатских потеза и кулоарског лобирања о стицању потребних услова и различитим побудама, мотивисаних наговештаја тренутка (датум) усвајања те дуго очекиване одлуке, донео је чувену Резолуцију S/1074 (1996) о укидању санкција СР Југославији и Републици Српској. Дакле, тачно након четири године и пет месеци од међународноправно неосновано наметнутих санкција СР Југославији, њене неправедне екскомуникације из међународне заједнице и колективне демонизације и кажњавања српског и црногорског народа, Савет безбедности УН, коначно, дошао је до сагласности да са те државе и њених народа треба скинути „анатему“ и вратити их у окриље међународне заједнице, којој су одувек припадали.

Тим поводом, међутим, мање у међународној, а знатно више у домаћој јавности, јавила су се озбиљна разилажења у оценама значаја

и стварног домаћаја Резолуције 1074 (1996) Савета безбедности УН, све до изричитог оспоравања њеног позитивног политичко-правног значења, глорификације или потпуног игнорисања конструктивних последица које тај акт Савета безбедности УН реално има и могућности које ствара СР Југославији и њеном ужем, па и ширем геополитичком окружењу. Због тога научни кругови, посленици јавне речи уопште, па и грађани треба да сазнају стварно значење и домаћај резолуције Савета безбедности о скидању санкција СР Југославији и Републици Српској, да проникну у реалне разлоге и мотиве спорења и разлика у оценама тог акта светске организације и утврде рационалну основу за свој однос према самом догађају, али и према актерима који га на тако различит начин интерпретирају, не обезбеђујући, при томе, ни елементарне претпоставке за јавну верификацију ваљаности тих оцена и интерпретација.

Садржај и смисао Резолуције S/1074 (1996)

Непосредно пре одржавања Анексом 3 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини из Дејтона (Охајо – САД)¹ предвиђених избора у Босни и Херцеговини (14. септембар 1996), Руска Федерација (Русија) поднела је Савету безбедности Уједињених нација Нацрт резолуције бр. 815 о укидању санкција СР Југославији и, уједно, покренула процедуру усаглашавања њеног текста. Придржавајући се раније обзнањеног става да је СР Југославија, својом дотадашњом миротворном политиком и укупним доприносом, потврдила приврженост Дејтонском мировном споразуму и испунила потребне услове за коначно укидање санкција, Русија је, поднетим нацртом наведене резолуције, фактички легитимисала своју више пута прокламовану амбицију да буде главни спонзор резолуције Савета безбедности УН којом би се једна таква одлука озаконила. Образлажући свој нацрт резолуције, инсистирала је да се она усвоји неодложно и независно од услова предвиђеног т. 4. Резолуције 1022 Савета безбедности УН, од 15. децембра 1995,² односно и пре истека десетог дана од одржавања првих слободних и поштених избора у Босни и Херцеговини, како је утврђено у Анексу 3 Дејтонског мировног споразума. Кина и Француска су према тој иницијативи Русије испољавале благонаклон однос, али је расположење већине чланица Савета безбедности УН значајно опредељивало тврдо истрајавање Сједињених Америчких Држава на поштовању рока утврђеног Резолуцијом 1022 Савета безбедности. Такав став САД само је успорио процедуру усаглашавања текста Нацрта резолуције о укидању санкција СР Југославији, која је настављена и после 14. септембра 1996, односно након одржаних избора у Босни и Херцеговини.

¹ Интегрални текст Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини (у текстовима резолуција Савета безбедности – Мировног споразума) са анексима видети: М. Павловић, Н. Поповић, *Седесија у режији великих сила*, ИЦП-Институт за политичке студије, Београд, 1996, стр. 403–486.

² S/RES/1022 (1995), November 1995, p. 2.

Међутим, већ у току процедуре гласања, а нарочито у фази транспорта, прикупљања и пребројавања гласачког материјала у седишту Привремене изборне комисије у Сарајеву,³ изражавани су бројни приговори на случајеве кршења правила изборне процедуре и озбиљне сумње у регуларност избора. Посебно индикативне приговоре и сумње, Комисији ОЕБС-а, упућивали су управо акредитовани међународни посматрачи, па и сами чланови Комисије, а у вези с уоченим нерегуларностима гласања, односно избора у Федерацији Босне и Херцеговине („Муслиманско-хрватска Федерација“),⁴ што је налагало поновно пребројавање гласачких резултата и одлагање рока за верификацију избора у Босни и Херцеговини. У вези с тим, изражаване су озбиљне сумње да су повреде изборне процедуре унапред режирани и подстицали неки инострани кругови да би се осигурали „одговарајући“ резултати избора у корист „Муслиманско-хрватске Федерације“, а нарочито Странке демократске акције и њеног лидера Алије Изетбеговића. Сумње су се, истовремено, односиле и на покушаје да се „дозирањем“ нерегуларности у току изборне процедуре⁵ испровоцирају главни актери изборног надметања у Републици Српској на евентуално одустајање од избора, што би, наравно, у крајњем, имало за последицу продужавање екскомуникације Републике Српске, али и СР Југославије. Како су се, међутим, најбројније и најозбиљније повреде изборне процедуре односиле на изборе у „Муслиманско-хрватској Федерацији“, оне, наравно, ни после поновљене контроле гласачког материјала нису потврђене, нити ће икада моћи да се потврде или оспоре.⁶ Све те околности и чињенице су изазвале одлагање рока верификације избора у Босни и Херцеговини, што ипак није поколебало Комисију ОЕБС-а да, и без прецизног изјашњавања о утврђеним нерегуларностима, изборе прогласи „не идеално поштеним и демократским“, али регуларним.

Утврђене нерегуларности и одлагања верификације избора у Босни и Херцеговини пружили су, истовремено, примамљив пледоаје САД за

³ Привремену изборну комисију (Комисија ОЕБС-а) формирала је Организација за европску безбедност и сарадњу на основу члана II тачка 3. Анекса 3. Дејстонског мировног споразума. Комисији ОЕБС-а, којом је руководио Американац Роберт Фровик, поверен је мандат да пропише услове и правила изборне процедуре, да обезбеди надгледање избора, контролу и исправљање кршења изборних правила, као и верификацију изборних резултата.

⁴ Један од најозбиљнијих приговора и сумњи у регуларност избора у „Муслиманско-хрватској Федерацији“ везан је за „вишак“, односно за непознато порекло око 200.000 гласова за Алију Изетбеговића – члана СДА, на основу којих је и остварио предност над Момчилом Крајишником – председником Српске демократске странке, за место првог председника (у трочланом Председништву) Босне и Херцеговине.

⁵ Најозбиљнија од тих нерегуларности односи се на ускраћивање могућности гласања за око 100.000 Срба, који по различитим основама живе и бораве у Немачкој.

⁶ Мисли се, наиме, на чињеницу да је, непосредно након верификације избора у Б и Х Комисија ОЕБС-а наложила уништавање (спаљивање) комплетног изборног материјала, укључујући и гласачке листиће, чиме је фактички елиминисана свака могућност за накнадну проверу регуларности избора од 14. септембра 1996. године.

тврдокорно инсистирање на произвољном тумачењу Резолуције 1022 Савета безбедности УН и на неоснованом ставу да одлука о укидању санкција СР Југославији може бити донета тек по истеку десет дана од дана верификације избора у Босни и Херцеговини. Све остале, сталне и несталне чланице Савета безбедности заступале су другачије опредељење, Резолуцијом 1022 сасвим прецизно утврђено, из чега је произишло да укидање санкција СР Југославији мора ступити на снагу 25. септембра 1996. године. У том тешко схватљивом надметању између два опречна опредељења изгубљено је, на жалост, још пет додатних дана на бесмислене договоре и убеђивања све док, коначно, није потврђена спремност САД да гласају у прилог одлуке о укидању санкција. Отклањајући ту последњу препреку, Савет безбедности УН, на седници од 1. октобра 1996, једногласно је усвојио дуго најављивану Резолуцију 1074 (1996) о укидању санкција СР Југославији и Републици Српској.

У преамбули те резолуције, Савет безбедности УН нашао је за сходно да, прво, подсети на све своје претходне релевантне резолуције у вези са сукобима у претходној Југославији и да посебно потврди своју резолуцију 1022 (1995) од 22. новембра 1995. године. Тиме је Савет безбедности УН, заправо, желео да унапред предочи да ће одлуке које буду утврђене Резолуцијом 1074 (1996) бити у свему сагласне свим претходним, релевантним резолуцијама, а посебно Резолуцији 1022 (1995) о суспензији санкција. У даљем тексту преамбуле, Савет безбедности је: *поново потврдио* своју приврженост политичком решавању сукоба у претходној Југославији;⁷ *изразио* своју захвалност високом представнику,⁸ команданту и особљу вишенационалних снага за примену,⁹ особљу Уједињених нација и Организацији за безбедност и сарадњу у Европи, као и осталом међународном особљу у Босни и Херцеговини и њиховом доприносу примени Мировног споразума; *поздравио* напредак у примени Мировног споразума, као и процес међусобног признавања, и *нагласио значај* потпуне нормализације односа, укључујући и успостављање дипломатских односа међу свим државама сукцесорима претходне Југославије. У том делу преамбуле, Савет је само вредносно артикулисао свој однос према чињеницама и околностима које су наступиле, а које су, према његовом становишту, елементарни предуслови за одлучивање о укидању санкција СР Југославији.

Међутим, у даљем тексту преамбуле Резолуције 1074 (1996) Савет безбедности УН дефинисао је неке основне услове који ће одредити не само његову одлуку о укидању санкција него и политичко-правни основ и карактер акција које ће и убудуће предузимати према свим

⁷ Уз тако формулисано опредељење Савета безбедности, у ставу 2. Преамбуле, дословце следи "...уз очување суверенитета и територијалног интегритета свих држава тамо у оквиру њихових међународно признатих граница".

⁸ Односи се на шведског држављанина Карла Билта – високог представника УН за цивилну примену Мировног споразума за Босну и Херцеговину.

⁹ Односи се на мултинационалне међународне снаге за примену Мировног споразума за Б и Х – multinational implementation force (IFOR).

странама у вези с применом Мировног споразума. У том смислу, у преамбули је даље: *констатовао*, са задовољством, да су избори захтевани у Анексу 3 Мировног споразума одржани у Босни и Херцеговини; *нагласио* потребу за потпуном сарадњом држава и ентитета са Међународним трибуналом за претходну Југославију, што је важан аспект примене Мировног споразума; *подсетио* стране на везу између спровођења њихових обавеза из Мировног споразума и спремности међународне заједнице да дозначи финансијска средства за обнову и развој, и да *делује* сходно Глави VII Повеље Уједињених нација. У том делу преамбуле, дакле, нема ничег што је СР Југославији или било којој од страна у југословенском случају на које се Резолуција 1074 (1996) односи непознато, осим услова и обавеза које су оне већ раније својом слободном вољом прихватиле.

Иза преамбуле следи главни текст Резолуције 1074 (1996), у којем Савет безбедности УН изричито:

„1. Са задовољством констатује да су избори захтевани у Анексу 2 Мировног споразума, одржани 14. септембра 1996. године у Босни и Херцеговини, и констатује да је њихово одржавање представљало битан корак у правцу постизања циљева Мировног споразума;

2. Одлучује, у складу са тачком 4. своје резолуције 1022 (1995), да одмах оконча мере наведене у тачки 1. те резолуције;

3. Позива све стране да се стриктно придржавају свих својих обавеза према Мировном споразуму;

4. Одлучује да непосредно прати ситуацију, узимајући у обзир извештаје достављене у складу са тачком 25 и 32 своје резолуције 1031 (1995) од 15. децембра 1995. године и било које препоруке које ти извештаји евентуално обухватају;

5. Надаље одлучује да размотри увођење мера уколико било која страна значајно не испуњава своје обавезе према Мировном споразуму;

6. Надаље одлучује да распусти Комитет основан његовом резолуцијом 724 (1991) од 15. децембра 1991. године након завршетка његовог извештаја и изражава захвалност раду Комитета;

7. Одлучује да се и даље бави овим питањем“.

У односу на т. 1. Резолуције 1074 (1996), чији је текст недвосмислен и сасвим јасан, посебно је интересантна, и према значењу и домашају најважнија, т. 2. те резолуције. Из текста те тачке недвосмислено произилази да се одмах, дакле с даном усвајања Резолуције 1074 (1996), *укидају мере утврђене у тачки 1. Резолуције Савета безбедности 1022 (1995), а у складу са т. 4. те исте резолуције*. Да би стварно значење те одлуке из т. 2. било јасније треба се вратити тексту т. 1. и 4. Резолуције 1022 (1995), која се односи на суспензију санкција, а коју је Савет безбедности донео 22. новембра 1995. године. Наиме, т. 1. Резолуције 1022 (1995) изричито је формулисана одлука Савета безбедности „... да се мере уведене или потврђене резолуцијама 757 (1992), 787 (1992), 820 (1993), 942 (1994), 943 (1994), 988 (1995), 992 (1995) и 1015 (1995) суспендују на неодређено време са тренутним дејством, у

складу са одредбама тачке 1. до 5. које следе, а ако Генерални секретар извести Савет (безбедности – прим. М.О.) да Савезна Република Југославија није формално потписала Мировни споразум, дана који је одредила Контакт група за ту сврху, а да су друге стране изразиле своју спремност да га потпишу, горе описане мере ће аутоматски бити поново уведене петог дана након подношења таквог извештаја.“

Из тако сročеног текста т. 1. Резолуције 1022 (1995) недвосмислено произилази да се све санкције према СР Југославији, уведене или потврђене свим назначеним претходним резолуцијама Савета безбедности од 1992. до 1995. године, суспендују са даном доношења Резолуције 1022 (1995) и на неодређено време. Уколико се зна да, осим наведених резолуција, усвојених у том периоду, Савет безбедности није донео ниједну другу резолуцију која се односи на проширивање листе, односно на увођење додатних санкција СР Југославији, јасно је да се и одлука о суспензији санкција односи на санкције заведене према СР Југославији, у целини и без остатка. Како је, уз то, СР Југославија формално потписала Мировни споразум (у Дејтону),¹⁰ мада у односу на друге стране није била стављена у равноправни положај (од којих се тражило да само „изразе спремност да га потпишу“), те да од тада до дана доношења Резолуције 1074 (1996) суспендоване санкције никада нису биле реактивирани (јер за то није било разлога), свака сумња и поновно пропитивање значења дела става који говори о суспензији санкција „на неодређено време“ постају бесмислене и непотребне.

У тексту т. 4. Резолуције 1022 (1995), са којом је Савет безбедности повезао укидање санкција, дословно пише да Савет безбедности „Одлучује даље да ће укинути мере описане у тачки 1 (Резолуције 1022 – прим. М.О.) десетог дана по одржавању првих слободних и поштених избора, како је утврђено у Анексу 3. Мировног споразума, и под условом да су се снаге босанских Срба повукле из зоне раздвајања, као и да и даље поштују ту зону, како је дефинисано Мировним споразумом“. О првом делу текста те тачке било је довољно речи, а у вези с другим делом текста те тачке, који се односи на „зоне раздвајања“, позната је чињеница да је повлачење снага Републике Српске из тзв. зоне раздвајања изведено још у јануару 1995, односно тачно у року утврђеном Споразумом о војним аспектима Мировног споразума (Анекс 1–А Мировног споразума).¹¹ Сама околност да Савет безбедности у међувремену није донео ниједан акт којим би се таква повреда констатовала и да је, коначно, одлучио да приступи доношењу Резолуције 1074 (1996)

¹⁰ Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини парафиран је 20. новембра 1995. у Дејтону, у којем су и вођени преговори, а свечано потписивање тог споразума са анексима обављено је на Мировној конференцији у Паризу 14. децембра исте године.

¹¹ Споразумом о војним аспектима Мировног споразума (у чл. IV прописано је да ће се повлачење страна из зоне раздвајања договорене линије прекида ватре у Сарајеву завршити у року од 30 дана по преносу овлашћења са снага УНПРОФОР-а на снаге ИФОР-а. Шире: М. Павловић, Н. Поповић, *исто*, стр. 407–417.

потврда је његове уверености да је и назначени услов за укидање санкција задовољен.

Посебну пажњу, свакако, завређују т. 5. и 6. Резолуције 1074 (1996). Тачком 5. те резолуције Савет безбедности се обавезао, односно ставио до знања свим странама потписницама Мировног споразума, да ће размотрити евентуално увођење мера (санкције) уколико било која од њих не буде значајно испуњавала своје обавезе које је према том споразуму преузела. Ради се, дакле, о кондиционалној обавези Савета безбедности и условној могућности за увођење сасвим нових санкција према било којој страни, а не само према СР Југославији, и неком новом резолуцијом, усвојеном према Повељом УН предвиђеној процедури. За разлику од т. 5, у тачки 6. Резолуције 1074 (1996) није остављена никаква недоумица или простор за различита тумачења њеног значења. Из текста недвосмислено произилази неопозива одлука Савета безбедности да распусти свој комитет за спровођење санкција (формиран резолуцијом Савета бр. 724 од 15. децембра 1991) уз један једини услов – одмах када Комитет буде завршио извештај о стању из делокруга својих овлашћења на дан 30. септембра 1996, односно на дан уочи доношења и ступања на снагу Резолуције 1074 (1996). Уосталом, изражавање захвалности за рад Комитета у т. 2. те резолуције потврђује неопозивост одлуке Савета безбедности о његовом распуштању.

Чини се да за т. 3, 4. и 7. није потребан посебан коментар, будући да у њима Савет безбедности позива стране потписнице Мировног споразума на стриктно придржавање тим споразумом преузетих обавеза, односно изричито ставља до знања да ће наставити да се бави југословенским случајем непосредним праћењем ситуације, али и узимањем у обзир извештаја и препорука које му, сагласно т. 25. и 32. његове резолуције 1031 (1995), од 15. децембра 1995,¹² буду достављале државе чланице УН и генерални секретар УН у вези са том ситуацијом. Како се ради о релативно дужем трајању мировног процеса и мисији за чије је обављање, поред пренетих овлашћења (на НАТО и ОЕБС), Савет безбедности задржао за себе изворне, непосредне надлежности, изгледа да нема места за сумњу или подозрење ни при тумачењу тих тачака Резолуције 1074 (1996).

Могући извори и основаност сумњи и подозрења

У вези с укидањем санкција барем још две чињенице могу изазвати одређене недоумице. Прва се односи на део садржаја т. 1. Резолуције 1022 (1995), у којем се каже да се означене мере (санкције) суспендују „... у складу са одредбама тачке 2. до 5. који следе...“, односно за т. 2, 3. и 5. те резолуције, које за разлику од т. 4. уопште нису коментарисане. У т. 2. те резолуције садржана је изричита одлука Савета безбедности „...да се суспензија поменута у тачки 1 неће примењивати

¹² Оригиналан текст члана 25. и 32. те резолуције видети у: S/RES/1031 (1995), 15. December 1995. p. 4 i 5.

на мере уведене против босанских Срба, све до дана, након што командант међународних снага, које ће бити ангажоване у складу са Мировним споразумом, а на основу извештаја достављеног преко одговарајућих политичких органа, извести Савет преко Генералног секретара да су се све снаге босанских Срба повукле из зоне раздвајања установљене Мировним споразумом; и подстиче све заинтересоване стране да предузму неопходне мере да помогну у проналажењу двојице француских пилота, који су нестали у Босни и Херцеговини, као и да обезбеде њихово тренутно и безбедно враћање“. Познато је да су и једна и друга препрека за суспензију санкција Републици Српској уклоњене већ почетком 1995. године, а прва од њих се понавља у т. 4. Резолуције 1022 (1995). На основу тога, не може бити никаквих недоумица или сумњи у то да се укидање санкција, на основу т. 2. Резолуције 1074 (1996) односи и на Републику Српску.

Тачком 3. Резолуције 1022 (1995) формулисана је такође изричита одлука Савета безбедности „...да, ако у било које време, у односу на питање у оквиру одговарајућег мандата и након заједничке консултације, ако је потребно, Високи представник описан у Мировном споразуму (К. Билт – прим. М.О.) или командант међународних снага, које ће бити ангажоване у складу са Мировним споразумом, а на основу извештаја достављеног преко одговарајућих политичких организација, извести Савет преко Генералног секретара да Савезна Република Југославија или власти босанских Срба у знатној мери не испуњавају своје обавезе из Мировног споразума, суспензија наведена у тачки 1. ће се укинути петог дана пошто Савет прими такав извештај, осим ако Савет не одлучи супротно, узимајући у обзир природу тог непоштовања“. На основу тога, што се тиче СР Југославије, суспензија санкција трајала је од тренутка усвајања Резолуције 1022 (1995) до доношења одлуке Савета безбедности о укидању санкција. Међутим, ни изазвани прекид суспензије санкција према Републици Српској, до којег је дошло због наводног стицања услова из наведене т. 3 те резолуције,¹³ у коначном, није онемогућио да одлуком о укидању санкција буде обухваћена и Република Српска, будући да су за то, временом, наступили услови и околности утврђени т. 3. те резолуције, који се односе на одржавање избора и поштовање зоне раздвајања.

Напокон, т. 5. Резолуције 1022 (1995) Савет безбедности је одлучио „...да, док траје суспензија мера наведених у тачки 1. или су укинута каснијом одлуком Савета у складу са тачком 4. сва новчана средства и имовина претходно замрзнута и блокирана, у складу са резолуцијама 757 (1992) и 820 (1993), могу бити ослобођена од стране држава, у складу

¹³ Ради се о извештајима команданта ИФОР-а о наводним повредама зоне раздвајања и држања тзв. неовлашћеног наоружања изван споразумно утврђених локација од стране Војске Републике Српске, што је, према оцени Савета безбедности, означено као кршење обавеза из Анекса I–А Мировног споразума и довољан разлог за прекид суспензија санкција према Републици Српској.

са законом под условом да сва таква новчана средства или имовина не подлежу било каквим потраживањима, праву задржавања, судској одлуци или хипотеци, или представљају новчана средства или имовину неког лица, партнера, корпорације или друге организације за које је утврђено или се сматра да су несолвентни по закону или рачуноводственим принципима, који су на снази у тој земљи; та средства ће остати замрзнута или блокирана док се не ослободе у складу са законом који се примењује, ... да обавезе држава везано са замрзавање или блокаду новчаних средстава и имовине наведеним у таквим резолуцијама, буду суспендоване у складу са тачком 1. у односу на имовину и сва новчана средства који тренутно нису замрзнута или блокирани док се мере не укину накнадном одлуком Савета¹⁴.

За садржај те тачке могу се узети бројне недоумице и подозрења. Наиме, одредбе првог дела садржаја т. 5. могу се тумачити тако да *сва новчана средства и имовину СР Југославије које су стране државе претходно замрзле или блокирале према резолуцијама 757 (1992) и 820 (1993), док траје суспензија санкција, па и након њиховог укидања одлуком Савета безбедности у складу са т. 4 (исте резолуције 1022), могу (значи и не морају!) бити ослобођена у складу са законом и под условима који су у даљем тексту т. 2. изричито наведени. У истом духу може се тумачити и други део текста т. 5, из којег произилази да се обавезе страних држава, у вези са замрзавањем или блокадом новчаних средстава и имовином на основу резолуција 757 (1992) и 820 (1993), суспендују, али само у односу на сва новчана средства и имовину који тренутно нису замрзнута или блокирани, а престају да важе (обавезе) кад те мере буду укинута накнадном одлуком Савета безбедности.*

На основу одвојеног тумачења првог и другог дела текста т. 5. Резолуције 1022 (1995), Савет безбедности установљава двојак однос према новчаним средствима и имовини СР Југославије које су стране државе (на основу резолуција 757 и 820) претходно већ замрзле или блокирале од новчаних средстава и имовине који на дан доношења Резолуције 1022 (1995) нису били замрзнута или блокирани, и утврђује различита права, односно обавезе страних држава у та два случаја. Уосталом, тачност таквог тумачења т. 5. Резолуције 1022 (1995) посредно потврђује и само различито поступање страних држава према новчаним средствима и имовини СР Југославије за све време суспензије санкција. Намеће се питање има ли, онда, такво тумачење т. 5. Резолуције 1022 (1995), а у вези са различитим обавезама и поступањем страних држава према новчаним средствима и имовини СР Југославије за време суспензије санкција, било какве рестриктивне последице по значење кључне т. 2. Резолуције 1074 (1996) о укидању санкција. У вези с тим, текст те тачке садржи изричиту одлуку Савета безбедности да „у складу са тачком 4. своје резолуције 1022 (1995) одмах оконча мере наведене у тачки 1. те резолуције“. Јасно је, дакле, да *мере или санкције*

¹⁴ S/RES/1022 (1995), 22. November 1995, p. 4.

наведене у т. 1. Резолуције 1022 (1995) треба да се *окончају (укину) одмах, уколико су испуњени услови из т. 4* (и ниједне друге) исте те резолуције. Тачком 1. Резолуције 1022 (1995) прецизно су означене све резолуције Савета безбедности којима су санкције према СР Југославији уведене или потврђене, али су њоме (т. 1) урТВрђени и услови, почетак и време трајања суспензије санкција, па и њиховог поновног увођења. Међутим, у т. 2. Резолуције 1074 (1996), изузев *мера наведених у т. 1. Резолуције 1022 (1995) које се окончавају одмах, према т. 4 те исте резолуције*, нема ни речи о неком од осталих услова или рестрикција, који су такође садржани у т. 1, а преко ње и у тачкама 2, 3. и 5. Резолуције 1022 (1995). Јасно је, према томе, да је Резолуцијом 1074 (1996) Савет безбедности укинуо све санкције према СР Југославији уведене или потврђене резолуцијама 757 (1992), 787 (1992), 820 (1993), 942 (1994), 943 (1994), 988 (1995), 992 (1995) и 1015 (1995). Савет безбедности је укидање санкција према СР Југославији и Републици Српској формално везао једино за услове из т. 4. Резолуције 1022 (1995), односно за „одржавање избора у БиХ и поштовање зоне раздвајања“. Будући да су ти услови у време доношења Резолуције 1074 (1996) фактички били испуњени и потврђени од Савета безбедности, бесмислене су све сумње или подозрења да су све санкције према СР Југославији и Републици Српској укинуте безусловно и неопозиво.

Напокон, извесне непознанице и подозрења могу се везивати и за текст т. 4. Резолуције 1074 (1996), тачније за тумачење дела текста те тачке којим се Савет безбедности обавезује да „непосредно прати ситуацију узимајући у обзир извештаје достављене у складу са тачком 25. и 32. своје резолуције 1031 (1995) од 15. децембра 1995. године...“ Поставља се питање шта то заправо значи, и да ли у т. 25. и 32. те резолуције има елемената који могу довести у питање тумачење и основаност закључка да оне (т. 25. и 32) не утичу на укидање санкција СР Југославији и Републици Српској. У вези с тим треба се подсетити да је т. 29. Резолуције 1031 (1995), која се у целини односи на услове, начин и одговорности у примени Мировног споразума (из Дејтона), Савет безбедности затражио „...да земље чланице, које делују кроз или у сарадњи са организацијама наведеним у Анексу 1–А Мировног споразума, поднесу извештај Савету, преко одговарајућих канала и не касније од месечних интервала, при чему први такав извештај треба да уследи не касније од 10 дана од усвајања ове резолуције“.¹⁵ У истом смислу, у т. 32. те резолуције, Савет безбедности је затражио „...да Генерални секретар поднесе Савету извештај Високог представника у складу са

¹⁵ Анекс 1–А Мировног споразума односи се у целини на услове, процедуру и надлежност у спровођењу војних аспеката Мировног споразума. Централна улога у спровођењу војних аспеката споразума поверена је Северноатлантском пакту (НАТО), који је у ту сврху формирао Мултинационалне међународне снаге за примену – ИФОР, а на које су, поред неких нових, пренета и сва ранија овлашћења мировних снага УН – УНПРОФОР-а. Текст Анекса 1–А Мировног споразума у целини видети у: М. Павловић, Н. Поповић, *исто*, стр. 407–417.

Анексом 10 Мирвоног споразума и закључке Лондонске конференције о примени Мирвоног плана“.¹⁶

Пажљивија анализа и поређење садржаја те две тачке Резолуције 1031 (1995) и текста т. 4. Резолуције 1074 (1995) о укидању санкција изазивају уверење да је извештавању држава чланица које делују кроз или у сарадњи са НАТО-ом и високог представника УН Карла Билта о примени Мирвоног споразума у Босни и Херцеговини Савет безбедности, у Резолуцији 1074 (1996), утврдио дугорочније значење него у случају Резолуције 1031 (1995). Наиме, извештавање у случају Резолуције 1031 (1995) требало је да омогући Савету безбедности стицање увида у почетно остваривање Мирвоног споразума, посебно војних аспеката тог споразума, односно мисије ИФОР-а, као и његових цивилних аспеката у надлежности Карла Билта, те да, у крајњем, определи одлуку Савета о прекиду суспензије, даљем продужавању суспензије или укидању санкција према СР Југославији и Републици Српској. Међутим, сврха извештавања, према т. 4. Резолуције 1074 (1996), дугорочнија је и значајно другачија. Како су, наиме, том резолуцијом санкције неопозиво укинуте, извештавање у том случају треба Савету безбедности да омогући стицање увида у целовито спровођење Мирвоног споразума и, што је најважније, евентуално доношење нове одлуке о увођењу санкција, уколико дође до озбиљних нарушавања или одступања у примени Мирвоног споразума. Реч је, дакле, о сасвим условној, хипотетичкој могућности која, с обзиром на то коме је отворена (поверена) и каква су горка искуства већ доживљена у вези с њеном злоупотребом, не мора да изгледа нимало безазлено.

„Спољни зид“ санкција – демистификација истине

Из текста Резолуције 1074 (1996) о укидању санкција види се да Савет безбедности није нашао за сходно да, осим својих резолуција 1022 (1995) и 1031 (1995), назначи и било коју другу резолуцију, пре свега своју резолуцију 777 (1992) од 19. септембра 1992,¹⁷ која с разлогом може побуђивати одређена подозрења, па и страховања од задржавања некаквог „спољњег зида“ санкција према СР Југославији. У вези с тим, неопходно је подсетити се да је 19. септембра 1992, дакле након наступања услова и разлога који су определили његову одлуку о увођењу санкција према СР Југославији, Резолуцијом 757 (1992), од 30. маја 1992, Савет безбедности усвојио Резолуцију 777 (1992), чији текст гласи:

¹⁶ Високом представнику УН Карлу Билту поверена је централна одговорност за спровођење Анекса 10, односно цивилних аспеката Мирвоног споразума. На конференцији о примени Мирвоног споразума у Лондону, одржаној 8. и 9. децембра 1995, посебно је била значајна Одлука о образовању Савета и Управног одбора за примену Мирвоног споразума. О одлукама Лондонске конференције видети у: S/1029 (1995).

¹⁷ Изворни текст Резолуције 777 (1992) од 19. септембра 1992. године, видети у: S/777 (1992), 19. September 1992.

„Савет безбедности,
Потврђује своју резолуцију 713 (1991) од 25. 09. 1991. и све потоње релевантне резолуције,

Сматрајући да је држава, раније позната као Социјалистичка Федеративна Република Југославија престала да постоји,

Посебно се позивајући на резолуцију 757 (1992) у којој се наводи да захтев Савезне Републике Југославије (Србије и Црне Горе) да аутоматски настави чланство бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије у Уједињеним нацијама није био уопште прихваћен’.

1. Сматра да Савезна Републка Југославија (Србија и Црна Гора) не може да настави аутоматски чланство бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и, према томе препоручује Генералној скупштини да донесе одлуку да Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) треба да поднесу захтев за пријем у чланство у Уједињеним нацијама и да она неће учествовати у раду Генералне скупштине;

2. Одлучује да поново размотри ово питање пре краја главног дела 47. заседања Генералне скупштине“.

Ослањајући се, дакле, на своју прву резолуцију 713 (1991)¹⁸ и све наредне резолуције у вези с решавањем југословенске кризе, и руководећи се, очигледно, „фамозним“ мишљењем Бадентерове комисије о распаду претходне Југославије,¹⁹ што је и определило његов став према захтеву СР Југославије у Резолуцији 757 (1992),²⁰ Савет безбедности је препоручио Генералној скупштини да суспендује рад СР Југославије у том органу Уједињених нација, а СР Југославију упуту на подношење захтева за пријем у чланство у Уједињеним нацијама. При томе, потпуно су занемарене чињенице и аргументи који су, супротно ставу Бадентерове комисије, потврђивали становиште СР Југославије да се СФР Југославија „није распала већ је порушена насилном сецесијом“,²¹ на чему је и заснован њен захтев за аутоматским настављањем чланства претходне Југославије, као једног од оснивача Уједињених нација. Ослањајући се на исте разлоге као и Савет безбедности и прихватајући његову препоруку из т. 1. Резолуције 777 (1992), Генерална скупштина је само пет дана касније, већ 24. септембра, донела своју резо-

¹⁸ Та резолуција Савета безбедности означила је заправо почетак активности тог тела и УН уопште на решавању југословенске кризе. Изворни текст те резолуције видети: UN Doc S/23067, 25. September 1991.

¹⁹ О раду и ставовима чувене Бадентерове арбитражне комисије, коју је за потребе рада Конференције о Југославији образовала Европска заједница (касније Европска унија) видети у: М. Павловић, Н. Поповић, исто, стр. 113–123.

²⁰ Савет безбедности је свој став према захтеву СР Југославије изричито формулисао у преамбули Резолуције 757 (1992): „Констатујући да захтев Југославије (Србије и Црне Горе) за аутоматским настављањем чланства у УН бивше СФРЈ није уопште прихваћен“.

²¹ Поред аката о проглашавању самосталности, којима је дерогиран устав тада јединствене СФРЈ, формирања својих паравојних оружаних формација и представљања ЈНА у извршавању њене легалне и легитимне улоге на одбрани интегритета тадашње СФРЈ, ту је и мноштво других аргумената и доказа о томе да су бивше републике (Словенија и Хрватска) извршиле насилну сецесију и започеле рушење СФР Југославије. О томе детаљније: М. Павловић и Н. Поповић, исто.)

луцију бр. 47, у чијој т. 1. стоји: „Сматра да Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) не може аутоматски наставити чланство претходне Социјалистичке Федеративне Републике Југославије у Уједињеним нацијама; и зато одлучује да Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) треба да поднесе захтев за пријем у чланство у Уједињеним нацијама и да неће моћи да учествује у раду Генералне скупштине“.²² Таква одлука Генералне скупштине створила је чудну политичко-правну ситуацију, јер се, формално, није могла везивати нити правдати одредбама Повеље о искључењу из чланства или суспензије чланства у Уједињеним нацијама.²³ Управо због тога, у спровођењу те своје резолуције Генерална скупштина је прибегла „соломонском“ решењу установљавања за СР Југославију (Србију и Црну Гору) неке врсте института „празне столице“, односно могућности да представници СР Југославије присуствују и, чак, учествују у раду седница Генералне скупштине, али без права гласа. Шта више, СР Југославија је, на позив Савета безбедности, учествовала у раду тог тела, наравно без права гласа, када су разматрана питања у вези с решавањем југословенског случаја и кад год је то Савет сматрао неопходним. Чињеница је, међутим, да од тог 47. редовног заседања Генералне скупштине, на којем је донета резолуција о „замрзавању“ учешћа СР Југославије у раду Генералне скупштине, питање признања континуитета чланства СР Југославије у Уједињеним нацијама у односу на СФРЈ није разматрано.

У тексту свих резолуција, почев од Резолуције 713 (1991), од 25. септембра 1991, којом је формално озваничено ангажовање Савета безбедности и Уједињених нација уопште на решавању југословенског случаја, до резолуција Савета безбедности или Генералне скупштине доношених током 1994, па и 1995. године, уз назив Савезна Република Југославија фигурира и додатно, у загради – Србија и Црна Гора. Међутим, почев од Резолуције 1022 (1995) од 22. новембра 1995, о суспензији санкција, преко Резолуције 1031 (1995), од 15. децембра 1995, у вези са спровођењем Мировног споразума у Босни и Херцеговини, и свих потоњих резолуција Савета безбедности, то је напуштено, и за име Југославије прихваћен је њен оригинални уставноправни назив – Савезна Република Југославија. Савет безбедности је и своју најновију резолуцију 1074 (1996), од 1. октобра 1996, о укидању санкција СР Југославији и Републици Српској, усвојио позивајући се на две наведене резолуције,

²² Изворни текст те резолуције Генералне скупштине УН у целини видети у: A/RES/47/1, 24. September 1992.

²³ Према чл. 6. Повеље УН, којим је утврђено да Генерална скупштина, на препоруку Савета безбедности, може искључити из чланства државу чланицу која упорно нарушава начела садржана у Повељи, искључење из чланства УН није се могло применити на СФРЈ (јер је била порушена), нити на СР Југославију, јер је она тек затражила формално признавање континуитета чланства у односу на СФР Југославију. Из истих разлога за СР Југославију није био примењив ни чл. 5. Повеље УН, којим је предвиђена могућност суспензије чланства за државу чланицу против које је Савет безбедности предузео неку принудну меру.

чиме је *de facto*, а на изврстан начин и *de iure*, признао постојање Савезне Републике Југославије. У духу и на трагу тих резолуција, већ у току овогодишњег 51. редовног заседања Генералне скупштине треба да уследи препоруке Савета безбедности и одлука Генералне скупштине да СР Југославија настави чланство претходне Југославије у Уједињеним нацијама. Сваки другачији однос Савета и Генералне скупштине према том, посве природном и међународноправно основаном захтеву СР Југославије био би потпуно нелогичан и значио би дерогирање њихових претходних резолуција и дискредитовање њиховог угледа.

Прихватање континуитета чланства СР Југославије у Уједињеним нацијама у односу на претходну Југославију, а преко тога и њена потпуна реинтеграција у међународну заједницу, снажно подупиру и чињенице везане за формално и фактичко признање њеног међународноправног и државноправног континуитета с претходном Југославијом и стање дипломатско-конзуларних односа са страним државама.

Ослањајући се на политичке, међународноправне и необориве историјске аргументе²⁴ и доследно истрајавајући на својој, официјелно прокламованој спољнополитичкој оријентацији,²⁵ а посебно на опредељењу за мирно и правично разрешавање међунационалних спорова и конфликта у претходној Југославији, СР Југославија је још у зачетку, средином 1992. године, урушила кохезију неправедно јој наметнуте међународне изолације и екскомуникације. Наиме, неспорна је чињеница да, осим ретких изузетака, већина страних држава, и поред повлачења својих амбасадора из Београда, није прекидала дипломатске односе са СР Југославијом.²⁶ Значајно је, такође, да су Русија, НР Кина, суседне земље Румунија и Грчка, Зимбабве, Куба и још десетак других држава „трећег света“, још тада одустале од повлачења амбасадора и чак изричито прокламовале признавање континуитета и продужавање дипломатских односа са СР Југославијом.

Након потписивања Мировног споразума у Дејтону, а пре доношења Резолуције 1074 (1996), од 1. октобра 1996, о укидању санкција СР Југославији, уследила је серија повратака амбасадора земаља чланица Европске уније и многих других држава, уз честа официјелна признања

²⁴ У вези с тим, посебно је значајна чињеница да су Србија и Црна Гора једине две суверене републике претходне Југославије које су колективно и *de iure* признате још на Берлинском конгресу 1878. године, и које су своју државност унеле у прву (Држава СХС од 1919), другу (ФНРЈ од 1945) и садашњу СР Југославију, од 1992. године.

²⁵ Мисли се на Декларацију о спољној политици СР Југославије од 27. априла 1992, из које је произилази обавеза борбе на међународном дипломатском плану за обезбеђење континуитета са СФР Југославијом и одбијање захтева за подношење молбе за пријем у чланство Уједињених нација.

²⁶ Мисли се на САД, већину држава чланица Европске уније и ОЕБС-а, па и на изврстан број земаља „трећег света“, које су наставиле одржавање дипломатских односа са СР Југославијом на нивоу отправника послова или секретара дипломатских мисија. Костарика, Малезија и Нови Зеланд су једине стране државе које су затвориле своја дипломатска представништва и прекинуле дипломатске односе са СР Југославијом.

тих држава да, тим чином, своје дипломатске мисије само подижу на ниво првог ранга – ниво амбасада, ради настављања никад прекиданих дипломатских односа са СР Југославијом. Две изузетно утицајне и сталне чланице Савета безбедности – Француска и Велика Британија, биле су међу првим земљама Европске уније које су упутиле своје амбасадоре у Београд и, истовремено, обзаниле изричита признања међународноправног континуитета СР Југославије са државом претходником.

Нормализација политичких односа, обнова покиданих и развијање нових економских веза и сарадње и успостављање дипломатских односа на нивоу амбасада са новонасталим државама на простору претходне Југославије – Македонијом, Хрватском и Унијом Босне и Херцеговине, уз њихове изричите прокламације о признању државноправног континуитета СР Југославије са претходном Југославијом уклањају, сасвим извесно, и последње препреке за повратак СР Југославије у Уједињене нације, Организацију за европску безбедност и сарадњу, Међународну банку за обнову и развој, Међународни монетарни фонд и друге међународне, политичке, економске и финансијске организације. Шта више, и нешто спорији темпо преговора СР Југославије са новоствореним државама о сукцесији дугова и имовине претходне Југославије, у оквиру Групе за сукцесију Савета за примену мира,²⁷ објективно не може да буде озбиљнија сметња за брзу и потпуну реинтеграцију СР Југославије у међународну заједницу, јер би свако даље одлагање непосредно угрозило интересе и већ уговорене привредне и финансијске аранжмане многих економски моћних држава.²⁸ Ако се томе дода и чињеница да СР Југославија, у овом тренутку, одржава дипломатско-конзуларне односе са 163 државе из свих региона свега,²⁹ што је веома поуздан показатељ признања њеног међународноправног континуитета, сумње и подозрења у стварно значење таквих чињеница, уз истовремене тврдње о задржавању некаквог „спољњег зида“ даљег кажњавања СР Југославије, заиста изгледају испразни и бесмислени.

Тврдње о постојању или задржавању некаквог „спољњег зида“ санкција према СР Југославији могу да произилазе из фаталистичког схватања о постојању или подстицању својеврсне „међународне завере“ против СР Југославије, при чему мотиви и циљеви актера те завере углавном нису познати или се прецизно не могу идентификовати, али

²⁷ Преговори о сукцесији, који су донедавно вођени у оквиру Међународне конференције о претходној Југославији у Женеви, после Лондонске конференције из децембра 1995, настављени су у оквиру Радне групе Савета за примену мира.

²⁸ Пре свега, мисли се на Немачку, Француску и Италију, из групе економско најмоћнијих чланица Европске уније, чије су привредне корпорације (међу којима и оне најпознатије, као што су „Круп“, „Сименс“, „Филипс“, „Алкател“, и други) већ склопиле обимне инвестиционе аранжмане са СР Југославијом у области саобраћаја, телекомуникација, електропривреде итд.

²⁹ Ради се о званичном податку, садржаном у говору савезног министра за иностране послове на предизборном скупу СПС у Београду, објављеном у листу „Политика“ од 22. октобра 1996. године.

се, у сваком случају, наслућују као деструктивни и непријатељски. Саставни део таквог схватања је крајње песимистичко, чак дефетистичко уверење да је, ма како конструктивно и позитивно понашање СР Југославије у прилог стабилизације прилика и мира на простору претходне Југославије, у крајњем непродуктивно и бесмислено, јер је сучељено са намерама и циљевима спољњег окружења (односно страних сила), који су само привидно позитивни и безазлени, а стварно су заверенички и рушилачки. Такав приступ наведеном проблему упућује на старо питање „научности“ и одрживости „теорије завере“,³⁰ изврше проблем „са ногу на главу“, нихилистички се односи према реалним чињеницама стварности и, у крајњем, представља „замену теза“, којом се проблем (не)постојања „спољњег зида“ санкција према СР Југославији не може објаснити.

Отпада као бесмислено свако размишљање о „међународној завери“ спољњег окружења према СР Југославији уколико се пође од научно основаног схватања да су сила (моћ) и реални интереси држава одувек (па и сада) профилисали садржину и карактер њихових међусобних односа, односно да се ма како различити, па и противуречни поступци појединих, па и најмоћнијих држава, увек могу разумети и објаснити тренутним или дугорочним интересима којима су мотивисани, али и квантумом и квалитетом моћи (не само војне, већ укупне) на коју се посредно или непосредно ослањају при остваривању тих интереса. Проблем је, наравно, сваке државе којој је стало до свог међународног дигнитета да правовремено спознаје или предвиђа садржај и карактер интереса (прокламованих и оних који то нису) и моћи држава у свом спољњем окружењу, и да у односима и сарадњи са тим државама, увек на основу сучељавања и компромиса интереса, обезбеди што повољнији положај, односно осигура оптимално или што потпуније остваривање властитих интереса. Ако се пође од таквог приступа, подозрење, па и неповерење у искреност барем прокламованих намера и интереса, а преко тога и понашања на које су, Резолуцијом 1074 (1996) о укидању санкција према СР Југославији обавезане све државе чланице Уједињених нација, нису неразумљива или лишена сваког основа. Подозрење и неповерење се најчешће и највише везују за стварне намере и интересе САД, односно за мотиве и карактер њених будућих поступака, управо у вези с процесом реинтеграције СР Југославије у међународну заједницу након доношења Резолуције 1074 (1996) о укидању санкција СР Југославији, за коју су се и оне позитивно изјасиле.

У вези с тим, чињеница је да су САД последње, међу главним спољњим актерима, тек након много контроверзних ставова и поступака, укључиле у решавање проблема међунационалних оружаних сукоба на простору претходне Југославије.³¹ Од тада, међутим, преузимале су

³⁰ О „теорији завере“ видети: потпуковник мр Светозар Радишић, *Државна политика и одбрана*, „Војно дело“, бр. 1–2/1993, стр. 171–186.

³¹ На самом почетку југословенске кризе САД сматрале су да треба сачувати јединствену СФР Југославију. У првој фази решавања кризе понашале су се

улогу главног промотера и заштитника интереса насилном сецесијом створених држава на том простору, а посебно интереса и циљева муслиманске стране у сукобима у бившој југословенској републици Босни и Херцеговини. Истовремено, биле су носилац медијске и политичко-пропагандне сатанизације српске стране и српског народа уопште, па и екскомуникације СР Југославије. Та њихова пристрасност и отворена наклоњеност муслиманима у бившој југословенској републици Босни и Херцеговини, која је „на мала врата“ увела Организацију исламске конференције у југословенски случај³² и тиме само додатно оптеретила и компликовала процес његовог решавања, могла се, наравно, разумети као својеврсно „враћање дуга“ оданим савезничким државама лаицистичког дела исламског света за пружање „добрих услуга“ приликом акције „Пустинска олуја“ из 1991. године и трајном обуздавању муслиманског фундаментализма и тероризма.³³ Та наклоњеност је досезала чак дотле да се није презало од прикривања истине и фалсификовања извештаја о догађајима у бившој југословенској републици Босни и Херцеговини који су убедљиво указивали на вероломност и кривицу муслиманске стране,³⁴ па ни одстрањивања са функција у мировној мисији УН неких највиших званичника Уједињених нација и Европске уније и високих војних команданата мировних снага УН³⁵ који су, због личне савести и професионалног достојанства, одбили да учествују у режирању нечасних представа и фарси. Та безрезервна приврженост САД интересима и трагичним медијским фарсама муслиманске стране није поколебана чак ни када су оне изазивале неприкривени одијум и згражање највернијих америчких савезника у Западној Европи.

Управо је режирање тих медијских фарси, на жалост, стравичним злочинима испуњеног, реалног садржаја, послужило као плацдарм САД да преузму улогу одлучујућег арбитра у завођењу свеобухватних сан-

уздржано, сматрајући да та криза не задира у њихове виталне интересе и да је то проблем који треба да решава Европа, да би тек у наредној фази, након избијања сукоба у Б и Х, отпочеле с непосредним и снажним ангажовањем, пре свега на подршци босанским муслиманима.

³² Шире: Р. Самарџић, *Исламски чинилац у југословенским сукобима*, „Војно дело“, бр. 6/1992, стр. 174–195.

³³ Мисли се, пре свега, на Турску, Саудијску Арабију, Пакистан, Египат, Малезију и још неколико лаицистичко-исламских држава које су, због издашне финансијске, логистичке и политичке подршке америчкој акцији из јануара и фебруара 1991. за сламање ирачке агресије на Кувајт, као и политичке подршке акцијама САД против Ирана и Либије, „награђене“ тако што им је омогућено да преко своје „контакт-групе“ непосредно учествују у решавању југословенске кризе.

³⁴ Мисли се на извештаје УНПРОФОР-а о масакрима над цивилним становништвом у улици Васе Мискина и на пијаци Маркале у Сарајеву почињених 1992. и 1993. године, за које су оптужени Срби, који су били и повод за увођење и поштравање санкција према СР Југославији.

³⁵ Лорд Карингтон, Лорд Овен, Јасуши Акаши, генерали Сатиш Намбијар, Мекензи, Де ла Прел, Роуз и Морион су само неки од бројних цивилних и војних званичника УН и Европске уније који су због своје „претеране савесности“ фактички повучени, или натерани да се сами повуку са функција у мировној мисији.

кција према СР Југославији³⁶ и најстрожег и најдоследнијег актера у њиховом спровођењу. Нема никакве сумње да су САД биле и главни инспиратор укључивања снага НАТО-а у одржавање тоталне и непробојне блокаде СР Југославије и њене изолације од међународне заједнице, али и, што је можда још важније, експерименталне промоције нове, глобалне улоге НАТО-а преко тихог претварања мировне операције УН на простору претходне Југославије (изворно, као „операције за одржавање мира“) у операцију за наметање (стварање) мира.³⁷ Чак и независно од реално потврђених подозрења и сумњи у делотворност, а поготову у трајнију одрживост ефеката такве нове улоге НАТО-а, САД најупорније су инсистирале, и успеле, да Мировним споразумом из Дејтона обезбеде НАТО-у, а пре свега себи, кључну улогу у спровођењу тог споразума, односно у наметању мира у Унији Босне и Херцеговине и одржавања у животу њихове квазитворевине – „Муслиманско-хрватске Федерације“.³⁸ Коначно, САД једине су упорно истрајавале на само њима својственом, прагматичком и произвољном тумачењу услова и продужавања рока за укидање санкција СР Југославији и Републици Српској, а најзад и последње су међу свим значајнијим међународним факторима у решавању југословенског случаја које опструирају бржу, свакако неизбежну и потпуну реинтеграцију СР Југославије у међународну заједницу.

След тих реалних чињеница и околности доводи до критичне тачке када се подозрења и сумње у искреност прокламованих, а поготову стратешких и дугорочних намера и интереса чине сасвим разумљиви, па и оправдани. Свакако, тешко је веровати у искреност намера и спремност једине преостале светске суперсиле да ће се доследно и безусловно придржавати својих, међународним споразумима преузетих обавеза, па и официјелно прокламованих спољнополитичких опредељења,³⁹ уколико такво веровање не може наћи упориште у принципијелној и консеквентној спољнополитичкој стратегији и поузданој реалној

³⁶ Познато је, наиме, да је „захваљујући“ улози САД извештај генералног секретара Б. Галија у вези са доказаном кривицом муслиманске стране за масакр над својим грађанима, у улици Васе Мискина у Сарајеву, остао „загубљен“ у администрацији УН све док у Савету безбедности, 30. маја 1992, није усвојена чувена Резолуција 757 о свеобухватним санкцијама према СР Југославији.

³⁷ За разлику од свих дотадашњих случајева, у којима су мировне снаге УН, уз добровољни пристанак страна у сукобу, коришћене углавном у мисији раздвајања и недгледања примирја, у југословенском случају су и без пристанка свих сукобљених страна коришћене за извођење класичних борбених мисија, а против само једне сукобљене стране.

³⁸ Многи угледни југословенски и страни теоретичари (међу којима и бивши државни секретар за спољне послове САД Х. Кисинџер) мноштвом аргумената оспоравају реалне могућности не само за дуже трајање те федерације него и за опстанак Уније Босне и Херцеговине као јединствене државе, наглашавајући сличне историјске, етничке и политичке разлоге који су довели до разбијања претходне Југославије.

³⁹ Једно од таквих, за СР Југославију посебно значајних опредељења је више пута официјелно потврђени став САД да је „Косово интегрални део Србије и СР Југославије“, и да је „решавање тог проблема унутрашња ствар Србије и СР Југославије“.

политици те најмоћније силе света. У вези с тим, нису непознате амбиције САД да, на „развалинама“ и усахлој моћи свог до недавно равноправног супарника, преузму улогу главног креатора „новог светског поретка“. Није непозната ни њихова намера да се рационализује, наметне и промовише нова централна улога НАТО-а као „кичме“, па и јединог гаранта и оквира система безбедности и сарадње у Европи. Мање је позната, али не и ненаслућена, на југословенском случају тестирана амбиција САД да НАТО учине главном полугом („батином“) механизма мировних операција УН, а саме Уједињене нације претворе у трансмисију и инструмент своје глобалне спољнополитичке стратегије.

Одговор на питање о постојању и задржавању „спољњег зида“ санкција, у оквиру таквих амбиција и интереса најмоћније планетарне силе, али и реалне међународне позиције многих држава чланица УН, а посебно земаља чланица Европске уније, па и Организације за европску безбедност и сарадњу (од којих се већина налази у улози „америчке гласачке машине“), постаје макар толико неизвесан и релативан колико је извесно да нема никакве везе са Резолуцијом 1074 (1996) и да се може наметати као чисто политичко питање. Може ли се, наиме, оно већ сада препознати као комплекс унилатерално или колективно адресираних политичких услова или захтева СР Југославији (на пример, у погледу „проширивања“ права националних мањина, некакве „аутономије“ Косова, сарадње са Хашким трибуналом за ратне злочине, стања људских права, приватизације привреде, и слично) ради њеног потпуног реинтегрисања у међународну заједницу, или се напросто ради о очекиваним стандардима понашања када СР Југославија буде неопозиви део те заједнице питање је за чији су одговор неопходна опсежна разматрања и предвиђања.

Критеријуми за избор и постављење старешина на одређене дужности

УДК 355.253

Др Бошко Надовеза, пуковник

У првом делу чланка дат је критички осврт на досадашња настојања да се дефинише и догради систем оцењивања и предлог шта би требало задржати у даљој доградњи. Закључак је да је основна слабост била у томе што није постојао одговарајући и унапред дефинисани концепт оцењивања, па је приступ том проблему био парцијалан, а на основу понуђених решења није се могао остварити постављени циљ.

Аутор је у другом делу дефинисао целовити концепт оцењивања, у оквиру којег је утврдио значај критеријума за избор и постављење старешина. Наведене су и образложене основне премисе у дефинисању концепта и критеријума, кроз чије се остварење може доћи до постављеног циља. Основно опредељење је да систем треба посматрати у целини (законска регулатива, службено оцењивање, принципи кадрована итд.) и, у тим оквирима, поставити и дограђивати критеријуме, уз уважавање постојећих сазнања, искустава (сабрана у јединствени материјал који се стално допуњује) и прихваћених ставова (критеријуме треба радити по групама дужности, преузети мерљиве критеријуме, уважити шеме развоја кадра итд.).

На крају, предложени су критеријуми за оцењивање (општи критеријум, посебан критеријум, шема развоја кадра, захтевани профил, логичан и конзистентан мерни инструментариј), који омогућују квалитетну селекцију кадра и објективно рангирање, даљу успешну операционализацију посебних критеријума за свако место и проширење улоге оцењивања приликом избора кадра (укључивање свих, а не само предложених старешина).

Питање оцењивања и вредновања старешина као основе за рангирање и доношење одлуке о избору и постављењу на одређене дужности једно је од најважнијих у укупном кадрованау. То је и разумљиво ако се узме у обзир шта поступак избора значи за сваког појединца и како утиче на све сегменте и систем Војске у целини. Наиме, од ваљаности избора зависе одговарајућа попуна формацијских места, искоришћеност потенцијалних могућности кадра, заинтересованост и мотивисаност сваког појединца и укупна „клима“ у војном колективу. Добрим избором старешина за конкретне дужности обезбеђују се реални услови да те

старешине буду прихваћене и у јединици, односно у војној установи, што је основна претпоставка да све функционише како треба. Погрешан избор, било да је условљен неадекватним системом оцењивања или субјективним поступком претпостављених, може да демотивише старешине и поремети успостављене системе и праве мере вредности, односно, могао би да има за последицу да се вредни и способни повлаче пред онима којима се даје предност, а то не заслужују.

Досадашња настојања у доградњи оцењивања

Проблематика оцењивања стално је заокупљала пажњу целокупног старешинског састава и свих нивоа командовања, како постојећа решења у тој области (доградња), тако и конкретни избори старешина за постављења на одређене дужности. Суштина тог проблема се може свести на објективно мерење и процењивање укупних вредности и квалитета старешина и њихово доследно примењивање у пракси. У том сегменту су и чињени напори како би се нашла задовољавајућа решења. Међутим, због недовољно прецизно дефинисаног система оцењивања, као и због парцијалног приступа том проблему, а понекад и због „превисоко“ постављених захтева, који се објективно нису могли достићи, дешавало се да поједина решења нису давала очекиване резултате. У таквим условима све се углавном сводило на два правца деловања: *прво*, на повремену доградњу службене оцене, коју су углавном припремале стручне службе, уз мање или веће консултовање других старешина. То се претежно сводило на мања побољшања система службеног оцењивања, при чему се није решавао проблем објективнијег мерења неких елемената (критеријуми) службене оцене, која је и у ранијим варијантама имала пуно немерљивих елемената, као и оних који нису били значајни за реалну оцену квалитета (способности) старешине. Такав начин службеног оцењивања није могао да испуни све захтеве, па су се морала кориговати и нека законска решења, и *друго*, на дефинисање општих услова које појединац треба да испуни да би ушао у избор за постављење на одређену дужност или за унапређење у наредни чин.

Дефинисање концепта оцењивања – предуслов успешне доградње

Настојања која се чине у последње време добар су и осмишљен покушај да се ваљано дефинише целовит концепт оцењивања и начини за његову даљу доградњу. У томе се полази од основних премиса и прихваћеног начина решавања задатака и на томе гради систем који ће моћи да задовољи постављене захтеве. Према једној од полазних премиса у дефинисању концепта оцењивања систем треба посматрати у целини (службена оцена, критеријуми, законска регулатива, избор, захтеви формацијских места и принципи кадрована), и то у оквиру постављених захтева и одлука, с тим да се све то може и математички формулисати и уградити у модел. У вези с тим, морају бити унапред

јасно дефинисани: развојни пут кадра, захтеви формацијских потреба, законско-нормативна регулатива и оцењивање. Да би се то обезбедило неопходно је да се дефинишу и ставови о начину вођења и унапређења кадра, односно да се унапред конципира развојни пут који је потребан за одређене дужности, утврди профил старешине који може стићи до одређене дужности и дефинишу принципи кадрована. Само тако се могу створити услови за планско вођење кадра и вишеструку селекцију током читавог развојног пута, при чему ће оцењивање стално бити значајан инструмент за рангирање и избор најбољих.

При изради, односно доградњи критеријума за оцењивање треба искористити постојећа сазнања и искуства, како наша, тако и из страних армија. То се првенствено односи на нека начелна опредељења и размишљања, која треба свестрано размотрити и, након прихватања, искористити за дефинисање критеријума. Вероватно не би требало градити универзални критеријум, који би се у целини могао применити за сваког старешину без обзира на то где се налази и коју дужност обавља. Прихватљивије је да се праве критеријуми за одређене групе дужности (у видовима, родовима и службама), који би се дефинисали са свим специфичностима. При том би из постојећег система оцењивања требало преузети критеријуме који су мерљиви, уколико се оцени да су реални и прихватљиви. Веома је значајно да се обухвати све што је познато и подвргне детаљној анализи, и да се, кроз истраживања, постепено гради целовит материјал из којег ће произићи јединствени критеријуми за оцењивање старешина. Дакле, поступак се мора спроводити „корак по корак“, уз реално утврђивање шта се тим решењима добија у одређеним фазама. За такав начин израде концепта оцењивања могли би се поставити следећи задаци, чијим би се остварењем дошло до постављеног циља:

- 1) анализа постојећег стања у области оцењивања;
- 2) утврђивање начина доградње система оцењивања;
- 3) дефинисање садржаја система оцењивања и избора старешина.

Пре свега, требало би, у целини, детаљно сагледати постојеће стање система оцењивања и, на основу тога, извести закључак е предлогом мера шта и како треба у њему дефинисати и доградити. Треба детаљно изанализирати стање и проблеме у оцењивању, избору и вођењу кадра и дати критички осврт на неке понуђене варијанте критеријума за оцењивање. Тако би се уобличио и на једном месту изложила суштина онога што се зна о тој проблематици. То би послужило као полазиште у утврђивању начина доградње, јер би се дошло до општих услова за израду ваљаних, свеобухватних и мерљивих критеријума за избор старешина ради постављења на конкретне дужности.

Дефинисање одговарајућег, односно ваљаног садржаја критеријума, према захтеву дограђеног концепта оцењивања, претпоставља претходно прецизирање неких општих опредељења и усмерења. Уз уважавање општих – јединствених критеријума, које морају испуњавати сви професионални официри и подофицири Војске Југославије, ти критери-

јуми би требало даље да се разраде према групама, а затим би за сваку групу дужности требало сачинити шему развоја кадра и прецизно и свеобухватно дефинисати какав се кадар тражи за одређене дужности.

Предлог садржаја критеријума за оцењивање и могућа доградња

На основу наведеног, може се дати начелан предлог јединственог концепта критеријума за оцењивање, који има три основне одреднице. Прва се односи на садржај, а према њој комплекс критеријума за оцењивање и избор старешина требало би да садржи:

1) *општи критеријум*, који би важио за све старешине. Првенствено би се односио на заршене војне школе, односно школе у грађанству, просек службених оцена, знање светског језика, време проведено на садашњој дужности и у чину, године старости итд. Те опште критеријуме требало би разрадити тако да се што више нагласи оно што је заиста важно за обављање конкретне дужности. Посебно је значајно да се добијене службене оцене посматрају у вези с дужностима које су обављане (важније и мање важне за посао који предстоји старешини) и да се, на основу тога, наведе оцена за конкретно лице;

2) *посебан критеријум*, који би важио за групу старешина који су кандидати за одређену дужност. Ти критеријуми (садашња дужност, претходна дужност, захтевани род – служба, највиша школа и научни степен – звање итд.) рашчланили би се на поткритеријуме и елементе на основу постављених захтева. Дефинисање и разврставање би се обављали на основу конкретно траженог развоја кадра и профила старешина за одређена формацијска места. Зато треба претходно дефинисати развојни пут старешина према захтевима дужности. Поређењем жељеног развојног пута старешине са оствареним може се доста поуздано утврдити колике су објективне могућности старешине да обавља неку дужност. На исти начин требало би утврдити која врста и степен стручне спреме су потребни старешини да би успешно обављао одређену дужност. Претпоставка за то је детаљно утврђивање послова и задатака који се обављају на конкретном формацијском месту;

3) *логичан и конзистентан мерни инструментариј*, преко којег се може мерити све оно што је укључено и што је значајно за давање оцене старешини, што подразумева да се за сваки поткритеријум, односно елемент, утврди реална важност (значај) и то искаже бројем бодова. Мора се нагласити (више вредновати) оно што је значајно за старешину и што је гаранција да ће успешније обављати дужност за коју је кандидат. Множењем коефицијента „важности“ сваког поткритеријума – елемента (W_j) са бројем бодова који му је додељен (C_{ij}), а затим њиховим сабирањем добија се укупан број поена за сваког старешину, на основу којих се прави ранг-листа. То значи да се на основу укупног броја поена цени колико је старешина „добар“ за неку будућу дужност. Пример конкретне разраде критеријума приказан је на следећој табели:

Назив критеријума – поткритеријума		Коефицијент важности (Wj)	Могућа стања према поткритеријумима – елементима	Бодови (Cij)
Развојни пут	прва дужност	1,5	командир	10
			: :	:
			остале дужности	6
	: : : :	: : : :	: :	
последња дужност	3,0	командант	10	
		: :	:	
		остале дужности	6	
Школа и успех	врста и степен	2,5	највиша и одговарајућа	10
			: :	:
				6
Службене оцене	по дужностима	3,0	4,51–5,00	10
			: :	:
			испод 3,5	6
Време унапређења (провођења) у почетни чин	на дужностима	2,0	од – до	10
			: :	:
Време у чину		1,5	од – до	10
			: :	:
Род – служба	ВЕС		пешадија	10
			: :	:
Године старости			од – до	10
			: :	:
				6
Знање светског језика	број и степен		два – други степен	10
			: :	:
			ниједан	0
Објављени радови	редовност врста и обим			
			: :	:
			нема	0

Друга одредница се односи на домете оцењивања. Понуђени концепт и у тим оквирима дефинисани критеријуми омогућују:

1) да се уз постојећу законску регулативу обави квалитетна селекција кадра (методом постепене елиминације), а затим и објективно рангирање, на основу чега се може обављати избор кадра. Избор са

сачињене ранг-листе требало би да буде у искључивој надлежности командовања;

2) да се даље операционализује свако формацијско место према јединственим ставовима, чиме се обезбеђује уједначеност и доследност критеријума и оцена.

Селекција и рангирање кадра

Трећа одредница се односи на проширење улоге оцењивања у избору кадра. Концепт омогућава стручним органима да рангирају све потенцијалне кандидате, чиме се објективно не доводи у питање право надлежних да предлажу могуће кандидате, него се само омогућава да се директно и аргументовано „суоче“ предложени кандидати са свим осталим кандидатима.

Упоредо с дефинисањем концепта оцењивања и његовом разрадом треба дограђивати и све оно што чини целину јединственог система. Мисли се, првенствено, на два основна задатка, односно на два сегмента јединственог система оцењивања: први се односи на постојећу законску регулативу, а други на службено оцењивање. Што се тиче решења предвиђених законом и подзаконским прописима, анализа је показала да их треба доградити да би се нека од тих решења (која су у неким случајевима много уопштена) прецизније дефинисала. Због тога би ваљало размотрити могућност, а вероватно и потребу, за поновним увођењем листе кандидата за постављење на формацијска места вишег чина, и то за сва места почев од чина капетана I класе. При томе, било би добро да се прецизира целокупан поступак израде листе кандидата, почев од предлагања, разматрања и одлучивања, преко рангирања, до доношења коначне одлуке о постављењу старешине на одређено формацијско место. Поред тога, требало би доградити и садашња решења која се односе на израду ранг-листа за унапређење у више чинове (увођење више мерљивих елемената ради прецизнијег рангирања) и размотрити могућност за формирање саветодавних органа који би претходно расправљали о значајним кадровским питањима и командовању подносили оптималне предлоге. У вези с тим, и службено оцењивање би требало дограђивати тако да добије већи значај и да заиста постане основа за доношење одлуке о унапређењу и постављењу

на више дужности. То значи да би прво требало дефинисати захтеване особине старешина (које треба стварати кроз школу и праксу), па тек онда постављати елементе оцењивања. Све би то, наравно, требало усагласити са законским решењима. Сем тих промена, које се односе на садржај службене оцене, потребна су и одређена побољшања поступка оцењивања. Оно што би се могло релативно брзо и лако изменити односи се на захтев да се старешине оцењују и пре истека законски утврђеног рока, и да се свака службена оцена разматра на саветодавном органу. Поред тога, вероватно би било добро да се уведе обавеза вођења службене забелешке, која би се месечно заокруживала у резиме и годишње разматрала на колегијуму, након чега би се радио закључак (био би то прилог уз службену оцену). У службеним забелешкама евидентирала би се запажања о обављању већих задатака и значајним активностима и регистровале оцене и мишљења контролних органа и запажања надлежних старешина и органа (на пример, оцена борбене готовости и контроле). Свакако, у томе ваља изнаћи праву меру, како питање оцењивања не би отишло у другу крајност, односно како не би сувише „одвлачило“ надлежне старешине од обављања осталих функционалних задатака.

У сваком случају, у посао око операционализације понуђеног концепта, израде мерног инструментарија и доградње законске регулативе треба укључити што више старешина. Пројекат би требало да воде старешине које добро познају послове и задатке Војске Југославије (целину и делове), односно они који познају специфичности одређених структура и делатности, као и организацију и систематизацију. Треба укључити стручњаке који могу да, полазећи од исказаних потреба и захтева, објективно утврде ниво и врсту стручне спреме која је потребна за обављање послова и задатака на сваком формацијском месту. У радну групу би се морали укључити и стручњаци који најбоље познају законско-нормативну регулативу (системска и статусна решења), као и они који могу да обезбеде да се све то математички дефинише.

Закључак

Очигледно, проблематика оцењивања и избора старешина за конкретне дужности веома је комплексна, па се систем може ваљано поставити и даље дограђивати само ако се претходно дефинише целовит концепт оцењивања и обједине напори и сазнања на утврђеном путу за достизање постављеног циља. Основно полазиште је да се оцењивање мора посматрати и градити као јединствен систем, који чине законска регулатива, службене оцене, критеријуми, поступак избора и захтеви формацијских потреба. У оквиру тога, морао би се посматрати јединствени критеријум (при дефинисању и доградњи), јер се само тако може доћи до одговарајућег садржаја општег критеријума, који ће омогућити даљу разраду посебних критеријума за свако формацијско место и

њихову потпуну функционалност. Тако се обезбеђује доступна и усмерена доградња јединственог материјала, који се односи на систем оцењивања у целини (обједињавање свих учесника на истом „путу“), из којег могу произићи употребљиви критеријуми за избор старешина за одређене дужности. То може бити ваљано полазиште за разраду посебних критеријума (уз широко учешће старешина), који ће имати задовољавајуће резултате у примени у првој фази и који, истовремено, могу да буду добра основа (обједињена) за даљу доградњу (побољшање и проширење), у другој фази. Кроз сталну доградњу, према постављеним захтевима и датим оквирима, дошло би се до прихватљивог система оцењивања, који би обезбедио довољно објективно рангирање старешина, а то би био и значајан допринос даљој професионализацији припадника Војске Југославије.

Исхрана као пресудан чинилац квалитета живљења и одбрамбене моћи земље

УДК 355.65:613.2

Др Недељко Јокић

Ефикасност оружаних снага у миру и рату значајно је одређена квалитетом, економичношћу и принципима праведности исхране становништва и војске. Исхрана се може побољшати развојем и оптимизацијом нивоа организованости цивилних и војних структура, узајамно усмерених на правилну, рационалну, економичну и еколошку производњу хране и исхрану у садашњости и будућности.

Тежиште развоја и истраживања треба усмерити на целокупан ланац – од њиве до трпезе. Непотпуна координација војних и цивилних структура у оптимизацији исхране у миру и недоследно и непотпуно програмирање припрема привреде и рационисане исхране у рату могу имати тешке последице.

Савезна Република Југославија има изузетне услове за правилну исхрану, па се садашња општа криза може ублажити и људи ментално и психофизички ојачати унапређивањем правилне исхране. Зато је неопходно дугорочно програмирање органске пољопривредне производње, нова технолошка прерада, осавремењавање колективне и породичне исхране на основама науке, сузбијање „белог зла“ цивилизације, спречавање алкохолизма и дуванске наркоманије, припрема привреде за рат на принципима рационисане, праведне и ефикасне исхране у рату, и друго. Војска Југославије је незаобилазан чинилац у југословенском програму истраживања и унапређења исхране у миру и рату.

Сви објективни научници и политичари прихватају, поред осталог, и чињеницу да проблем неправилне исхране, у суштини, има социјално-економске, политичке и ментално-радне карактеристике, а то су највеће људске благодети, незаменљива основа напретка и благостања становништва. Зато је исхрана, као саставни део унапређења здравља, предмет посебног старања друштва преко владиних и професионалних органа (на пример, сенатске комисије у САД, међуминистарски комитети у Француској), научних служби, образовања на свим ступњевима, публицистике и средстава јавног информисања. Ипак, исхрана није чак ни у САД у целини правилна (јер је у неким структурама преобилна), с непотребном потрошњом вишка намирница (које би могле подмирити око 25 милиона становника) и са веома неповољним последицама, које погађају здравље и радну способност становништва. Наиме, у САД, највећем светском произвођачу хране, правилнијом исхраном само у здравственој заштити би се годишње уштедело више од 30 милијарди долара (147 милијарди динара). У нас, на жалост, нема сличних подата-

ка, али постоје подаци о веома израженим неправилностима у исхрани, и сигурно је да је у нас тај однос много неповољнији. Супротно великој већини земаља у свету, немамо ни владиног органа, ни наставе на универзитетском нивоу за оспособљавање кадра, а ни средства информисања не посвећују томе довољно пажње, сем комерцијалне пропаганде, која је понекад штетна.

Тешкоће у обезбеђењу правилне исхране

Тешкоће везане за обезбеђење правилне исхране најчешће произилазе из: индивидуалне генетске варијабилности; изложености изазивачима болести и загађивачима; отупелости инстинкта који је човека оспособљавао да компјутерском тачношћу бира корисну, а одбија штетну храну; беспомоћности организма да се ослобађа вишка енергије, па се она депонује у облику опасних наслага сала; биолошких недостатака конзумираних животних намирница, проузрокованих доместификацијом и интензивирањем гађења животиња и биља технологијом рафинисања, додавања адитива, термичким третирањем и неким кулинарским поступцима; недовољне обавештености већине потрошача о храни и исхрани; укорењености лоших навика у исхрани (неуредно обедовање, журба при обедовању, преобилно обедовање, дефект храна – преобилне масноће, бели шећер, слаткиши, бели хлеб, бела со, опасни зачини, и слично); недовољног трошења хране из мора и пресног поврћа и воћа; склоности алкохолизму (у Београду има најмање 60.000 алкохоличара) и дуванској наркоманији, чиме се онемогућује правилна исхрана; незадовољавајућих хигијенских услова за живот и рад и прерана учесталост психичких стресова, који као морбогени чиниоци захтевају оптимизацију исхране, као најуспешније мере за њихово ублажавање, итд.

Наведени чиниоци узрокују дефекте у развоју деце и омладине, што потврђују и налази регрутних комисија. То доводи до умањене радне (учестали изостанци с посла, повреде на раду, тешка обољења) и одбрамбене способности, тј. до незадовољавајућег здравственог стања становништва, што намеће увећане напоре и трошкове рада здравствене службе, смањење опште производње и огромне финансијске издатке, које би тешко подносила и неупоредиво успешнија привреда. Такође, све то, ланчано, ремети производне односе, морал и стабилност друштвеног уређења земље.

Један од највећих светских нутрициониста R. J. Williams убедљиво доказује да се оптималном исхраном остварује превентива од готово свих неинфективних болести (реуматичне, стомачне, кардиоваскуларне, бубрежне итд.). Југославија за правилну исхрану има изузетне услове, али смо, на жалост, по производњи поврћа и воћа исто толико далеко као и земље које немају такве услове. Управо у томе су узроци многих наших тешкоћа. Наше друштво исцрпљује кадар и средства у куративи, недовољно рационалној и још мање хуманој исхрани, а наша медицинска и клиничка пракса имају, чак, ортодоксно обележје – уместо откривања и отклањања узрока болести, баве се борбом против симптома, и то

Угроженост правилне исхране

Ако се будућност хране и исхране не програмира, развија, осваја и унапређује на дугорочним основама, последице могу да буду несагледиве. Треба узимати у обзир чињеницу да и у нас масовно коришћење биолошки дефектних намирница, које имају морбогени карактер, уместо благотворних, испољава негативне утицаје на здравље и радну способност човека. Штетност „белог зла цивилизације“ – дефектних намирница, толико је изражена и доказана у науци и пракси да изазива оправдану забринутост. Тако је, на пример, *бели хлеб* лишен драгоцених састојака (целолуза, витамини Б-комплекса и Е, калцијум, магнезијум, и друго), а садржи скроб и нешто протеина. Покусне животиње хранене белим хлебом масовно угину. Било би много хуманије да се бели хлеб супституише са кромпиром из брдско-планинских подручја, што би имало и стратегијски значај. *Бели шећер* је још већа невоља у савременој исхрани. Потрошња те намирнице повећавала се одвећ брзо, управо са смањењем потрошње физичке енергије у људском организму. Сада у нас потрошња белог шећера достиже 40 kg годишње по становнику, што је више него драгоцених јабука или шљива. Претерује се и у потрошњи *анималних масти*, које ремете равнотежу у организму (толерише се само четвртина њеног уноса од укупне дневне потрошње). Нарочито је штетно инсистирање на интензивном товљењу животиња и добијању масног меса, уместо да се више орјентишемо и навикавамо на храну из слатких вода и мора, те на месо кунџа, сиреве и сојине производе. Дефектне су и друге намирнице – *месне прерађевине* с нитритима и производи с адитивима. Термална обрада, нарочито воћа и поврћа, штетна је (посебно стерилизација и замрзавање) због губљења термолабилног витамина Ц. Потрошња *беле соли*, поготову због одстрањивања (или дужег складиштења) јода и магнезијума (ако се троши више од 3,5 грама дневно) проузрокује хипертензију, која угрожава здравље савременог човека. У нас се, на жалост, у просеку, по човеку, троши 15 g беле соли дневно. Велику бригу задаје и *интензивно гајено поврће*, које услед обилнијег „допинговања“ азотним ђубривима и обилног наводњавања садржи много нитрата, који се у току метаболизма претварају у веома опасне карциногене нитрозамине. На жалост, законодавство, медицина, броматологија, инспекцијска регулатива и контрола квалитета прихватају такве намирнице као исправне, што је недопустиво, јер се дефектним намирницама не могу у недоглед задовољавати човекове физиолошке потребе.

Исхрана у рату

Исхрана посебан значај добија у рату. Отуда позната Наполеонова изрека: „Војска маршира пуних стомака“, с почетка 19. века још важи

у извесној мери. Наиме, лоша исхрана веома брзо смањује борбену и радну способност. Подаци из Другог светског рата (опсада Лењинграда, Варшавски гето, зима 1944/1945. у Холандији, Вијетнамски рат, сукоби у Бијафри, Бангладешу и Етиопији, као и на просторима претходне Југославије итд.) указују на катастрофалне последице не само несташнице хране него и постепеног тровања „хуманитарном помоћи – конзервираном хигијенски исправном храном“. Многе земље, на основу тих искустава (нарочито велике силе, којима су ратишта после Другог светског рата били и опитни полигони), улажу знатна средства у освајање посебне врсте потпуне хране у праху и у таблетама, која је рационална за складиштење, транспорт и ношење. Таква храна је добро заштићена и може се користити, само уз додатак воде, и до две недеље. У недостатку воде за пиће, употребљава се течна потпуна храна, упакована у посебну амбалажу, али је она, због веће запремине, тежа за ношење и производња јој је скупа. Течна готова храна, у случају хемијског или бактериолошког рата, једе се помоћу фино обрађене цевчице да би се избегло скидање рукавица или маске. Та храна је намењена и тежим рањеницима, пацијентима у коматозном стању или онима с повредама на лицу и врату. Погодна је и за случајеве великих опекотина, рањавања у пределу стомака или радијацијских болести.

Наша земља има потребу да научно фундира истраживања и постави организацију исхране војске и становништва у рату користећи благодети од „Вукове трпезе“ до садашњих достигнућа у исхрани, уз освајање и увођење најефикаснијих савремених ратних оброка. Најновија искуства из рата на просторима претходне Југославије показују да несташница хране, једнако као војску на фронту, погађа и цивилно становништво.

Техника и технологија припремања, дотурања и обедовања војних јединица и разних категорија становништва у различитим условима морају да буду координирана и да се регулишу, решавају и спроводе на принципу праведности, под окриљем владе, при чему војни чинилац треба да има пресудан значај. Због тога исхрана у миру мора да буде у кохезионој вези с потребама исхране у рату. Мултидисциплинарност и свакодневни континуитет мирнодопске и ратне исхране изузетно су сложена проблематика, па њено истраживање не треба схватити као посао који може да се заврши, већ као непрекидну тежњу да се оно што је постигнуто усавршава и прилагођава новонасталим условима и потребама правилне, рационалне, праведне и оптимално здраве исхране у миру и у рату.

Исхрана у оружаним снагама

Полазећи од броја и узраста припадника, специфичности задатака које обављају, напора, као последице све израженијих захтева у обуци, и потребе за одржавањем пожељног биланса у исхрани, све армије света посвећују пажњу исхрани својих припадника. Армија САД, на пример,

има посебну установу у Масачусетсу (U.S. ARMY NATRICK RESEARCH AND DEVELOPMENT CONRAD), задужену за развијање нових производа у исхрани. У Швајцарској, Француској, Пољској и другим земљама оружане снаге, преко својих специјализованих институција, један су од значајних чинилаца за координацију и унапређење исхране становништва у миру и у припремама за рат. У армијама неких развијених (САД, Велика Британија, Француска, Немачка) и источних земаља специјализоване научне и стручне институције дугорочно и континуирано су укључене у највише државне, законодавне, научно-образовне и привредне институције, где непосредно учествују у доношењу одлука о оптимизацији производње хране и исхране. Отуда, ни Војска Југославије, као организовани део народа и васпитач психофизички и ментално најјачег дела становништва, не може се ослободити тих обавеза. У Војсци Југославије требало би посебно разрадити систем образовања и организације исхране у миру и у припремама за рат. Школовање кадра за исхрану треба спроводити на пољопривредним факултетима према посебно разрађеном програму (на основу искустава страних армија и интерних предлога наших војних стручњака). Снабдевање намирницама треба поједноставити, а погоне исхране – ради оптимизације коришћења инсталисаних капацитета, побољшања квалитетне структуре, економичнијег пословања и унапређивања квалитета исхране – трансформисати према потребама радних колектива, индустрије, пољопривреде, школа и других цивилних структура. Конзервиране оброке треба преиспитати и развијати у два правца:

1) уместо садашњих конзервираних оброка с роком занављања (употребе) од две до три године, освајати производњу или набављати из увоза јефтиније компримираних оброка с роком занављања (употребе) од седам до петнаест година, које би после тога било исплативо и уништити (евентуално). Садашњи конзервирани оброци и конзерве оптерећују млади људски организам и, због честе употребе (пored осталих конзервираних намирница у дневној исхрани), негативно утичу на развој и здравље млађих људи;

2) вратити се и старим технологијама – „Вуковој трпези“, и у припремама за рат обучавати кадар и створити услове да се припремају разне врсте хлеба, погаче, проје и друга брашнаста храна, производи од млека, меса, рибе, поврћа, воћа и дивље флоре и фауне, с трајнијим роком употребе у различитим условима чувања (годишња доба, температура, влажност, условност складишта итд.), тако да се обезбеде сигурнији извори снабдевања становништва и војске у специфичним условима живота и рада.

Искуства из протеклог грађанског рата на просторима претходне Југославије показала су да индустријска производња, трговина и „савремени ланци дотура и евакуације“ не могу да обезбеде и организују континуирану и праведну исхрану. Коришћењем „Вукове трпезе“ сачувале би се и унапредиле вредности старих огњишта „народних јела“. Тако се може комплексно, у спрези с постојећим индустријским и

најсавременијим ресурсима снабдевања, на целокупном простору и за све структуре становништва и војске, обезбедити рационална и праведна исхрана. Такве и сличне образовно-научне и производне програме и пројекте могу да спроводе једино удружене цивилне и војне институције.

Санитетска и ветеринарска служба регрутују кадар за потребе војске преко факултета, па би и кадар који се бави људском исхраном на исти начин могао да се обезбеђује, што би знатно допринело целовитијем унапређењу нивоа организованости, хигијене и квалитета исхране. За стручњаке исхране у Војсци нису потребна већа војна знања него у санитетској и ветеринарској служби.

Интендантска служба је имала интендантски институт, али је после његовог укидања отпочео пад квалитета исхране, као и свој школски центар, који више не постоји иако је значајно допринео исхрани. У сваком случају, показало се да тој служби требају стручњаци за исхрану. Без њих се не може очекивати напредак, па треба наћи најрационалнији начин да се обезбеде. Наиме, исхрана је исувише озбиљна област да би се њоме могли бавити стручњаци општег профила.

Исхрана и санирање последица вишегодишњег социјално-економског и ратног разарања

Будући да је правилна исхрана најзначајнији чинилац превентиве, радне способности, ефикасности и перспективног развоја земље, на њој треба инсистирати у оквиру глобалних мера за отклањање ужасних последица санкција које су нам наметнуте. Само оптимално храњен човек, ослобођен брига и стресова може дати максимум у процесу радног стваралаштва. Међутим, изненађује готово супротно понашање, које најбоље потврђује несхватљива одбојност према свим предлозима малобројних стручњака нутрициониста у СР Југославији који су усмерени на оптимизацију исхране.

Отварање и нестручно вођење јавних „киоска експрес исхране“ на прометним загађеним местима (аутобуске станице, железничке станице и други загађени простори), масовна производња и комерцијализација фармацеутских супстанци и дувана и продаја увозних и домаћих производа од меса сумњивог квалитета, па и здравствене исправности, доводе до постепеног тровања и убрзаног настајања тешких обољења у људи. Ако рачунају на финансијске ефекте уштеде, законодавци, организатори и носиоци тих послова се варају, јер се те мере, брзоплете и непромишљене, вишеструко потиру у општој друштвеној кризи последицама лоше исхране и непокривањем многих места стручним кадром.

Правилна исхрана може да допринесе социјално-економском програму и квалитету живљења, па треба указивати на неправилност и претеривања у потрошњи кафе, дефектне хране итд., с једне, и на нужност и корисност оријентације на црни хлеб и пресно поврће и воће, с друге стране. Тиме би се побољшао спољнотрговински биланс и, поред

превентиве, остваривале би се велике финансијске уштеде, јачала продуктивност рада, привређивање, и слично. То се може остварити променама у навикама и стварањем стручњака за исхрану редовним школовањем, што мора бити интерес и обавеза друштва, па и Војске Југославије.

Трансформација производње хране

Постоје у нашој земљи значајне могућности за производњу хране високог квалитета, нарочито у брдско-планинским, стратегијски веома значајним подручјима. Тиме се, истовремено, решавају сложени проблеми запошљавања и задржавања сеоског становништва у тим крајевима, што је важно стратегијско опредељење (*слатководно рибарство, козарство, кунићарство, гљиварство, пужеви, глисте* итд.). Велике су могућности и за искоришћавање нових, *неконвенционалних извора енергије*, што је замишљено у пројекту соларног светског центра у Венчи, код Тополе: *сунца, ветра, биогаза из стајњака и биљних отпадака, потока*, и слично, а све то на дислоцираној основи и без ризика од аерозагађења. Неопходно је да се много брже повећа производња соје, јер увозимо концентрате и сировине да бисмо користили наше прерађивачке капацитете, оптерећујући девизни платни биланс земље. Такође, занемарене су *језгресте воћке*, чији су плодови дефицитарни, а увозе се због огромног стратегијског значаја. Потпуно је занемарено коришћење великих *површина под живим песком*, које су погодне за наводњавање из Дунава. Поред тога, несхватљиво је да има још много *необрађених површина и напуштених* (незванично око 33.000) *домаћинстава*, али и незапослених људи, чак и без смештаја, који морају да живе, раде и једу. Обилни приноси *шљива, јабука, крушака и грожђа*, уместо да се више користе у правилној исхрани, претежно се претварају у штетна алкохолна пића. Треба обезбедити континуирано пружање стручних знања и услуга на основама сервисирања произвођача, власницима окућница и плацева око кућа за одмор и рекреацију да би се боље искористили за обраду. Без тога је незамислив значајнији успех, што потврђује пример Данске, веома јаког пољопривредног произвођача. На тај начин могли би се, без одговарајућих улагања средстава, удвостручити приноси и сразмерно побољшати цене. Да би се успешно оствариле неопходне промене у исхрани и искористиле све могућности треба:

1) при савезној и републичким владама формирати научно-стручно тело за људску исхрану. На пољопривредним факултетима треба основати институт за људску исхрану и школовати стручњаке за потребе свих структура друштва, па и Војске. Нормативним актима влада треба димензионирати обавезе и права САНУ, СГАНУ, универзитета (посебно медицинског, пољопривредног, ветеринарског и економског факултета), Војномедицинске академије, Центра високих војних школа и, по потреби, других институција;

2) преиспитати нормативна акта о исхрани, тако да се, поред токсиколошких и епидемиолошких чинилаца, целовитије обухвате физиолошке потребе људског организма, дефектност намирница, истраживања и образовање по ступњевима и надлежностима;

3) енергично и брже предузимати мере за отклањање сметњи за повећање производње еколошке хране, обезбеђивањем континуитета, ликвидацијом неуједначености фискалне политике недовољне економске мотивације и стимулације, увођењем принципа да се обрађује сваки педаљ земље и да се где год је могуће засади воћка (нарочито језграсте воћке). Активирати и многе непољопривреднике – повратнике с привременог рада у иностранству и избеглице, које дуже или трајно остану у СР Југославији, ради ојачања села и брдско-планинских подручја;

4) организованом едукацијом обавезати све индивидуалне пољопривредне произвођаче, угоститеље, хотелијере итд. да заврше одговарајуће школе или курсеве да би могли да се баве производњом хране и исхраном;

5) органској пољопривредној производњи, којом се обезбеђују органски еколошки производи и повећава принос, и новим технолошким прерадама, које не деградирају биохемијску структуру и квалитет намирница, дати апсолутни приоритет, јер је то будућност правилне исхране, менталног подмлађивања и квалитета живљења;

6) колективну и породичну исхрану покренути с недозвољено ниског нивоа организованости. Она треба да се стално побољшава на основу науке, а обавезе и права треба целовитије регулисати нормативним актима;

7) системом мера енергичније сузбијати алкохолну и дуванску наркоманију;

8) нормативним актима, програмима, плановима и истраживачким пројектима мирнодопску исхрану заснивати на принципима одржавања и унапређивања здравља, рентабилности и економичности, и усклађивати с потребама и захтевима ратне исхране, тако да се што безболније може прелазити на рационалну и праведну организацију исхране у рату.

Литература:

1. Мирко Богичевић, *Вукова трпеза за њекоје читатеље*, „Научна књига“, Београд, 1988.
2. P. R. Guesry, *Рат и исхрана* (предавање одржано на 27. међународном конгресу војне медицине и фармације), Interslake, Н. Швајцарска, 1988.
3. Интерни извештај и материјали са Европске конференције о исхрани, Варшава, 1987.
4. Недељко Јокић, *Истраживања о исхрани у ЈНА*, ВИЗ, Београд, 1982.
5. Недељко Јокић и сарадници, *Планирање колективне и породичне исхране у миру и ванредним приликама*, ВИЗ, Београд, 1983.

6. Недељко Јокић, *Логистика или позадина термин у нашој војној доктрини*, „Нови гласник“, бр. 2/94.
7. Недељко Јокић, *Производња хране и исхрана у будућности*, „Нови гласник“, бр. 3/94.
8. Џин Карпер, *Храна ваш чудесни лек*, „Народна књига“, АЛФА, Београд, 1995.
9. Јован Петрић и Недељко Јокић, *Примена модела и метод операционих истраживања у планирању исхране у ЈНА*, „Војно дело“, бр. 4/86.
10. Фран Подбрежник и Живан Протић, *Припрема привреде за рат*, „Светлост“, Београд, 1940.

Информације и информациона технологија у савременом командно-информационом систему

УДК 355/359:623.618.7

Милан В. Петковић, пуковник

Информациона технологија, као један од елемената основа развоја и примене командно-информационих система, њене могућности и могући утицај одређују значај командно-информационог система у систему командовања.

Крај овог века биће забележен у историји ратне вештине као период експанзије система командовања, уз коришћење технике и технологије засноване на информационим аутоматизованим и аутоматским системима, уз тежњу да се информација користи у реалном времену. Многи примери из савремених локалних ратова указују на чињеницу да непотребне губитке на бојном пољу, па и дефинитивни пораз, трпи страна која је потценила значај командовања и информисања.

У свим савременим армијама света разрађују се планови развоја за 21. век. У неким од њих, посебно у армијама водећих сила, већ је разрађена нормативна и друга документација потребна за реализацију планова. У америчкој армији, Команда за обуку и доктрину (TRADOC) развила је приручник *FM 525-5 Операције војске XXI*, у којем су приказане карактеристике војске и њених институција потребне за успешно вођење ратова у будућности. Посебан значај се придаје командно-информационом систему, који би функционисао у условима „аутоматизованог бојишта“ у свим борбеним и неборбеним ситуацијама. Између осталог, у приручнику се разрађују задаци система обавештајних служби у прикупљању, обради, дистрибуцији и коришћењу података и опасности које вребају корисника таквог аутоматизованог система од провала неовлашћених страна у систем.

Значај увођења командно-информационих система у армије малих земаља је велики и многострук. Њиме се обезбеђује, упркос високој цени, смањење укупних трошкова за одржавање високог нивоа борбене готовости оружаних снага. При томе, командно-информациони систем се гради поступно и по елементима, а дограђује према могућностима и потребама.

Увод

Осамдесете и деведесете године 20. века биће забележене у историји ратне вештине као период експанзије система командовања, уз коришћење технике и технологије засноване на информацијама и информационим аутоматизованим и аутоматским системима, с тежњом да се информације и одлучивање што је могуће више приближе реалном времену. Анализа борбених дејстава током операција „Пустински штит“ и

„Пустињска олуја“ и ратних дејстава на простору претходне Југославије показала је да командовање остаје у средишту интересовања војних стручњака као најзначајнији показатељ борбених могућности и борбене готовости оружаних снага и степена њиховог организационог и техничког развоја на свим нивоима и у свим сегментима. Многи примери из савремених локалних ратова указују на чињеницу да долази до непотребно великих губитака, па и до дефинитивног пораза, ако се командовању не посвети довољно пажње.

Савремена борбена дејства карактеришу силина и динамичност, што доводи до сталних поремећаја у информационој подршци система информисања и командовања – командно-информационог система (КИС). Очигледно је да се у таквим условима команде и штабови могу наћи у ситуацији да не владају потпуно ситуацијом на бојишту без обзира на обиље информација. У таквим приликама, на тренутке, скоро је немогуће донети ваљану одлуку, мада и даље, као основни аксиом успешности, остаје чињеница да без ваљаног и правовременог командовања нема успеха. Из те неопходности, у процесу развоја ратне вештине, настала су и два основна елемента савременог командовања и ефикасне употребе снага и средстава – информација, као изузетно значајан ресурс, и примена информационе технологије, као претпоставка за ефикасну информациону подршку команди и штабова и аутоматизацију борбених система.

Информација је одувек била саставни део процеса командовања, али јој ни у једној епохи развоја ратне вештине није придаван садашњи значај. Међутим, последица тога је претрпаност команди и штабова великим бројем и обимом података. Противуречност између мноштва података и времена потребног за њихову обраду, с једне, и потребе за смањењем времена потребног за одлучивање, с друге стране, наметнула је потребу за разрешавањем проблема применом информационе технике и технологије у процесу припреме одлуке, што револуционарно мења класичне релације у систему командовања оружаним снагама и доприноси не само брзини у раду с информацијама него и бољем квалитету, односно постизању вишег нивоа објективности. При томе, информациона техника и технологија све више постају део „управљачке инфраструктуре“, без које се не може замислити ниједан савремени систем командовања, посебно у оружаним снагама у припреми и извођењу борбених дејстава.¹

Информационе операције – потреба војске 21. века

Све армије света разрађују своје планове развоја за наступајући век, а неке (посебно армије развијених земаља и великих сила) већ су разрадиле и одговарајућу литературу и документацију као пратећу апаратуру тих планова. Команда за обуку и доктрину америчке армије

¹ Генерал-мајор мр Милан Заклан, дипл. инж., *Информациона технологија у систему руковођења и командовања*, „Војно дело“, бр. 3–4/1993, стр. 19.

(TRADOC), razradila je priručnik FM 525-5 *Operacije vojske XXI*, u kojem su, u obliku norme i pravila, prikazane karakteristike vojske i njenih institucija potrebne za uspešno vođenje ratova budućnosti.² Osnov koncepcije je iskorišćavanje tehnologije i informatičkih mogućnosti radi postizanja stalne povezanosti svih segmenata vojske putem razmene znanja i, kao rezultat tog procesa, poboljšanje borbених и операционалних резултата у раду, посебно при извођењу операција „које нису рат“. Посебно је наглашена „концентрација ефеката здружених и комбинованих видова и родова“, уместо „концентрације снага и средстава“.

Комбинацијом снага, средстава, система командовања, сталног и реалног информисања и коришћења информација, одговарајућим одлукама командовања и њиховим остварењем, треба да се створе тзв. тоталне снаге, способне да воде рат на копну, мору и у ваздушном простору (укључујући и космос), у тешким, бескомпромисним условима, с храбрим војницима и компетентним командантима. Војска 21. века, према стручњацима TRADOC, имаће пет основних карактеристика: доктринарну флексибилност; стратегијску мобилност; прилагодљивост задатку и модуларност; могућност међуродовског и међувидовског повезивања, мултинационалног компоновања снага и средстава и свестраност. Такве, тоталне снаге, према генералу Френксу,³ моћи ће да изводе борбена дејства и „добивају битке“ помоћу динамике битке, која ће се спроводити кроз: борбено командовање, борбени простор, напад по дубини, синхронизован с нападом с фронта, рани улазак у борбу и логистичко обезбеђење борбених састава. Међутим, остварење борбене моћи тоталних снага највише ће зависити од повезаности развијених снага и снага по дубини, тренутне размене информација о непријатељу и одлучности команданта у спровођењу своје замисли. Такав начин комуницирања и повезивања елемената борбеног распореда захтеваће аутоматизовано и форматизовано преношење података и информација, које се у свему разликује од традиционалног „физичког управљања“, као што су комуникације гласом, графичко представљање ситуације на картама, означавање зона коришћењем географских објеката, и слично. Речју, како је још Мичел Клер наговестио, то ће бити електронско бојиште.⁴

Вештина борбеног командовања јесте вештина доношења одлука, вођења борбе и мотивисања војника и јединица за обављање добијених задатака, и чини нешто виши ниво од пуког командовања и контроле (систем С²). Будућа информациона технологија обезбедиће средства за прикупљање, обраду, дистрибуцију и приказивање информација на начин који, барем до сада, није имао узор. Борбено командовање ће користити информације с бојног поља, добијене преко телевизијске и

² Правило је објављено 1. августа 1994. године.

³ Генерал Фредерик М. Френкс, као командант Команде за обуку и доктрину КоВ САД, био је на челу тима који је разрађивао приручник FM 525-5.

⁴ Мичел Клер, *Рат коме нема краја*, ВИЗ, Београд, 1975.

радио-мреже, али и информације из других извора. Интегрисаће их, у реалном или скоро реалном времену, у дигитализовану слику која се може графички приказати на све мобилнијим демонстрационим таблама – екранима, али и на минијатурним дисплејима, монтираним на шлемовима корисника. Те слике ће, у суштини, приказивати стварни борбени простор неке јединице, на којем ће бити приказани сви објекти који могу да утичу на исход дејстава, од нивоа појединца до нивоа основних јединица (одељења и водови). Скуп тих слика, емитованих на командно место више јединице, формираће оквир бојишта на основу заједничког сазнања о распореду снага и средстава у реалном времену, а не крутог оквира геометрије бојишта (контролне линије, линије развоја, линија достизања циља, распоред циљева, борбени распоред јединице, и слично). Команданти борбених јединица, јединица борбене и логистичке подршке и јединица по дубини биће хоризонтално повезани заједничком информацијом о бојишту и моће ће да створе визуелну представу о томе како да се изведу замишљена дејства на одређеном борбеном простору. Информације, аутоматски укључене и обрађене, знатно ће ојачати све командне системе, а биће посебно корисне у обавештајним и оперативним сегментима командовања. Брзо дистрибуиране информације (на пример, пренос обавештајних података до свих корисника) биће пресудно значајне у систему командовања. Када сви познају ситуацију, а посебно јачину, распоред, намере и могућности непријатеља, могу лакше и једноставније координирати сопствена дејства, а тиме и олакшати командовање сопственим снагама. Међутим, информатика у служби информација, без обзира на све предности, може да буде и слаба тачка система, пре свега, због могућности отицања података. Стога, заштити властитих информација мора да се посвети одговарајућа пажња, а команданти, на предлог стручних органа, треба да ограниче коришћење одређених информација на само одређене нивое командовања.

Борбени простор је тесно повезан с борбеним командовањем. За ту компоненту динамике битке релевантна је способност да се визуелно представи зона дејства и начин садејства снага. Величина, облик и густина борбеног простора⁵ неке јединице променљиве су величине и зависе од задатка сопствене јединице, података о непријатељу, темпа извођења борбених дејстава, рељефа и метеоролошких услова (елементи „МЕТТ-Т“, односно: *mision, enemy, troops, terrains-weather and time.*) У физичком смислу, борбени простор је зона одређена максималним могућностима јединице, уз употребу свих доступних технолошких достигнућа. Пошто борбени простор није дефинисан временом, границама, графичким приказима, противмерама или другим физичким ограничењима, омогућава командантима да сагледају услове за извођење

⁵ Термин *борбени простор* употребљава се у оригиналу и као „battle space“ и као „battlespace“. Дакле, може се користити и као објашњење и као термин усвојене војне терминологије. Најчешће се употребљава у смислу „простора у којем се одвијају борбена дејства“.

борбених дејстава и изван традиционално одређене борбене зоне дејства. Тако ће бити ситуација да у борбеној зони доминирају информациони и информатички системи као средства за контролу ситуације, али и оних у којима ће доминирати жива сила, ако је употреба технике и савремене технологије повезана с тешкоћама или немогућа. У оквиру тога, информациона дејства, па и информационе операције, утичу на борбени простор тако што команданту обезбеђују средства потребна за боље визуелно представљање борбеног простора, а истовремено заслепљују или обликују визију противничког команданта. Борбени простор тада постаје функција командантове способности да користи информацију која обезбеђује наведени систем командовања и да употреби борбене системе да би постигао равнотежу неопходну за обезбеђење успеха у борби.

За напад по дубини, синхронизован с нападом с фронта, неопходна је потпуна процена традиционалног односа снага, посебно елемената ватрена моћ и покретљивост. Комбиновањем дејстава по фронту и по дубини проширује се бојиште у односу на простор, време и место; омогућава развој надмоћних снага на свим осетљивим тачкама и правцима и обезбеђује иницијатива сопственим снагама ради постизања успеха. Синхронизовани напад с фронта и по дубини подразумева употребу ватрених средстава великог, средњег и кратког домета, прецизно гађање и погађање циљева, целисходну употребу живе силе и свеобухватна информациона и друга средства, на пример, психолошко-пропагандна дејства, којима ће непријатељ бити изложен, а затим деморалисан, разбијен и уништен. Мада сва средства и начини не морају да буду једновремено коришћени, из перспективе непријатеља личиће на непрекидна, синхронизована и симултана дејства.

У синхронизованом нападу по фронту и по дубини најважнија би требало да буду информациона дејства, укључујући психолошко-пропагандна дејства, противелектронску борбу, извиђачке космичке системе, рачунарске вирусе и дезинформације и информатизоване слике и емисије, срачунате на рушење морала и психолошки притисак на непријатеља.⁶ При томе, телевизија и други комуникациони медији обезбеђују средства да се подстакну или подрију морал и воља становништва, што ће индиректно, али дугорочно, утицати на морал јединица. Такође, применом одговарајућих средстава и програма, напашће се и улази и излази, па и сами садржаји борбених информатичких система непријатеља, при чему ће се настојати да се свим расположивим информацијама с непријатељем манипулише по сопственом нахођењу.

Рани улазак у борбу подразумева располагање снагама за брзе интервенције. Када је то могуће, циљ употребе тих снага биће једновремена примена силе и успостављање контроле у целој зони дејства.

⁶ Детаљније: др Мрдак В. Петровић, *Информативне бомбе за освајање света*, „Ревизија 92“, Београд, 5. април 1996, стр. 8–9; Милан В. Петковић, *Телевизија – средство политике и обавештајних служби*, „Војно дело“, бр. 2/1996, стр. 77–86.

Земље које рачунају на употребу снага ван својих матичних територија или из истурених база, морају да узму у обзир и тешкоће у логистичком обезбеђењу борбених дејстава употребљених снага. Разноврсна употреба јединица у будућим ратовима, почев од класичних борбених дејстава (борба с непријатељевим снагама), преко интервенција, до операција за успостављање мира и за његово одржавање, намећу логистици мноштво различитих проблема, који се морају решити још у фази припреме дејстава, односно током самих дејстава. Стога се и у логистичкој подршци мора посветити пажња стварању модуларних основних јединица за логистику, подржаних компатибилним информационом и информатичким системима с командним информационом системима.

Информациона технологија као основа командно-информационих система

Информациону технологију није лако дефинисати због тога што је то веома комплексна област. Међутим, чињеница је да је она чврсто повезана с информационом обезбеђењем и реализацијом информационог процеса помоћу техничких средстава. Једна од прецизних дефиниција гласи: „Информациона технологија обухвата прикупљање, обраду, чување, дистрибуцију и коришћење говорних, графичких, текстуалних и нумеричких информација на основу комбиноване употребе рачунарске, сензорске и телекомуникационе електронске технике.“⁷ На основу тога, може се закључити да аутоматизација прикупљања и обраде података, њихово чување, дистрибуција и приказивање имају велики, ако не и пресудан утицај на командно-информациони систем. Техничка основа сваког командно-информационог система састоји се од разних компонената, међу којима су најзначајније:

- сензорски уређаји за аутоматско прикупљање података;⁸
- комуникацијски системи и уређаји за пренос података и њихову криптозаштиту;
- уређаји за обраду, приказивање и чување података;
- глобални навигациони систем;⁹
- уређаји и средства за противелектронску борбу.

Сензорски уређаји за аутоматско (аутоматизовано) прикупљање података прва су карика у ланцу информационог обезбеђења система командовања. Процес прикупљања података је један од најсложенијих и најосетљивијих процеса у систему, па се улажу велика средства у развој средстава и система за прикупљање података и посвећује му се посебна пажња. Средства која се користе као сензори бројна су и разноврсна. То су: уређаји за радио, радарско, акустично, фотоелек-

⁷ Генерал-мајор мр Милан Заклан, *исто*, стр. 25.

⁸ У америчкој стручној литератури постоји назив „електронско бојиште“ (аутоматизовано прикупљање података).

⁹ Global positional system (GPS).

тронско и оптоелектронско извиђање, извиђање на основу хемијских реакција на присуство одређених материја, и друго; радио-пријемници, радар, телевизијске, термовизијске и фото-камере, ласери, анализатори сигнала различитих врста, сеизмички, хемијски, радиолошки и биолошки сензори, метеоролошки уређаји, акустички и прислушни уређаји итд.

Комуникацијски систем и уређаји за примопредају, пренос и криптозаштиту информација и података чине део технологије којом се аутоматизује размена информација, при чему се води рачуна о њиховој заштити. Ради се о значајном сегменту информационог процеса, који, ако се занемари, може да омете или, чак, онемогући функционисање система командовања. У та средства спадају радио-уређаји, радио-релејни, телеграфски и факсимил-уређаји, модеми, телефакс-уређаји, уређаји за филтрирање, детекцију и корекцију грешака, уређаји за криптозаштиту са системима шифре итд. При томе, уводи се дигитални начин преноса информација, који је много ефикаснији од аналогног и једноставнији начин за увођење информатике и аутоматизације у систем командовања. Мрежа за пренос дигитализованих података с аутоматском комутацијом, која значајно повећава квалитет и поузданост преноса, уз одговарајући степен заштите тајности информација, предуслов је за увођење командно-информационих система, јер се он без ње не може ни замислити.¹⁰

У уређаје за обраду, приказивање и чување података, који се, условно, могу сврстати у исту групу са системима за пренос и криптозаштиту података и информација, спадају рачунари, микрофилмска и биротехничка средства, с мноштвом помоћних и периферних уређаја (штампачи, видео-терминали, магнетни дискови, плотери, електронски панои, магнетне траке, и друго). Наравно, рачунар је у том сегменту, као уосталом и у комплетном информационом систему, најзначајнија компонента, преко које се прелама и решава већина задатака. Сталним усавршавањем и повећавањем „интелектуалних“ могућности, али и смањењем физичких габарита рачунара, захваљујући минијатуризацији и микропроцесора и меморије, као и сталним усавршавањем софтвера, његова примена се проширује на многе нове области и обухвата све више функција које су до сада биле у привилегованој надлежности човека.

Глобални навигацијски системи су недавно уведени у употребу, а заснивају се на могућностима рачунара и савремене сателитске технологије. Успешним повезивањем та два сегмента добијен је систем који даје податке о тренутном положају циља, непријатељевих снага, бродова, авиона, појединачних моторних возила, сопствених снага и средстава у односу на бојно поље и шире окружење. Принцип рада система

¹⁰ Седамдесетих година, у француској армији је пуштен у рад један од првих аутоматских командно-информационих система у свету – RITA (интегрисани систем аутоматског преноса података), који је, у експерименталној фази, укључивао само рад позадинских институција војске и производно-снабдевачку компоненту цивилних структура које раде за војску.

заснива се на пресецању података из више комуникационих сателита (по могућству, геостационарних), емитованих радио-средствима и обрађених дигитално у одговарајућим рачунарима, везаних за позицију објекта којим се одређује положај. Помоћу система се одређује стајна тачка (географска дужина и ширина и надморска висина објекта) са грешком мањом од неколико метара. Такође, могу се одредити и други параметри објекта (брзина и правац кретања), али и елементи који утичу на објекат (отпор ваздуха – воде, температура околине, брзина и правац ветра, и слично). Дакле, глобални навигациони систем, зависно од намене, значајно повећава могућности командно-информационог система, посебно у припреми и извођењу борбених дејстава.¹¹

Основна намена уређаја за противелектронску борбу јесте нарушавање рада командно-информационих система непријатеља. С развојем науке и технологије, средства за противелектронску борбу постала су комплекснија и ефикаснија. Поред класичног ометања разних емисија коришћењем електромагнетних таласа, развијени су и други методи. Ради се о убацивању лажних сигнала и информација у командно-информациони систем непријатеља (тзв. компјутерски вирус), па чак и команди за брисање комплетних програма или појединих значајних информација. Значај који се придаје противелектронској борби потврђује и извештај стручних служби америчког обавештајног система за Савет за националну безбедност, у којем се наводи да су „асиметричне операције“ (операције које се изводе, углавном, без употребе војне силе, дакле и напади на командно-информационе системе средствима непријатељевог командно-информационог система) један од најопаснијих облика угрожавања националне безбедности Сједињених Америчких Држава. Те операције обухватају следеће: 1) поступке којима се наноси неприхватљив политички притисак на САД; 2) терористичке нападе на америчке грађане и имовину; 3) узимање талаца и уцењивање било којег сегмента америчког друштва претњама да ће таоци бити ликвидирани ако се не испуне захтеви уцењивача, и 4) угрожавање америчких информатичких система. То што су информатички системи на четвртном месту по значају не значи да је тај сегмент „националне безбедности“ запостављен. Напротив, напад на било који од наведених елемената може бити повод за употребу америчке војне силе. Међутим, значајно је да у систему превентивног деловања САД наглашавају потребу за постојањем обавештајног система који ће моћи правовремено да упозори на све, макар и најбезначајније облике угрожавања америчке националне безбедности. Због тога је нужно јачање постојећег обавештајно-безбедносног

¹¹ Бројни су примери за примену система за глобалну навигацију: у рату у Либану, 1982. године, израелска артиљерија је добијала готове елементе за гађање коришћењем глобалног навигацијског система; током припреме и извођења операција „Пустињски штит“ и „Пустињска олуја“ коалиционе снаге су добијале веома прецизне податке о распореду и активностима ирачких ОС коришћењем ГПС; оборени амерички и француски пилоти изнад територије Републике Српске били су снабдевени аутоматским давачима сигнала за ГПС о свом положају итд.

система, као и чување тајности значајних података, планова, намера и могућности, уз упоредну и сталну борбу против непријатељевих система за продор у сопствене командно-информационе системе и њихове виталне сегменте.

За разлику од система друге врсте, који се користе у војсци, информациона технологија је потекла из цивилних технологија и, углавном, ради се о модификованој апликацији цивилних технологија у војним условима. То значи да се информациона технологија развија и без непосредног учешћа војне организације, што смањује издатке за развој појединих нових информационих средстава и усмерава војне научне, техничке и технолошке снаге на неколико специфичних области развоја. *Прво*, обавља се селекција компонената мање осетљивих на непријатељево ометање коришћењем сопственог зрачења, односно ради се на заштити од компромитујућег електромагнетног зрачења. *Друго*, концентришу се напори на изналажењу што ефикаснијег начина за коришћење постојећих средстава информационе технологије. *Треће*, истраживања се усмеравају на изналажење најповољнијих решења за коришћење информационе технологије за упад у командно-информационе системе непријатеља.¹²

У последње време се наглашава значај послова везаних за примену резултата истраживања у области вештачке интелигенције, којима се нуди решење у облику „интелигентних“ база података или експертних система. Наиме, ради се о систему који би сам себе усавршавао и осавремењивао ажурирањем података који се аутоматски сливају у њега, без утицаја људи. Ти системи се могу применити као помоћно средство за планирање и доношење одлуке, што омогућава команданту да се концентрише на понуђене варијанте решења и пронађе најбољи одговор на најзначајнија питања која треба да реши у процесу планирања и одлучивања о употреби снага и средстава. Наравно, таквом аутоматизованом, па макар и „интелигентном“ систему, не сме се апсолутно веровати, а још мање му се сме препустити „одговорност“ за доношење одлуке. То је привилегија, част и дужност команданта, односно корисника система.¹³ Међутим, за значајну примену експертних система неопходан је велики истраживачки напор у проучавању информационог аспекта система командовања. У Војсци Југославије, на основу искустава са бројних вежби и других активности, изведених у оквиру ЗТВ „Ласер 21“, развиће се командно-информациони систем савремених

¹² Генерал-мајор мр Милан Заклан, *исто*, стр. 28; Милан В. Петковић и други, *La course aux armements classiques dans le monde, Ecole Supérieure de Guerre, Paris 1981, p. 3.*

¹³ Слепо веровање анализама и решењима добијеним преко аутоматског система за обраду података и евалуације ситуације може одвести у катастрофу. Позната је анегдота из рата у Вијетнаму о генералу Вестморленду, који је од компјутера добио прогнозу резултата рата на основу поређења података о оружаним снагама, наоружању, опреми, рељефу и другим релевантним елементима, према којој су САД добијале рат у следећих шест месеци. После неколико недеља и последње америчко упориште у Сајгону у паници је напуштено, а снаге Вијетконга су тријумфално објавиле победу над Американцима.

перформанси, у којем ће бити садржана и искуства из страних армија, али и сопствена решења, а све ће бити прилагођено нашим могућностима и захтевима које командовању поставља савремено бојиште. Наравно, постоје разлике између система C^2 , C^3I , C^4I и C^4I^2 , али разлике настале, пре свега, као резултат финансијске подршке, могу да се превазиђу временом и побољшањем материјалне базе државе и Војске. Међутим, разлике настале због необразованости или незаинтересованости за усавршавање система командовања тешко да могу да се надокнаде. Стога је веома важно стицање навика у коришћењу услуга информационих система, а још више стицање знања и сазнања о могућностима њихове примене. При томе, мора се узимати у обзир чињеница да је информатичка подршка постала нераздвојни део опште подршке оружаних снага у обављању задатака који су им поверени у миру, у ванредним ситуацијама и у рату.

Командно-информациони систем у систему командовања

Свако управљање, поред управног и извршног органа, циља и процеса којим се управља, садржи и скупове информација које описују процес и које се непрестано размењују између управног и извршног органа (и између извршних органа, ако их има више). Очигледно је, дакле, да су процеси прикупљања, обраде, анализе, синтезе, дистрибуције и коришћења информација саставни део система командовања и да нема сврхе да без њега постоје. То је основни разлог што информациони системи прате системе командовања и што се њихова хијерархија усклађује с хијерархијом система командовања. У свим тим системима препознатљив је утицај средстава и метода информационе технологије, који се у процесима командовања остварује на различитим нивоима. Нове могућности суштински мењају класичну организацију рада и неповратно утичу на људе и процесе командовања. Ти процеси су стални и неминовни, али ако су правилно усмерени, биће знатно квалитетнији и обезбеђиваће знатно веће и боље резултате. Решења која се у тој области примењују у свету све више потврђују да су штаб, веза и комуникације и информатика међузависни и да се све анализе, планови развоја, пројекти и њихова реализација морају схватати као целина и остваривати постепено и упоредо, по смеровима, гранама и заокруженим целинама. Односно, информација о непријатељу – на путу од ока извиђача, преко средства којим се извештава о примећеном, обавештајног органа, који обрађује примљену информацију и процењује њен значај, оперативца, који предлаже могуће реакције сопствених снага, и врха командантове оловке, којом ће повући стрелицу на карти и озваничити активности сопствених снага – мора да следи логичан пут до корисника. Само тако ће прикупљање информација имати смисла. Али, с друге стране, и командантова одлука мора да следи логичан пут ка извршиоцима да би могло да се рачуна на њено остварење. Тај закључак је заснован на чињеници да су информације и њихова размена

фундаментални садржај сваког процеса командовања, те да се информациони систем не може посматрати изоловано, нити као систем који је сам себи сврха и циљ. При томе, није најважније којим ће средствима тај систем бити подржан: аутоматским, „интелигентним“ или неким другим. Степен аутоматизације, компјутеризације и других пратећих механизма се надокнађује стваралачком иницијативом и комбиновањем средстава и њихових могућности са знањем и искуством. Али, постоји опасност да се западне у рутину и бирократизам, па се на то мора рачунати и треба правовремено предузимати мере на смањењу утицаја таквих појава на систем. У томе је предност аутоматизације, јер се субјективизам смањује на најмању меру, а објективност у оценама и проценама постиже „неутралношћу“ механичких система.

Закључак

Досадашњи темпо у развоју командно-информационих система у савременим армијама, а посебно у армијама водећих сила света, указује на јасну одређеност за увођење све сложенијих аутоматизованих борбених система и све већу зависност система командовања од средстава информационе технологије.¹⁴ У пракси је потврђено знатно повећање ефикасности система командовања и вишеструко повећање ефеката употребе борбених система у условима њихове аутоматизације. Један од значајних разлога јесте и радикално смањење и стално побољшање перформанси средстава информационе технике и технологије (уређај ГПС, у свом првобитном облику, био је величине класичног телефонског апарата, док је сада то кутијица коју војник може да носи на опасачу – није већа од кутије цигарета). Све је израженија конвергенција рачунарске и телекомуникационе технике. Тежиште у развоју је на интегралној мултимедијалној обради података (говор, слика, звук, графика и алфанумерички подаци) и на њихов пренос до различитих терминалних уређаја. Развој метода информационе технологије олакшаће процес одлучивања узимањем у обзир и оних опција чија се заснованост не би могла замислити без примене рачунарске технике.

Сложеност командно-информационих система изискује строгу дефинисаност информационих потреба у систему командовања и намеће потребу да се пројектовању и увођењу компатибилних система, барем на истом нивоу командовања, посвети посебна пажња (до пре неколико година, у армији су углавном коришћени рачунари „Ханивел“, док су у већини структура које су, због посла, биле принуђене да са војском размењују податке и користе део датотеке директним укључивањем у

¹⁴ У америчким и неким оружаним снагама земаља Запада увелико се разматра увођење командно-информационог система C⁴I² (Command, Control, Communication, Computer – Information, Inteligence – командовање, контрола, комуникације, рачунари – информације и обавештајна служба). У односу на почетни разрађени систем C² (командовање и контрола) тај систем је знатно аутоматизован, а у њега су укључене и компоненте које недавно нису могле ни у тој комбинацији да буду сматране делом командно-информационог система.

мрежу коришћени други системи, као ИБМ, „Мекинтош“ и слични, што је стварало тешкоћу због потребе за коришћењем комутатора). Слично је било и са средствима везе као преносиоцима података и информација. Због тих тешкоћа неопходно је поставити одређене захтеве, од којих су најзначајнији: 1) посебна пажња мора да се обрати на јединственост предложених решења у информационој и техничкој сфери. Увођење и поштовање стандарда у процесу обраде и размене података и јединствена техничка решења, тамо где је то могуће остварити, предуслов су за интероперативност различитих командно-информационих система и ефикасност функционисања система додавања у целини; 2) треба стално узимати у обзир оптималан број информација потребних за рад штабова и команди. При томе, мора се обратити посебна пажња на то да подаци буду релевантни за доношење одлуке. Превелики обим информација носи опасност од „губљења“ правих и значајних информација, непрепознавања поузданог од непоузданог и истинитог од лажног; 3) због сложености пројектовања командно-информационог система потребан је еволутиван развој, при чему првопројектовани систем, додавањем и проширивањем нових компонента, може лакше да прерасте у виши степен (на пример, када је већ успостављен систем C^2 , временом и смишљеним активностима и обогаћивањем система технологијом и новим средствима, може прерасти у систем C^3 , односно C^3I , и виши).

Приликом пројектовања командно-информационог система неопходно је да се одређена пажња посвети и кориснику система, јер је он, без обзира на то што се налази у улози сегмента изнад система, једновремено и његов део. При томе, не треба заборавити да манипулативне карактеристике система могу да буду прихватљиве за пројектанта, али не и за непосредног корисника. То намеће потребу за организовањем и извођењем обуке корисника у употреби система. Јер, често се због слабе обучености (неукост) корисника цео систем прогласи за непотребан, непоуздан и неупотребљив. Мора се узимати у обзир чињеница да је изградња командно-информационог система веома скупа, али да се то компензира корисношћу система у реализацији целокупних активности организације, институције, штаба или команде. Улагање у развој командно-информационих система је изузетно велико у свим армијама света, а у томе се издвајају армије великих сила и војних пактова, као претенденти за место водеће силе у глобалним оквирима. Отуда стална трка у „наоружавању“ све савременијим и свеобухватнијим командно-информационим системима, уз помоћ којих ће се већина одлука доносити аутоматски и у реалном времену. Тренд улагања у развој тих система је већи (и до 50 одсто) од тренда улагања у остала средства наоружања и војне опреме, укључујући и средства високе технологије.¹⁵

С обзиром на значај савремених командно-информационих система за вођење оружане борбе, оријентација армија света на њихово увођење,

¹⁵ Генерал-мајор мр Милан Заклан, *исто*, стр. 36.

мада на први поглед изгледа контрадикторно, утиче на смањење укупних трошкова намењених за одржавање одређеног степена борбене готовости оружаних снага. То је посебно значајно за армије малих земаља, па и за нашу војску, мада развој командно-информационих система таквих армија умногоме зависи од бројних чинилаца на које војска не може да утиче (финансијске могућности земље, општи ниво образовања становништва, привредни и економски потенцијал, и друго). При томе, не сме се одустати од увођења командно-информационих система због чињенице да се не може, расположивим средствима, осигурати изградња идеалног система. Напротив, изградња система се започиње рационалним коришћењем постојећих ресурса. Он се дограђује стално, према могућностима и потребама. При томе, изгледе на успех има формула: M веће од J веће од P , где је M – могућност, P – потреба, а J – жеља. Не сме се сметнути с ума чињеница да су командно-информациони системи постојали још у старом веку и њихова еволуција још није завршена – од шифрованих порука у облику чворића на кожној опути до нумерички обрађене поруке на компјутеру прошли су векови. Само су се средства у систему и време преношења информација од извора до корисника мењали.

Литература:

1. Пуковник др Светозар Радишић, *Ратови знања*, „Нови гласник“, бр. 2/1995, стр. 83–87.
2. Morris Y. Boyd and Michael Woodgerd, *Information operations force XXI operations*, „Military Review“, новембар 1994, стр. 16–28.
3. Миливој Југин, *Битна обележја развоја космичке технике*, „Стратегијски проблеми“ – годишњак 1988, ЦОССИС, Београд, стр. 363–372.

Однос ратне вештине према другим војно оријентисаним научним дисциплинама

УДК 355.4.001

Др Момчило Сакан, пуковник

Аутор у чланку, на специфичан начин, разматра комплекс теоријских и практичних проблема односа ратне вештине према другим војно оријентисаним научним дисциплинама. Теоријски, аутор проблеме наведених односа двоструко експлицира. С једне стране, указује на нужност постојања веза и односа између наука и научних дисциплина, а са друге стране – на епистемолошке проблеме идентификовања тих веза и односа, ваљане експликације смера и интензитета њиховог испољавања и снажних импликација на праксу.

Практични проблеми су вишеструки, према мишљењу аутора. Основни су они који се односе на упозоравајуће неправилан однос између те науке и наведених научних дисциплина у кадровском и материјалном погледу. У кадровском погледу, однос ратне вештине према другим војно оријентисаним научним дисциплинама веома је неповољан. Анализа тог стања, од Симпозијума о војној науци (1970) до сада, указује на веома неповољне тенденције и постепено померање ратне вештине с позиције основне (према ауторовом мишљењу и једине) војне науке ка маргиналним утицајима у тзв. систему војних наука. Тај неповољан однос кадра непосредно је утицао и на неповољне материјалне односе.

Њих аутор анализира кроз компаративни однос реализованих научноистраживачких задатака и ограничених финансијских средстава која се за те задатке издвајају. На крају, аутор даје одређене препоруке и предлаже мере које ће допринети успешнијем решавању наведених проблема.

„Нема ничег тако практичног као добра теорија.“

Левин

Међу бројним проблемима који се односе на стање у војној науци уопште (и ратној вештини посебно) јесте проблем односа ратне вештине према другим војно оријентисаним научним дисциплинама. Проблем је веома актуелан зато што се снажно одражава на изградњу ваљане теорије науке и практичну активност научних и стручних радника, а из дана у дан постаје све већи, па се већ снажно рефлектује на праксу, што ће се, вероватно, још снажније испољавати у будућности. Пошто је

тај проблем веома сложен и тешко сазнатљив, за његово решавање неопходно је комплексно тимско истраживање – од појмовног одређења, преко ваљане класификације, до идентификације веза и односа у епистемолошком и прагматичком смислу. О појмовном одређењу војне науке уопште и, посебно, *ратне вештине* до сада је у војним часописима много писано. Резултати, међутим, не одговарају напорима. Теоретичари који су се бавили том проблематиком слажу се, углавном, у томе да проблем постоји, али да ће се, вероватно, ваљано решити у неким бољим временима. О класификацији војне науке највише је говорено на Симпозијуму о војној науци, али сагласност није остварена, нити се касније на том проблему озбиљније радило. Изгледа да су основне потешкоће епистемолошке, али и етичке природе. Епистемолошке потешкоће не произилазе из немогућности да се утврде ваљана правила и принципи класификације, него су, најчешће, последица немогућности идентификације критеријума који би били прихватљиви за одређену класификацију. Дакле, правила класификације су, методолошки, веома добро разрађена, али су, формално, од веома мале помоћи у пракси. Та правила, према Коену и Најгелу, „више изражавају један идеал него што изражавају метод“, а тај „идеал је неадекватан за високоразвијену науку; он је адекватнији за науке које су тек у повоју“.¹

Потешкоће етичке природе су бројне, а одраз су општег стања у науци и друштву. Није реч само о епистемолошким потешкоћама да се одреди научност етике и њено место у односу на друге науке, укључујући и однос према ратној вештини, већ, пре свега, о проблемима аксиолошког карактера, односно о проблемима који се односе на моралне вредности у свакој науци, па и у ратној вештини. Дакле, реч је о усаглашавању односа² између појединачног (и групног) понашања и појединачне (и групне) одлуке, с једне, и захтева науке, с друге стране.³ У том процесу усаглашавања односа најчешће се општи интерес ратне вештине јавља као отуђени елемент настао у сукобу приватних и групних интереса. Тај сукоб интереса у ратној вештини је очигледан, а најчешће произилази из чињенице да се у научноистраживачким школским и другим институцијама у Војсци налазе научни радници различитог профила. Они настоје да фаворизују своју научну област, и то најчешће на штету неке друге. Непосредна последица таквог стања јесте појава да су поједине војно оријентисане научне дисциплине у класификаторском низу војних наука добиле веома висока места и, кадровски и материјално, надрасле ратну вештину. Стога тренутно стање војне

¹ М. Коен, Е. Најгел; *Увод у логику и научни метод*, Завод за уџбенике и научна средства, Београд, 1934, стр. 259.

² У моралу је, према Глигорију Зајечарановићу, увек реч о међуљудским односима, чак и онда када изгледа да је у питању однос субјекта према самом себи, према обичним стварима у свету који га окружује, и то просто зато што је човек друштвено биће, а морал је само један облик друштвених односа (Г. Зајечарановић, *Дијалектика људског света*, Центар за политичке студије, Нови Сад, 1969, стр. 159).

³ Детаљније: А. Хелер, *Свакодневни живот*, „Нолит“, Београд, 1978, стр. 131–134.

науке и конвенционално прихваћене класификације нису резултат научног прилаза, већ реалног односа снага у тим школским, научним и другим војним институцијама. Све је то, донекле, и разумљиво, али постоје одређене границе чије прекорачење нарушава ефикасност научноистраживачког рада и војне организације уопште. Права наука могућа је само тамо где јој је у основи етика.

Однос ратне вештине с другим војно оријентисаним научним дисциплинама у *епистемолошком смислу*, иако веома актуеалан, није довољно истраживан. Није реч о томе да ли ти односи постоје или не. Науке су међусобно тесно повезане и, строго научно посматрано, не може се издвојити и изоловано посматрати ниједан проблем а да, истовремено, није предмет интересовања и многих других наука, интердисциплинарно и мултидисциплинарно повезаних. То потврђује чињеница да су, историјски, многе нове науке и научне дисциплине настајале управо на споју између сродних и блиских наука и научних дисциплина. Реч је, пре свега, о идентификацији тих веза, експликацији њиховог смера и интензитета испољавања, научном одређењу значаја појединих научних дисциплина у компаративном односу према ратној вештини и указивању на евентуалне последице у пракси. Дакле, недостаје ваљано научно утемељење веза и односа, указивање на обавезе и надлежности и усмеравање практичних активности субјеката у научноистраживачким, школским и другим институцијама у Војсци уопште.

Тако несређено стање има вишеструке последице по праксу, која је, уместо да следи резултате научних истраживања, принуђена да сама изналази путеве. Ти путеви често воде у погрешном смеру, па се цео процес враћа на почетак, уз огромне материјалне и временске губитке и веома негативне последице по развој кадра и ваљану организацију рада.⁴

Значајнији ставови научних радника саопштени на Симпозијуму о војној науци

Симпозијум о војној науци одржан је у нас 1970. године.⁵ На њему су учествовали бројни научни радници (академици, професори, доктори наука и истакнути руководиоци) из разних научних области. Поднели су око 60 реферата и расправљали о три глобална проблема војне науке: појму, предмету и методу, класификацији и садржају ратне вештине. Указали су на мноштво проблема у пракси војне науке и предложили начине за њихово решавање. У тренуцима је било жучних расправа и неслагања између теоретичара око појма, предмета, метода и места

⁴ У вези с праксом, Грци су користили два термина – *praxis* и *dispraxia*. Први термин означава посао који је вредан и сврсисходан, а други – лош посао, невољу, разарање. Дакле, рушилачка активност која деградира науку и човека уопште или механичко понављање радних операција може се сматрати праксом (Детаљније: А. Тановић, *Вриједности и вредновање*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1972, стр. 15–16).

⁵ То је једини симпозијум о војној науци који је у нас одржан.

војних наука у систему наука уопште. Али, то није била сметња да се потпуније сазна објективна истина и предложи мере које могу да допринесу бољим и озбиљнијим припремама војске и земље за рат и да се заузму заједнички ставови који би били основ за израду законских, нормативних и других докумената. На симпозијуму је дато много чињеница за ваљану анализу, дефинитивну експликацију и законску регулативу даљег развоја војне науке. Међутим, то после симпозијума није урађено. Резултати симпозијума нису сређени и верификовани. Разлике између научних радника нису усаглашене, а даљи развој војне науке није централизовано и довољно усмераван. Наука се развијала, углавном, стихијно и дивергентно према наведеном односу снага у појединим научним и другим институцијама и разликама између научних радника.

Разлике између научних радника које су се испољиле на симпозијуму односиле су се на сва три глобална проблема о којима је дискутовано. Разлози за њих били су бројни, али је њихов основни узрок била област којом се ти научни радници баве и коју су представљали на симпозијуму. У односу на научне области, учесници симпозијума се могу поделити у три групе. У првој су представници ратне вештине, у другој – представници других војно оријентисаних научних дисциплина, и у трећој – представници наука у друштву, изван војске. Између прве две групе појавила су се очигледна неслагања. Представници прве групе су, углавном, наглашавали да нема војних наука сем ратне вештине и да су све друге научне дисциплине које се баве проблемом рата и оружане борбе саставни део матичних наука. Представници друге групе су фаворизовали војно оријентисане научне дисциплине као равноправне науке у систему војних наука, који је, према њиховом мишљењу, требало неоспорно формирати. Мањи део представника те групе настојао је да умањи значај ратне вештине и да јој оспори научност, односно да докаже да је то само вештина, а не наука. Трећа, неутрална група сврстала се на страну представника ратне вештине, аргументовано указујући на чињеницу да нема других војних наука сем ратне вештине, односно њених научних дисциплина – стратегије, оператике и тактике. Све друге војно оријентисане научне дисциплине, према њиховом мишљењу, саставни су део матичних наука у друштву, па их, због тога, треба прикључити тим наукама. На жалост, мишљења треће групе нису озбиљно уважавана, иако с методолошког становишта имају највећу вредност управо због тога што су непристрасна, односно што се иза таквих ставова не налазе интереси појединаца и одређених група. Наведени ставови могу се конкретизовати на основу реферата појединих учесника на симпозијуму, представника наведених група, односно научних области.

1) Генерал-потпуковник Никола Пејиновић, као представник ратне вештине, категорички се залагао против стварања гломазног система војних наука и визионарски указао на последице. Да би аргументовао свој став, на самом почетку излагања цитирао је Клаузевицеву мисао,

изречену у чувеном делу *O ratu*: „Друго је питање докле теорија треба да иде у својој анализи средстава. Очигледно само дотле докле у пракси долазе у обзир њихове посебне особине. Домет и дејство разнoг оружја за тактику су веома важни, а конструкција оружја, иако таква дејства од ње потичу, – тактике се нимало не тиче, јер за ратну делатност нису дати угаљ, сумпор, шалитра, бакар и калај да из њих прави барут и топове, већ јој је дато готово оружје са својим дејством. Стратегија употребљава карте не бринући се за тригонометријска мерења, она не испитује како ваља земљу уредити, народ васпитавати и њиме владати да би у рату дао најбоље успехе, већ ове ствари прима онакве какве се налазе у европској државној заједници и обраћа на то пажњу само тамо где врло различите прилике осетно утичу на рат.“⁶ Образлажући даље свој став, нагласио је да је Клаузевиц на другом месту рекао да мачевалац не мора да буде и ковач који кује мач, као и то да се на теорију ратне вештине не односе, на пример, подизање и конструкција моста, па макар се то дешавало и под носем непријатеља.

Правећи поређење између онога што је Клаузевиц рекао и садашњег стања, Пејиновић је нагласио да „разбијање атомског језгра и ослобађање нове врсте енергије, проналазак радара, развој ракетне технике, проналазак синтетичког материјала, гигантски развој природних наука и технике уопште ... нису области војне науке, нити је све то и много штошта друго предмет војне теорије. Додуше, не може се рећи да се то све војне науке не тиче... већ једино да су то резултати делатности и истраживања других најразличитијих наука“. И даље, да су „војсци и оружаном борби неопходно потребни научници и стручњаци као што су хемичари, физичари ... разуме се, и научници друштвених наука, али то не значи да њихове научне и техничке дисциплине постају саставни део војне теорије. Ствар је технике где ће и када 'мост подићи', а узима к знању његову носивост и пропусну моћ, али се не бави статиком и свим оним чиме се баве грађевински конструктори...“⁷

О односу војне науке и других наука Пејиновић је рекао да је научно најдоследније признати свим наукама и дисциплинама да се свака из свог угла бави проблемима рата и оружане борбе на начин како то чине и при изучавању и истраживању свих других проблема из своје научне „надлежности“. Према његовом мишљењу, „назив војни (педагогија, психологија, медицина, географија, социологија и сл.) може бити крајње и строго условног карактера, а не разлог за њихово појмовно одвајање и инкорпорирање у чврст систем тзв. војних наука“.⁸ Даље, експлицитно је упозорио: „Ако бисмо се држали критерија да се све науке и дисциплине које се баве ратом и оружаном борбом групишу у један корпус наука, пре би то био нескладан монструм него кохерентан

⁶ Н. Пејиновић, „Предмет војне науке могу бити само законитости, начини, методи и облици извођења оружане борбе“, у *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 126.

⁷ Исто, стр. 127.

⁸ Н. Пејиновић, „Однос војне науке и других наука“, у *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 225.

систем с научно функционалним смислом“.⁹ На крају, закључио је: „Напокон, реорганизујући наш војни школски систем с тежњом да га уградимо у школски систем у друштву, ми смо се нашли пред потребом да уведемо научне степене, наставничка звања и академске титуле за научне кадрове у армији. Мислим да би, у вези с тим, армији, односно њеним школским и научним институцијама требало остварити право да једино оне одређују научне степене магистра и доктора војне науке, док сви други – историчари, педагози, социолози, инжењери, економисти, географи, и други – те степене треба да добију од одговарајућих институција на универзитетима и у грађанству“¹⁰ (курзив М.С.).

2) Представници војно оријентисаних научних дисциплина заступали су у излагањима сасвим супротно мишљење. Изјаснили су се за систем војних наука који би обједињавао и све друге војно оријентисане научне дисциплине. На пример, генерал-мајор Владо Маричић нагласио је да је војна географија „једна од дисциплина (грана) војне науке“.¹¹ Слично њему, и проф. др Гојко Николиш, генерал-пуковник, сматрао је да је војников организам специфичан и да војна медицина мора наћи место у систему војних наука.¹² И психолог Владимир Антић указивао је на одређене разлоге и сматрао да се војна психологија мора сврстати у систем војних наука.¹³ Слично мишљење заступали су и други представници војно оријентисаних научних дисциплина, указујући, на пример, да су војна дидактика, затим војна андрагогија, војнопоморска географија и слично специфичне и да је потребно да добију место у систему војних наука. Они, углавном, нису оспоравали да њихове дисциплине имају матичну науку, али су се залагали да се организационо и кадровски прикључе систему војних наука.

3) Неутрална група научних радника углавном се изјаснила против тог гломазног система војних наука. Тако је, на пример, академик, професор др Радомир Лукић, у свом излагању указао на значење појмова вештина и наука, затим је направио компарацију између њих и закључио да су: „војне дисциплине (*стратегија, оператика и тактика* – курзив М.С.), несумњиво науке, јер могу утврдити (а стварност указује да су утврдиле) низ законитости које владају војном појавом“. Говорећи даље о егзактности закона, нагласио је: „У ствари строго гледано, може се рећи да и нема науке која садржи само такве егзактне законе, јер је конкретан случај увек 'пунији' него онај који је предвиђен у закону – управо зато што је конкретан. Разуме се у друштвеним наукама су научни закони много мање егзактни него у другим наукама, а можда су у војним наукама они још мање егзактни јер је у питању предмет – рат, битка – где се збива, вероватно, највећи степен људског стварала-

⁹ Исто, стр. 228.

¹⁰ Исто, стр. 228–229.

¹¹ В. Маричић, „Војна географија је дисциплина војне науке“, у *Војна наука*, исто, стр. 297.

¹² Г. Николиш, „О војној медицини“, у *Војна наука*, исто, стр. 304–307.

¹³ В. Антић, „Војна психологија у систему војних наука“, у *Војна наука*, исто, стр. 308–312.

штва. Али је исто тако несумњиво да наука напредује и да напредује и војна наука, утврђујући све егзактне научне законе.¹⁴ Дакле, он је сматрао да су стратегија, оператика и тактика војне науке, што упућује на закључак да би се између појмова војна наука и ратна вештина могао поставити знак једнакости.

Слично њему, и професор др Богдан Шешић је у свом излагању указао на критеријуме за разликовање науке и вештине, а затим нагласио да „никако не би смели изгубити из вида чињеницу историјске тенденције све већег заснивања целокупне људске праксе на науци, а у вези са тим и процес претварања вештине у науку, или бар што чвршћег заснивања вештина на науци“. Даље, указао је да војна наука није системска наука, нити систем наука, јер „има сопствене, специјалне научне дисциплине, које се баве специјалном проблематиком своје посебне области, нпр. стратегијом или тактиком“.¹⁵

Професор др Славко Марјановић је против сваке категоричности у вези с вештином и науком: „Не можемо искључиво казати да се ратоводство заснива једино на науци као што не можемо искључиво рећи да се заснива на вештини. Ако узмемо једног зубног техничара, који вади зубе, и једног професора стоматологије, који такође вади зубе, можемо доћи до искуства да онај техничар вештије вади зубе него његов професор. То значи, да иако постоји наука, извесни делови примењивања те науке ипак остају у вештим рукама извршиоца.“¹⁶

Без обзира на наведене различите ставове, на симпозијуму је дато мноштво података на основу којих је било могуће обавити анализу и указати на правац развоја војне науке. Међутим, у предговору штампаног материјала,¹⁷ уместо једног, понуђена су три правца развоја војне науке. *Прво*, да се све науке, научне дисциплине, научне теорије, могу обухватити у јединствен систем наука. У тај систем би биле сврстане: „опште војне науке (стратегија, оператика, тактика, војна историја и др.), војнотехничке научне дисциплине, војноекономске и друштвене научне дисциплине и војномедицинске и биолошке научне дисциплине“.¹⁸ *Друго*, да нема разлога за стварање свеобухватних система војних наука и да војна наука „није систем наука већ наука која се дели на три гране: стратегију, оперативку и тактику“.¹⁹ У том случају, војна наука би била повезана и морала би користити резултате истраживања свих других наука, али то „не може бити разлог да те друге науке постану војне – или да се њихове уже дисциплине одвајају од својих матица“.²⁰ *Треће*, да се формира систем војних наука у којем би теорија ратне вештине чинила посебну групу. „Оно је чистије и јасније од предлога

¹⁴ Р. Лукић, „Војне дисциплине – науке и вештине“, у *Војна наука*, исто, стр. 73.

¹⁵ Б. Шешић, „О чему говори војна наука“, у *Војна наука*, исто, стр. 82.

¹⁶ С. Марјановић, „Против сваке категоричности“, у *Војна наука*, исто, стр. 97–98.

¹⁷ *Војна наука*, исто, стр. 5–10.

¹⁸ *Исто*, стр. 8.

¹⁹ *Исто*, стр. 9.

²⁰ *Исто*, стр. 9.

о постојању опште војне науке, уже и шире војне науке и сл. Изузев функционалистичког система војних наука и теорије ратне вештине као посебне групе у том систему ... нема разлога за икакву другу војну науку. Јер, свака друга би морала улазити у домет друштвених или неких других наука.²¹ Из наведених примера и ставова на симпозијуму може се закључити следеће:

а) на симпозијуму је недвосмислено рашчишћена дилема да ли је ратна вештина наука или вештина. Из анализе критеријума за вештину и за науку јасно је да је ратна вештина (војна наука) – наука. Поједини учесници симпозијума су ишли и даље од тога, и доказивали да су и научне дисциплине ратне вештине (стратегија, оператика и тактика) прерасле у самосталне науке;

б) већина учесника је била против формирања гломазног система војних наука, а било је и оних који су упозоравали да тај гломазни систем војној науци може нанети велику штету. Мањи део учесника (из других војно оријентисаних научних дисциплина) залагао се за стварање јединственог система војних наука, али нико од њих није био за то да научне дисциплине матичних наука (на пример, војна андрагогија итд.) имају статус посебних наука;

с) због немогућности усаглашавања ставова и стварања јединствене теорије о војној науци, проблеми ваљаног дефинисања, класификовања и експликације веза и односа између наука и научних дисциплина нису решени. Они су још актуелни, јер се на њиховом решавању после симпозијума није озбиљно радило.

Развој односа ратне вештине са другим војно оријентисаним научним дисциплинама

Развој односа ратне вештине са другим војно оријентисаним научним дисциплинама од симпозијума о војној науци до сада карактерише велика стагнација ратне вештине као науке и нагли развој других научних дисциплина. То се нарочито односи на војнотехничке и војно-политичке научне дисциплине и војну андрагогију, које су, у међувремену, прерасле у самосталне науке, формирале своје последипломске студије у Војсци и кадровски, материјално, па и организационо, надрасле ратну вештину. Такав нагли преокрет на штету ратне вештине превазишао је очекивања и најенергичнијих заговорника формирања система војних наука и противника развоја ратне вештине као основне и једине војне науке. Дакле, уместо убрзаног развоја ратне вештине као науке, *de facto* и *de iure*, формиран је гломазни и нефункционални систем војних наука (преглед 1), којим се, са садашњег становишта, могу упутити бројне замерке. Основна замерка таквом систему војних наука јесте умањивање значаја ратној вештини и фаворизовање других војно оријентисаних научних дисциплина. У ствари, готово све те научне дисциплине

²¹ Исто, стр. 9.

су добиле статус војних наука, и то, најчешће, на штету ратне вештине. Ако је тај систем и формиран, ратна вештина је, у најгорем случају, морала да остане основна и једина војна наука у њему. Све друго је требало да задржи статус војно оријентисаних научних дисциплина матичних наука у друштву.

На основу анализе предметних области којима се те „науке“ баве, може се видети да су преузеле део проблема којима се бави (или би морала да се бави) ратна вештина и део проблема којима се бави њихова матична наука. Тако је, на пример, проблем миграције становништва војна географија преузела од географије, а проблем процене простора од ратне вештине. Проблем миграције становништва из једне или друге области није подручје истраживања ратне вештине, већ географије, а ратна вештина те резултате преузима и користи за своје потребе. С друге стране, процена простора (војногеографска) захвата централни део ратне вештине, који је војна географија без разлога преузела. Проценом простора се бави сваки официр, нарочито на дужностима у трупи. То је полазна тачка за сваку процену ситуације и доношење одлуке.

Из глобалне структуре система војних наука (преглед 1) види се да се на првом нивоу класификаторског низа, „раме уз раме“ с ратном вештином, налазе војнодруштвене, војнотехничке, војномедицинско-биолошке и војноекономске науке и војна информатика. Дакле, насупрот бројним мишљењима и упозорењима, ратна вештина у систему војних наука ни у теоријском, ни у практичном погледу није добила место које јој реално припада. У теоријском погледу, требало је да остане једина и основна војна наука. Међутим, она сада (према приказаном прегледу) има равноправан статус са другим такозваним и самозваним војним наукама из првог класификаторског низа – укључујући и војну информатику, која је „ушла на велика врата“ и заузела веома високо место у систему војних наука. У практичном погледу, стање је знатно неповољније. Многе научне дисциплине из другог нивоа класификаторског низа тог система војних наука такође су прерасле у науке, а ратној вештини се то и даље понекад оспорава.²² Тако је, на пример, војна андрагогија (из другог нивоа класификаторског низа) прерасла у науку, а стратегији, оператици и тактици се и даље оспорава научност и статус научних дисциплина у оквиру ратне вештине као науке. Појединачно, свака од наведених „наука“ из првог (и многе из другог) нивоа класификаторског низа имају више кадра с научним, наставним

²² Многи од теоретичара који ратној вештини оспоравају научност организовано су студирали ту науку. Такви ставови су, вероватно, резултат доследне примене оштрих критеријума о признавању статуса научности и личног научног поштења, али и недовољног познавања стања у другим наукама. Ратној вештини се најчешће замера да нема стабилизовану теорију, али то немају ни друге науке. Тако у физици, на пример, само термодинамика има стабилизовану теорију. Све друго је „у магли“, али ниједан физичар није дошао на идеју да физици, због тога, не призна научност. Напротив, они своја интересовања усмеравају према теоријама које нису стабилизоване и у тим областима траже инспирацију за научноистраживачки рад.

Непосредне последице таквог стања су вишеструке. Основне су појава својеврсног преливања кадра из ратне вештине у друге „војне“ науке, које се, најчешће, не попуњавају с матичних факултета, већ преузимају кадар из ратне вештине – кадар који је завршио средњу војну школу и војну академију, и који је наменски школован за потребе ратне вештине. То је веома квалитетан кадар, који напушта подручје ратне вештине и прелази у друге научне области, а касније, из сасвим разумљивих разлога, нуди ратној вештини проблеме за истраживање и нова решења. Дакле, ситуација је окренута наопачке. Уместо да ратна вештина поставља захтеве о истраживању проблема, друге војно оријентисане научне дисциплине се саме намећу и нуде решења проблема који, најчешће, за ратну вештину имају маргиналан значај. За такво стање нису криви истраживачи из других научних дисциплина, већ ратна вештина и њен недовољно оспособљени кадар, који не зна да постави захтев о томе које проблеме треба приоритетно решавати, каква нова убојна и борбена средства треба развијати и како треба организовати научноистраживачки рад у сопственој науци.

Разлози за преливање кадра из ратне вештине су бројни. Основни су, вероватно, отпор претпостављених старешина, потешкоће у току студирања ратне вештине и неодговарајуће вредновање у Војсци и друштву. Многе претпостављене старешине нису озбиљно схватили значај ставова који су уследили после симпозијума о војној науци, а нарочито става да се официрима, који имају склоности, омогући студирање ратне вештине. Тај отпор је нарочито био изражен код трупних старешина, који се, у систему строге војничке субординације, нису могли помирити с чињеницом да неко од потчињених старешина иде на студије за војног магистра и доктора наука. При томе, најчешће, користе чудну аргументацију и догматске исказе, на пример: „Како поручник или капетан може да се бави војном науком?“, или: „Како онај који није командовао бригадом или корпусом може да студира војну науку и да пише о бригади или корпусу?“²⁴ То очигледно незнање, затим сујета, љубомора и реални ауторитаризам²⁵ претпостављених на-

²⁴ То је, сигурно, један, али не и најзначајнији критеријум. Нормално је да официр који је одређено време провео у трупи има више практичног искуства, али то није одлучујући чинилац за студирање. Пољопривредници се, на пример, читав живот баве орањем земље и производњом пољопривредних производа, али се у поштовањем односе према агрономима и професорима пољопривредних факултета и радо прихватају њихове сугестије и ставове, без обзира на то што већина њих никада није обрађивала земљу, нити производила пољопривредне производе.

²⁵ Уочавајући штетност ауторитаризма по развој кадра у науци уопште и, посебно, у ратној вештини, Попер наглашава: „Ауторитариста ће, углавном изабрати оне који слушају, верују, који реагују на његов утицај. Међутим, чинећи тако, он је присиљен да изабере медиокритете. Јер он искључује оне који се буне, сумњају, који се усуђују да се одупру његовом утицају... (Овде можемо можда да продremo у тајну посебне тешкоће избора способних војних вођа. Захтеви војне дисциплине појачавају разматране тешкоће, и методи војног напредовања су такви да су они који се усуде да мисле својом главом обично елиминисани. Ништа мање није истинито, све док је реч о интелектуалној иницијативи, од идеје да ће они који су послушни бити такође добри у командовању. Веома сличне тешкоће настају и у политичким партијама. 'Петко' партијског вође је ретко способан наследник.)“ (Р. К. Попер: *Отворено друштво и његови непријатељи*, БИГЗ, Београд, 1993).

нели су велику штету ратној вештини као науци. С друге стране, кадар из ратне вештине (стручни и научни) није одговарајуће вреднован у Војсци и друштву. Официри са завршеним војним академијама су, на неки начин, одређени да читав свој радни век проведу у Војсци. Наиме, нису у могућности да, због личних или неких других разлога, достојанствено скину униформу и промене професију без последица по себе и породицу. Дакле, нема преливања кадра, нема конкуренције, а тамо где нема такмичења и надметања нема ни квалитета у раду. Вредновање научног кадра је још неповољније. Статус официра с академским звањима магистра и доктора наука не разликује се, у суштини, од официра који то нису.²⁶ У наставно-научним већима најчешће се налазе чланови који, према *Закону о војним школама*, немају статус наставника или научног радника. О магистрима и докторима наука најчешће одлучују они који нису ни магистри, ни доктори наука. О избору у наставничка звања: доцента, ванредног професора и професора, најчешће одлучују они који нису ни доценти, ни ванредни професори, ни професори. Ако се томе дода сложеност проблема у ратној вештини, тешкоће око њиховог истраживања и доказивања и пасивност одређених институција Генералштаба, јасно је због чега велики део кадра из ратне вештине напушта своју науку и одлази да студира неку другу науку, односно војно оријентисану научну дисциплину, дајући допринос развоју тих научних области. Дакле, кадар у војсци се не развија пропорционално потребама науке, него стихично, и то, углавном, на штету ратне вештине. Такво стање, ратној вештини, и одбрани земље у целини, наноси вишеструку штету. *Прво*, део најспособнијег кадра, који је наменски школован за командовање јединицама, одлази из ратне вештине и прелази у друге војно оријентисане научне дисциплине. *Друго*, велики део тог кадра одлази из Војске и прикључује се матичним наукама – војнотехничким, војномедицинским и биолошким наукама и војној информатици. *Треће*, тај кадар са касније користи и за попуњавање упражњених места у ратној вештини.²⁷ Они настоје да фаворизују своју научну дисциплину и људе који су ту дисциплину изучавали, и то све на штету тог радног места и ратне вештине уопште. *Четврто*, тако неравноправан однос кадра узрокује неравноправан однос у целокупном научноистраживачком раду – од заступљености науке у настави, преко избора тема за дипломске и магистарске радове и докторске дисертације и издавања средстава за организована тимска истраживања,²⁸ до дефинитивне израде стручних

²⁶ У ствари, постоје одређене законске одредбе које донекле фаворизују академска звања, али то није заживело у пракси. Такође, постоје одређени интерни прописи о стимулисању официра са наставничким и истраживачким звањима, али то и даље зависи од добре воље појединаца и колегијама.

²⁷ Општа је појава да се на места передвиђена за научни кадар из ратне вештине поставља кадар с академским звањима из других војно оријентисаних научних дисциплина (војно-политичких, војноандрагошких, војноекономских, војнотехничких и других). То је очигледна последица недостатка кадра из ратне вештине, али и неуважавања основних критеријума за попуњу радних места.

²⁸ Тако је, на пример, у 1995. години, од укупног броја одобрених средстава за научноистраживачки рад у војсци, техничким наукама додељено 99 одсто, а један проценат свим другим војним наукама, укључујући и ратну вештину.

и научних саопштења у војним часописима и издавачким кућама. Због свега тога, треба напустити садашње негативне тенденције и даље фаворизовање такозваног система војних наука. Основна и једина војна наука је ратна вештина. Све друге војне „науке“ у систему не могу бити ништа друго него научне дисциплине матичних наука. Односно, нема разлога да се у војним школама импровизовано развија научни кадар из других наука кад за то постоје специјализоване институције у друштву. То се не односи на едукацију стручног и научног кадра у ратној вештини. Изучавање других научних области стална је обавеза научних и стручних радника, и она произилази из мултидисциплинарности и тесне повезаности ратне вештине са другим наукама и научним дисциплинама. Официрски позив захтева широка знања, која ће омогућити боље познавање људи и технике и командовање јединицама уопште. Та знања ће преносити кадар који је квалификован, односно који је изучавао одређене научне дисциплине у оквиру својих матичних наука. Дакле, нема разлога да се наставнички кадар, на пример, из војне андрагогије, не развија на исти начин као и кадар из физике, хемије итд. Тако би се војне наставне и научне институције растеретиле непотребних обавеза и почеле искључиво да се баве развојем кадра за потребе ратне вештине, односно кадра који се не школује ни у једној другој школи у друштву. То подразумева веће интересовање наставних, научних и других институција у друштву за проблеме рата и одбране земље, који су мултидисциплинарног карактера и нису, као такви, нити могу бити, предмет истраживања искључиво војне организације. У већини земаља света цивилне високошколске и научноистраживачке институције имају формирана одељења за рат која су оправдала своје постојање. Наиме, већина вредних радова и проналазака за потребе рата управо потичу из тих цивилних, а не из војних институција.

Развој кадра у ратној вештини прати још један проблем. Наиме, после завршене војне академије, даљи развој кадра се усмерава у два паралелна смера. Већина официра завршава Генералштабну школу, с перспективом да део најспособнијих заврши и Школу националне одбране. На други смер се усмерава кадар који уписује последипломске студије за магистре, а у перспективи и за докторе војних наука. То својеврсно раздвајање кадра у пракси је изазвало бројне проблеме. Један од најзначајнијих је дефинисање статуса кадра. Јер, свако фаворизује своју школу. Они који су завршили Генералштабну школу минимизирају последипломске студије и, по правилу, добијају веће положајне групе. То су, најчешће, и највећи противници последипломских студија у ратној вештини, али им, у принципу, не сметају последипломске студије из војне андрагогије и других војно оријентисаних научних дисциплина. Кадар који завршава последипломске студије минимизира значај Генералштабне школе, али знају да без ње не могу успешно да напредују, па настоје да, поред последипломских студија, заврше и Генералштабну школу, што је нерационално. С друге стране, према Закону о војним

школама, наставник на катедри може бити само кандидат који има академско звање доктора војних наука. Таквог кадра у ратној вештини сада очигледно нема, а неће га ни бити у скорој будућности. Тако се ствара парадоксална ситуација да су, на пример, катедре математике и физике у војним школама попуњене одговарајућим кадром, а катедре стратегије, оператике и тактике – нису. Кадра с академским степеном магистра и доктора наука на тим катедрама готово да и нема (то је исто као кад би се, на пример, десило да на филозофском факултету нема филозофа). То су само неки проблеми који намећу потребу за комплексним тимским истраживањем и успостављањем ефикасније организације војног школства, која ће одговорати реалним потребама и могућностима земље.

Друга озбиљнија замерка може се упутити класификацији ратне вештине као науке у тзв. систему војних наука (преглед 1). Основни проблем је у томе што се не види критеријум по којем је та класификација изведена. Ратна вештина се према критеријуму општости може класификовати само на стратегију и, евентуално, на оперативку и тактику. Војна теорија и руковођење и командовање, према том критеријуму, не припадају наведеном класификаторском низу. У ствари, војна теорија не припада ратној вештини ни по једном критеријуму класификације. Она би могла бити конституенс ратне вештине, али само када би се између ратне вештине и војне науке поставио знак једнакости.

Фаворизовање гломазног система војних наука није наишло на одговарајућу подршку ни у друштву. У законским и другим доктринарним документима војна наука није нигде званично дефинисана, па изгледа да су цивилне институције веома пасивне према проблемима рата и оружане борбе. То се нарочито може видети у Службеном листу СРЈ (табела 1).²⁹ Основна примедба на класификаторски низ у табели 1, која је значајна за Војску, јесте то да ратна вештина није дефинисана у том систему. Разлози за то нису познати. Могуће је да су се појавили сазнајни проблеми, или да су захтеви из Војске били нереални и да се гломазном систему војних наука није могло наћи одговарајуће место у наведеној класификацији.

Под претпоставком да се одустане од формирања гломазног система војних наука и да друштво преузме део одговорности за изучавање проблема рата и одбране земље, наведени класификаторски низ је могуће допунити само ратном вештином. Њено место у том систему је предмет посебног истраживања, али се на први поглед намеће закључак да је најбоље да се нађе у класификацији хуманистичких и друштвених наука (ниво 1 наведеног класификаторског низа). Дакле, постојећа класификација наука могла би да се допуни тако што би, уместо хуманистичке и друштвене науке (ниво 1), стајало: хуманистичке, војне и друштвене науке. У нивоу два, под редним бројем осам, требало би

²⁹ Службени лист Савезне Републике Југославије, бр. 61/1993, од 8. октобра 1993, стр. 1229–1230.

НИВО 1		НИВО 2		НИВО 3	
1	Природно-математичке и техничко-технолошке науке	1	природнома-тематичке науке	11	математика
				12	астрономија
				13	физика
				14	физичка хемија
				15	хемија
				16	биофизика, биохемија и молекуларна биологија
				17	биологија
				18	науке о Земљи
				19	атмосферске и хидролошке науке
		2	техничко-технолошке науке	21	грађевинско инжињерство
				22	електроинжињерство
				23	машинско инжињерство
				24	хемијско инжињерство
				25	саобраћајно инжињерство
				26	металуршко инжињерство
				27	енергетско инжињерство
				28	рударско инжињерство
				29	индустријско инжињерство
				3	пољопривредне науке
	32	заштита биља			
	33	биљна производња			
	34	шумарство			
	35	рибарство и дивљач			
	36	сточарство			
	37	ветеринарство			
	38	пољопривредне технологије			
	4	медицинске науке	41		
			42	интерна медицина	
43			патологија		
44			хирургија		
45			социјална медицина, наука о исхрани и остала медицинска истраживања		
46			фармација		
47			медицинске и фармацеутске технологије		
5	мултидисциплинарне науке	51	свемирска истраживања и технологије		
		52	заштита животне средине		
		53	материјали		
		54	нуклеарни и алтернативни извори енергије		
		55	мултидисциплинарна истраживања у медицини и пољопривреди		
		56	поморска истраживања		
		57	информациона истраживања		
		58	развој истраживачке инструментације		

НИВО 1		НИВО 2		НИВО 3	
2	Хуманистичке и друштвене науке	6	хуманитарне науке	61	историја
				62	археологија
				63	филологија
				64	наука о књижевности
				65	историја уметности
				66	музикологија
				67	филозофија
	7	друштвене науке	71	антропологија и социологија	
			72	демографија	
			73	економске науке	
			74	правне науке	
			75	организационе науке и менаџмент	
			76	политичке науке	
			77	педагогија	
			78	психологија	
79	социологија				

Класификација области науке и технологије

дописати војна наука (или ратна вештина или полемистика, зависно од тога како ће се званично назвати), а у нивоу три – стратегија, оператика и тактика (према потреби и још нека научна дисциплина, зависно од критеријума класификације).

Закључак

На основу наведеног, може се закључити да се од Симпозијума о војној науци до сада војна наука развијала, углавном, на штету ратне вештине. За такав развој нема оправданих епистемолошко-логичких разлога, већ је он, пре свега, последица недовољних теоријских усмерења, законских и нормативних регулатива и реалног стања научног кадра у школским, научним и другим војним институцијама. Дакле, теорија није систематизовала и следила основне препоруке симпозијума, већ се, уместо критичара и усмеривача, претворила у верификатора реалних практичних збивања у војној науци.

Симпозијум о војној науци указао је на већину проблема који прате ту веома значајну научну област и на односе између наука унутар ње. У рефератима и дискусијама учесника било је довољно података који су се могли користити за даље истраживање односа ратне вештине према другим војно оријентисаним научним дисциплинама и стања у војној науци уопште. Са садашњег аспекта, поједине дискусије су биле веома плодотворне, а многе прогнозе и упозорења потврђени су у пракси.

Анализе реферата и дискусија указују на то да између онога што је тада речено и закључено и садашњег стања постоје значајне разлике.

Веома поуздано може да се закључи да је већина научних радника (нарочито оних из цивилних институција – изван војске) дала правилну оријентацију за даљи развој војне науке. Али, пракса се „кретала“ другим токовима. Војна наука се „изродила“ у нескладан и нерационалан систем војних наука, с несразмерним и веома проблематичним међусобним везама и односима, и то, углавном, на штету ратне вештине као ортодоксне војне науке.

Материјал са симпозијума није касније довољно коришћен. Организована истраживања војне науке после симпозијума су, без икаквог научног оправдања, сведена само на планирана тимска истраживања и активности појединаца (ентузијаста) из одређене области. Од тада није било ниједног другог симпозијума, нити озбиљније расправе о том веома сложеном проблему. Такво несређено стање проузроковало је бројне организационе, кадровске и материјалне последице. У организационом смислу појавили су се двоструки проблеми. Тај гломазни систем војних наука био је велико оптерећење за Војску, која ни кадровски, ни материјално није оспособљена за његово обједињавање у ефикасну организацију. С друге стране, стварање тог система и његова вештачка изолација од матичних наука у друштву допринели су пасивизацији и смањењу интересовања цивилних научних и наставних институција за проблеме рата и оружане борбе. Кадровски проблеми су такође бројни. Најзначајнији су они који се односе на „преливање“ кадра унутар тог система (и то најчешће на штету ратне вештине), и на одлив кадра из Војске уопште. Материјални проблеми су вишеструки. Средства која се одвајају за потребе научноистраживачког рада у Војсци су недовољна, а и то што се добије више се одваја за војно оријентисане научне дисциплине него за ратну вештину као ортодоксну војну науку. Према ономе где се војна наука сада налази, тешкоћама на које наилазе истраживачи који се тим проблемима баве, и озбиљности приступа тим сложеним проблемима, намеће се закључак да се радикалнији помаци на том плану и дефинитивно решавање тог проблема не могу очекивати у ближој будућности. Радикалнија побољшања могуће је очекивати само под условом да се одмах и неодложно приступи решавању проблема путем озбиљнијих тимских истраживања, организованих симпозијума и сталних трибина и јавних расправа, затим ваљаној систематизацији радних места и законској регулативи пропорционалне заступљености кадра у науци. Под тим се подразумева чињеница да, на пример, доктор наука у некој научној области није оспособљен за обављање послова у ратној вештини, и обрнуто. А то је, сада, постала пракса.

Литература:

1. Б. Бошковић, *Стимулисање натпросечних официра*, „Војска“, бр. 124, 22. децембар 1994.

2. Д. Вишњић, *Услови истраживачке делатности у области ратне вештине*, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 32, Секција за штампање и умножавање, Београд, 1994.
3. Н. Вујановић, *Улога научноистраживачког рада у процесу трансформације и изградње Војске Југославије*, „Нови гласник“, бр. 4-5, ВИНЦ, Београд, 1993.
4. М. Вучинић, *Планирање и финансирање научноистраживачке делатности у ВЈ, излаз из зачараног круга*, „Војска“, 15. децембар 1994.
5. М. Вучинић, *Како осигурати развој*, „Војска“, бр. 134, 2. март 1995.
6. Б. Ђорђевић, *Пракса уместо библиотека*, „Војска“, бр. 131, 9. фебруар 1995.
7. М. Марковић, *Филозофски основи науке*, ШИРО „Србија“, Београд, 1981.
8. М. Марковић, *Етички проблеми науке*, „Гледишта“, Београд, 1976.
9. Н. Милошевић, *Метод и методологија ратне вештине*, Секција за штампање и умножавање ЦОСИС „Маршал Тито“, Београд, 1990.
10. Д. Петрић, *Одлучујућа реч државе*, „Војска“ бр. 132, 16. фебруар 1995.
11. Р. Павловић, *Све тежа материјална ситуација у Војсци Југославије, Зашто одлазе официри*, „Политика“, 25. децембар 1994.
12. А. Павловић, *Систем – основни параметар*, „Војска“ бр. 131, 9. фебруар 1995.
13. А. Хелер, *Свакодневни живот*, „Нолит“, Београд, 1978.
14. Б. Шешић, *Основи методологије друштвених наука*, „Научна књига“, Београд, 1978.
15. Ђ. Шушњић, *Дијалог и толеранција, Искуство разлике*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1994.

Мр Златомир Грујић

Односи у војсци, односно у војној организацији, једно су од најважнијих питања за њено функционисање и ефикасност. Заснивају се на командном односу као основном друштвеном односу, односно на једностарешинству и војној субординацији. На њих утиче мноштво различитих чинилаца. Војна организација је једна од друштвених институција и има своје теоријске основе и конститутивне елементе. Институционализација у војсци има одређене специфичности, условљене природом војне, односно оружане делатности. Командни однос, основни друштвени однос у војсци, има политичку и војнотехнолошку димензију.

Руковођење у војсци назива се командовање, и то је најважнији елемент функционисања војне организације. Зато је важно да се на командне дужности постављају официри и подофицири који за то испуњавају потребне интелектуалне, психофизичке и стручне захтеве војне професије. Командовање је сложен процес и одговоран посао, јер у обављању војничких дужности има много ризика, те од одлука командира и команданата често зависе и животи људи. Зато они морају да развијају добре професионалне и хумане односе међу људима којима командују и кохезију својих јединица. У процесу изградње савремене професионалне и патриотске војске односи и командовање имају наглашен значај и у науци, и у пракси. У науци тај проблем треба свестрано изучити, а усвојене ставове и прописе у пракси доследно спровести.

Увод

Изучавање односа у војној организацији важно је и интересантно с више аспеката: организацијског, јер су значајна област руковођења, односно командовања; социопсихолошког, јер утичу на морал и стање у јединицама и установама, и војнотехнолошког, јер утичу на квалитет обуке, борбену готовост и ефикасност војске у целини.

После настанка нове државе – СР Југославије, од остатака Југословенске народне армије настала је Војска Југославије, у којој је извршен процес трансформације (реорганизације) ради професионализације и рационализације. Међутим, друштвену улогу Војске и њен карактер суштински је изменило и следеће: *прво*, обављен је процес департизације и деполитизације; *друго*, радикално је измењен њен национални састав, и *треће*, значајно је измењена геостратегијска и војно-политичка позиција СР Југославије. Осим тога, на квалитет, развијеност и интензитет односа у ВЈ утичу и: искуства и последице из рата вођеног на

простору претходне Југославије (1991–1995); промена социопсихолошке слике; процес професионализације и реорганизације; социјални миље и друштвена улога, и друго. У вези с тим, могу се издвојити три карактеристичне групе социопсихолошких проблема:

1) *проблеми настали као последица насилних промена социјалне средине*. Наиме, многи припадници Војске Југославије (припадници ЈНА), мимо своје воље, напустили су територије бивших република СФР Југославије. Већина тих људи је остала без икаквих материјалних добара, а прекинути су им и сви односи и везе који људски живот у одређеном социјалном миљеу чине комплетним и комплексним;

2) *проблеми везани за драстичан пад животног стандарда*, који једнако погађају све припаднике Војске и њихове породице, а што за последицу има повећано социјално-економско раслојавање и диференцијацију;

3) *проблеми везани за услове рада у јединицама и установама*, који су, већином, неповољни и непримерени стандардима и потребама.

Укупна тешка социјална и економска ситуација, велики социопсихолошки проблеми са којима се суочавају припадници ВЈ и потреба да Војска буде максимално борбено спремна и ефикасна, са снажним моралом и добрим међуљудским односима, намећу потребу да се озбиљно сагледају наведени проблеми и предузму одговарајуће мере.

Војска као друштвена институција

Војска је инструмент власти, намењен да оружјем (силом) остварује или штити интересе друштва и државе.¹ Њена основна обележја као друштвене институције, условљена су природом оружане борбе, а огледају се кроз: командни однос (субординација); одређени степен друштвене затворености; максимално потчињавање личног интереса интересу институције као општем интересу; способност стварања војничке (борбена) солидарности као елемента унутрашње кохезије; институт војне тајне, однос појединац – друштво итд.

Социопсихолошке карактеристике војске

Услови у којима живе и раде припадници војске и социјалне и психолошке везе и односи међу њима чине специфичан амбијент, који се, у најширем, испољава као општевојни (општеармијски), гарнизонски и на нивоу касарне, односно јединице или установе. Основне карактеристике војске као организације и животног и радног амбијента су:

а) *специфична социјална атмосфера (клима)*, која је узрокована и условљена друштвеном природом војске и војнотехнолошким карактеристикама процеса рада, војничким (субординација) односима и условима (временско-просторни и друштвени) у којима њени припадници живе, раде и обављају задатке;

¹ Закон о Војсци, одбрани, имовини и финансирању, ВИНЦ, Београд, 1993, стр. 52, 53, 65 и 219.

b) *специфичност живота и рада (животно-радни амбијент)*, који је условљен природом војне делатности и карактером рада (обука, борбена дејства у разним условима), различитог интензитета и динамике, уз изражен степен ризика због рада са сложеном и опасном ратном техником, посебно у ратним дејствима;

c) *униформисаност (једнообразност)* норми понашања, живота и рада, која не би смела да буде препрека за стваралаштво, креативност и правилне међуљудске односе;

d) *војна дисциплина*, као значајна претпоставка успешног функционисања војске. Под њом се подразумева правовремено, беспоговорно, прецизно и тачно испуњавање обавеза, обављање задатака и поштовање норми и правила понашања. Она је прави и суштински израз војног професионализма;

e) *различита обележја појединих припадника војске* – стални и променљиви (рочни) састав, војници, питомци, војни студенти, цивилна лица на служби у војсци, подофицири и официри (виши, нижи и генерали), војници на одслужењу војног рока, припадници видова, родова и служби итд., разлике у старосној доби, социјалном пореклу, образовању итд.;

f) *специфичност остваривања личних потреба и интереса њених припадника*;

g) *специфични критеријуми успешности у рату и миру*, односно службено оцењивање, провере обучености и физичке спремности итд. У рату су критеријуми успешности још строжи и оштрији, јер од обучености, квалитета одлучивања и командовања у борбеним дејствима умногоме зависе животи људи;

h) *живот у групи*, нарочито у борбеним (ратним) условима;

i) *одвојеност од породице*, која се значајно социопсихолошки одражава и на војнички састав, на стање у породици (економска сигурност, здравље, васпитање и школовање деце, и друго).

Животни и радни амбијент у војсци

Живот у војсци има организацијско-формацијску структуру, с прецизном поделом улога, положаја и задатака. Формација је конкретан облик организацијске структуре, којом се изражава: подела на организацијске целине и њихова ознака; систематизација радних места; тачан број људи, наоружања и опреме за свако формацијско место у структури јединица и органа, и материјалне резерве, као и профил људи за поједине дужности (чин, квалификација итд.). Живот у војсци карактеришу: динамика послова и задатака; флексибилност радног времена; дежурство; флукуација кадра; плански рад; стално и организовано информисање; рад у различитим временским, климатским и просторним условима, и бројни послови и специјалности. Сложен и ризичан рад са ратном техником утиче на безбедност и животе људи. Живи се у касарни или на терену, у малим издвојеним јединицама и у специјалним објек-

тима: караулама, складиштима, стражарама, радарским станицама, центрима везе, подземним објектима, бродовима, подморницама и на аеродромима.

Војна субординација

Као детерминанта структуре и принцип организовања војске, војна субординација је условљена њеном природом. То је њена вертикална димензија. Као друштвени однос, војна субординација је израз глобалног односа друштво – војска, и унутарармијских односа. Као принцип организовања технолошког процеса, војна субординација је условљена оружјем као основним средством војне делатности. Карактеристике војне субординације као принципа организовања и технолошког процеса јесу: а) *линијски систем руковођења*, који чини вертикалну димензију организације успостављањем континуиране линије од базе до врха, која повезује све делове фундаменталним односом претпостављени – потчињени, а неопходан је због природе војне делатности, и б) *доношење одлука као елемента руковођења, које се обавља у форми командовања*, што је посебан облик друштвеног односа и, истовремено, принцип технолошког организовања војске, јер је, с једне стране, начин међусобног повезивања људи, а с друге стране обезбеђује њихово увезивање с ратном техником у оружану делатности. Технолошки, командовање је такав начин одлучивања и усмеравања активности људи који подразумева: сажимање права доношења одлука о начину употребе снага и средстава на једном нивоу у једном лицу; посебан начин комуницирања између претпостављеног и потчињених у виду заповести и наређења и однос личне одговорности потчињених претпостављеном.

Однос претпостављени – потчињени, као окосница целокупне вертикалне димензије војске, однос је у којем је претпостављени репрезент државе. *Норме и санкције* којима се успоставља командовање као технолошки поступак истовремено су и средство инкорпорирања појединца у јединицу. Њима се успоставља однос личне зависности потчињеног од претпостављеног, који може бити неограничена лична власт, строга контрола или однос професионалне одговорности.

Командни однос – основни друштвени однос у војсци

Централистичко организовање војске, са командним односом као основним друштвеним односом, непосредна је последица утицаја основне улоге војске на њен карактер. Командни однос је кичма вертикалне димензије војске као институције. Без тог односа она не може постићи унутрашњу стабилност и интегрисаност, нити може деловати као физичка сила и успешно водити оружану борбу. Узроци за конституисање командног односа су природа оружане борбе и потреба за обезбеђењем монопола државне власти над употребом

војске као најјаче физичке силе. Када не би имао ту функцију, командни однос би, у суштини, био само однос функционалне координације, што је политички однос помоћу којег држава остварује и брани своје интересе на најауторитативнији начин. С аспекта институционализације војске као елемента извршне државне власти, командни однос значи устројство вертикалне димензије војске, на основу којег она прима три, у суштини политичка квалитета: *утврђивање супрематије*, односно номиналног носиоца права врховног команданта као института у чијој надлежности се концентрише искључиво одлучивање о војсци; *успостављање вертикалне повезаности* у којој се потчињени доводе у однос потпуне одговорности према претпостављеном, и *успостављање одговорности грађана према оружаном одбрани друштвеног система*. Институт врховног команданта је елемент политичког система преко којег држава правно и политички успоставља контролу над радом војске и чини је својим инструментом. Тај институт је извор права одлучивања на свим другим нивоима руковођења у војсци. Значи, командни однос од врха надоле начин је везивања војске за државу.

Командни однос је двостран – то је политички однос и однос функционалне координације. Политичко значење и конкретан садржај командног односа као политичког односа произилазе из друштвене улоге војске, која је неостварива без командног односа као политичког односа. Дакле, командним односом као политичким односом утврђује се надлежност за употребу војске као оружане силе, повезују се нивои руковођења каналом кроз који се неопозиво реализују политичке одлуке о њеној употреби и дефинише се одговорност грађана према оружаном одбрани земље. Као однос функционалне координације, командни однос је условљен природом оружане борбе, а нарочито потребом да одлуке буду крајње ауторитативне и оперативне, неизвесношћу ситуације на бојишту, неопходношћу хитног доношења одлука и успостављања друштвене овлашћености за доношење хитних одлука чије су последице могућности погибије људи и уништавање материјалних средстава и добара. Тај однос карактеришу: сажимање права одлучивања у једном лицу на једном нивоу; линијско повезивање нивоа командовања по вертикали успостављањем непосредне личне одговорности командног лица нижег нивоа командном лицу вишег нивоа, и ауторитативни језик комуницирања између претпостављеног и потчињеног, који изражава право претпостављеног на лично доношење одлука и безусловну обавезност потчињених да их спроводе.

Командовање – војно руковођење

Руковођење је елемент сваке друштвене организације, па и војне. У војсци обухвата руковођење у ужем смислу и акт командовања и управљања. Постоји више дефиниција руковођења. Са социопсихолошког аспекта: „Руковођење је, у ствари, пракса којом наводимо друге да раде оно што ми желимо да буде урађено – уколико смо ми стварно

добри у томе – и то да их наведемо да са вољом ураде оно што од њих захтевамо“.² Руковођење у војсци има много заједничког са руковођењем у другим институцијама, али постоји и значајна разлика – поступци и одлуке војног руковођења директно се одражавају на животе људи. Руковођење у војсци назива се командовање.

Командовање је делатност старешина и команди (штабова) на усмеравању организацијских јединица и појединаца ради остваривања циљева. То је једна од функција војне организације, а изражава се вођењем послова и људи у обављању задатака, односно остваривању постављених циљева.³ Руковођење као социопсихолошки однос различито се схвата. У вези с њим, наглашавају се психичка страна личности („свакога можете навести да учини оно што желите“), мотивација, техника, принуда итд. Руковођење се испољава и као однос међу људима у организацији. Запостављање руковођења као друштвеног односа је његова негација.

Основни проблеми у командовању

У командовању се јављају проблеми који различито утичу на односе и стање у јединици.⁴ Стручност, и проблеми у вези с тим, утичу на односе у војној организацији. Наиме, у пракси има стручних проблема, а настојање претпостављеног да помогне потчињенима у њиховом решавању и време које може за то да издвоји најчешће нису усклађени јер има и других послова. Изостајање помоћи може негативно да се одрази на његов ауторитет и на стање у јединици. Међутим, жеља и обавеза претпостављеног да прати новине у својој стручној области често су у раскораку с могућношћу да то и оствари. У решавању организацијских проблема од војног руководиоца се тражи да створи најповољнију организацијску структуру, што он често не може да учини. Сложеност организацијских проблема је последица сложености задатака и услова, које треба стално да прати, анализира и доноси одлуке. Појава само једног новог елемента у решавању било којег организацијског проблема повећава његову сложеност геометријском прогресијом.

Руководиоци добијају мноштво информација, али информациони систем има своју хијерархију. Дуге „шетње“ и задржавање информација на неким нивоима и њихово слање нижем нивоу у облику „пакета“ ствара дуго „мртво време“ (чекање на инструкцију, команду). У организацији се дешавају сталне промене, уводе нова техничка средства, унапређују методи рада и научна сазнања значајна за квалитет и ефикасност, па све то треба пратити и примењивати у пракси, што није нимало лако.

У свакој организацији су повезани људи који имају одређена средства за остваривање постављених циљева. Везе и односи појединаца

² Georg Eddy, *The Leadersheep Dozen*, „Infantry“, 74 (1984) 5, Sep./Oct., p. 14–18.

³ Исто.

⁴ Б. Јовановић, *Увод у теорију војног руковођења*, ВИЗ, Београд, 1984, стр. 8.

у организацији и према појединцу су, у суштини, људски односи. Напори да се реше организацијски проблеми су напори да се, у суштини, решавају људски проблеми. То се може посматрати са више аспеката, али је сигурно да решавање проблема треба да чини људе задовољним (собом, професијом, радом, стањем, односима). Људски проблеми су пресудни за постојање организације и за обављање задатака. *Однос човека према човеку суштинско је питање сваког руковођења, па и командовања као професионалног војничког односа.*

Организацијска решења утичу на међуљудске односе, па људске проблеме не треба посматрати изоловано. Они имају своју динамику и не могу се решити одједном. Сваки организацијски проблем је проткан људским односима и проблемима, који су сложени, а обухватају: стање и вођење у служби, напредовање, школовање, стандард, стање у породици, и друго. Изучавање људских проблема је довело до стварања теорија о улози човека у организацији,⁵ које се заснивају на неколико приступа улози човека у организацији и поступцима руководиоца:

– *теорија мотивације* се своди на решавање људских проблема кроз давање стимуланса за обављање задатака. Изналажење мотива се препушта стручњацима (психолози, социолози);

– *теорија улоге* полази од човека као компоненте организације, као објекта који има одређену улогу у обављању задатака. Заснива се на безличном поступку према човеку – појединац нема шта да мисли, већ само да обавља задатке које је поставило руководство, које за њега мисли;

– *теорија људског чиниоца* полази од става да су људи један од чинилаца организације, и то најбитнији (уз уважавање других чинилаца). Запоставља чињеницу да људи чине организацију и да су средства у њиховим рукама;

– *теорија живе силе* заснива се на ставу да су људи маса коју треба оријентисати да обави задатак или је у томе треба спречити.

Функције, принципи и методе командовања

Руковођење има пет међусобно зависних функција: *планирање* се састоји од три повезане фазе – предвиђања, одлучивања и израде планова; *организовањем* се изналазе поступци на основу којих се утврђује организацијска структура за обављање задатка; *командовањем* се додељују задаци потчињеним јединицама и органима у облику наређења, заповести и директива, усмено и писано; *координацијом* се усклађују активности свих учесника у обављању задатка, а *контролом* се изналазе разлике између планираних величина и остварених резултата у тренуцима контролисања.⁶ Да би процес командовања у војсци функционисао складно и ефикасно треба да буде: јединствен, непрекидан, еластичан, ефикасан и оперативан, заштићен и тајан. Осим тих

⁵ Исто, стр. 22.

⁶ Исто, стр. 129–130.

начела, наводе се и сигурност, рационалност, оптималност, објективност и конкретност, перспективност, усмереност на главни проблем, и друго. У *Закону о Војсци Југославије* пише: „Командовање у Војсци заснива се на начелима јединства командовања у погледу употребе снага и средстава, једностарешинства и обавезе извршавања одлука, заповести и наређења претпостављеног старешине“.⁷

У пракси се користи више метода руковођења:

– *аутократска метода* се заснива на застрашивању и присили потчињених. Руководилац потпуно доминира, не уважава мишљење потчињених, са сарадницима се консултује формално, ради како хоће и одлучује без консултација. Потчињени су у таквом положају да се не усуђују да приговоре или да дају предлоге;

– *демократска метода* се заснива на сарадњи између руководиоца и потчињених;

– *либерална метода* подразумева преношење задатака на потчињене, који су самостални и слободни у обављању задатака – све је препуштено свести и зрелости људи.

Опште методе примењују сви руководиоци, а посебне методе појединци. Неко то назива „стил руковођења“ или командовања, па се тако може говорити о аутократском, демократском и слободном стилу руковођења.

Улога руководиоца

За успешно руковођење руководиоца, па и војни, треба да испуни опште услове: да је у свему супериорнији од просека групе; да је супериорнији од сваког у групи барем у неком знању, вештини или специфичној способности; да зна вешто да примењује прописе и уредбе, тако да их примењује без остатка, али не на штету потчињених, и да је свестан чињенице (и да је уважава) да су људи најважнији елемент организације. То су, у ствари, особине вође, а најбољи командири и команданти су људи који, осим стручних и професионалних војних знања, имају и те особине.⁸

У свакој организацији већина проблема око дистрибуције социјалне моћи повезана је с улогом појединца у том процесу. Тај проблем постоји и у колективним телима руковођења, јер се појединци не разликују само према психофизичким особинама, формалном или неформалном положају који имају у хијерархији статуса и улога, већ и по индивидуалном утицају у разним фазама акционог циклуса. У вези с тим, социјална психологија познаје неколико категорија, међу којима су најважније вођа, главар и руководиоца.⁹

Вођа се дефинише као: отелотворење идеала групе и означава „централну личност“ у групи, а остали чланови групе желе да постану

---

⁷ Члан 3 *Закон о Војсци Југославије*, ВИНЦ, Београд, 1993.

⁸ М. Мандић, *Руковођење и међуљудски односи*, ВВПШ ЈНА, Београд, 1988, стр. 27.

⁹ М. Звонаревић, *Социјална психологија*, „Школска књига“, 1976, стр. 337.

као он; као социометријска звезда, тј. личност која прикупи највећи број позитивних бирања у односу на остале припаднике групе (у пракси је, међутим, коефицијент корелације између социометријског и стварног вође свега 0,45),¹⁰ и као личност која утиче на остале чланове групе, која их покреће, планира и организује акције и тако подстиче сарадњу с осталим члановима групе, али и обезбеђује обављање задатака. Дакле, значајна карактеристика вође јесте то да утиче на остале чланове своје групе. Он је индивидуални центар социјалне моћи, али вођа може да буде само личност чији је утицај двосмеран: која утиче на друге и на коју, на неки начин, утичу други. Тај однос не сме да буде наметнут, већ морају добровољно да га прихвате и вођа и његови следбеници.

Главар се дефинише као личност на челу групе чији утицај према групи није двосмеран, него једносмеран, тј. има велики утицај на оне које води, али они немају никакав утицај на њега (или је њихов утицај минималан), или је његов утицај присилан. Основне разлике између главара и вође су следеће: вођа је спонтано и добровољно прихваћен, главара поставља неко изван и изнад групе, и он се ослања на тај ауторитет; вођа изражава осећања и тежње групе, главар сам поставља циљеве и задатке; за разлику од вође, главару одговара што већа социјална дистанца између њега и чланова групе; извор ауторитета вође је у групи, а извор ауторитета главара следи из ауторитета хијерархијске организације која га је поставила на чело групе; у одржавању дисциплине групе вођа се ослања на саму групу, а главар на снаге изван групе.

Руководилац је суперординирани појам и појму вође и појму главара. Наиме, и вођа и главар су руководиоци који предводе и организују рад и активност осталих чланова групе у обављању задатака и постизању циљева. Да ли ће неки руководилац по психосоцијалном положају у групи бити вођа или главар, или ће имати обележја и једног и другог, зависи од више чинилаца. Класификацију руководилаца је могуће обавити према *начину одабирања* (бирају га сами чланови групе, именују га спољашњи центри моћи, сам се намеће групи) и *степену контакта између вође и оних које води* (уверава, и зато је у блиском контакту с људима које води, доминира, и нема много контакта са људима које води, иако је свестан њихових жеља и потреба, институционализовани руководилац, који уопште не мора да буде члан одређене групе, него је само њен индиректни руководилац – вођа, главар; мисаони вођа, који не мора да познаје своје следбенике, или је чак давно умро). Постоје три основне методе којима се служе руководиоци у опхођењу и раду са људима:

– *метода присиле* се заснива на присилним мерама и средствима које руководилац примењује да би обезбедио обављање задатака и постизање циљева. Конкретни облици присиле могу варирати од казне и претње до обећања и награде. Суштина присиле је увек иста: ако не обави задатак, потчињеном прети санкција – ускраћивање награде или примена казне. Ауторитет на којем почива присила може поседовати

¹⁰ Исто.

руководилац, али се чешће руководиоца ослања на ауторитет уже или шире хијерархијске организације којој група припада;

– метода патернализма се састоји у томе да се руководиоца брине за неке потребе својих потчињених, а заузврат тражи њихову послушност и оданост. Односно, руководиоца настоји да „купи“ потчињене тиме што им осигурава неке моралне и материјалне добити;

– метода уверавања обухвата више различитих поступака којима руководиоца настоји да увери своје потчињене да треба да обаве задатак. При томе, служи се разним аргументима и сугестијама, личним примером, разговором и убеђивањем.

Сваки руководиоца – вођа или главар, увек је централна фигура у разматрању дистрибуције социјалне моћи у групи или организацији. Да би се схватила суштина његове улоге треба обратити пажњу на психо-социјалне особине које треба да поседује. Неки од социјалних психолога, на основу истраживања која су обављали, сачинили су типологије вођа с обзиром на поједине особине личности.¹¹

Макс Вебер је увео појам харизме, означавајући њоме специфичну снагу неке личности којом успева да свој утицај и вољу наметне другим људима. Разликује личну харизму од харизме положаја, сматрајући да се прва више односи на људске емоције, док је друга више рационална. Лична харизма захтева апсолутну оданост и препуштање следбеника, док харизма положаја захтева само обичну послушност. На основу те категорије, Вебер је писао о типу харизматичног вође, који у очима својих следбеника има готово натприродне особине и способности, и којем су они готово религиозно одани. На другом полу је тип бирократског вође, који има положај углавном захваљујући месту унутар одређене бирократске хијерархије, карактеристичне за модеран свет строге поделе улога, функција и послова. В.М. Конвеј је дао типологију која се заснива на вођи који представља масу иако га она није изабрала, вођи који присиљава масу да га следи, вођи који је експонент масе, јер уједињује, на неки начин, њене жеље, наде и интересе. К. Јунг је дао седам типова вође: политички газда, који је продукт модерних демократија, тесно је повезан с политичком машинеријом; компромисер или демократски вођа, који делује без тесне везе с политичком машинеријом, а ако се може ослањати на неке организације, склон је компромисима, јер једино тако може ићи напред; функционер или бирократа је чиновник административног апарата који брине да се свакодневно одвијају нормалне функције владања и управљања; дипломата, чији су основни задатак међународни односи, али се може појавити и у другим структурама; реформатор, који жели да измени свет мирољубивим средствима и обично му је приступ прожет снажним емоцијама; агитатор, који на свет гледа црно-бело, није склон компромисима, екстремнији је од реформатора и спреман и на насилна средства, и теоретичар, који ствара себи логичну слику света, идеализовану, вербално конзистентну, али без интереса да је реализује у пракси. М. Звонаревић

¹¹ Исто, стр. 343.

сматра да би се разни типови вођа могли успешно класификовати полазећи од две основне димензије у психолошкој личности сваког вође: њиховог идејног и организационог талента. *Идејни таленат* је димензија под којом се подразумева човекова способност да открива нове идеје и решења за одређене проблеме, или да успешно употребљава или модификује старе идеје, дајући им нову снагу и сјај. *Организациони таленат* означава способност вође да створи организације и структуре којима се могу најуспешније провести у живот неке старе или нове идеје, односно решити неки проблеми и задаци. Ако се те димензије повежу у табели, добијају се основни типови вођа:

Табела 1

	Да	Не
Да	А	Б
Не	Ц	Д

Организациони аспект

Идејни аспект. Тип „А“ би се могао назвати комплетним вођом јер је то човек који има и идејни и организациони таленат. Тип „Б“ је идејни вођа, јер је то личност која је снажна, оригиналних идеја, али нема организационог талента потребног да своје идеје оствари. Тип „Ц“ је организациони вођа јер нема властитих снажних и изузетних идеја, али зато зна изванредно да мобилише и организује људе у спровођењу одређених идеја, реализацији задатака и постизању циљева. Тип „Д“ је случајни вођа, јер је то човек који нема никаквих услова за вођу. (Командир, командант у Војсци Југославије, с обзиром на пројектовани модел старешине, с наглашеном професионалном димензијом и снажним патриотском цртом, одговара типу „А“. То мора бити комплетан вођа.)

Осим типологијских приступа проучавању вођа и руководилица, постоји, као и у другим подручјима индивидуалне психологије, аналитички приступ, заснован на цртама личности. *Интелигенција*¹² има изузетно значење у командовању. У корелацији је с руководилачким статусом у активностима за које су важна знања и интелектуална спрема, а мање је важна у претежно механичким, практичним и рутинским пословима. *Амбициозност* (упорност и иницијатива) има високу корелацију (0,70) са вођством. *Интровертност – екстровертност* је такође важна. Истраживања показују позитивну корелацију између екстровертних особа и вођства. По правилу, тзв. вође иза кулиса су интровертне особе. *Физичке особине* вође немају праве везе са вођством, али истраживања показују, нарочито у неким делатностима, да *социо-економски статус* има везе с особинама вођа.

Захтеви и задаци које руководилац мора да обавља могу се поделити у три групе: психолошки, социјални и стручни задаци.¹³ *Психолошке*

¹² Исто, стр. 346–350.

¹³ Исто, стр. 353.

захтеве чланови групе постављају руководиоцу да би задовољили неке своје психолошке потребе. У вези с тим захтевима, вођа је психолошки ослонац чланова групе, тј. „очинска фигура“, која својом снагом и поуздањем даје снагу потчињенима. Такође, може деловати својим примером и бити симбол читаве групе. У сваком од тих случајева нужен је мањи или већи степен идентификације припадника групе с њиховим вођом или руководиоцем. С обзиром на то да је одговорност једна од психосоцијалних обавеза коју људи најтеже прихватају, веома је важно да вођа преузме одговорност за читаву групу. Међутим, зато што је психолошки ослонац и носилац одговорности, веома се лако, у случају неуспеха групе, претвара у „жртвеног јарца“. Наиме, чланови групе преносе на њега осећај властите инфериорности или кривице за неуспех.

Социјални захтеви вођи повезани су с организацијом обављања послова и социјалном климом у групи. Најважније улоге које ти захтеви намећу руководиоцу јесу: *организатор*, јер треба да подели посао међу члановима групе тако да сваки од њих ради, по могућности, оно што му најбоље одговара, и да координира рад сваког појединца са другим члановима и рад групе са другим групама; *арбитар*, јер мора да има довољно ауторитета да смирује евентуалне сукобе у групи и да на најбезболнији начин решава проблеме; *информатор*, јер треба да буде главни прималац и извор информација, како унутар групе, тако и изван групе или из групе, и *кадровик*, јер мора да води политику унапређивања и смењивања чланова групе, њиховог усавршавања, награђивања и кажњавања.

Стручни захтеви вођи повезани су са његовим знањем и вештинама у пословима и задацима којима се група бави. Они намећу руководиоцу да решава стручне проблеме, односно да налази начине да проблеме реши сам или са сарадницима у групи или изван ње; да буде учитељ и помагач, јер мора да зна како да научи и упуту своје потчињене, и да буде ученик, јер добар руководиоца мора бити спреман да учи и од својих потчињених.

Извори социјалне моћи вође су: *соматски*, који се налазе у наслеђеним карактеристикама личности; *социјални*, који произилазе из положаја у хијерархији постојеће социјалне моћи, и *психолошки*, који су везани за одређене индивидуалне психолошке особине појединаца и чине их потенцијално прикладнијим за вође и руководиоце – знање, вештине и харизма.

Наведене типологије су општег карактера и значаја, па се у нашој војсци могу уградити уз критички приступ и примену онога што је од користи за изграђивање ефикасног система командовања, добрих односа и стања у јединицама и установама. Теорија, наиме, указује на значај и улогу старешине као вође, што је у протеклом рату и потврђено.

Међуљудски односи у војсци

Међуљудски односи у војсци веома су важни, јер су добри односи међу људима основ кохезије јединице и њеног функционисања. Зато им

командовање мора посветити потпуну пажњу уколико жели добро стање у јединици и њену ефикасност.

Одавно су људи схватили да је успех у раду и животу најнепосредније повезан са природом и карактером њихових односа. Међутим, проблем је како обезбедити да људи буду задовољни, да се међусобно поштују и уважавају, да буду срећни, ефикасни и продуктивни, да њихове активности буду синхронизоване и да обезбеде остварење заједничког циља. Сада, у условима професионализације војске, тај проблем добија већи значај, јер треба ускладити строге професионалне захтеве са потребом да људи који раде тежак посао, не само из материјалних већ и из патриотских побуда, имају што коректније односе.

Развој друштва је стварао објективне услове за формирање међуљудских односа, а различитост личних и групних интереса чинила их је динамичним и противуречним, тако да су одувек гравитирали ка две крајности: ка односима сарадње и разумевања, или ка односима сукоба и нетолеранције. Савремене науке су усмерене на то да тај циљ у процесу заједничког живења буде максимално остварен, а колико је то могуће и циљеви делатности организација и институција. Феноменологијом међуљудских односа наука се бавила пред Други светски рат. На Западу је настала доктрина позната као „*Human relations*“, која се бави свим аспектима међуљудских односа, пре свега односима у процесу рада, као и *психологија међуљудских односа*, која се бави проучавањем интеракције између људи на свим друштвеним нивоима. У војсци такође треба изучавати међуљудске односе, и то с њиховог хуманог и професионалног аспекта. Суштину међуљудских односа чине: *доживљај међусобних веза (интеракција)*, што је, у ствари, емоционално стање и свест о себи у тим везама, поређење и вредновање себе у односу на доживљавање и свест о другима, њиховим мотивима и намерама; каква је, колика и шта су мотиви *спремности на сарадњу*, чији степен и испољавање не зависе само од доживљавања себе и других већ и од услова у којима људи живе и раде; *постојеће потребе и прихваћени начин њиховог задовољавања*, који је, у ствари, оквир у којем се испољавају ти односи. Значи, не могу се на исти начин испољавати односи у војној и у некој другој организацији.

Међуљудски односи, као сложен феномен, могу се проучавати с различитих аспеката: психолошког, социолошког, етичког, аксиолошког, политичког, правног и организационог аспекта, и интегрално, са становишта праксе. Психологију посебно интересују мотиви, социологију – односи (интеракција), организацију рада – ефикасност и радни учинак, аксиологију – вредности, етику – моралне норме, право – законитост и правне норме. Али, међу људима постоје различити облици односа: кретање ка људима – да буду вољени; кретање против људи – агресивност, и кретање од људи – повученост. Приликом разматрања и проучавања међуљудских односа мора се знати да постоје устаљени психолошки облици и механизми међусобног утицаја људи у групи: имитација, сугестија, симпатија, антипатија, идентификација, групни притисак, стимулација и кочење.

Односи међу људима могу бити формални и неформални; примарни и секундарни; директни и индиректни; колективни и појединачни (односи колектива према појединцу и појединца према колективу, односи појединаца међусобно и односи између група); видљиви и невидљиви; конкретни и апстрактни. Дакле, њима се означавају: величина (обим), интензитет и карактер интеракције појединаца и друштвених група у оквиру једне биосоцијалне или радне средине у току одређеног временског периода; конкретна динамика међусобног саобраћања и активног односа свих индивидуума у одређеном социјалном простору; различит начин непосредног утицаја на понашање (активност, расположење и мишљење) других, при чему свако ко је присутан у одређеним оквирима утиче на друге и трпи њихов утицај. Сваки међуљудски однос је, истовремено, и друштвени однос, и обратно. Основни или примарни међуљудски односи се образују у биолошким и радним заједницама људи, где је међузависност индивидуа изузетно велика и веома важна за све актере. Основни (примарни) односи међу људима су у биосоцијалним (породичним) и радним (производним) срединама (организацијама и заједницама), где људи остварују најважније животне потребе, па је нормално да зависе и од радне делатности.

Међуљудски односи се могу посматрати с више аспеката, па се може говорити о објективним и субјективним показатељима реаговања групе у конфликтним ситуацијама, примени одбрамбених механизма и показатељима које на површину „избацује“ пракса. *Објективни показатељи* су: постојање напетости или сукоба; осипање и флукуација у групи и начин на који се остварују; пасивност код људи; стварање подгрупа и клика, и појачана примена групног притиска. *Субјективни показатељи* су: осећај припадности групи – организацији („ми“, „наши“), али та припадност може да буде наменска, присилна или случајна; осећај лојалности; осећај солидарности; осећај колективне снаге и задовољство групом – организацијом. У конфликтним (стресно-кризним) ситуацијама људи у групи различито реагују. Могу предузети рационалне мере, као што су реорганизација, мобилизација унутрашњих резерви и тражење спољашње помоћи, или ирационалне мере, као што су разни одбрамбени механизми: агресија, рационализација (оправдавање, улешавање, омаловажавање) и пројекција.

У пракси има више различитих показатеља међуљудских односа с позитивним предзнаком: поштовање личности претпостављених, потчињених и себи равних; прихватање успеха других људи у организацији као својих; блискост и повезаност у групи; дружење у слободном времену; помагање и подршка, спремност да се деле и тешкоће и радост; и спремност за превазилажење међусобних конфликта. Такође, има и манифестација које су негативне, недозвољене и неприхватљиве: малтретирање, дрил, омаловажавање, критизерство, полтронство, каријеризам, бирократски однос, неформално груписање и фамилијарност.

У војсци међуљудске односе детерминише више чинилаца, посебно: природа војне делатности, односно технологија посла, а пре свега војна

субординација и командни однос; карактер друштва којем војска припада; сложеност рада с ратном техником и посебни услови живота и рада. У процесу формирања и одржавања стања међуљудских односа у војсци, поред теоретских сазнања из социјалне психологије и науке о организацији рада, практичних искустава и прописаних норми, важно је познавати и придржавати се и принципа поштовања човекове личности; принципа војничке одговорности; принципа поверења у људе; принципа бригае за људе; принципа војничког (борбеног) другарства, и принципа законитости. Различите су методе којима се изграђују правилни међуљудски односи, а зависе од умешности, знања и способности командира, команданта и начелника (уверавање, подстицање, навикавање и принуда). Међуљудски односи у војсци испољавају се кроз различите форме: претпостављени – потчињени; старији – млађи; старешина – јединица; јединица – јединица; старешина – старешина; старешина – војник; војник – војник, односи између видова, родова и служби; трупне старешине – штабне старешине; активни састав – резервни састав; активна војна лица – цивилна лица на служби у војсци итд.

Закључак

Односи међу људима су веома важни јер утичу на стање у војсци, на њено функционисање и ефикасност командовања. Услови у којима живи и ради већина припадника Војске су сложени. Због тога је важно да се у пракси изграђују и одржавају међуљудски односи који ће бити коректни са социопсихолошког и ефикасни са војнотехнолошког аспекта. Такви односи омогућавају да људи лакше поднесу тешкоће и да успешно обављају задатке.

Војска је друштвена институција, те научни приступ руковођењу подразумева познавање и уважавање елементарних теоријских постулата организације, односно институције, њихове структуре и функционисања.

Основне детерминанте односа у војсци су војна субординација и командни однос, и карактер војне делатности, односно рада у војсци. Командни однос има две – друштвену и технолошку страну. Прва се огледа у томе што је командни однос основни друштвени однос у војсци, а технолошка страна је условљена природом делатности. Обе стране се међусобно допуњују и усклађују, што је важно за функционисање војске као институције и сложеног система, па ту чињеницу мора уважавати сваки војни руководилац.

Командовање у војсци је делатност старешина и команди на усмеравању организацијских јединица и појединаца у процесу остваривања циљева. Заснива се на начелима јединства у погледу организовања и употребе снага и средстава, једностарешинства и на обавези извршавања наређења претпостављених старешина. У командовању су основни стручни, организациони и персонални проблеми. Руковођење у војсци,

односно командовање, има много сличности са руковођењем у другим сложеним системима. Значајна разлика је у томе што се одлуке и поступци командовања директно одражавају на животе људи.

Челни човек има пресудну улогу у процесу руковођења – командовања. У његовој личности мора бити сажето све оно што му с интелектуалног и организационог аспекта омогућује да води људе, да командује и да успешно обавља задатке са што мање губитака. Избору старешина мора се посветити изузетна пажња.

Међуљудски односи су веома важни, па их треба разматрати с научног (социопсихолошки) аспекта, али се никада не сме занемарити чињеница да су лимитирани и одређени првенствено војном субординацијом и командним односом, као основним друштвеним односом у војсци.

Литература:

1. Р. Бојановић, *Психологија међуљудских односа*, „Нолит“, Београд, 1989.
2. М. Буквић, *Један појмовно-хипотетички оквир за истраживање међуљудских односа у војном колективу*, Зборник радова ВВПШ ЈНА, бр. 23/1986.
3. Група аутора, *Војна психологија*, ССНО, Београд, 1988.
4. Д. Чачић, *Организација рада у оружаним снагама*, ВВПШ ЈНА, 1989.
5. В. Милојевић, *Карактеристике армијске средине и војне организације*, ВВПШ ЈНА, Београд, 1989.
6. *Рад са људима*, Хрестоматија 1, ЦВВШ КоВ, Београд, 1988.
7. *Рад са људима*, Хрестоматија 2, ЦВВШ КоВ, Београд, 1988.

Оклопне и механизоване јединице у одбрамбеној операцији

УДК 357/358

Драгомир Ивановић, пуковник

Оклопне и механизоване јединице чине окосницу снага за извођење свих врста офанзивних дејстава у одбрамбеној операцији која има оперативни или стратегијски значај. Оне ће, веома често, бити у ситуацији да изводе и самостална офанзивна дејства на појединим тактичким или оперативним правцима, која морају бити добро усклађена с активношћу других јединица ради заштите, подршке и обезбеђења борбених дејстава. У извођењу маневра посебно су осетљиве на дејства снага непријатеља из ваздушног простора што захтева добро организовану заштиту, пре свега, од дејства ловачко-бомбардерске авијације. Како су ОМЈ велики потрошачи убојних и погонских средстава, логистичка подршка мора бити савремено организована и опремљена квалитетним ТМС, да би могла успешно да прати борбени поредак ОМЈ и подмири све њихове потребе. Оклопне и механизоване јединице своје ударне, ватрене и маневарске могућности првенствено могу да остваре ако се употребе за офанзивна борбена дејства, па треба да буду распоређене у другом борбеном ешелону или у резерви.

Увод

У почетном периоду рата, нарочито током првог удара, без обзира на место и начин почетка агресије, изводиће се синхронизована електронска дејства, снажни удари авијације и артиљеријско-ракетних јединица и масовни напади оклопних и механизованих јединица дуж оперативних и стратегијских праваца. Осим тога, могуће је извођење више оперативних и тактичких ваздушних десаната и дејство специјалних снага, уз масовну психолошко-пропагандну и медијску (информативна) активност.

Наше оклопне и механизоване јединице (ОМЈ) чине респективну снагу, која може значајно да утиче на ток нападах (одбрамбених) дејстава у захвату основних оперативних праваца или на просторијама које имају оперативно-стратегијски значај. У почетном периоду рата ОМЈ задатке ће обављати у условима претње или употребе НХБ оружја и електронског ометања, и у различитим земљишним и временским условима. Начелно, борбена дејства ће изводити на равничастом и

маневарском земљишту, с ослонцем на његове карактеристике, обухватајући и насељена места, реке, канале и друге природне и вештачке препреке. Борбена дејства изводиће се по правцима и у садејству са другим видовима и родовима, уз већу или мању подршку из ваздушног простора. При томе, посебна пажња ће се посвећивати противоклопној борби и противваздушној одбрани. Дејства ОМЈ биће усклађена са дејствима других видова и родова. Начелно, задаци ће се обављати у повољним околностима због познавања и припремљености почетних зона употребе. Изводиће се фронтални облик оружане борбе, а ОМЈ биће носилац противдесантне одбране објеката који имају оперативни или стратегијски значај.

За обављање задатака ОМЈ могу бити распоређене у првом или другом оперативном ешелону, на тежишту одбране или засебном правцу, у улози резерве или снага за противдесантну борбу (ПДБ). Оклопне и механизоване јединице распоређене у првом оперативном ешелону чине најјачу борбену снагу и окосницу организације активности (офанзивност) одбране на главном оперативном правцу (тежиште). Основни им је задатак да приме, амортизују и, по могућности, одбију први удар непријатељевих ОМЈ или да спрече њихов брзи продор на тактичким правцима у зони одбране. На тај начин обезбеђују време потребено за мобилизацију и оперативно-стратегијски развој јединица ВЈ, односно повољне услове снагама другог оперативног ешелона за организовање одбране, преузимање иницијативе и организовање офанзивних дејстава ширих размера.

Када су распоређене у другом оперативном ешелону, ОМЈ обављају следеће задатке: заустављају нападе непријатељевих ОМЈ; преузимају иницијативу и стварају повољне услове за прелазак у офанзивна дејства; ојачавају снаге првог борбеног ешелона (зависно од степена упорности одбране); прелазе у офанзивна дејства (када непријатеља зауставе снаге првог оперативног ешелона), и воде противдесантну борбу на значајном оперативном објекту, самостално (делом снага) или у садејству с осталим снагама за ПДБ (обједињују целокупна дејства).

Део ОМЈ може се налазити у улози резерве стратегијско-оперативних јединица или врховне команде. У тој ситуацији њихов задатак је извођење ПДБ на објектима који имају оперативни или стратегијски значај, затварање насталих бреша у оперативном поретку или ојачање снага првог оперативног ешелона.

Употреба оклопних и механизованих јединица у одбрамбеној операцији

Покретљивост и ударна и ватрена моћ основне су карактеристике ОМЈ и значајна претпоставка за њихово успешно ангажовање на тежишту борбених дејстава више јединице. Место, улога и начин дејства ОМЈ зависиће од бројних чинилаца, а првенствено од општег односа снага. У локалној агресиви непријатељеве снаге могу остварити изразиту

надмоћност у врхунској борбеној техници и наоружању, посебно у оклопним и механизованим јединицама, артиљеријско-ракетним јединицама, ваздушнодесантним снагама и авијацији. У том случају ОМЈ основна су маневарска снага за наношење удара ради разбијања непријатељевих снага, односно ради предузимања офанзивних дејстава већих размера.

У почетном периоду рата основни задаци ОМЈ јесу:

- одбрана најважнијих оперативно-тактичких праваца који омогућавају масовну употребу оклопних и механизованих јединица (у садејству са снагама корпуса и армије и другим саставима одбране);

- одбрана најважнијих стратегијско-оперативних просторија од непријатељевих ваздушнодесантних снага;

- извођење офанзивних дејстава, првенствено у бок и у позадину непријатељевих оклопних и механизованих снага.

Оклопне и механизоване јединице у одбрамбеној операцији могу се наћи у првом или другом ешелону и у резерви. Понекад, посебно на почетку ратних дејстава, део ОМЈ може бити и у улози предњих одреда. Место и улога ОМЈ у одбрамбеној операцији зависе од следећих чинилаца:

- идеје команданта за извођење одбрамбене операције;

- састава и јачине непријатељевих снага које се очекују у одбрамбеној зони;

- обостраног односа снага, посебно у оклопним борбеним возилима, артиљеријско-ракетним средствима, оружјима за масовно уништавање и авијацији;

- значаја операцијске просторије и појединих географских објеката у зони одбране;

- проходности земљишта;

- периода рата и обостраног оперативног положаја зараћених страна.

У саставу једног од ешелона оклопне и механизоване јединице, начелно, наћи ће се када је на основним правцима у одбрамбеној зони могућа масовна употреба непријатељевих ОМЈ, које ће настојати да на њима остваре надмоћ на земљи и превласт у ваздушном простору. Приликом извођења одбране у тим условима до изражаја посебно долазе покретљивост ОМЈ, избор положаја за одбрану, запречавање, утврђивање и командовање. У одбрамбеној операцији изузетно су значајни покретљивост и маневарска способност. Покретно и маневарско вођење борбе испољавају се у брзој промени начина дејстава, брзом преношењу тежишта борбе, непрекидном смењивању ватре и покрета и напада и одбране. Оклопне и механизоване јединице у маневру морају одлучно да реагују на сваку промену ситуације; правремено да се постављају у повољан положај у односу на непријатељеве снаге; да брзо мењају место и начин борбе; да избегавају ударе јаким непријатељевим снага ОМЈ и авијације, и да изводе брзе, одлучне и изненадне ударе по непријатељу.

На маневарском земљишту посебна пажња мора да се посвети избору положаја за одбрану, с тежиштем ослонца на природне препреке (канални, реке, насељена места, мочварни делови земљишта, и слично) које ограничавају или онемогућавају масовни удар тенкова и других оклопних возила непријатеља. Одстојање између положаја на маневарском земљишту може бити веома различито. Између појединих положаја примењиваће се систем заседа постављених за бочна дејства, тако да ће непријатељеве снаге бити изложене блиској и изненадној ватри. На тај начин, осим наношења губитака непријатељу, треба да се, зависно од ситуације, омогући нашим снагама поседу наредних положаја, уз вођење борбе у покрету или извођење напада ради разбијања појединих истурених делова непријатељевих снага.

Висока техничка, маневарска и ударна способност обезбедиће непријатељу висок темпо напада и могућност продора на правцима наступања у облику дубоких или веома дубоких клинова. Међутим, то ће довести до издуживања његових снага и образовања осетљивих бокова, међупростора и недовољно обезбеђених елемената борбеног поретка. Осим тога, непријатељу ће се отежати снабдевање и командовање.

Приоритетни циљ наших дејстава није спречавање непријатељевих продора по сваку цену, већ наношење непријатељу што већих губитака у живој сили и техници применом ватре, покрета и одговарајуће технике. Тиме се ломи његова нападна и ударна снага, заустављају продори и стварају повољни услови за његово потпуно разбијање.

Борбена дејства наших ОМЈ између непријатељевих клинова и на њиховим боковима зависе од бројних чинилаца, међу којима су најзначајнији земљиште, покрет, могућност маскирања и начин извођења борби и бојева. На равничастом и маневарском земљишту та дејства ће се изводити кратким, изненадним и енергичним ударима, уз коришћење покривеног земљишта, ноћи и слабе видљивости, и то најчешће као саставни део дејстава оперативних снага у захвату фронта (некада и на већој дубини), у садејству с осталим снагама. Приликом извођења одбране, посебно при дејству испред нападних клинова јаким групација непријатељевих ОМЈ, треба да се примењују све врсте запречавања (минирање, рушење, постављање фортификацијских противоклопних препрека, и слично). Међутим, у вези с тим постоје одређени проблеми. Наиме, у случају одбране на широком фронту постоји могућност да непријатељ маневром обиђе минска поља, док за савладавање порушених објеката поседује лансирне мостове. Тај проблем се може решити одговарајућим допунским запречавањем, па су неопходне јаке снаге за покретно запречавање, које ће допунским запречавањем спречавати продор непријатељевим снагама, а властитим снагама обезбедити слободу маневра. Рушењем објеката ометаће се темпо наступања непријатеља, а нашим ОМЈ олакшаће се извођење борбених дејстава.

У одбрани ОМЈ, која је мање-више покретна, ради смањења губитака и повећања отпорности и упорности одбране, положаје треба

потпуно фортификацијски уредити. Због тога оклопна борбена возила, како на положајима, тако и у очекујућим рејонима, треба закопати без обзира на то да ли се сачекују непријатељеве снаге или се изводе активна борбена дејства.

Када непријатељ предузима мере за ометање радио-веза, током извођења одбране на широком фронту и на одвојеним правцима треба обезбедити континуитет и непрекидност командовања. То налаже обавезу да сваки елемент борбеног поретка, свака јединица и сваки старешина морају детаљно познавати борбени задатак на целој дубини. Током одвијања борбених дејстава старешине треба да поступају смело, самоиницијативно и разумно чак и када су прекинуте везе са претпостављеним старешинама. У таквој ситуацији неопходно је коришћење сигналне и курирске везе.

У случају да нису ангазоване у саставу ешелона за одбрану, оклопне и механизоване јединице образују резерву, чији је задатак:

- извођење противнапада у тактичким оквирима и учешће у извођењу противудара оперативних размера;
- затварање бреша створених продором непријатељевих ОМЈ и нуклеарно-хемијским ударима;
- вођење борбе против јачих ваздушних десаната;
- прихват снага првог ешелона и извођење одбране по дубини.

Приоритет у обављању наведених задатака зависи од ситуације код непријатеља, задатка стратегијско-оперативне јединице, јачине ОМЈ и идеје команданта за извођење одбрамбене операције. Уколико су противнапад и противудар приоритетни задаци, оклопне и механизоване јединице биће у саставу другог ешелона. У случају процене команданта да постоји могућност за спуштање јачег ваздушног десанта или да снаге непријатеља, користећи бреше створене употребом нуклеарних и хемијских удара, могу да изведу дубље продоре или нека друга изненадна дејства, најчешће ће ОМЈ имати улогу резерве. Зависно од њихове јачине и других чинилаца, могу се из резерве једновремено ангажовати за обављање више задатака или се могу, након обављања једног задатка, употребити за други задатак.

Када ОМЈ образују резерву, или су у њеном саставу, у почетном груписању распоређују се у очекујућем рејону. Он се одређује у дубини одбрамбене зоне, на правцу вероватне употребе непријатељевих ОМЈ, у близини путева, иза првог, у висини другог или између другог и трећег одбрамбеног појаса, што зависи од циља одбране, структуре одбрамбене зоне, распореда осталих елемената оперативног поретка и задатака планираних за резерву. У случају да је циљ одбране заустављање непријатељевих снага и сламање напада на првом појасу одбране, оклопне и механизоване јединице се распоређују у очекујућем рејону, између првог и другог појаса одбране. Други ешелон и резерва су јачег састава, јер снажним противударом, уз садејство са снагама првог ешелона и осталим снагама које учествују у одбрани, треба сломити напад непријатеља, разбити и одбацили његове снаге и успоставити првобитне положаје за одбрану, или прећи у општи напад.

У случају да је циљ одбране да снагама првог ешелона успорава, а снагама другог ешелона заустави напад непријатеља на другом појасу ради стварања услова за прелазак у противудар, оклопне и механизоване јединице налазиће се, у улози резерве, у очекујућем рејону, између другог и трећег појаса одбране. За борбу против ваздушних десаната ОМЈ одређује се очекујући рејон на већој дубини и у непосредној близини ваздушнодесантне просторије. До преласка на обављање задатка ОМЈ налазе се распоређене у очекујућем рејону.

Оклопне и механизоване јединице у улози резерве најчешће ће се налазити у очекујућем рејону, између појасева одбране. Када су у саставу другог ешелона, у већини случајева налазиће се на појасу одбране, и то у очекујућем рејону, а не у одбрамбеном распореду у зони одбране. У том случају, очекујући рејон биће ближи последњем појасу одбране, на којем ће јединице бити размештене прикривено, уз предузимање укопавања и осталих мера борбеног обезбеђења. Распоређивање ОМЈ у зони одбране у борбеном поретку било би контрапродуктивно услед дужег задржавања јединица у тој зони, веће могућности за прерано откривање и веће изложености нуклеарним, хемијским, артиљеријско-ракетним и авио-ударима непријатеља.

Офанзивна дејства оклопних и механизованих јединица у одбрамбеној операцији

Према усвојеним доктринарним решењима наша борбена дејства, у целини, морају да имају офанзивни карактер, како на фронту, тако и на заузетој територији. При томе највећи значај имају правилна употреба и потпуно искориштавање маневарских способности и ударне моћи оклопних и механизованих јединица. Отуда потреба да се за противоклопну борбу по дубини ангажују противоклопне и друге јединице с најнеопходнијим бројем ОМЈ, док већина ОМЈ треба да изводи офанзивна дејства на фронту и да води борбу против јачих ваздушних десаната. Обим и интензитет офанзивних дејстава могу да буду различити, при чему треба искористити све могућности ОМЈ за наношење изненадних и ефикасних удара по снагама непријатеља. То зависи, пре свега, од: постојања већих међупростора између клинова непријатеља, могућности концентрације наших ОМЈ, стварања надмоћности на изабраном правцу за одређено време и могућности њиховог извлачења испод удара надмоћнијих непријатељевих снага.

Основни циљ офанзивних дејстава јесте наношење губитака непријатељевим снагама ради презимања иницијативе на одређеном правцу и за одређено време. С обзиром на начин дејства снага непријатеља (дубоки продори на појединим правцима), наша офанзивна дејства првенствено ће бити усмерена на његове бокове. Вештим извођењем противнапада и мањих снага ОМЈ у бок јачих снага непријатеља могу се остварити велики резултати, који ће приморати непријатеља да привремено обустави напад и да приступи прегруписавању снага ка

угроженом боку. За извођење офанзивних дејстава већих размера неопходно је стварање и груписање јачих здружених ОМЈ с одговарајућим средствима за подршку и заштиту. За такве саставе посебно је значајна ефикасна противваздушна одбрана.

Учешће оклопних и механизованих јединица у противудару

Када се у одбрамбеној операцији створе услови, оклопне и механизоване јединице прелазе, начелно, у противудар на самосталним правцима, а када дејствују у саставу пешадијских здружених јединица, у противнапад прелазе на правцима и у саставу тих јединица. Здруженим ОМЈ у самосталном противнападу садејствују снаге у додиру и противоклопни елементи с одговарајућом подршком у артиљерији и авијацији. За самостални противнапад ОМЈ одређује се правац, док се приликом преласка у противудар свих снага другог ешелона одређује зона напада. За извођење противнапада ОМЈ одређује се линија развоја и један или два правца, који се уређују за довођење јединица из очекујућег рејона. Место линије развоја на правцима противнапада у односу на елементе структуре одбране зависиће од циља одбране и идеје за маневар команданта, као и од удаљености очекујућег рејона. Обично се линија развоја у зони одбране одређује на последњем делу првог појаса и у међупростору другог и трећег појаса одбране. Борбени поредак на линији развоја исти је као и при нападу у другим условима, пошто ОМЈ у противнападу више јединице, у суштини, изводе напад.

Покретом снага првог ешелона, са линије развоја, започиње противнапад, којем треба да претходи кратка, снажна и, ако је могуће, изненадна припрема, у којој учествују тактичка нуклеарна оружја (ако се њима располаже), артиљерија, авијација и друга средства ватрене подршке. Ватрена припрема се увек планира, али се не мора остварити, посебно ако постоји могућност за изненађење везано за време и правац напада. Противнапад треба да буде снажан и енергичан да би ударна снага тенкова и БВП-ОТ, уз подршку артиљерије и авијације, била потпуно изражена. За успех противнапада посебно је важан избор тренутка ангажовања оклопних и механизованих јединица. Најпогодније је да противнапад отпочне када снаге непријатеља изведу дубљи продор на одређеном правцу, када утроше тактичке и оперативне резерве, када ослаби интензитет непријатељеве авијације и када непријатељ изгуби превласт у ваздушном простору.

Успех почетног удара зависи од правца противудара. Уколико тај правац изводи у корен дубоко уклињених снага непријатеља, почетни успех биће већи, јер ће на таквој дубини продора снага непријатеља бити разређене, односно тамо ће се налазити елементи позадине и његови мањи борбени делови. Када се противудар изводи бочно, али на мањој дубини нападаог клина, у бок борбеног дела снага непријатеља, у почетном удару успех ће зависити од односа снага, погодности земљишних објеката које непријатељ може да користи за одбрану и од

подршке наших снага у противудару. У свим условима извођења нападањих дејстава (противнапад, противудар итд.) оклопне и механизоване јединице обавезно морају да буду заштићене из ваздушног простора. Сразмерно темпу продирања кроз борбени поредак снага непријатеља, ОМЈ морају обезбеђивати властита крила и бокове.

Наше снаге на заузетој територији имаће значајну улогу посебно када се противудар изводи на већој дубини и на погодном земљишту. У том случају треба остварити непосредно садејство са ОМЈ које изводе противудар. Снаге на заузетој територији које садејствују ОМЈ у противудару треба да:

- руше путеве и објекте на њима ради спречавања доласка резерви непријатеља;
- нападају лансирне уређаје и хелиодроме тактичко-оперативних јединица;
- обезбеђују бокове снага у противудару;
- заузимају важне објекте у дубини и држе их до пристизања ОМЈ, и слично.

Након изведеног противнапада ОМЈ могу се ангажовати за наставак напада, одбрану важних објеката и образовање резерве, или могу делом (у целини) снага де учествују у разбијању окружених снага непријатеља.

Употреба оклопних и механизованих јединица у противдесантној борби у одбрамбеној операцији

Употреба ваздушних десаната, посебно хеликоптерских, у савременим условима један је од значајних садржаја борбених дејстава ОМЈ у одбрамбеној зони. Њихова примена, зависно од циља и јачине снага непријатеља, може од почетка имати оперативне размере. Тактички вертикални маневар снаге непријатеља ће масовно изводити ради решавања разноврсних задатака. Ваздушни десанти који имају оперативни значај користе се као органска компонента дејстава непријатеља на оперативно-стратегијским правцима и у важним рејонима у којима се изводе дејства широких размера.

За блокирање, расецање и уништење тактичко-оперативних и оперативно-стратегијских ваздушних десаната потребни су јаки оклопно-механизовани састави и снаге авијације и ПВО, као и јача артиљеријска подршка. Основни циљ је да се ваздушни десант што пре блокира, разбије и уништи. Када за то не постоји могућност, неопходно је да се блокира и онемогући обављање задатка због којег је десант и спуштен.

У противдесантној борби у рејонима десантирања до изражаја долазе брзина, одлучност, активност и самоиницијатива, уз предузимање сталних мера противваздушне заштите оклопних и механизованих јединица. Противдесантну борбу изводе ОМЈ које се већ налазе у рејону десантирања или његовој близини, док се остале ОМЈ у борбу уводе према пристизању, и то из покрета. Иако основну ударну снагу у

уништењу ваздушног десанта чине ОМЈ, треба их, кад год је могуће, ојачати артиљеријско-ракетним средствима и средствима ПВО, и штитити ловачком авијацијом. На тактичким дубинама у захвату фронта противдесантну борбу изводе оне ОМЈ, или њихови делови, које су најближе рејону спуштања ваздушног десанта, и то као саставни део својих борбених задатака. За противдесантну борбу у дубини одбрамбене зоне посебну пажњу треба посветити груписању ОМЈ, јер ће снаге непријатеља, пре употребе десанта, интензивно и непрестано извиђати десантне рејоне и предузимати мере за уништење и неутралисање јединица на десантној просторији, као и оних које могу интервенисати против десанта. У вези с тим, намеће се питање да ли очекујуће рејоне ОМЈ треба лоцирати на самој ваздушнодесантној просторији, у њеној близини или делом на ваздушнодесантној просторији, а делом око те просторије.

Ако је очекујући рејон непосредно на просторији спуштања ваздушног десанта, ОМЈ биће изложене јаким ударима авијације у време припреме просторије за десантирање. Повољно је то што су борбена возила укопана, што је обезбеђено дејство против ваздушног десанта и што су смањене могућности авијације непријатеља у непосредној подршци снага ваздушног десанта. Када су ОМЈ размештене у очекујућем рејону на ваздушнодесантној просторији, а део је распоређен у близини те просторије, смањују се губици од авијације непријатеља и осигурава правовремени напад на ваздушни десант, јер су јединице укопане. У случају веће удаљености очекујућег рејона од ваздушнодесантне просторије ОМЈ биће изложене јачем дејству авијације противника и повећава се проценат могућих губитака, а десанту се обезбеђују повољнији услови за борбу и опстанак. Да би борба против ваздушног десанта била успешна неопходно је добро познавање земљишта, посебно праваца који могу да послуже за прикривен маневар (кретање) јединица ка десантној просторији.

После пријема наређења за напад на ваздушни десант ка објектима напада ОМЈ доводе се концентричним правцима. Груписање снага и формирање борбеног поретка остварује се у току кретања, а јединице без сачекивања, из покрета, прелазе у силовит напад. При томе користе слабости спуштеног ваздушног десанта, теже да га раздвоје на више делова и да му онемогуће маневар и повезани отпор.

Употреба оклопних и механизованих јединица у противоклопној борби у одбрамбеној операцији

Са оклопним средствима и возилима непријатеља ОМЈ не воде борбу по принципима борбе противоклопних одреда. Но, како су тенкови и БВП-ОТ ефикасна противоклопна борбена средства (покретљивост, ватрена моћ итд.), вођење противоклопне борбе чини интегрални део борбених дејстава оклопних и механизованих јединица.

У борби са јачим снагама ОМЈ непријатеља наше ОМЈ не треба дуго везати за поседнуте положаје. Одсудније се могу бранити само извесни мањи делови, док су, у целини, дејства ОМЈ по циљу покретљива, а њихово основно обележје је противоклопна борба.

Одбрану основног правца у одбрамбеној зони погодног за масовнију употребу ОМЈ непријатеља наше ОМЈ изводе ради задржавања и успоравања продора непријатеља. Организовање одбране, груписање, распоред снага, запречавање, организовање система ватре и друге мере усмерене су на доношење што већих губитака, успоравање темпа напада и стварање потребног времена и услова за прелазак у офанзивно-дефанзивна дејства осталих снага. Основни садржај борбених дејстава ОМЈ у одбрани важних праваца чини противоклопна борба, којом се у покретљивој одбрани обезбеђују предуслови за успешну одбрану других јединица и стварају услови за прелазак у противудар. Када су ОМЈ распоређене у резерви, њихов најчешћи задатак јесте противнапад на уклињене ОМЈ непријатеља или затварање бреша на критичним местима ради спречавања продора ОМЈ у дубину одбране.

У противнападу на слабије ОМЈ непријатеља покрет наших ОМЈ обично се изводи концентрично према боку уклињених снага непријатеља, а у покрету се обавља потребно груписање за напад. Ако су неповољни услови за противнапад, ОМЈ поседују погодне положаје, сачекују напад ОМЈ непријатеља и наносе им губитке, а затим прелазе у противнапад. Садејствују им снаге у додиру, на заузетој територији, артиљерија и авијација, а када постоји могућност, противнапад треба подржати нуклеарним и хемијским оружјем.

Закључак

Савремена борбена дејства одвијаће се на великим просторствима, непрекидно дању и ноћу, што од оклопних и механизованих јединица захтева велику покретљивост, маневарску способност и највеће напрезање људства и технике.

У остварењу циљева одбрамбене операције, која се састоји од бројних одбрамбених и нападних борбених дејстава, велики значај имају ОМЈ, у садејству с осталим снагама, јер за релативно кратко време могу да пренесу дејства из дубине на одлучујуће правце и места на којима се траже решења боја и операције.

Одбрамбена операција омогућава извођење маневра (напред или назад), јер се изводи на знатно ширим фронтovima и дубинама, са дубоким оперативним и борбеним порецима и већом еластичношћу и активношћу. Према доктрини, одбрамбена операција се организује и изводи по правцима, на великој дубини, са јаким другим ешелонима и резервама, па је место ОМЈ, начелно, у другим ешелонима или у резерви.

На тактичком и оперативном нивоу дејства ОМЈ у одбрани организују се и изводе из заседа у борбеном поретку, па треба предвидети и

ангажовати део ОМЈ за вођење маневарске покретне одбране, која ће се повлачити све док се снаге непријатеља не доведу под изненадни бочни удар блиске ватре из заседе.

У савременим борбеним дејствима веома је значајан вертикални маневар. Ваздушни десанти су значајан чинилац у остварењу изненађења, извођења маневра и удара на великим дубинама. У одбрамбеној операцији ОМЈ често ће бити суочене с ваздушним десантима који имају тактички и оперативни значај. Борба против ваздушних десаната је веома сложен облик борбених дејстава. Да би одбрамбена операција била успешна треба створити услове за што брже разбијање и уништење ваздушног десанта како би се спречило његово сређивање и спајање са снагама које дејствују на фронту. У борби с ваздушним десантом неопходно је енергично, брзо и концентрично дејство према пристизању ОМЈ у рејон десантне просторије, уз јединствено командовање и садејство са свим снагама које се налазе на или у близини десантне просторије.

Андрићев поглед на рат

УДК 355.01

Василије Церовић

У књижевном делу Иве Андрића рат је тема без престанка. За њега се може рећи, по примеру који је дао Толстој, да је план књижевности приближио плану стратегије. На то га је наводио озбиљан истраживачки приступ својствен књижевном послу, али и сам рат као најтежи друштвени сукоб.

Андрићева интерпретација појединих стратегијских проблема кореспондира са одговарајућим интерпретацијама познатих војних писаца (Клаузевиц, Кастекс, Лидел Харт), а његово виђење рационалне и ирационалне стране рата у прошлости садржи антиципације чији је одјек у савремености евидентан.

Једна личност из романа *На Дрини Тузрија* поставља питања која су у темељу стратегије, а по форми и садржини указују и на њен извор у језику: које су снаге? куда се иде? којим средствима? како? шта је циљ? шта ће бити у случају неуспеха? (и питање: када? било је имплицитно постављено отпочињањем непријатељевог напада).

Његова размишљања о поимању, употреби и осећању времена, о (не)способности предвиђања, о штети и користи коју доноси машта, о лажи, лукавству, изненађењу – прожета су скептицизмом који изискује напорно трагање за ваљаним одговорима у промењивим околностима.

Стратегијска нит књижевности назире се, како вели писац, у слутњама и наговештајима онога што живот спрема за сутрашњицу, што тек дозрева у људским односима.

Читају ли се Андрићеве рукописи у стратегијском кључу, наћи ће се опажања и испитивања, ставови и закључци какви се налазе и у војних писаца. Он није писао тако намерно, а о свом методу рада скромно се изражавао: „Ја не умем да распоредим послове по степену њихове важности... Сваки и најмањи догађај одвоји ме од оног што ми је главни посао... Тако се сваки час дешава да изневерим оно што је главно за оно што је споредно.“¹ У истом смислу и тону је и следеће његово критичко опажање: „Много пута ми се дешавало да ме тренутни и пролазни утисци од појава око мене збуне, уплаше или одушеве и понесу као да су жива стварност, а много пута сам прошао поред многе

¹ И. Андрић, *Свеске – Знакови поред пута*, „Рад“, Београд, 1983, стр. 160–161.

људске стварности и не помишљајући шта она значи за мене и за људе уопште, и не примећујући је.“² Тим увиђањем писац је предочио познавање другачијих поступака, у првом реду јасног одређења за главни посао и неопходности да се код њега остане и не одустане због битних и безначајних разлога. А баш то је једна од суштинских одлика стратегијског расуђивања. При том, није тражио неки општи принцип, идеју, закон. Настојао је једноставно да напише нешто што њему, а понекад и другом, помаже да се нађе и снађе, и „што осветљава пут пред њим, па ма само за три корака унапред“.³ Из истог угла писац је указивао на скривене могућности књижевности, пре свега на то да садржи слутње и наговештаје онога што живот спрема за сутрашњицу. Према његовом виђењу, „добра књижевност је, иако сама незаштићена и немоћна, у ствари видовит и сигуран водич и путоказ“.⁴

Андрић се, као и други озбиљни ствараоци, борио с проблемом како да обухвати што више стварности, да сагледа целину догађаја и његову повезаност са свим другим што се у свету дешава. Пажљив посматрач човекових дарова, вештина и знања, запажао је неједнаке способности појединаца у том настојању. Према његовом суду, многи писци, научници, људи уопште, виде од свега што се дешава око њих само појединости које за њих значе суштину и сву важност догађаја; у главама других, малобројних, све се те појединости мешају и преплићу међусобно, и тако стварају богат и занимљив, али неплодан и неразумљив хаос; трећи, најрећи, добро виде појединости и правилно их везују у односу према целини. Ти могу да буду ствараоци у друштву, науци или уметности.⁵ Додаћемо, с јачим разлогом, и у стратегији.

Према једном истанчаном поимању, које бележи Кастекс, стратегија је мозак који мисли, а логистика (док непријатељ још није присутан) и тактика (кад загрме топови) руке су које делају. Слично томе, под стратегијом се подразумева замисао и опште вођење операција, а под тактиком све што је у вези с извођењем. Напослетку, у истом духу, а супротно од уобичајених гледишта, сматра се да је, на свим степенима војне хијерархије, свако у исто време и командант и потчињени, па кад ствара замисао једне операције бави се стратегијом, а кад извршава примљена наређења бави се тактиком.⁶

Наведено поимање стратегије може се разумети као афирмација креативности на сваком послу и у свакој делатности. Наравно, домет креативности је већи у већем и важнијем послу, али је она опажљива и добродошла и у најситнијем. Тако је некако и Андрић видео значај креативности и њену стратегијску димензију. У приповеци *Осатичани* писац наводи читаоца на дивљење према мајстору који је умео да одвоји за време рада свој посао од свега осталог и да пред очима има једино оно шта и како треба урадити. „Ако тако радиш, све око тебе ради с

² Исто, стр. 158

³ Исто, стр. 210

⁴ Исто, стр. 8

⁵ Исто, стр. 199.

⁶ Кастекс, *Стратегијске теорије I*, ВИЗ, Београд, 1956, стр. 14–16.

тобом и све ти помаже, свака алатка ти је пријатељ, свака промена путоказ, а материјал под руком послушан.⁷

Посматрајући критички „нашег човека“, Андрић је строго судио о његовом начину живота без плана и предвиђања,⁸ и о склоности да не остаје ни код једне замисли, ни код једног дела истрајно и доследно. Зато он у већини случајева не ствара дела и не управља догађајима, него реагује на њих.⁹ У „нашег човека“ веома често има један сувишак маште и доза лењости већа него код већине других народа.¹⁰ О машти и способности предвиђања писац је размишљао узимајући у обзир разлоге који се сударају, и оне за и оне против. С једне стране, писао је, машта не познаје других закона до својих, не зна за доследност ни одговорност, нема памћења ни мере, не признаје господара;¹¹ са друге стране, примећивао је да сви људи „од посла“ – свештеници, војници, трговци, политичари, научници – користе машту, иако одувек показују неповерење према њој и њени су непријатељи.¹²

Крајње скептичну мисао о предвиђању Андрић је исказао уз пут и у загради, поводом 1914. године, када је почела олуја која ће захватити свет: „(Најбеднија и најтрагичнија од свих човекових слабости несумњиво је његова потпуна неспособност предвиђања која је у општој противности са толиким његовим даровима, вештинама и знањима)¹³“. То је мишљење кореспондентно с увиђањем научника, на пример М. Вебера и К. Попера, према којем нико не може предвидети шта ће донети будућност. Али, писац ће рећи и то да књижевност садржи мишљења и схватања будућности, и да оне појаве које наиђу на осуду књижевности немају дуга века ни привлачне снаге, па ма како моћне биле и трајне изгледале.¹⁴

Андрићева мисао није праволинијска, догматска. Он је знао за муку противуречности и релативитета, за служење истини и употребу лажи, за разнолике утиске и уверења, које изазивају посебни и супротни интереси, за извитоперавање у свести и понашању људи када се докопају власти за злочине и свирепости каквима подлежу у рату. Различити и опречни ставови које је заузимао сам писац о истој ствари и, поготову, супротстављања међу личностима из његових приповедака и романа одвраћају читаоца од брзоплетог суда и наводе на размишљање и трагање за опредељењем и истином.

У његовим размишљањима и ставовима очевидан је скептицизам као брана против олаког суђења и лакомислених одлука. Гледајући људе око себе, писац се питао „како се не заморе да стално буду у праву, увек и у свему на часној, једино исправној страни. Како им не досади

⁷ И. Андрић, *Знакови*, приповетке, „Просвета“, Београд, 1963, стр. 295–296.

⁸ И. Андрић, *Свеске – Знакови поред пута*, исто, стр. 140.

⁹ Исто, стр. 138–139.

¹⁰ Исто, стр. 139.

¹¹ Исто, стр. 222.

¹² Исто, стр. 153.

¹³ И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, „Просвета“, Београд, 1963, стр. 292.

¹⁴ И. Андрић, *Свеске – Знакови поред пута*, исто, стр. 8.

да све око себе гурају на ону другу страну? Како не помисле да ће, радећи непрестано тако, морати остати у мањини, можда чак и потпуно сами?¹⁵ Наведени став има несумњиво вредност методолошког ослонаца, поготову кад се посматра кроз призму пишчевог односа према активности и према пасивности у друштвеном животу. Он је сматрао да „увек и у најтежим приликама човек је нашао могућности да уради, или да напише или бар да каже нешто добро и потврдно... а у најгорем случају, ако није могао ни толико, могао је да не уради неко зло, да прећути злу реч, да у људским бескрајним противречностима и споровима буде на страни коју сматра бољом“.¹⁶ Насупрот томе, једна његова личност, „човек кога су сви мрзели“, тврдица без премца, „борио се... против сваке активности уопште, сматрајући... и предузимљиве људе беспослењацима и опасним распикућама“.¹⁷ Читаоци ће у портретисању тога „човека кога су сви мрзели“ осетити пишчев однос према саможивом обожаваатељу себе самог, који ји, противећи се сваком трошку, кочио и сваку животну активност.

Рат је Андрић посматрао из више углова, осветљавајући, при том, ону његову страну која је јаче избијала на површину, сад рационалну, сад ирационалну. Тако је написао: „Рат, и најдужи, само протресе питања због којих се заратило, а њихово решавање оставља временима која наступају после склапања мира.“¹⁸ Та кратка констатација наглашава политичку суштину рата у смислу у којем је то учинио Клаузевиц. Али, писац не понавља ту мисао како су многи чинили пре и после њега, већ је конкретизује на основу историјског искуства. А историја поучава да је исход рата, уз све што се одиграло на фронтovima, у рукама политичара и да они траже решење у дужем временском раздобљу. Времена доносе другачије епизоде.

Андрић је, исто тако, скренуо пажњу на чињеницу да се исход неког локалног и регионалног оружаног сукоба, независно од тока борби, решава „као неким чудом... негде далеко“. То је написао поводом једне конкретне борбе у Балканском рату 1912, између српске и црногорске војске, на једној, и турске, на другој страни.¹⁹ Али, време је тој пишчевој опаски дало и шире и антиципативно значење. Ако је евро-амерички утицај на окончање локалних и регионалних сукоба, или на њихово заметање и разгарање, био евидентан у време када су се војске кретале брзином пешака и коњаника, а комуницирање обављало преко курира, сигнализације и жичне везе, онда је тај утицај и неизбежан и вишеструко већи у савремености, када се употребљавају авиони и ракете, а комуницира радио-везама и телевизијском сликом. Тако је, што се потврђује и на нашем простору, тачно предвидео решавање локалних и регионалних међународних проблема негде далеко, под пресудним утицајем спољних сила, па и по диктату оне најмоћније међу њима.

¹⁵ Исто, стр. 133.

¹⁶ Исто, стр. 210.

¹⁷ И. Андрић, *Травничка хроника*, „Просвета“, Београд, 1961, стр. 238/9.

¹⁸ Исто, стр. 80.

¹⁹ И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, исто, стр. 322.

Тренутак када наступа ратно стање Андрић је фиксирао као чудовишан. Тада се сукобљавају не само државе и народи који у њима живе већ се сукоб одиграва и између онога што је у људима хумано и онога што је у њима зверско. После убиства надвојводе Фердинанда и његове жене, у Сарајеву 28. јуна 1914, како вели писац, „човек чиста срца и отворених очију могао је да види како се врши то чудо и како се цело једно друштво преображава у једном дану“.²⁰ Те стравичне промене су се огледале, према пишемом виђењу, у томе што су се људи поделили на прогоњене и на оне који гоне; прећутно су допуштени насиље, пљачка, па и убијање, под условом да се чине у име виших интереса; провалили су зли нагони и грубе навике у људима, притајена мржња и суревњивости, верске нетрпељивости и освештана свирепства, потискујући душевност и чојство, и осећања за ред и меру. Писац је имао на уму и рационалну страну рата, оличену у ратном циљу и ратном плану, и ирационалну, затамњену људским нагонима и посведочену насиљем и злочинима. Та ирационална страна рата, упркос општем прогресу, културном развоју и међународном ратном праву, једва да је нешто смањена. У савременим ратовима понављају се страдања, мучења и убијања људи каква су била позната у прошлости. Шта више, и привидно рационалне одлуке разоткривају се у историјској перспективи по неком ирационалном својству. На пример, за савезничко бомбардовање Дрездена и бацање атомских бомби на Хирошиму и Нагасаки при крају Другог светског рата, по накнадним признањима озбиљних сведока, није било оправданих војних и политичких разлога. Шта да се каже о бомбардовању Београда, Ниша, Подгорице, Лесковца 1944. године?! И поводом рата у Босни и Херцеговини сведоци који су били у прилици да најбоље виде и највише сазнају потврдили су изричито да су значајне одлуке међународне заједнице биле донете на основу лажног приказивања чињеница о виновницима експлозије у улици Васе Мискина и на пијаци Маркале у Сарајеву.

Употребу лажи у ратне сврхе писац је испитивао са више страна. То лукавство је допуштено од памтивека, одобравали су га и Платон и Макијевели. Па ипак, над њим је висило двоумљење, особито у случају када је лаж протурана као истина не ради обмане непријатеља, већ да се не обесхрабре своја војска и народ. У једној критички интонираној белешци, Андрић је написао: „Они мисле да се преко једне лажи, са нешто вештине и брзине, може прећи као преко моста који после остане иза њих, непотребан и неупотребљив, док они наставе свој пут ка циљу који је сав од стварности и истине.“²¹ Али, невоља је, изгледа, у томе што се у лагању не налази лако мера. Напротив, као што је било у примеру Омер-паше Латаса, „да би лаж могла бити потпуна и корисна као средство у борби, треба крити истину, ни о чему никад не казати ништа коначно ни поуздано... како би противник увек био у недоумици,

²⁰ Исто, стр. 310.

²¹ И. Андрић, *Свеске – Знакови поред пута*, исто, стр. 104.

и тиме стално кочен у својим одлукама, и тако и са те стране ослабљен и доведен у подређен положај.²²

Писац је сугерисао претпоставку о две стварности: једној која опстоји у материјалним односима и другој која се образује лажима и лукавством да би се непријатељ навео на погрешан корак. Иза тог настојања као да лебди Макијевелијев дух. Уосталом, сам Макијавели се отворено изјашњавао пре за турски, него за француски начин владавине.²³ Андрић је узимао озбиљно могућност да се помоћу лаж и подвала обликује стварност, као што је то чинио Омер-паша у Босни при сусретима с аустријским генералним конзулом Атанацковићем. Истина, он је сматрао и да је лаж двосекли мач, па да може озледити и онога против кога је управљен и онога што се њим служи.

Савремени истраживачи стварности заузимају рафинизованији став о истој ствари. Према једном раширеном гледишту теоретичара информација, оне у нашем времену нису ни истините ни лажне, већ чине једину реалност. Тај феномен се огледа у слици стварности какву обликују светски моћни медији. И, као што се конзул Атанацковић довијао да докучи шта Омер-паша мисли а шта намерава да ради кад нешто тврди или пориче, тако су и садашњи аналитичари стварности на муци да разаберу шта је шта у обиљу информација.

Једна Андрићева личност поставља питања која су, када је реч о рату, оружаној борби и отпору, у темељу стратегије. Шта више, та питања, и по форми и по садржини, указују на формативни извор стратегије у самом језику. Дакле, намераваш ли да се упустиш у рат, у борбу, или хоћеш да пружиш отпор непријатељу, дужан си, прво, да себи и другима одговориш на следећа питања: које су снаге? куда се иде? којим средствима? како? шта је циљ? шта ће бити у случају неуспеха?²⁴ Недостаје питање о времену, изрично постављено као и сва друга – када? Али, оно се у конкретном случају наметнуло акцијом непријатеља, па се може сматрати да није изостављено. Сви су значајни елементи стратегијске процене за доношење одлуке, значи, били обухваћени. То је рационалан чин који омогућава разне комбинације, али увек на основи која се назначује бројањем, мерењем, упоређивањем.

Међутим, постоји и опонентско мишљење, истим поводом, уверење које није поткрепљено чињеницама, већ садржи ирационалне одговоре на постављена питања: иде се куд се мора, и са оним са чим се може; главно је да се душманин не пусти у земљу без боја, а ко много пита омета и помаже непријатељу. На крају, дошло је време да се гине, хоћемо главе да положимо. Изгинућемо сви до једнога.²⁵

У полемичком супротстављању те врсте писац није видео прилику за позитиван расплет, већ повећање опште забуне и изазивање сукоба више. Према његовом разумевању историјских мена, у тренуцима

²² И. Андрић, *Омерпаша Латас*, „Просвета“, Београд, 1977, стр. 300.

²³ Макијавели, *Владалац*, „Рад“, Београд, 1964, стр. 18.

²⁴ И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, исто, стр. 120.

²⁵ Исто, стр. 120.

друштвених потреса и великих и неминовних промена напред избијају и људи који воде ствари набпако или странпутицом. И управо у томе је један од знакова „поремећених времена“. Писац ту, уз термин *време*, употребљава предикат *поремећено*, подсећајући нас и тиме на своју (и нашу) муку с временом.

Андрић је, као и толики други мислиоци, настојао да проникне загонетку времена. Време је за њега било „највеће чудо“. Разликовао је поимање, употребу и осећање времена, удубљујући се у значења која те дистинкције носе. И више од тога: „У свако доба дана и ноћи, у сну и на јави, осећам време као елеменат, благ и користан или штетан и разоран (као што човек осећа ваздух, ватру, воду).“²⁶ Тешко је исказати пластичније релативитет времена какав се доживљава на подлози субјективности, у искуству сваког појединца. Али, време, дакако, надилази субјективност, и писац је осветлио и његову објективну страну. „... (треба) ценити тренутак и увек се користити њиме, али умети оставити времену да врши своје дејство.“²⁷ Писац ће још повући и психолошку црту времена, подсећајући на то „да се сви људи у свим временима и приликама, откад се памти, жале да је живот неиздржљиво тежак и да му не виде смисла ни излаза“, те да му „свет (је), бар овакав каквог га ми видимо, велики часовник који никад, ни првог дана кад је прорадио, није правилно радио“.²⁸ И у његовим метафорама о државама чија „свећа догорева“ или су им „лагуми на дугу фитиљу“ садржано је размишљање о времену као феномену који се не да ухватити у клопку.

Оно што је Андрићу заједничко са војним писцима јесте поглед на време као на насушни хлеб у књижевном послу, као што су га ти други сматрали насушним хлебом стратегије. У његовој процени о важности тренутка одјекује давно Фридрихово упутство командантима: „Задобиј време!“, а у разумевању дејства које има време као чинилац сам по себи понавља се нешто од поруке коју је, надајући се да ће картагинска војска клонути, оставио за собом Фабије кунктатор: „Нека Ханибал остари у Италији“. Ишчитавање Андрићевих размишљања о времену може бити инспиративно, нарочито кад се има на уму „да је у рату време потребно обема зараћеним странама и да свака од њих очекује нарочите користи од времена.“²⁹

Андрић је сагледавао војску према чиниоцима који јој дају организованост и чврстину (хијерархија, потчињавање, ланац командовања, дисциплина, послушност), и који јој дају убојитост, физичку снагу (савремена војна техника). Описујући Омер-пашину војску, истакао је да му је артиљерија била најбоље оружје и да му је управо она омогућавала „да са војском од десетак хиљада људи побеђује бројно много јаче устаничке војске по разним земљама Турске“.³⁰

²⁶ И. Андрић, *Свеске – Знакови поред пута*, исто, стр. 73.

²⁷ Исто, стр. 40.

²⁸ Исто, стр. 210.

²⁹ Клаузевиц, *О рату*, „Војно дело“, Београд, 1951, стр. 215.

³⁰ И. Андрић, *Омерпаша Латас*, исто, стр. 77.

Контрастном сликом команданта артиљерије (Пољака Сигисмунда Еринга, који се, пошто је потурчен, звао Арифбег) писац је на најбољи начин уздигао вредности дисциплине и послушности. Тај командант је, споља гледано, био бојемски одевен пијанац. Цео његов изглед одавао је човека нехатног и самовољног, исто као и његова униформа, непрописна и ћудљива, све од меких разгажених цивилних ципела до фантастичне жуте мараме око врата. (Сам Омер-паша је говорио да не разуме како човек може бити „по својој унутрашњости даровит војник, а по својој спољашњости директор циркуса“.) Али, Арифбег је био савестан и строг командант. Његови потчињени су знали да с њим нема шале, да топови морају бити чисти, уредни и увек спремни као „девојке удаваче“ и да ће их немилосрдно казнити за сваку грешку.

Објашњавајући Омер-пашине успехе на војном пољу, писац је у први план ставио његову вештину и безобзирност политичара и његов изузетни дар стратега и тактичара. „Искусство и теорија научили су га да највише изгледа на успех имају оне операције за које противник сматра да их нећеш моћи извести.“³¹ Тај закључак је кореспондентан с основном идејом у „стратегии посредног прилажења“ Лидела Харта: „Користите правац најмањег очекивања. Покушајте да себе ставите у ситуацију у којој се налази непријатељ, па размислите који би то био правац који би он предвидео као најмање вероватан или би га уопште одбацио.“³²

И о целини војске и о појединачном војнику Андрићева опажања су упитна. Он је у једном те истом феномену видео две супротне стране или две опречне снаге. Овако је видео параду изабраних јединица Омер-пашине војске: „Да, заиста је у целој тој паради, поред свега њеног блеска и строгости и стварне претње и опасности које је доносила, било нечег неприродног и лудог.“³³ Слично томе, једна ће његова личност рећи о наредбама с ауторитетом окупационе власти: „Све су њихове наредбе такве, строге, важне и у основи бесмислене.“³⁴

Наведене тврдње не могу се олако ни прихватити, ни одбацивати. И други су мислиоци, на основу посматрања или личног искуства, бележили противуречна сазнања. На основу обиља информација о понашању и дејствима савремених армија, у ратним и мирнодопским условима, склони смо да узмемо озбиљно пишчево мишљење. Па, кад видимо блесак моћи, загледајмо да није поред њега неки знак лудости, а прочитамо ли неку строгу наредбу, испитајмо има ли неки стваран смисао.

И војник је у пишчевој визури „Све заједно јад један“. Али, и такав какав је, он је „већи од непрелазне планине“,³⁵ јер је за њим цео војни механизам. Кад пљачка или врши насиље и злочин, у стању је да

³¹ Исто, стр. 83.

³² Лидел Харт, *Стратегија посредног прилажења*, „Војно дело“, 1952, стр. 220.

³³ И. Андрић, *Омерпаша Латас*, исто, стр. 16.

³⁴ И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, исто, стр. 340.

³⁵ И. Андрић, *Омерпаша Латас*, исто, стр. 67.

покрене тај војни механизам чим му се жртва ма и најмање успротиви. Пишући о усташком злочину 1941. године, Андрић је, осветљавајући ирационално понашање, нашао да су баш оне мање важне и мање способне усташе узроковале призоре непредвиђеног јада и ужаса. „План завојевача о насиљу и уништењу ту се гранао у стотине неочекиваних рукаваца. Зло безумље се ширило даље и више од сваког рачуна и предвиђања, изнад сваке мере и потребе.“³⁶ Тако је неуспешни бањалучки фотограф Стјепан Ковић, који је пошто-пото тражио пажњу, а изазивао подсмех грађана, под црном униформом и наоружан, улучио прилику да самом себи пружи доказ важности и способности убијајући ситног власника бифеа „Титаник“, Јеврејина Мента Папу.

Читајући ратне и криминалне хронике о монструозним злочинима на свим странама света у времену у којем живимо, у многим случајевима наћи ћемо за незапажене људе који су за себе тражили важност психолошко објашњење какво је дао писац. Из истог разлога се и ратни планови који сами по себи носе и неку ирационалну црту баш на тој црти најпотпуније испољавају.

Војни писци су, природно, прво запазили и ирационалну страну рата, поред оне рационалне, апострофирајући случај, срећу, неизвесност. И највеће присталице планских операција и прорачуна за све што се може избројати и измерити морали су да узимају у обзир макар и танку маргину непредвидивог, укључујући и екстремно понашање обичних војника и високих чиновца. Свирепи злочини изазивају необуздану реакцију, као што изванредна храброст и срамни кукавичлук производе неочекивани успех или неуспех. Писци су, међу њима и Андрић, нарочито уверљиво осветлили ту ирационалну страну рата, за коју је тешко наћи рационално објашњење и, још теже, сузити је рационалним мерама. Па ипак, порука је писца да не би требало допустити, ни усред најжешћег рата, кидање свих веза које повезују цивилизоване народе.

Андрић је умео да посматра и стрпљиво испитује како се свет мења, како дотрајавају државне и друштвене установе и одговарајући односи све и ако су изгледали непроменљиви и као окамењени. Али, наслућивао је и наговештавао, исто тако, супротну тенденцију, која се огледа у настојању револуционарних снага да зауставе талас друштвених промена изазван њиховом радикалном акцијом. Личности из његових романа и приповедака говоре у два гласа – гласом прошлости и гласом будућности. Иако се на први поглед чини да је писац заронио у прошлост и да га друго није интересовало, то што пише у много чему се дотиче савремености и наслућује или наговештава сутрашњи дан. Такав однос према прошлости близак је и разумљив војсковођама и војним писцима. За Андрића је речено да је писац који је студирао и докторирао историјске науке, и који није занемарио своје студије, како то често у писаца бива, него их је ставио у службу једне дубље стваралачке целисходности.³⁷ Код једног истинског војника наћи ћемо сличну мисао,

³⁶ И. Андрић, *Немирна година*, приповетке, „Просвета“, Београд, 1963, стр. 194.

³⁷ И. Андрић, *Травничка хроника*, исто, предговор Петра Цацића, стр. 14.

према којој се војна професија, више него већина других, мора ослањати на интелигентно изучавање и тумачење прошлости, и то не да би се из историје научили детаљи метода и поступака, већ да би се истражила начела која не застаревају.³⁸

Андрићево разумевање историје није упрошћено, у смислу, на пример, какав је Ниче нашао у монументалном, антикварном, па и критичком сагледавању историјских збивања.³⁹ Наш писац је, на пример, представљајући француског конзула у Травнику из Наполеоновог времена, открио његово колебање поводом преломних догађаја у животу француске нације. Он је био одушевљени присталица монархије, па занесени следбеник револуције, којој је, кад је видео њено наличје и мучен унутрашњим расцепом, окренуо леђа, да би са заносом пришао Наполеону. Најпосле, и његова оданост Наполеону била је поткопана сумњом.⁴⁰ Такво и слично таласање у људима, према виђењу писца, није само индивидуално опредељење или судбина него и генерацијска карактеристика и општија друштвена појава. Томе се може додати да је реч о друштвеном кретању које се обнавља у новим формама и које је препознатљиво и у нашем времену.

За Андрићево разумевање историјских мена није мање важно опажање о млађем нараштају у истом времену: „Док је Давил писао поеме у славу Наполеонове победе, свет 'идеја' који је за Давилом нараштај био стварни и духовни завичај и прави живот, изгледало је да за овај (нови, млади, прим. аутора) нараштај и не постоји, али за њих постоји 'живи живот', свет стварности, свет опипљивих чињеница и видљивих, мерљивих успеха и неуспеха, неки страшни нови свет који се пред Давилом откривао као студена пустош, страшнија од крви, мука и ломова револуције.“⁴¹

Андрић је држао под својом књижевном лупом осуђену и дотрајалу државну творевину којој нема лека, јер су и лек и болест за њу једнако смртоносни. Под истом критичком оптиком посматрао је и револуционаре који редовно подлежу опасној а природној заблуди: да је револуција завршена и да је ново стање трајно осигурано.⁴² Комплементарно с тим је и пишчево резонување да народи после победе често теже страдају него после пораза зато што не испитују стварне узроке својих победа, лако заборављају прилике и услове под којима су победили, и тако падају у судбоносну грешку да своје осећање победе протежу и на нове догађаје и нове опасности, који захтевају нове напоре.⁴³

Не би требало очекивати да ћемо читајући Андрића у стратегијском кључу наћи готове одговоре на питања која нас муче у савременом

³⁸ Лидел Харт, *Мач и перо*, ВИЗ, Београд, 1985, стр. 202 (Даглас Мекартур ил „Извештаја начелника Генералштаба“).

³⁹ Фридрих Ниче, *О користи и штети историје за живот*, „Графос“, Београд, 1982.

⁴⁰ И. Андрић, *Травничка хроника*, исто, стр. 76–85.

⁴¹ Исто, стр. 86.

⁴² И. Андрић, *Свеске – Знакови поред пута*, исто, стр. 7.

⁴³ Исто, стр. 80.

свету. Али, сасвим је извесно да ћемо, обраћајући се писцу, проширити стратегијски хоризонт, па и да не морамо понављати грешке које су други, који су испред нас, исправно утврдили. Не може се оспорити да антиципација младог француског дипломате из *Травничке хронике* има звонак одјек у савремености: „Сумње нема да ће и ваша земља једног дана ући у европски склоп, говорио је он свом саговорнику, али се може десити да уђе подвојена и наследно оптерећена схватањима, навикама и нагонима којих нигде више нема и који ће јој, као авети, спречавати нормалан развитак и стварати од ње несавремено чудовиште и свачији плен као што је данас турски. А овај народ то не заслужује. Ви видите да ниједан народ, ниједна земља у Европи не заснивају свој напредак на верској основи.“⁴⁴

У моћи је писца, ето, да наговести европско виђење балканских деоба са становишта којем је била наклоњена будућност. Због тога су далековиди аналитичари актуелних сукоба у Босни препоручивали творцима стратегијских одлука о „босанском лонцу“ Андрићеве књиге, уместо брзометних процена и једностраних мера.

На исти начин писац је упозоравао спољне актере у босанској драми да њихова одбојност према траговима историје на тлу Босне не може бити ваљан изговор и оправдање за њихово брисање. Односно, бојазан од терора историје не би смела да послужи као изговор за терор над историјом. Јер, како је с разлогом оцењено, „тешко је наћи границу у порицању прошлости“.

⁴⁴ И. Андрић, *Травничка хроника*, исто, стр. 426.

Теслино схватање рата и будућност ратних процеса

УДК 355.01

Проф. др Велимир Абрамовић

На основу идеје о природном аутоматизму живих бића и космолошког става да је рат изазван Сунчевом активношћу, која преко јоносфере утиче на колективну психологију људи, Тесла је изградио оригиналну теорију рата. Полазећи од претпоставке да се свако ратно збивање може изразити као пражњење „енергетских потенцијала“, у чланку из децембра 1914, на основу опште познатих чињеница, једноставно, тачно је предвидео ток, дужину и исход Првог светског рата.

Као ратни теоретичар будућности, Тесла је већ 1900. године, у свом технолошком манифесту *Светски систем*, поставио основе савременог информатичког рата, формулишући развој телекомуникација у дванаест тачака. Предвидео је ратове без војника, у којима ће се борити роботизовани апарати, све до неопходног „енергетског еквилибријума“, на којем природни узроци рата престају да делују. Из Теслине космологије и схватања да једино свест, разум и воља могу да избегну природну, цикличну и неминовну појаву ратних процеса, може се извести значај светске електронске комуникационе мреже за вођење савремених ратова, као и оних у будућности.

Мир на Земљи могућ је изградњом „планетарног друштва“, у којем ће непрестана размена информација компензовати дејства природних закона и онемогућити стварање „велике разлике потенцијала“, која је услов „енергетског пражњења“, односно рата.

У савременим условима значајно се мења карактер ратовања због прелаза са територијалних и економских циљева на ниво размене информатичких образаца. Основни разлог за ту промену нивоа и врсте ратних дејстава јесте успостављање светског телекомуникационог информатичког система, који је, у суштини, немогуће потпуно контролисати. У том систему, технички спремном да прихвати негентропске информатичке импулсе произвољно великог броја терминала, омогућено је и појединцу да стиче интелектуалну премоћ на основу енергетског емитовања најразличитијих идеја и концепата. Престаје да буде важно ко је заузео неку територију или ко управља сировинским и енергетским ресурсима неке земље, што је било пресудно за исход сваког старомодно вођеног рата. У класичном освајању територија и преузимању власти, од палеолита па до Тесле, наглашене су биле две компоненте: сила, комбинована са политичком лукавошћу, и херојска етика саможртвовања за ратни идеал, подједнако у одбрамбеним, као

и у освајачким ратовима. Физичка елиминација људи била је основа сваког ратног процеса, а трајно подјармљивање економских добара и контрола односа у производњи и расподели циљ сваке послератне окупације.

Главна брига стручњака у вези с психологијом ратних учесника, у ратној теорији, а посебно у пропаганди на терену, била је контрола масовних емоција и уопште емоционално-инстинктивног сегмента неке војске. Проучавање карактера бораца заснивало се на параметрима антрополошког типа: етнопсихологији, историји народа и нација, фолклорно-митској парадигми и егзактним социо-психолошким испитивањима колективних реакција на политичке, економске и идеолошке чиниоце притиска. Рат је третиран као нова ситуација, изненадни обрт или катастрофа у иначе историјски мирном следу догађаја ниског интензитета, који ни брзо, ни битно, не мењају традиционалне карактеристике живота неког народа.

Ратне теорије и тумачења узрока рата у савременом информатичком друштву, заснованом на електроници, телекомуникационим системима и компјутерској технологији, морају темељито да се реконцептуализују. Главна промена јесте то што основни чинилац ратног процеса више није човек, већ логичка шема или образац енергетског дејства. То је Тесла тачно предвидео, јер није посматрао рат као политички однос зараћених страна продужен физичким сукобом или, како закључује пруски пуковник и теоретичар Клаузевиц, као „политику продужену ратним средствима“, већ као енергетску размену различитих потенцијала, а у још дубљем смислу као уређивање енергетских и материјалних ентитета директно пресликано са хијерархијског плана идеја.

Теслино схватање рата толико је дубоко и револуционарно да задира у смену парадигме саме хришћанске цивилизације, засноване на појму животног простора и жртве појединца за колектив – задира својом метафизичком етиком егзактне природе, тако рећи математичком аксиологијом, која без сумње више одговара научно технолошкој цивилизацији нашег доба и будућности.¹

Космолошки узроци рата

Тражећи астрофизичке узроке цикличних земаљских сукоба међу народима, Тесла је развио теорију према којој због Сунчеве магнетосфере, правилних циклуса појава Сунчевих пега, протуберанци, магнетских поремећаја и бура, укратко, због магнетске индукције Сунца, настају промене у Земљиној јоносфери, која је због карактера струја које њоме протичу директно у резонантном односу са људским мозгом.

¹ Аутор текста верује да ће теорију игара, као логичку основу ратне технике, извесно заменити Теслина концепција рата као убрзаног космолошког преуређивања вредносне лествице цивилизације у превирању. Свака земља, било да се брани или напада, руши сопствену традицију разарајући заједнички именоване колективне свести становништва.

Тесла је успоставио математичку корелацију ратова и цикличне Сунчеве активности. Везу људског мозга и електромагнетских поља уочио је још 1899. године у Колорадо Спрингсу. Чувено је његово писмо Роберту Андервуду Џонсону, у којем говори да је у „шкработинама снажних електромагнетних пражњења открио трагове ума“, односно интелигентног понашања.

Савремена биофизика и неурологија дају Тесли потпуно за право. Наиме, кроз јоносферу протичу једносмерне јонске струје велике снаге, двоструко индуковане: активношћу Сунца и Земљином ротацијом. Кроз аксоне, нервна влакна и неуралне мреже људског централног нервног система такође протичу једносмерне јонске струје у облику нервних електроимпулса, брзином од око 30 km/h, која управо одговара брзини ротације Земље. Сунчева магнетска индукција и њени поремећаји мењају електромагнетске параметре јоносферског слоја, а они директно афектирају рад људског мозга. У електроенцефалографији познато је да су тзв. Шуманове резонанце Земљине атмосфере, посебно јоносфере, подударне са фреквенцијама можданих таласа, у опсегу од 1,5 – 20 Hz. Ради се, дакле, о екстраниским фреквенцијама.

Природно електромагнетско окружење мења производњу вештачких електромагнетских емитера, речју, телекомуникациона и електронска технологија. У градовима, човек је створио нови тип локалних електромагнетских услова који још нису довољно проучени. Он је изазвао поремећај временских параметара еволуције, скраћујући интервале развоја у свим подручјима људске делатности. То убрзање има лимесе у разградњи класичних облика економије, на пример, у супституцији робне размене и тржишта енергетском разменом и електронским новцем. На нивоу светског банкарства, тај процес је већ одмакао. Управо о томе је Тесла говорио када је предвиђао замену људског ратовања машинским ратовањем. Према њему, машине ће обављати енергетска пражњења до еквилибријума, док ће људи остати изван сукоба. Јер, рат, према Тесли, наступа када постоји довољно велика разлика потенцијала, а престаје када се потенцијали изједначе. На основу те теорије, он је у децембру 1914. објавио предвиђање тока и исхода Првог светског рата, које запањује не само истинитошћу већ и једноставношћу логистике којом је изведено.

Подстакнут ратним збивањима 1914. године, Тесла је објавио чланак „Наука и открића су велике силе које ће довести до престанка ратовања“. Већ на самом почетку изнео је став да је цивилизација сама по себи недовољна да на Земљи очува стални мир. „Ма шта будућност спремала људском роду, досадашњи развој указује да му је судбина највероватније вечита борба“. Први светски рат је, не само у Теслиним очима, деловао као страшна прекретница у људском прогресу. Након индустријских револуција у 19. веку и бројних открића, као што су мотор са унутрашњим сагоревањем, телеграф, далекометни топови и подморнице, разорни експлозивни и авиони, перспектива ратовања изгледала је катаклизмично: „Никад се досад још нису сукобиле тако бројне

војске, нити је икада употребљено оружје толике рушилачке моћи. Најзад, никад још исход борбе у историји људског рода није толико пресудно зависио од наоружања. Материјални губици већ у првим месецима рата мерили су се десетинама милијарди долара. Већ на самом почетку, више од три милиона људи погинуло је или је онеспособљено, а на сваког од њих долази још по десет које је рат претворио у психичке инвалиде и који ће своје патње даље преносити будућим генерацијама, загорчавајући им дане.“

Саосећајући с обезличеном људском патњом у прекоокеанској Европи, Тесла је у наставку чланка покушао да одговори (и тачно је одговорио, као што се показало) на питање милиона паћеника колико ће још трајати ужасни текући покољ и пустошење. Пошао је од претпоставке да је рат, у бити, испољавање енергије, што подразумева убрзање и успорење масе под дејством силе: „У том случају опште је прихваћена истина да је потребно неко време да би се маси дала одређена брзина као и моменат (силе) који јој је сразмеран. Исти закон важи и кад на масу делује сила која поништава брзину и момент. Речено обичним речима то би значило да је трајање оружаног сукоба сразмерно, теоријски, војној снази и бројности.

„Очигледно, овде се подразумева да су залихе којима војске располажу довољне и да су сви други услови једнаки. Поред тога, кад извлачимо закључке из претходних ратова морамо узети у разматрање разне чиниоце и све величине проценити у њиховој стварној вредности на основу статистичких и других података. Како изгледа, у овом рату тренутно учествује око 12 милиона људи и ако ову чињеницу упоредимо са неким од прошлих ратова добићемо следеће резултате:

Ратови	Број учесника	Трајање		Напомене
		године	месеци	
Амерички грађански рат	4.600.000	4		Продужен због раздаљине, лоших комуникација и неефикасног оружја
Садашњи рат	12.000.000	10		
Француско-немачки рат	1.700.000		13	Несавремена опрема
Садашњи рат	12.000.000	7	6	
Руско-јапански рат	4.600.000	1	6	Продужен због раздаљине, лоших комуникација и природе похода
Садашњи рат	12.000.000	8		
Први балкански рат	1.700.000		6	У сваком погледу савремен
Садашњи рат	12.000.000	5		
Хипотетички просечни рат	2.425.000	1	9	Разни чиниоци који утичу на дужину
Садашњи рат	12.000.000	8	6	

„Резултати горњих компаративних процена били би у много већем међусобном складу да су подаци кориговани у смислу напомена и да се водило рачуна о побољшаном транспорту, комуникацијама, већој убојности оружја и другим факторима који утичу на убрзано трошење енергије и који могу да доведу до скоријег завршетка овог рата. Најпоузданији је онај закључак који се изводи на основу поређења са првим балканским ратом као са најмодернијим. Упоређивање даје процену трајања овог садашњег светског рата на око пет година, али ово је тек груба процена, и мада све указује на то да ће овај рат, ако искључимо неке непредвидљиве околности, дуго трајати, ипак је могуће да се заврши нешто пре тог рока, због усавршавања ратних средстава у току самог ратовања, што ће убрзати трошење енергије.

„Заиста, чини се да се на чисто научним основама може доказати да се један сукоб овако огромних размера завршава искључиво исцрпљивањем зараћених страна. Ову теорију даље подржава чињеница да се услед великог броја војника фронт протеже дуж велике територије, што онемогућава задавање одлучног ударца. Такође је врло важно уочити, с тим у вези, како су се стратешки унапред одређене борбене линије помериле и исправиле, да би напоскон зараћене масе дошле у контакт дуж линија које су определили природни закон и груба сила, а не војни планови. Вероватноћа да ће се рат завршити исцрпљивањем је тим већа ако се узме у обзир да је, због простране територије захваћене ратом, снабдевање појединих угрожених подручја изузетно тешко.“

Очигледно, Тесла је ратовање посматрао као енергетску измену у оквиру затвореног система с коначним набојем. Према томе, ако одлив енергије превазиђе прилив, рат се тренутно зауставља. У случају да се та теорија прихвати као исправна, и у случају да услови остану непромењени, морамо се сложити са Теслом да ће дужина трајања рата зависити, пре свега, од начина на који ће доћи до исцрпљивања енергетских садржаја зараћених страна. Оштећење или недостатак опреме, несташица хране, муниције, метала, хемијских средстава, оскудица у новцу, недовољан број увежбаних људи или, једноставно, недостатак људи, само су неки од елемената са којима треба рачунати као с узроцима прекида сукоба. Управо анализирајући те чињенице Тесла је у децембру 1914. закључио да већ идуће године или, најкасније, за годину и по дана у ратовању мора доћи до застоја, јер се, с обзиром на ресурсе, он не може водити тако високим интензитетом. И то силазно осциловање ратних дејстава он је тачно предвидео. Заиста, после низа немачких офанзива на Западном фронту дошло је до фиксирања линије фронта, до укопавања и дуготрајног рововског рата.

У анализи сукоба Тесла је имплицитно применио модуларну теорију и дао тачно предвиђање, засновано на готово невероватно малом броју елемената: „Војне операције дневно коштају и по више од четрдесет милиона долара, а судећи по неким подацима, свакога дана у просеку бива избачено из строја по 25.000 људи. Ако се настави таквим темпом,

још четири месеца је довољно да трошкови порасту на пет милијарди долара дневно, што би превазишло могућности ратне економије страна у сукобу. Могло би се са сигурношћу закључити да би у околностима укључења разумске компоненте у ратни сукоб мир био успостављен пре следеће зиме, али је вероватније да ће доћи до мртве трке, што би била највећа могућа несрећа, јер узевши у обзир стварне узроке рата и расположење зараћених страна, то ће неизбежно продужити рат још за неколико година.“

Из наведене Теслине анализе недвосмислено следи да је одсуство разумске компоненте у ратовању најважнији чинилац његовог трајања, што се повезује са Теслином космологијом, односно његовим схватањем човека као аутомата космичких сила. То становиште је разрадио у чувеном чланку „Како космичке силе обликују људске судбине“. Из космолошких претпоставки вибраторних резонантних процеса колективног менталног плана политичких и војних формација, као и народа у целини, наведеног процеса електромагнетске индукције можданих активности ратних учесника, Тесла је дедуковао природне узроке рата. Из тог каузалног ланца ратне узрочности, који је, према Тесли, неизбежан, јер је космолошког карактера, дакле, има снагу важења природних закона, једино је изузета људска свест. Шта то значи?

Ако је рат природни догађај, а човек део бесконачног света, део који се понаша по истим законима као и тај свет, онда је једино нематеријални и непросторни ентитет, дух, уз свест и разум, у стању да утиче на иначе неминовно узрочно последични ланац који изазива ратни процес, тј. да компензовањем последице отклони узрок који је до ње довео. У томе је Тесла, свакако, и први теоретичар тзв. пузајућих ратова и „локалних ратова ниског интензитета“. Наиме, могуће је контролисано исцрпљивање енергије на местима где постоји неравнотежа потенцијала, и то је један од инструмената, ако не и грални инструмент, којим се контролише формирање планетарног друштва од различитих вера, нација, држава и култура, чији су сви носиоци – живи људи, тако ратоборни. Ратоборност људи, услед недостатка свести о апстрактном карактеру рата као енергетске измене, веома је изражена чак и у високо цивилизованим и високо образованим срединама. Зашто је то тако?

Култура једног народа, ма како била на високом нивоу, организована је на начин информатичког локалног обрасца. Екстраполација тог затвореног локалног информатичког кода, пре свега политичког и економског, а онда кода језика, културе, уметничког и научног наслеђа, скопчана је са деструкцијом исто тако локалног информатичког кода других народа, који такође своју културу стављају на прво место. И најмудрије колонијалне силе искусиле су током историје фундаментални проблем сукоба информатичких образаца, који су се показали непроменљиви чак и у најпримитивнијим друштвима. Тек настанком светског телекомуникационог система указала се могућност за усклађивање различитих вибраторних и квалитативних етничких структура, вибра-

торних у смислу аудио-визуелног садржаја културног наслеђа, а квалитативних у смислу облика религиозности и специфичне семантике.

О Првом светском рату Тесла је, даље, писао: „Предвиђање је незахвалан посао, али научне прогнозе могу бити корисне, а биле би то још више да људска природа није склона да занемарује савете и лекције. Пошто је претходно проучио ситуацију стручњак може да предвиди извесне догађаје врло поуздано. За сада постоје само три могућа исхода у овом рату: први, слом Аустрије; други, окупација Енглеске од стране Немачке и трећи, пораз Немачке.

„Пад Аустрије је неизбежан и до њега мора доћи у току следећих месеци. Она може да пркоси Немачком утицају и да на своју руку затражи мир како би се спасла, али тешко је поверовати да она ишта може да понуди Савезницима што би ови прихватили. Много је вероватније да ће стари цар, већ уморан од живота и свестан да Аустрија води неправедан рат абдицирати и препоручити дељење монархије.

„За Немачку, изложену толиком притиску ово може да буде доста прихватљиво, јер би се тиме отворио пут ка склапању мира који не би био сасвим понижавајући и којим би се надокнадио вероватни губитак Алзаса и Лорене, као и Источне Пруске.

„Двојна Аустроугарска монархија деценијама се као неким чудом одржавала. Она би се распала још давно да се нису мађарски великаши упорно држали обећања датог Марији Терезији и да владајућа династија није уживала тако необичну популарност; ову популарност је углавном изазвало сажаљење које су у њиховим поданицима пробудиле многе чудновате несреће које су задесиле кућу Хабзбурга. Опште је прихваћено да је неприродни опстанак ове феудалне државе представљао непрестану претњу миру у Европи и да је он узрок садашњих разарања. Подела Аустро-Угарске територије дуж етничких граница задовољила би зарађене народе на Европском континенту. До тога ће сигурно доћи. То је процес природан и неизбежан као што је неизбежно да презрела јабука падне на земљу.

„Што се тиче оне друге могућности, још увек би било неопрезно упустити се у предвиђања, већ треба сачекати даљи развој пре него што извучемо било какве закључке. Постоје многи показатељи да Немачка припрема напад на Енглеску са свом својом снагом и брзином и можда и њене операције на Истоку и Западу служе тек да маскирају овај покрет. Затегнутост у односима двеју земаља је велика, узроци њиховог сукоба врло специфични и мирољубиво решење готово немогуће.

„Трећи од поменутих исхода значио би да ће рат трајати врло дуго. Немачка не може да се пробије кроз челични зид у Француској и Белгији; њене делимичне победе у Пољској не могу нарочито утицати на народне масе у Русији. Постепено, она мора прећи у дефанзиву. Терет који она мора да поднесе највећи је и зато мора прва и да подлегне, што се слаже са статистикама као и мишљењем неких стручњака за финансије.

„Али, када је у питању народ тако интелигентан, вредан, сналажљив и тако уједињен, овакве прогнозе су ризичне. Ту статистика и финансијска рачуница могу да погреше у погледу времена. Немци су сасвим способни да узгајају 'две травке тамо где је раније расла једна' и баш због тога и због њихове савршене војне организације прети нам дуг рат, упркос статистичким и финансијским показатељима. Оваква перспектива довољна је да изазове најцрње слутње, а наши прогностичари баве се мишљу како да што пре успешно окончају овај ужасни поход. Може ли се то?

„Сви који су у ово умешани чврсто су решени да се боре до краја, ма како он био горак, бранећи свој став тиме да би преурањен мир оставио сва горућа питања нерешеним, што би значило да ће постојећи мрачни режими и даље постојати и зло се изнова обнављати. Неки нови необорив аргумент мора се изнети у прилог престанка рата. Случај је ужасан, али наде има. Нада лежи у науци, истраживању и открићима.“

Разматрајући материјалне доказе о рату као размени енергетских потенцијала, наводећи чињенице политичке и емоционалне природе, као што је она о разлозима дуготрајности Хабзбуршке монархије, Тесла је на одиста видовит начин повезао социјалну психологију, индустријску производњу и етнопсихолошке карактеристике европских народа, изводећи наоко необичне логистичке закључке, који су у тренутку када је чланак објављен пркосили не само подацима обавештајних служби већ и опште познатој статистици економског раста и моћи страна у сукобу. Очигледно, његова логика била је дубља, а његова космологија боље је одређивала будућност тако неизвесног процеса као што је Први светски рат. Ако се Кантово схватање природног закона као општег начела примењеног на појединачни случај упореди са Теслином прогнозом абдикације аустријског цара и распада Аустроугарске дуж етничких граница, не може се отети утиску да је Тесла дубље и боље схватио природу рата него ли и један филозоф и теоретичар пре њега. Оно што одликује не само његов стил изражавања већ даје и елеганцију концизно изведеним закључцима јесте изостављање свега сувишног. У проценама савремених ратних теоретичара уграђена је и мана преобиља чињеница које достављају стручне службе, чињеница које је, без познавања дубље законитости њихових многоструких веза, тешко поређати по значају и због тога се проста истина најчешће замагљује претераним уважавањем бесмислених података.

Филозофија рата произилази из парадигме важеће културе и у информатичком смислу за подјармљивање једнога народа најважније је заменити му парадигму. У ствари, тиме се репрограмира колективно несвесно. Све идеологије које се позивају на чулну стварност нису ништа друго до инструменти тог репрограмирања. Јер, замена једне религије другом, прозелитизам, не нарушава суштину религиозног односа у општем смислу, тј. оставља очувану трансценденцију као прекорачење умне моћи схватања света, замењујући само облик те трансценденције, односно облик религиозности. Другим речима, ако неко из ислама

пређе у хришћанство или будизам, и даље ће остати религиозан. Али, ако индивидуум религију замени идеологијом, неминовно ће се духовно дегенерисати у оруђе неке политичке доктрине. У ратовима су идеологијом задојени људи најнеосетљивији на општу патњу.

Тесла је све то имао на уму када је у научно-технолошкој ери тражио метафизичко исходиште, онтолошко становиште на које би се могла ослонити теорија вредности савремене епохе. Јер, у питању је смена цивилизација коју је он осетио још 1900. године и за коју је тражио филозофско покриће, како за цело човечанство, тако и за себе лично. У томе је суштина његовог напора да схвати рат као природни феномен и да темељне идеје антрополошко-хришћанске цивилизације замени апстрактном космолошком метафизиком и егзактном етиком, које нису ништа друго до духовна сфера апарата уопште, посебно војне технике, а пре свега испољена духовна позадина Теслиних бројних патената, техничких и технолошких открића. Он је науку схватао универзално и борио се за увођење етике у научна истраживања као вредносне компоненте научних открића и главне везе између хуманистичких и егзактних проучавања уопште.

Идеја се преко научника оваплоћује у лабораторијском моделу и у индустријској производњи, а онда се отуђује и почиње сопствено деловање, често у домену неумољиве космолошке дехуманизације. Тражењем природног каузалитета на релацији космос – људски ратни сукоби, Тесла је хтео да истражи и формулише етику вишег типа, чији би карактер превасходно био математички и која би имала снагу природног закона, његову неумитност, баш као што има и сам рат. Према изванредно тачним предвиђањима, које је извео годинама унапред, изгледа да је у томе успео: ако нам и није оставио јасну и употребљиву космолошку теорију, ипак је назначио у својим списима о енергији и материји, и најзад, он је и проверио решавајући најкомплекснији могући проблем – друштвене ратне односе.

Често се Тесла пита има ли рад проналазача етичко оправдање када проналасци могу да се користе за уништење, изазивање патње и наношење бола. Има ли науке и проналаска чија је једина унутрашња одредница сврховитост доброте и чија употреба ефектира искључиво добрим делима? На то питање Тесла је дао одговор деценијама касније. У тренутку кад је писао чланак о Првом светском рату још увек је имао другачије становиште: „Савремена машинерија, коју је наука створила, крива је за ову несрећу, али наука ће уништити то франкенштајнско чудовиште које је сама произвела. Кажу да је пре много векова велики Архимедов изум одлучио битку и окончао рат. Био то мит или чињеница, може нам послужити као инспиративна лекција. Психолошки, оно што нам је потребно је неко такво откриће.

„То је идеја којој сам ја посветио године и године свог рада и она је сада завладала међу научницима и стручњацима широм света. Хиљаде проналазача, подстакнути овом јединственом приликом, раде на томе да усаврше неки процес или апарат који би послужио окончању рата;

у Француској, Немачкој, Русији, инжењери, хемичари, електроничари грозничаво раде на томе. Шта ће геније народа да створи тешко је рећи, али нећемо претерати ако кажемо да ће резултати имати стварног утицаја на исход и трајање рата у току.

„На рачун тога се и придаје значај магловитим извештајима о мистериозним експериментима са летећим машинама тежим од ваздуха, о испитивањима експлозивних зракова и магичним бомбама, што све и ако није онако како се прича, ипак као вест има утицаја на промену енергетског потенцијала оних који у то поверују. Реално гледано, у производњи и примени нових ратних средстава Немачка би требало да предњачи не само због повољнијих околности и одличне обучености њених стручњака, него и стога што је то за њу постала прека потреба, питање живота и смрти у тренутку искушења у коме се налази.

„Услед непоузданих и често контрадикторних извештаја о дневном развоју догађаја на фронту, постало је тешко формирати одлучно мишљење о правом стању ствари, али упркос строгој цензури, главне чињенице су полако процуреле. Једна од њих је и та да су Немци једини народ спреман да води рат.

„Чак ни Французи, који су се хвалили својом спремношћу, нису били у стању да изврше мобилизацију на време. Инвазија Источне Прусе био је одважан корак којим су Руси привукли непријатеља и олакшали притисак на Француску. Потез је изведен успешно, али по цену великих губитака. Што се тиче самоуверених Британаца, они су брзо утонули у сан. Што год се може рећи против Британије, њена крајња неспремност и опасност којој се изложила упутивши ултиматум Немачкој, позитиван су доказ да није желела да се упушта у сукоб.

„Следећа чињеница исто тако очигледна, је да су Немци, незадовољни делимичном, иако сигурном победом, одлучили да потуку Савезнике једног по једног. План по коме би они били ти који ће диктирати мировне услове прво у Паризу, потом у Петрограду и напоскон у Лондону, био је прихваћен не као војнички неизбежан, већ као један намерно смишљен програм заснован на апсолутном поверењу у силу свог оружја. Ни на томе нису намеравали да се зауставе. Њихови циљеви ишли су и даље: Немачка је хтела ништа мање него да завлада светом.

„То сада искрено признају и многи од њених вођа. Већину нас овај план запањује својом дрскошћу, тим пре што је идеја да се он оствари насилним путем. Али погрешно би било оптужити Немце да су уображени и арогантни. Они су уверени у сопствену супериорност и мора се признати да је њихов поступак донекле оправдан. Често се постављало питање да ли ће наш будући напредак бити усмерен ка уметности и лепом или ка науци и корисном. Неизбежан је закључак да се уметност мора жртвовати науци. Према томе, рационални Немци су се највише приближили човечанству будућности. Словени, који су у успону и који ће тек избити на чело, унеће свежи импулс у креативност и духовне напоре, али ће морати да се обуздавају и системски усредсреде на оно што је практично и корисно. Крајњи резултат свега овог биће човечанство уређено налик на кошницу пчела“.

Теслина индикација, према којој ће прогрес човечанства донети жртвовање уметности науци, покреће питање научне креативности. Односно, питање да ли постоји специфична разлика између научних и уметничких идеја, или, боље речено, да ли Теслино космолошко становиште оправдава разликовање вештачког света уметности и вештачког света науке и технологије када је јасно да сам свет није вештачки производ.

И наука и уметност морају имати исходиште у заједничким космолошким принципима, али, наравно, то не одриче њихову хијерархијску уређеност. Тесла је очито сматрао да пораст научног сазнања смањује степен уметничке слободе и чак људску потребу за уметничким изражавањем. У вези с тим, дубљи увид у природне законе поставиће прво науку изнад уметности, а онда, што Тесла није извео као консеквенцу, поставиће филозофију изнад науке. А тако је све и почело у античко доба, када су се специјалне науке рађале из филозофије, из мудрости примордијалног знања. Најзад, из научне уређености друштва проистекао би детерминистички карактер поделе рада и сви друштвени односи, што би заиста личило на савршено функционалан систем пчелиње кошнице. То је у складу са Теслиним физичким аксиомом да „сва енергија једног система потиче из спољне средине“. Дакле, у апсолутном смислу, према Тесли, ентропија је немогућа, а у смислу уређења друштва, превласт науке над уметношћу и филозофије над науком оствариће идеал византијске политичке доктрине: начело економије, тј. савршеног друштвеног поретка, директно пресликавајући космолошке законе на социјални и политички план светске државе. Али, Тесла је знао да је то циљ у далекој будућности. Иако је попуштао Немцима, признајући им преферентну склоност ка науци, уочавао је и реалне, на кратак рок одлучујуће слабости немачког покушаја планирања историје: „Планови Немачке су поремећени и мада још увек није поражена, њен поход је пропао. Многа су се објашњења дала за изненадни застој њене победоносне војске према вратима Париза, али изнесена гледишта спекулативног су карактера и не баве се стварним материјалним узроцима. Ти се узроци могу укратко разјаснити.“

Наредни одељци су нешто најдубље написано не само о слабости немачке армије, која је два пута у току свега четрдесет година покушала да освоји свет (поновљена грешка исте генерације Немаца), него су и есенцијално одређење основне слабости војне организације уопште. Са становишта информатичке физике, насилно уједначавање индивидуалности војника и њихово подвргавање заједничком циљу је заправо немогуће настојање да се конзервира случај организованости заснован на непрестаном прирасту енергије из околине. То је уједно и разлог зашто се свака армија која не ратује, или не побеђује у рату, мора распасти. То је последица дејства наведеног Теслиног космолошког аксиома.

Свака војна организација јесте затворен систем, адијабатског типа, који непрестано мора бити снабдевен споља (храна, одећа, обућа,

новац...) да би се у њему одржао жељени тип организације, тј. војни односи. Уколико би се војна организација почела бавити, на пример, производњом хране и других економских добара, како не би зависила од енергетског дотока из окружења, утврђени образац односа неминовно би се изменио, а такође, изменио би се и систем вредности и отпочела би трансформација у цивилно друштво. У ширем смислу гледано, и кодови организованости цивилног друштва исто су тако зависни од прираста енергије из околине, тако да могу одолевати променама све дотле док друштво није приморано на продуктивност. А то се догађа када енергија из околине више не пристиже. За то су најбољи пример социјалистичке земље које су нагло остале без страних кредита. У њима је тиме прво била афектирана војна организација.

„Немачка ратна машинерија представља покушај да се скуп лабаво повезаних, полетних и проблематичних јединица замени компактном и апатичном масом која би се по команди покретала прецизно као сат, као машина; масом неосетљивом, равнодушном према опасности и смрти; једнаком у бици и на паради. Таква концепција има чисто научне основе. Сваким људским бићем господаре храброст и кукавичлук, али ова прва преовладава. То је очигледно, јер и сам живот је испуњен опасностима и патњама којима се човек мора супротставити одлучношћу и храброшћу. Страх настаје услед свести о постојању непријатељске околине, а појачава га усамљеност. Када се велики број људи скупи у пријатељској заједници, осећај заједништва производи изразит ефекат на психологију масе; психа се смирује и обуздава урођени страх и слутњу. С друге стране, учестали и сурови дрил који се годинама спроводи, осим што води ка прецизности и синхронизованости покрета, има и изразити хипнотички утицај којим се елиминише индивидуална иницијатива и несигурност.

„Тако се ствара једно снажно тело које се креће и делује као целина, које је лишено људских мана и које је способно за максимално достигнуће путем добро руковођених синхронизованих индивидуалних акција.

„Такву су страшну машинерију Немци изумели да би заштитили своју 'Култур' и да би покорили свет; такав безосећајни аутомат, такав дијаболнички изум за научно немилосрдно, тотално уништење о каквом се раније није ни сањало. Верује се да она испољава највећу могућу ефикасност али у том погледу нико није у заблуди више но сами Немци. У стварности је ова модерна ратна машинерија, мада се може сматрати за трансформатор енергије, ужасно расипна.

„Не само да она захтева огромне новчане издатке и труд око издржавања и онда када ништа не ради, него сама у себи крије ону слабост коју војни стручњаци губе из вида, а то је да услове од којих зависи њено достигнуће и ефикасност у великој мери, ако не у потпуности, диктира непријатељ. Заиста, управо због несхватања ове истине дошло је до немачког неуспеха код Париза.“

У наведеној анализи Тесла је применио своје знање телеаутоматске контроле, роботике и кибернетике. Претерана организованост немачке

армије није њена врлина, јер је последица тога роботизација понашања војних јединица. Другим речима, немачке реакције предвидиве су готово до степена на којем се предвиђа реакција повратне спреге машина вештачке интелигенције. Иза тога се крије, можда, и објашњење историјске пропасти многих великих цивилизација које су покорили варвари. Наиме, варвари делују као природа, док софистицирана и стратификована организација цивилизованог друштва често греша, заплићући се у многоструке и комплексно развијене мреже свог одбрамбеног механизма. Ако геније има ум који мисли као природа, и зато је геније, онда варвари, или народи на нижем степену друштвеног развоја, поистовећујући своју ратну активност с основним законима космоса, морају добити, кад тад, битку са сваком цивилизацијом чија одбрана у току развоја постаје све компликованија и због тога тежа. Управо тај фундаментални недостатак свих друштава на вишем ступњу еволуције Тесла је уочио у темељу организације немачке армије, показујући да оно што се сматра њеном највећом врлином није ништа друго него главни разлог њеног неуспеха. С друге стране, успех герилског начина ратовања управо треба тражити у непредвидивој флексибилности индивидуалних герилских акција, нестандартним реакцијама на изненадне ситуације и великом степену независности од било каквог роботизованог понашања, карактеристичног за веће војне формације и државне армије у целини. Јасно је да терористички акти произилазе из још већег степена слободе, и у томе је виталност терористичких организација, које се у буквалном смислу понашају као вирусни микроорганизми, бивајући неактивни или активни у директној зависности од околности.

На примеру немачко-француских борби у Првом светском рату Тесла је показао предности француске армије над немачком, односно надмоћ лабаве субординације над преносом ауторитета на више инстанце: „Први од два главна узрока за неуспех лежи у дивљења достојној одбрамбеној тактици Француза који су избегли одлучну битку и тако онемогућили немачку машинерију да се искаже у пуној снази, приморавши је да дејствује са мањим учинком. Други, још важнији узрок, лежи у томе што су Немци увећали фреквенцију ратовања, непотребно журећи и тиме увећали губитке, а да притом нису остварили адекватне циљеве. Једноставно, немачке амплитуде ишле су узпразно јер су осцилације биле неподешене. Да су мало сачекали, а могли су, више би се енергије уштедело и задатак би са великом вероватноћом био успешно обављен.

„Оно што од свега највише запрепашћује је да су Немци у дипломатским и војним активностима починили знатан број тешких грешака. Сада је то толико очигледно да штампа више не може да их заташкава. За ово откриће свет уопште није био спреман и оно показује да су Немци своју ерудицију и технички напредак стекли по скупу цену жртвовања интуиције, тактичности и доброг расуђивања.

„Какав је само промашај био повређивање неутралности Белгије, каква грешка претпоставити да ће Италија жртвовати своју флоту и

своју трговину да би задовољила Савез. Немци имају изванредно оружје пред ким су сва утврђења немоћна, па ипак на Француску нису пошли најкраћим путем већ околишећи, преко Белгије, губећи време и уз то стварајући нове тешкоће и компликације. Десетине хиљада људи нашло је смрт у безуспешним масовним нападима, а само неколико пуцњева из немачких топова било је довољно да сравни са земљом сва утврђења.

„Немачке трупе повукле су се из Француске у мање важна места и то баш онда када је њихово присуство у Француској значило и сигурну победу. Немци су могли да пођу у поход на Варшаву и Петроград пре него што је непријатељ могао да организује ефикасан отпор, па ипак су одложили инвазију до тренутка када су милиони војника доведени у одбрану. Могли су да заузму Денкерк и Кале без већих тешкоћа. Уместо тога, непромишљено су се упутили дубоко у руску територију, ратујући против милионске војске и то у доба кад снежне мећаве прекидају комуникацију и остављају војску на милост и немилост непријатељу.

„Какво се објашњење може наћи за ове грешке које су починиле војсковође народа за кога економија има карактер религије и који је по општем уверењу први на свету дошао до великих успеха на чисто научни начин. Само један разлог постоји, а то је разлог који је већ довео до пада многих царстава: претерано самопоуздање уз потцењивање противника.

„Немачка је отпочела рат слепо верујући да се њеној офанзиви нико не може супротставити. Схватила је, после ужасног и непотребног жртвовања живота и имовине, да се права слободољубивих народа као што су Срби и Белгијанци не могу некажњено газити, да Русија није више неспретна и беспомоћна зверка са севера. Признала је оно што јој је одавно морало бити јасно: да јој је Енглеска најопаснији непријатељ. Немачка би се још и могла борити против непријатеља са Континента, али како јој је Енглеска пресекла излаз на море, постепено је гушећи, њени циљеви су постали неоствариви.

„Победа над Савезницима, ако је уопште могућа, веома би ослабила и довела у опасност Немачку; на истоку ситуација постаје све безнадежнија из часа у час. Немачка дневно губи по 10.000 људи и сваки је дан кошта 75.000.000 марака. Она полако крвари и напослетку мора изгубити. Уништити Енглеску био би једини пут ка победи. Тиме би се ослободила смртоносне стеге и постала кадра да порази своје противнике.

„Њихова домовина сада сва пламти овом мишљу и са досад невиђеном енергијом спроводи се нова кампања која би, да је предузета пре четири месеца, довела можда до завршетка рата пре но што је овај узео маха. Немачка се упушта у смртоносни бој не хладно и прорачунато, већ са страственом одлучношћу самоубице. Њен успех не зависи само од генерала већ и од физичара, инжењера, хемичара, проналазача, занатлија и од добровољаца који ће се мученички жртвовати за такве циљеве.

„Ако Немачка може и да покуша да увуче у клопку непријатеља ипак она и не помишља да прихвати отворену поморску битку са Енглезима. Уместо тога Немачка прибегава фантастици смишљајући како да уништи британску флоту неким пакленим изумима а да притом не изгуби ни један једини брод. Ипак, ако се Енглеска сместа не прене и не схвати озбиљну опасност којој је изложена и не буде спремна да се науци супротстави науком, вештини вештином, жртви жртвом, следећих неколико месеци могу да буду погубни по њену превласт на мору. Већ се показало да се хашки прописи о некоришћењу неких врста оружја не поштују. Међународни уговори могу се сврстати у две групе; за једну важи принцип: 'заједно смо јачи, разједињени пропадамо', а за другу 'неужда закон мења'. Хашки принцип је друкчије врсте и стога нема нарочито дејство.

„Они који би горње сугестије одбацили као невероватне, треба да имају на уму да се ради о технички најразвијенијој нацији која бије битку за опстанак. И да већ постоје неки изуми за масовно уништење, док се други наговештавају научним истраживањима. За нас је главно питање како онемогућити немачке напоре.

„За напад на Енглеску Немачкој су могућа четири начина: први, насилна инвазија упркос британској флоти; други, упуштање у отворену поморску битку; трећи, постепено уништавање и слабљење флоте новим научним изумима, и четврти, ваздушни напади на мору и копну.

„Британска острва су и раније бивала освајана и то у време примитивног оружја. Одбрамбена средства доведена су до савршенства, али то је у ствари последица одговарајућег усавршавања офанзивног оружја. Освајање Енглеске је тежак, али теоријски гледано, не и немогућ подухват.

„Стратегија, међутим, не може играти значајну улогу у остваривању овог плана. Сличан је случај као и приликом Ханибаловог преласка Алпа: главни је проблем превазилажење природних препрека. Енглеска обала има малу дужину и нема много места на којима би се искрцавање могло обавити, а сва су добро утврђена и чувана. Немци би инвазију најрадије извршили усред бела дана и брзином муње, на њима својствен начин да продиру преко препрека без обзира на губитке. Али многи стручњаци сматрају да, док год постоји супериорна британска флота, овакав подухват не долази у обзир.

„Немци вероватно планирају да успоставе оперативну зону у Ла Маншу заштићени непробојним минским пољима и подморницама.“

И поред високог ступња техничког образовања широких маса немачког народа, мора се закључити да рат у свакој цивилизацији открива оно што је неразвијено, испољавајући примитивизам који је у миру латентан. Примитивна друштва, кад треба да промене ступањ цивилизованости и пређу у виши степен развоја, прибегавају рату као одбрани колективног живљења. Између осталог, рат је и облик приморавања индивидуа на колективни живот свођењем на егзистенцијални минимум. Појачава се зависност индивидуе од колектива, а редукцијом

на основне животне потребе индивида се наводи на одбрану колективних вредности. Управо разоткривањем примитивних форми понашања једног од најцивилизованијих европских народа, немачког, објашњава се насиље које су Немци у рату чинили колективно, а што ниједан од чланова колектива који је у томе учествовао сам никада не би учинио. Ту на делу није само пренос кривице на вишу команду и саборце већ и нешто много дубље, што у наведеном чланку Тесла именује као хипнотичку компоненту војне организованости, којој су, као технички најразвијенија нација, Немци нарочито склони. Из тога Тесла изводи и заиста далекосежно предвиђање да ће убрзо после Првог светског рата уследити још један рат, и то још већих размера. Чак је прогнозирао да ће се то десити за двадесет, тридесет година. Веома детаљно је критиковао и улогу хемичара који су омогућили употребу отровних гасова, а затим је прешао на однос изума и ратних средстава: „Телеаутоматика је назив који се предлаже за бежичну контролу оруђа и транслаторних покрета самоходних аутомата. Пре петнаест година приказао сам по први пут њену примену и резултати су наишли на интересовање какво је мали број проналазака икад изазвао. Моји огледи поновљени су у Немачкој, али с обзиром да су примењени Херцови таласи, уместо мојих, нехерцијанских, и непрецизно подешена електрична кола, општи је утисак био да се у даљинску контролу не може поуздати.

„Речено је још, чак и кад би овај изум био непогрешив, да би се могли увек наћи и добровољци који би се жртвовали, а били би поузданији пошто би поседовали интелигенцију коју машине немају. Ово мишљење заступају заговорници торпеда са посадом, али ништа не може бити већа заблуда. Справа без посаде, којом се управља бежичним апаратима, у сваком је погледу супериорнија као средство за напад.

„Велики топови који се сад производе у Немачкој толико су скупи и кратког века да и један једини пуцањ из њих кошта читаво мало богатство. Могуће би било произвести, а да кошта мање од једног топовског пуцња, телеаутоматски ваздушни торпедо много већег домета и убојне снаге, који би увек погађао циљ. Топ би, према томе, постао сасвим непотребан.

„Овај нови принцип може се применити и на подморнице; тиме би се обезбедио најсавршенији досад познати вид обалске одбране, али његове ће праве вредности доћи до изражаја тек када у ширу употребу уђу посебни електрични таласи на које Земља реагује као резонатор. Тада ће бити могуће послати брзи апарат без посаде на ма које растојање, водити га по било којој путањи и ослободити његову потенцијалну енергију на било којој тачки.

„Многи од садашњих начина и метода вођења борбе ће тада застарети. Врло је вероватно да ће се овај изум показати значајним ако се рат продужи. Према неким извештајима, у Немачкој се већ врше експерименти са телеаутоматским торпедима која се пуштају из балона.

„Једина позитивна последица ужасних ратних последица је што после њих мора уследити дужи период мира. Ово је последица природног закона по ком су акција и реакција једнаке. А на садашњем ступњу развоја човечанства, на коме нема свести о историјским збивањима и њиховим космолошким узроцима, повремени потреси су још увек природни. Још жешћа битка ће се тек водити у будућности и то између народа Истока и Запада.“

Као мислилац космополитског карактера, Тесла је у теледириговању видео не само начин усавшавања ратних оруђа, већ је, пре свега, у њему тражио пут за изостављање људске компоненте ратног сукоба. Ако је рат неминован, јер се ради о природним циклусима измене енергетских потенцијала, онда људска свест може бити чинилац избегавања људског учешћа у тим енергетским процесима. Воља, свест и разум могу се у космичким условима, сазнавањем природних закона, тако поставити да се енергија квантитативно уједначи искључиво на нивоу електричних и електромагнетских процеса. Али, за то је Тесла видео многе препреке иманентне самом људском уму: „Докле год постоје разни народи биће и патриотизма. То се осећање мора избрисати из срца пре но што се може успоставити трајни мир. Његово место мора заузети љубав према природи и идеалима науке. Научна открића моћне су снаге које воде том циљу.

„Управо сам обелоданио откриће које треба да покаже инжењерима како да произведу струју огромног напона и јачине. Многи изванредни резултати могу се тако остварити. Људски глас и слика облетаће брзином светлости нашу планету и то без употребе жица; енергија ће се одашиљати кроз простор, беспућа океана биће безбедна за пловидбу, транспорт ће се олакшати, кише ће се изазивати по жељи, а можда и неисцрпна атомска енергија ослободити.

„Напредак овакве врсте, у будућности, отклониће физичке узроке рата од којих је главни – велико пространство наше планете. Раздаљине ће бити све мање, људи у ближем контакту једни с другима моћи ће лакше да ускладе своје мисли и тежње. Зауздавање сила природе искорениће немаштину и беду и обезбедиће довољно средстава за безбедан и удобан живот.

„Али још нешто недостаје па да тријумф људског ума буде потпун. Морамо наћи начина да мисли тумачимо тако да се омогући свођење свих видова људских активности на заједничку основу.

„Последице оваквог достигнућа су несагледиве. Тиме би отпочела нова ера људске историје. Дошло би до колосалне револуције у моралном, друштвеном и другим погледима; многи узроци невоља би се уклонили, наш живот дубоко изменио на боље и положио чврст камен темељац свему оном од чега зависи мир.“

Сумирајмо Теслине ставове о ратним збивањима: 1. рат је неизбежна природна појава заснована на утицају Сунчевих активности на Земљину магнетосферу и јоносферу; образује се разлика потенцијала која узрокује појаву ратничке свести појединих народа, јер су елек-

тричне активности јоносфере повезане са активностима људског централног нервног система, мозга; 2. само ратовање није ништа друго него размена неједнаких енергетских потенцијала и зато је тачна само она ратна логистика која оперише минималним бројем фактора, најбоље, само једним јединим који комплетан енергетски набој неког народа изражава као број; 3. рат се завршава успостављањем енергетског еквилибријума; 4. рат се може избећи само спознајом природних закона, односно свесном, научном контролом пражњења већих енергетских потенцијала.

Тесла покушава да спречи Други светски рат²

Када је говорио као научник Тесла се супротстављао ратовима у моралном, економском и свим практичним и теоријским подручјима. Али, као и већина научника, чим би престао да гледа из тог угла и пустио осећањима да му овладају мишљењем, присећао се изузетака и тврдио да су неки ратови и сукоби били оправдани. Као научник, противио се томе да изазивачи ратова примењују научна открића за остварење својих циљева. Али, када би у њему преовладала осећања, постајао је вољан да упосли свој геније измишљањем заштитних средстава која би људе одбранила од рата. Имао је илузију да је могуће изумети средство које би обесмислило ратовање. Како наводи Џон О'Нил, та његова склоност јасна је из изјаве коју је припремио двадесетих година, али је није публикувао: „Данас, неки од најмоћнијих умова покушавају да изуме нужна средства којима би се предупредило понављање језивог сукоба, који је само теоретски окончан, а чије трајање и главне последице сам тачно предвидео у 'Сунцу' од 20. децембра 1914. године. Лига Народа није лек, већ напротив, и према једном броју познавалаца светских збивања може донети резултате сасвим супротне. Посебно је за жаљење усвојена казнена политика која је таква да ограничава услове за мир, јер само после неколико година биће могуће да се народи боре без армија, бродова или топова, оружјима далеко страшнијим, способним за разарања којима заиста нема граница.

„Непријатељ ће моћи уништити сваки град на било којој удаљености, а да га ниједна земаљска сила неће у томе моћи зауставити. Ако желимо да спречимо растућу збрку и променимо стање ствари које ће глобус преобразити у пакао, ми треба да поспешимо развој летећих машина и бежични пренос енергије, улажући у њега све снаге и све националне изворе без икаквог одлагања.“

Моћ да предупреди рат Тесла је тих тридесетих година приписивао свом новом изуму који је отелотворио карактеристике „зрака смрти“ начињеном неколико година након што је написана наведена изјава. Замислио га је као заштитну завесу од јонске плазме, која би дезинте-

² Наслов поглавља преузет је од Џона О'Нила, писца Теслине биографије *Ненадмашни геније*. О'Нилово дело публикувано је 1943. године, непосредно после Теслине смрти. Други светски рат био је увелико у току и део текста који се односио на Теслине планове нових и тајних оружја тада је повучен из штампе. Постао је доступан јавности тек 1993. године.

грисала сваки објект који би кроз њу покушао да прође. Такав енергетски зид, сматрао је Тесла, могла би да користи ма која земља, без обзира на то колико је мала, као одбрану од инвазије. Али је увиђао да би то оружје, без обзира на дефанзивну намену, у рукама војника веома лако постало офанзивно.

С научног становишта, занимљиво је сведочење Џона О'Нила, који се у то време дружио с Теслом: „Мада не знајући ништа о природи Теслиног плана био сам убеђен да он укључује и многа открића којима би се успешно могло и трговати и сматрао сам да та својства треба развити. Осећао сам, ако бих могао да га наговорим да употпуни неке мање значајне етапе свога рада направи, да би то одмах имало новчане последице и да би му то омогућило да оствари своје далекосежније планове. Због тога сам настојао да стекнем изванредан увид у његова размишљања, да га на неки начин пријатељски шпијунирам, што је требало да ми пружи прилику да порадим на тим проналасцима. Ово за Теслу није била никаква тајна и он је са успехом одбијао сваки мој продор у томе правцу.

„Најјаснији појам који сам успео да стекнем о томе углавном изводећи смисао из спорадичних опаски, у вези је са могућим начином на који је део његове заштитне завесе могао да ради. Ово ме није интересовало као ратно средство, већ у научном погледу, јер су по среди биле кугласте муње, или ватрене лопте. Био сам веома радознао. Ватрене лопте увек су ме фасцинирале и о њима сам читао баш све што ми је долазило до руку. Ватрена лопта је чудна појава сједињена са муњом. Извесна енергија удара грома као да се ухвати у лоптасту структуру чији пречник може бити од неколико инча до једне стопе. Изгледа као савршена сфера брилијантне светлости и лебди попут мехура, лако ношена ваздушним струјама. Може трајати кратко, само део секунде, али и више секунди. Док је близу тла, она може да се приближи многим стварима не оштећујући ни њих ни себе. Међутим, изненада, из непознатог разлога, ватрена лопта експлодира, разарајући као бомба у колико је близу нечег чврстог, а без разорних дејстава у колико је на отвореном.

„Ватрена лопта изгледа ми као гигантски увећан модел сићушног електрона, једне од градивних опека материје, која делује као да су у питању само сферичне области простора у којима је нека количина енергије кристализована да му да структуру. Осећао сам, да је било могуће открити колико је енергије ускладиштено у ову чаробну мехурасту структуру ватрене лопте стекао би се нови увид у грађу електрона и других основних честица материје. Такође, овај начин паковања енергије могао би да се примени у хиљаде корисних циљева.

„Када бих Теслу заскочио молбом да размотри ову могућу примену свог открића он би избегао непосредан одговор испуњујући се не увек пријатном поуком о мом лаковерном пристајању на теорије о сложености атома. Иако је претходних година дискутовао неке своје огледе са ватреним куглама, изведене у лабораторији у Колорадо Спрингсу

и објашњавао њихов настанак, у каснијим годинама он није дозвољавао себи да га увуку у разговор о њима као о могућем делу његовог система.

„Тесла је био веома брз у откривању моје технике сужавања поља разговора на ватрене кугле навођењем да порекне извесне изјаве како бих из тог могао нешто да закључим. А био је непробојан за изравна питања.“

У доба када су се физичари већ увелико бавили квантномеханичким процесима цепања атомског језгра, фисијом, као и релативистичком квантном механиком, Тесла је, на основу сопствене теорије етра, заправо допуњене етарске теорије Лорда Келвина, на своју руку проучавао фузионе процесе. Из резонантних индукционих поља, каскадно повезаних примарних секундарних „Теслиних калемова“, он је у простору добијао енергетске структуре, тзв. ватрене лопте. Џон О’Нил много је пута присуствовао таквим експериментима, а био је довољно технички образован да схвати њихову необичност и значај.

Разарајуће особине ватрених лопти Тесла је упознао још у Колорадо Спрингсу 1899. године, експериментишући с високим напоном и струјама ниске фреквенције, и утврђујући резонанције Земље и Земљине атмосфере. Попут Бенцамина Франклина, и Тесла је успевао да хвата атмосферски електрицитет, пуни њиме своје кондензаторе и контролише природне токове струје. У тим експериментима, сасвим случајно, произвео је и ватрене лопте, или кугласте муње, и више пута беспомоћно гледао како експлодирајући размрскавају његову високу антену или уништавају апарате у лабораторији. Разорна дејства праћена распадом ватрене лопте, записао је, догађају се непојмљивом силином. Проучавао је процесе који су водили ка стварању ватрених лопти не зато што је од почетка желео да их производи, него у намери да избегава услове у којима оне настају. Није пријатно, с осмехом је једном приметио, имати експлозију ватрене лопте у близини, јер она уништава све са чиме дође у додир.

С обзиром на то да Тесла није волео да открива тајну настајања ватрених лопти, није о томе оставио инжењерски запис. Али једанпут, у добром расположењу, поверио се Џону О’Нилу, и он је, касније, по сећању, забележио следеће: „Узгредне осцилације, или струјна кола, унутар главног кола, биле су извор опасности из разлога који ћу описати. Тачке отпора у главном колу могу се појавити у споредним осцилујућим колима између крајева или између две тачке отпора и ова споредна кола стичу тада далеко бржи период осциловања него главно коло и могу се навести на осциловање главном струјом ниже учестаности.“

„Чак и када је главно осцилаторно коло било подешено на највећу ефикасност рада смањивањем свих извора губитака, ватрене лопте наставиле су да се појављују, али ово мора да су били залутали високофреквентни набоји неусмерених струја саме Земље.“

„Из ових огледа постало је очевидно да ватрене лопте настају из две фреквенције у међусобном односу, тј. када се скренути високо учестани талас спрегне са ниже-фреквентном слободном осцилацијом главног кола.

„Како слободна осцилација настаје од нулте до чворне тачке четвртине таласне дужине, то она пролази кроз различите стадијуме промене. У струји краће таласне дужине углови под којима се промена збива закосиће се. Када две струје реагују једна на другу, резултантни комплекс садржаваће талас у коме је промена изузетно брза односно угао промене веома оштар, и у неком најкраћем тренутку струје се могу покренути страховито брзо, силином милиона коњских снага.

„Озај услов служи као окидач који може узроковати да се енергија моћног дужег таласа испразни у бескрајно малом интервалу времена при пропорционално страховито великој количини енергије која не може да се садржи у металном колу и ослобађа се у околни простор незамисливом жестином“. Та ослобођена енергија, услед околних поља, задобија сферни облик. Тако настају ватрене лопте. Од разумевања како високофреквентне струје могу експлозивно да испразне струје ниже фреквенције само је корак до замишљања система у којем би се применио тај принцип и у којем би експлозије могле намерно да се изазивају. Производња ватрених лопти могла би да се примени у рату помоћу процеса који је, према ономе што је Тесла добијао у експериментима, свакако могућ, али нема доказа да је он то до краја развио: осцилатор, какав је он користио да у Колорадо Спрингсу бежично пошаље струју око Земље, пушта се у погон на учестаности на којој резонира један бојни брод. Услед сложене грађе брода, у њему има много места на којима се електричне осцилације дижу на много вишу учестаност од оне која протиче бродом као целином. Те паразитске струје реаговаће на главну струју изазивајући настајање ватрених лопти, које ће експлозијама уништити брод успешније него експлозија самог магацина муниције, која би се такође догодила. Други осцилатор може да се употреби за појачање ефекта слањем одговарајућих струја краће таласне дужине.

Као разлог за Теслину уздржаност да дискутује о детаљима тог свог пројекта О'Нил наводи разговор са Теслом који се збио убрзо након што је Стенли Балдвин сменио Невила Чемберлена на месту председника владе Велике Британије. Тесла је открио О'Нилу да је водио преговоре с председником Чемберленом о продаји свог система зрачења Великој Британији за тридесет милиона долара, на основу уверавања да би направа могла потпуно да заштити британска острва од било ког непријатеља који би пристизао са мора или из ваздушног простора, а могла би бити и офанзивно оружје од којег не би била могућа одбрана. Био је убеђен, као што је изјавио, у искрену Чемберленову намеру да усвоји тај изум, који би спречио избијање застрашујућег рата и учинио могућим договор Француске, Немачке и Британије да одрже *status quo* у Европи, што би под принудом тога оружја било осигурано. Када је

Чемберлен доживео пораз на Минхенској конференцији, неуспевши да задржи постојеће стање европске равнотеже, било је неопходно ослободити се Чемберлена и поставити новог председника, који би био у стању да једно од темена одбране западних земаља отклони од Немачке и приближи Русији. Балдвин није озбиљно схватио план Николе Тесле и окончао је преговоре задржавајући право првенства куповине.

Тесла је био веома разочаран због пропасти преговора с британском владом. Тиме је пропала и његова нада да ће обезбедити приказивање својих најновијих и, како је сматрао, најважнијих открића. Међутим, није био пресудно погођен тим догађајем; осим у једном једином разговору, све то није више ни споменуо. Али, до краја живота није добио другу прилику да финансира приказивање својих открића.

О'Нил наводи да је у току преговора, према Теслином сведочењу, неко уложио напор да му украде изум. Проваљено му је у собу и прегледани су му папири, али крадљивци, или шпијуни, остали су празних руку. Није било никакве опасности да изум буде украден, јер Тесла ни у једном тренутку ни један рад није поверио хартији. Имао је поверења у своје памћење да ће очувати сваки и најфинији детаљ његових испитивања. То се односило, говорио је, и на сва потоња главна открића.

Несумњиво, Тесла је био личност која је остављала дубок утисак на саговорника. Иако светски човек, научни сарадник „Њујорк Тајмса“, који је због професије сусретао многе славне људе, О'Нил је био фасциниран Теслом. То дуго скривано поглавље о Теслином покушају да се умеша у припреме за Други светски рат и својим изумима успостави равнотежу снага која би обесмислила ратни сукоб О'Нил завршава: „Данас је свеједно каква је била природа овог система; Тесла је отишао и понео га са собом. Можда, ако има икакве везе са оним светом иза вела који одваја овај живот од ма чега што долази после, Тесла ће погледати доле на зарађене земаљске смртнике и наћи неки начин да упути наговештај о знању које је досегао; али, ако су односи такви да се ово не може догодити, мораћемо сачекати док људска раса не створи другог Теслу, и најзад, на време, не послуша савете једног таквог човека.“

Има непотврђених прича и о томе да је Тесла, бавећи се контролом метеоролошких прилика, формирањем кишних облака и електромагнетским бурама и ураганима, произвео осцилаторе који су могли да интерсектују електромагнетска поља која настају у раду људског мозга и креирају масовна расположења. За таква истраживања има много индиција, а бројни Теслини изуми сигурно су научна основа за вођење тзв. електронског и информатичког рата.

Рат и формирање планетарног друштва

У историји су изузетно ретки инжењерски текстови визионарског карактера, односно постоји само један такав текст чије су се процене

и научни ставови у потпуности материјализовали у периоду од само једног века. Реч је о Теслином технолошком манифесту *Светски систем*, објављеном 1900. године. Ту је он предвидео развој глобалног информатичког система до танчина: 1) заједничку мрежу свих светских телеграфских постројења; 2) успостављање тајне и неповредиве државне телекомуникације; 3) успостављање међувеза свих постојећих телефона на Земљиној кугли; 4) општу дистрибуцију вести телекомуникационим средствима у служби штампе и јавног информисања; 5) успостављање светског система за индивидуално обавештавање, тј. пренос информација за приватну употребу; 6) међуповезаност свих светских берзи планетарном телеграфском службом; 7) светски систем дистрибуције музике радио-преносом; 8) универзалну регистрацију времена електронским сатовима с астрономском прецизношћу, који показују тачно време независно од географског положаја; 9) светски пренос штампаних и руком писаних знакова, писама, чекова, факсимила и другог; 10) успостављање универзалне поморске навигације за све бродове на морима, тако да поуздано кормиларе без компаса, да одређују тачну позицију брода, време и брзину да би се отклонили судари, избегавале олује итд.; 11) увођење система светске штампе, односно моменталне дистрибуције вести на копну и мору, и 12) светску електронску дистрибуцију фотографије и свих врста бојених цртежа и записа. Најзад, он је први употребио термине „телеаутоматика“, „телеаутомат“, „телеаутоматска контрола“. Тако јасна слика развоја цивилизације и њених техничких средстава била је заснована, пре свега, на већ реализованим Теслиним открићима телеаутоматске контроле (1898), бежичног преноса енергије (1899–1905) и знатно раније усавршеном систему Теслиних трансформатора и предајника.

Дубоки процеси прилагођавања човечанства и његових политичких организација светском друштву у настајању у највећој су мери засновани на спонтаном усвајању закона иманентних Теслиним проналасцима. С друге стране, из *Светског система* јасно је да је Тесла још 1900. године био потпуно начисто са тим да ће развој технологије и науке неминовно довести до уједињења света, које су наивно, неразвијеним класичним средствима ратовања, настојали да спроведу још Александар Македонски, Џингис Кан, Наполеон, Лењин и Хитлер. Оно што њима није успело, успело је Тесли: закони космоса које је он открио и оваплотио у апаратима широм света ритуално се и без изузетка поштују као јединствени информатички образац у основи светског телекомуникационог система. Својим радом очигледно је показао да је суштина сваке превласти у нивоу памети, и указао на пут укидања природне нужности ратовања: пут сазнања најдубљих природних принципа и саображавања са космичким складом. На тај начин он је учинио кључни корак ка светском уједињењу, свдећи људске мисли и активности на њихов заједнички именоватељ: светски комуникациони информатички систем.

Облик савременог сукобљавања је од просторног, преко економског, стигао на информатички ниво, и то је квалитативна промена у

односу на све епохе. И тога је Тесла био унапред свестан када је ратне процесе онтолошки дефинисао као неидентитет енергетских квантума, а математички их исказао као енергетску размену на физичком плану.

Како у Првом светском рату није успостављен планетарни енергетски еквилибријум, уследио је Други светски рат, и ратови ће се водити све дотле док све тачке на планети Земљи одједном не ступе у ратно стање. Информатички тип рата омогућава *feed-back* однос, који у сваком тренутку разменом информација успоставља равнотежу енергије. Негентропско својство информације, да уређује систем у који је послата, у светском информатичком систему задобија антиратни карактер.

Структурне карактеристике светског информатичког система су следеће:

а) сваки појединац, преко различитих врста терминала, лако може да у мрежу глобалних информација пошаље своју информацију;

б) услед флукса информација, брзине реаговања и селективности информационих мрежа, практично је немогућа централизована контрола информација глобалног типа а да се систем не оштети или не искључи;

в) од интелектуалног нивоа корисника информационе мреже директно зависи вредност информације која се добија и начин њене употребе.

И то Тесла предвиђа када каже да ће напредовање комуникација, у време које долази, уклонити физичке разлоге рата, од којих је најглавнији огромна величина наше планете и несразмерна брзини размене људских знања и вести. Услед тога, у току историје, на нашој планети формирали су се неповезани центри моћи с различитим и међусобно неспојивим информационим обрасцима, што је морало довести до „суперпонирања“, тј. повремених катастрофалних судара. Али, садашња непрестана размена информација на планетарном нивоу доводи до стања перманентног рата свих против свакога, чија ће суштина бити текуће преуређивање информатичког светског система и успостављање природне хијерархије његових елемената и информација, као и информационих мрежа, што је, у суштини, компензација космолошких узрока рата и еквивалент практичног мира. Непрестана размена информација веома ће повећати број „енергетских пражњења“ ниског интензитета, у све краћим интервалима времена, што ће онемогућити формирање велике „разлике потенцијала“ и, као што каже Тесла, отклонити могућност ратних сукоба на физичком плану. Не само организам планетарног друштва већ и саму планету Земљу, према Тесли, треба схватити као живо биће. Тек онда ћемо имати мир у односима појединца и друштва, људског друштва и планете, планете и њеног галактичког окружења.

Сваки живи систем има особину да одговара енергетским реакцијама на импулсе околине, чувајући своје функције и структуру. Проблем човечанства у погледу етичке компоненте научног и технолошког развоја управо је високо постигнута еволуција централног нервног система, тј. људског мозга, који одликује еквифиналност. До истог циља

човек може доћи на разне начине. Али, пре него што је циљ постигнут, не може се са сигурношћу рећи који је начин прави. И зато, према Теслином мишљењу, које је навео у писму Џ. П. Моргану, мира на Земљи и не може бити уколико се читава планета „не претвори у осећајно биће кроз које мисли севају као кроз мозак.“ У том ставу садржан је најдубљи циљ глобалног информатичног друштва, које ће се, кад-тад, у свом уређивању подударити с иманентним космолошким начелима постојања на нивоу саме генезе материје и енергије.

Литература:

1. N. Tesla, *How Cosmic Forces Shape Our Destinies*, New York American, Febr., 7. 1915. New York, USA.
2. Tesla to R.U. Johnson, Aug., 16. 1899, microfilm letter, Library of Congress, Washington, D.C.
3. Д. Раковић, *Основи биофизике*, „Гроскњига“, Београд, 1995, поглавље 5.
4. Љ. Ракић, *Brain and Thought in Neurobiological Context*, у *Consciousness, Scientific Challenge of the 21st Century*, ECPD, Београд, 1995.
5. Д. Раковић, *Brainwaves, Neural Networks and Ionic Structures у Consciousness*, *Scientific Challenge of the 21st Century*, ECPD, Београд, 1995.
6. N. Tesla, *Science and the Discovery re the great Forces which will lead to the Consummation of the War*, The Sun, Dec., 20., 1914, New York.
7. Д. Раковић, *Хијерархијске неуронске мреже и мождани таласи: на путу ка теорији свести*, у СВЕСТ, научни изазов 21. века, Зборник радова са ЕЦПД семинара, 27–28 септембар, Београд, 1996.
8. Y. O'Neill, *Prodigal Genius*, New York, David McKay Co., 1944.
9. Архив ФБИ, 1943, Washington, D.C. USA ослобођено 1993. на основу Freedom of Information Act.
10. N. Tesla, *My Inventiones, Electrical Experimenter, 1919.*, New York.
11. N. Tesla, *Problem of Increasing Human Energy*, *Century Illustrated Monthly Magazine*, June, 1900., New York.
12. *Tesla to J.P. Morgan, September, 13th, 1901.*, microfilm letter, Library of Congress, Washington, D.C.

Велике силе на Балкану

Др Петар Кнежевић

(Приказ књиге Јозефа Боданског *Офанзива на Балкан*)

Књига Јозефа Боданског *Офанзива на Балкан*,¹ с поднасловом „Могућност ширења рата као резултат иностране интервенције у Б и Х“, завређује пажњу не само субјеката политичког и војног живота него и шире југословенске јавности зато што садржи погледе признатог, стручног и компетентног страног научника о кризи у претходној Југославији и процену развоја будућих догађаја. Вредност те студије је и у томе што аутор аргументовано објашњава своје тврдње да је Клинтонова администрација сувише брзоплето донела одлуку о мешању у грађански рат у Босни и Херцеговини, не уважавајући релевантне историјске и геополитичке чионице и не информишући претходно о томе Конгрес и америчку јавност. Тешко је, међутим, каже аутор, доказати да су амерички интереси у Босни и на Балкану били толико угрожени да се једна судбоносна одлука, из које могу произићи далекосежне последице ширења рата не само на Балкану него и у Европи, доноси самовољно и на брзину. Трагајући за истином, аутор је открио да почеци кризе на просторима претходне Југославије не произилазе из говора и ставова председника Србије, Слободана Милошевића, на Газиместану (код Приштине, 28. јуна 1989. године), поводом 600-годишњице Косовске битке, како тврде неки на Западу, него из пораста национализма у Словенији и Хрватској после Титове смрти и сецесионистичке политике хрватског и словеначког руководства, која су подржавала албански сепаратизам на Косову, као и из тајне посете Фрање Туђмана Немачкој 1988. године, када је добио чврста уверавања Хелмута Кола да ће Немачка политички и материјално подржати Хрвате у борби за отцепљење и стварање самосталне државе.

Као и многи аналитичари на Западу, Бодански инсистира на поштовању права народа на самоопредељење и у томе види најповољнију формулу за праведно и трајно решење кризе на просторима претходне Југославије. Он сматра да је Клинтонова администрација некритички примала и користила информације масмедија, које су, у

¹ Оригинални назив књиге је: Yossef Bodansky, *Ofansive in the Balcans The Potential for a Wider War as a Result of Foreign Intervention in Bosnia and Herzegovina*, ISSA, новембар 1995.

ствари, биле лажне и лансиране из извора који су одржавали блиске везе с америчком обавештајном службом и одговорним људима у администрацији.

Садржај књиге обухвата четрнаест поглавља, односно питања на која Бодански даје аргументоване одговоре: Куда иде Балкан, Почети кризе, Оквир за садржај, Промењена Европа, Локални корени кризе, Сарајевски начин (метод или још прецизније политика и стратегија муслиманског руководства), Аутсајдери (или, тачније, умешаност неевропских сила САД и Исламске Републике Ирана), Босански цихад, Манипулисање Вашингтона, Између Београда и Загреба, Офанзива у лето 1995. године, Између Москве и Бона, Шта је следеће и Да се не би заборавила претходна Југославија. Нема сумње, питања су веома актуелна, као и дискурс релевантних догађаја који су се одиграли. Иако је књига објављена уочи потписивања мировног споразума у Дејтону, ни мало није изгубила од актуелности и чини се да је њено консултовање неопходно у изучавању узрока, повода и карактера грађанског рата у Босни и Херцеговини.

Ко је Бодански

Јозеф Бодански није непознато име међу млађим америчким истраживачима, аналитичарима и публицистима који пишу о актуелним политичко-стратегијским темама и питањима. *Офанзива на Балкан* је четврта књига тог реномираног аутора, у издању Асоцијације за међународне стратегијске студије (*International Strategic Studies Association*) из Александрије, држава Вирџинија, САД, а пажњу јавности привукле су и његове три претходне књиге: *Циљ Америка, Терор и Криза у Кореји*.

Осамдесетих година Бодански је био виши саветник у Стејт департменту и Пентагону, као и шеф експертске групе америчког конгреса за истраживање тероризма и неконвенционалног ратовања. Члан је многих уређивачких одбора у часописима у којима се третирају питања спољне политике, одбране и безбедности, као што су: „Jane's Defence Weekly“, „Defence and Foreign Affairs Strategic Policy“, „Business Week“, и други. Актуелни је директор ISSA и заједно са председником те асоцијације Грегори Каплијем веома је позната и уважена личност у научним и политичким круговима у Сједињеним Америчким Државама.

Куда иде Балкан

У том поглављу Бодански без „увијања“ описује чињенице из којих произилази закључак да је Клинтонова администрација искористила „шокираност јавног мњења“ посредством ТВ-слика Си-ен-ена да за масакр невиног цивилног становништва на пијаци у Сарајеву, 28. августа 1995, поново оптужи Србе за „геноцид и гнусни акт тероризма“, што је послужило као предтекст за мешање САД у рат у Босни на страни

муслимана. При свему томе, каже Бодански, нису уважаване релевантне чињенице. Наиме, невероватно је да минобацачка мина 120 mm може да изазове приказане ефекте (37 мртвих и 85 рањених), тим пре што су и извештаји експертских група Унпрофора (официри из Велике Британије и Француске) указивали на то да карактеристике кратера и трагови на упаљачу и телу мине доказују да мина није испалена са српских положаја. Међутим, виши амерички официр, чије име Бодански не наводи, игнорисао је налазе експерата и у Уједињене нације доставио извештај у којем се босански Срби оптужују за тај злочин.

Бодански наводи и мноштво других чињеница које указују да је реч о „самонаношењу“ губитака сопственом становништву („*selfinflicted terrorism*“), које је муслиманска страна и раније користила (Маркале, фебруара 1994), као и да је постојао извештај једног вишег официра, Руса у саставу Унпрофора, који је још 20. августа 1995. обавестио руководства САД, ОУН и Хрватске да муслимани припремају инцидент и да се страхује да то може послужити као повод авијацији НАТО-а за масовно бомбардовање положаја Војске Републике Српске. Да је реч о „прљавим пословима“, у које је била умешана и америчка обавештајна служба (CIA и DIA), као и тајна дипломатија, наведене су многе чињенице и учестали контакти између Сарајева и Вашингтона током августа 1995, укључујући и план Алије Изетбеговића од 12 тачака за разрешење кризе и подршка коју је та иницијатива добила од САД у познатим мисијама Ричарда Холбрука.

Стиче се утисак да је Клинтонова администрација желела повод да се укључи у рат у Б и Х на страни муслимана и да је одлуку донела веома брзо. Авијација НАТО-а (у којој је око 85 одсто авиона из састава РВ САД) отпочела је масовно бомбардовање положаја ВРС и цивилних циљева на само око Сарајева него и у рејонима Тузле, Херцеговине и Бањалуке, где није било угрожавања цивилног становништва, у тзв. зонама сигурности. Те активности авијације НАТО-а нису престајале иако су отпочели преговори у Женеви, тако да је евидентно да су Американци и НАТО пружали непосредну подршку офанзивним дејствима Армије Б и Х, снагама Хрватског вијећа обране и регуларним јединицама Хрватске војске, „радикално међајући однос снага и дајући им крила“ у борби против Војске Републике Српске, нарочито у Западној Босни.

Бодански осуђује Клинтонovu администрацију због „наседања“ информацијама масмедиа и толерисања активности Ирана, који је тајно наоружавао босанске муслимане, сматрајући да је то некоректно према европским савезницима и ОУН, које су завеле ембарго на увоз НВО у бивше југословенске републике. Он сматра да је Иран осведочени непријатељ САД и земља која „извози тероризам“, заговарајући ширење „стратегije глобалног дихада“, према којој је Америка „велики сатана“ и циљ број један, те да „босански дихад“ треба да послужи као „одскочна даска“ за преношење тероризма у Западну Европу. Речју: Бодански рат у Босни види као потенцијалну опасност за ширење сукоба на Балкану, у Европи и шире, сматрајући да ће Америка на крају бити „највећи

губитник“ због непромишљеног мешања и ангажовања у рату у Босни и Херцеговини.

Почеци кризе

Описујући релевантне чињенице из историје јужнословенских народа, Бодански је показао завидно познавање и научну објективност у анализи догађаја. Кризу анализира од Косовске битке (низа бојева који су се догодили између 5. и 28. јуна 1389) и пораза српске војске од надмоћнијих Турака, наглашавајући да је Видовдан (28. јун) постао симбол српског отпора и да од тада српски народ непрекидно води борбу за независност и право на самоопредељење.

Бодански наводи чињенице које потврђују да нису у праву они који сматрају да је Милошевићев говор на Косову (28. јуна 1989) почетак кризе у СФРЈ, већ да је то еуфорија национализма у Словенији и Хрватској после Титове смрти и жеља њихових руководстава за отцепљењем, као и подршка коју је Немачка пружила Хрватској, Словенији и Б и Х да остваре идеју сецесије. У том контексту, наводи интересе Немачке и германског народа на тим просторима из времена Аустроугарске Монархије и реваншизам из Првог и Другог светског рата. Трагично је, закључује Бодански, што су САД и Запад преокупирани погрешним аспектима кризе у претходној Југославији и што не виде да „Немачка гура и подстиче експлозију на Балкану због себичних интереса“. Праведно решење југословенске кризе, сматра он, могуће је ако се буде уважавало право на самоопредељење ради исправљања историјских неправди српском народу, које су биле повод за многе до сада вођене сукобе.

Промењена Европа

Констатујући промењену геополитичку ситуацију у Европи после уједињења Немачке, Бодански наводи да је стратегијска ситуација у претходној Југославији, почетком деведесетих година, подсећала да се ради о „прекретници века“. Пре осамдесет година Балкан је, каже он, био главно поприште европског и светског сукоба. Не сме се заборавити да је само „једна искра“ 1914. године била довољна да изазове експлозију коју је осетила цела Европа, тако да и најновији инцидент у Сарајеву (1995), или неки будући, могу изазвати рат ширих размера. Социјални, економски и политички притисци, каже Бодански, брзо се шире Европом, иако је „хладни рат“ окончан, те то може изазвати катаклизмичке ударе после неког непромишљеног инцидента у Босни или на Балкану. Услови и околности који постоје у Б и Х погодују избијању таквог инцидента, јер главни протагонисти балканске кризе нису више у могућности да контролишу ситуацију. Бодански оцењује да је актуелна ситуација на Балкану много опаснија од оне која је изазвала Први светски рат, јер су се у догађаје умешале и две неевропске силе – САД и Иран.

У последња четири века у Европи су биле доминантне три блоковске групације сила: 1) западне поморске нације, предвођене Великом Британијом и Француском, 2) индустријализовани центар Европе, предвођен Немачком, и 3) словенски исток, са доминантном позицијом Русије. До пре педесет година ти блокови су деловали у прилично флукутирајућем амбијенту Европе с позиција различитих политичких и економских интереса према блоку тзв. Трећег света, који је у то време претежно био у колонијалном односу према европским силама. У време „хладног рата“ блокови европских сила трансформисали су се у биполарне, тако да су прва два са САД образовала НАТО, који је био конфронтан бившем СССР-у и Варшавском уговору. Први блок и даље постоји, а други је формално расформиран или га је наследила Русија, с амбицијама које се заснивају на њеном традиционалном утицају и доминацији у одређеним регионима. Тај биполаризам био је нужан облик институционалног организовања да би се избегао нуклеарни рат. Али, почео је слабити почетком осамдесетих година, што је изазвало кризе у Европи, а чини се и поновно оживљавање интереса трију блоковских групација, које се јавно или прикривено испољава у политици и економији. Три наведена блока увек су имала своје интересе на Балкану, који је за њих значио „врата“ за продор на Исток. Понављање криза и ратова на Балкану, каже Бодански, увек је прожимала борба интереса великих европских сила за хегемонију и контролу Блиског истока. „Хладни рат“ није смањило и поништило борбу за интерес на Балкану, мада је те традиционалне тенденције држао замрзнуте скоро пола века. После његовог окончања, оне су се поново испојиле: Немачка тежи ка експанзији на Балкану, а Русија има жељу да се легитимизује као заступник словенских народа, мада објективно није у могућности да утиче на историјски развој догађаја на Балкану. Војна моћ европских сила није довољна, и зато оне траже помоћ САД и НАТО-а за разрешавање кризе у претходној Југославији. Бодански сматра да ће у будућности на Балкану све израженији бити појединачни интереси великих сила из Европске уније (Немачка, Велика Британија и Француска), с тим што је могуће и другачије груписање него до сада. Има показатеља о немачко-француском зближавању у области безбедности, одбране и војне сарадње, а не британско-француске, као у прошлости. У даљој перспективи ту су и традиционални руски интереси, могуће и италијански, и други.

Локални корени кризе

Бодански сматра да су два највећа народа претходне Југославије Срби и Хрвати, и да они у многим аспектима пресудно утичу на развој догађаја у региону. И један и други народ су годинама формирали своје националне особености, културу и историјско искуство. Под утицајем Немачке, каже Бодански, Хрвати и Словенци су постали католици и прихватили су „вестернизацију“ у друштвеном животу и култури. Су-

протно њима, Срби, Црногорци и Македонци развијали су се у тежим условима непријатељског турског режима, обликујући се под утицајем „оријенталне политичке културе“, те код њих доминира „традиционално национално понашање и религија православног хришћанства или сунитског ислама“. Тако, на пример, Бодански сматра да су православни Срби стоички подносили турске репресалије, те да су због тога склонили да фаворизују централизовану и ауторитарну власт, верујући више у војна решења него у демократију. Према њему, Хрвати су супротност, јер су били тесно повезани с Аустроугарском Монархијом, уживајући већа демократска права. Они поседују искуство и знају да се и политичким путем могу остваривати национални циљеви, нарочито с ослоном на велике силе.

Анализирајући локалне узроке кризе, Бодански описује догађаје из Другог светског рата: агресију Немачке на Југославију и њено комадање; стварање „Независне Државе Хрватске“ и марионетског режима Анте Павелића, која је била чланица Хитлерове коалиције и имала снаге на Источном фронту; наводи податке и о муслиманским снагама у саставу Вермахта на Блиском истоку; описује жртве фашистичког терора у Јасеновцу, у којем су страдали Срби, Јевреји и Цигани; говори о карактеристикама грађанског рата између партизана и четника, позивајући се на писање Меклина и Добрице Ђосића, оживљавању хрватског национализма седамдесетих година и после Титове смрти, све до најновијих догађаја деведесетих година у Словенији и Хрватској, који су били изразито антисрпски, антијугословенски и против Југословенске народне армије.

Иако је сецесионизам отпочео у Словенији, Бодански сматра да су се Словенци залагали за некакву „слабију федерацију“ и већу самосталност, али да је Хрватска била за потпуно „радикалне“ циљеве и да није одустајала од отцепљења из Југославије. У томе је имала потпуну подршку Немачке, која је преко Хрватске подржавала и стварање самосталне Б и Х, притиском на ЕУ ради брзог међународног признавања, без обзира на то што се знало да то неизбежно води у рат. У том поглављу Бодански назначавача и немачко-руско зближавање и покушаје да се утицајем на Хрвате и Србе разреши криза евентуалном поделом Б и Х, о чему су наводно вођени разговори у Карађорђеви између Милошевића и Туђмана, али су те планове осујетиле САД, које су стале иза Босне и Херцеговине. Тако су се и САД умешале у грађански рат у Босни на страни муслимана, заједно с Ираном, својим непомирљивим противником, што је, каже Бодански, заиста парадоксално.

Сарајевски метод

Ситуација у Б и Х, према Боданском, толико је сложена да није једноставно угасити жеље за наставком рата. Опасности су утолико веће што су у рат умешани САД и Иран, што су први за успостављање и очување мира, а други за наставак рата и преношење тероризма у Западну Европу. Детаљно је описана политика и стратегија Изетбего-

вића и генерала Расима Делића, које су биле добро осмишљене од самог почетка и које су доследно водиле ка остваривању циљева. Насупрот томе, критикује се политика и стратегија руководства са Пала, чији су циљеви били нејасно дефинисани и које је брзо препустило иницијативу противнику. Аутор наводи мишљење Чарлса Бојда, заменика начелника штаба америчке команде за Европу (до лета 1995), који је рекао да „босански Срби нису покушавали да освоје нове територије, него су држали само оно што је њихово или комуникације, иако су били изразито јачи и надмоћнији на почетку рата“. Наводи се и канадски генерал Луис Мекензи, који је од самог почетка указивао на циљеве политике Изетбеговића, која се своди на то да се Запад увуче у рат и да сачува целовитост Б и Х враћањем окупираних територија. Бодански наводи егзактне податке о јачини зараћених страна и рат у Б и Х дели на три фазе: од пролећа 1992. до почетка 1993. године, од пролећа 1993. до почетка 1994. године и од пролећа 1994. до 12. октобра 1995. године и потписивања споразума о прекиду ватре и верификацији тог споразума у Дејтону и Паризу. Веома систематизовано и логички су описани сви важнији догађаји и поступност у остваривању стратегијских циљева политичког и војног руководства у Сарајеву и, сасвим супротно, руководства са Пала, чија је моћ временом рапидно опадала, наводећи као узрок за то и санкције међународне заједнице.

Интереси неевропских сила на Балкану

Бодански не одобрава мешање неевропских сила у рат у Б и Х, јер сматра да се таквом политиком и све европске силе гурају у рат и нове, можда катаклизмичке опасности, које би се могле изродити у евентуални светски рат. Према њему, САД изигравају „младог и наивног џина“, а у ствари су немоћне за улогу „светског полицајца“. Политику Клинтонове администрације оцењује као недоследну, сматрајући да се води „цик-цак“ и да лако „наседа“ информацијама масмедија и инцидентним ситуацијама на Балкану. Бодански каже да таква политика Америке нема подршку западних савезника и да се све теже постиже консензус у доношењу одлука у НАТО-у. Наводи и изјаву генерала Мајкла Роуза у јесен 1994, који је тврдио да Европа није опредељена да оствари победу за режим у Сарајеву.

Рат у Б и Х помаже и исламистички блок земаља, које предводи Иран. Према политици и стратегији Ирана, рат у Босни се оцењује „као мала фаза“, која ће подстаћи глобални дихад против хришћанско-јудејске и западне цивилизације. С обзиром на то да је Изетбеговићев режим „екстремно исламистички“ и под утицајем Техерана, не би требало, каже Бодански, имати дилеме да ли је он преузео обавезе за ширење дихада у Европи, где је ислам заустављен још у 17. веку. Глобална стратегија дихада, сматра он, превазилази могућност изазивања рата у Европи и зато је симптоматично што се ислам појављује и као оштрица ножа тзв. трансзијске осовине, која испољава снажан антиамериканизам. У тој осовини Бодански, у некој будућности, види блок

сила који ће деловати од Пацифика, са Кином, Ираном и Русијом, које могу угрожавати америчке интересе и на Пацифику и у Европи.

Босански цихад

То је веома интересантно поглавље, у којем аутор анализира умешаност екстремног исламизма у рат у Б и Х, детаљно описујући улогу Оружаног исламског покрета (АИМ) и његових центара у Техерану и Карачију. Први је одговоран за подршку и помоћ муслиманима у Босни, а други муслиманима у Албанији и на Косову. Ти центри имају своје испоставе на терену. Њихова испостава је у Сарајеву, у мају 1995, формирала батаљон „муџахедина“ у саставу 3. корпуса тзв. Армије Б и Х, као и Центар за прихват исламских добровољаца. При том Центру је формиран и „Деташман самоубица“, у којем, поред исламиста из иностранства, углавном ветерана из Авганистанског рата, има и десетак Бошњака који су обуку завршили у иностранству.

Значајна је и пропагандна делатност коју координира Национални исламистички фронт из Картума (Судан), као и пропагандна документа која је издала и објавила Исламска религиозна конференција, познатија под називом „Фетва“, која налаже исламистима непомирљиву борбу са немуслиманима и муслиманима отпадницима који признају секуларну власт и државу која се не заснива на исламском фундаментализму (на Курану и шеријатском закону). За исте циљеве се користе и тзв. Катибов декрет и Исламска декларација, коју је написао Алија Изетбеговић 1970. године. Закључак је да се „босански цихад“ користи као „одскочна даска“ за преношење утицаја и тероризма из Босне у западноевропске земље.

Да ли је Вашингтон изманипулисан

Одговарајући на то питање, Бодански каже да је руководство у Сарајеву знало да у Европи нема симпатија за његову намеру да створи исламску државу, и да се зато од почетка оријентисало према САД и ОУН, а у Европи се трудило само да изазове сажалење због страдања цивила, жена, деце и стараца. У том контексту је и развијало пропаганду преко масмедиа. Од почетка је имало само подршку од исламских земаља и Немачке у разбијању претходне Југославије. Пошто су сви напори усмерени на задобијање симпатија у САД, нису до сада дозволили да екстремни исламисти испољавају утицај према Западној Европи. Подршка Америке је добијена због америчких интереса на Средњем истоку, где је Саудијска Арабија значајан амерички партнер, као и преко Турске, која има значајну улогу у НАТО-у као регионална сила.

После формирања муслиманско-хрватске федерације Америка је *de facto* постала „сила заштитница Б и Х“. Њен план о подели Б и Х на два ентитета, у односу 51 према 49 одсто, усвојен је као коначан и у Дејтонском споразуму. Према мишљењу Боданског, Вашингтон је изманипулисан инцидентном ситуацијом у Сарајеву 28. августа 1995,

када се Америка умешала у рат у Босни и отворено стала на страну муслимана.

Офанзива у лето 1995. године

Лето 1995. године, према Боданском, било је прекретница у рату у Б и Х, који је био оптерећен могућностима за ескалацију, нарочито када су претње Бањалуци све отвореније испољавали не само босански муслимани него и регуларне јединице Војске Хрватске. У то време постојала је велика опасност од мешања ВЈ, али се све добро завршило захваљујући, како каже Бодански, реал-политици Београда и успешним преговорима који су вођени у Женеви и, касније, верификовани у Дејтону и Паризу. За успех муслиманско-хрватских снага заслуге припадају и авијацији НАТО-а, која је масовно бомбардовала положаје Војске Републике Српске.

Између Москве и Бона

Бодански сматра да је ситуацију у Б и Х и на Балкану немогуће разумети ако се не познају дугорочни интереси руске и немачке политике, тврдећи да будућност Југославије у рукама држе Бон и Москва, који су и у историји имали пресудну улогу у региону. Немачка је, после уједињења, захваљујући економској моћи, брзо постала доминантна сила у Европи, али и нови вид опасности због оживљавања свог шовинизма. Елита „нове“ као и оне „старе“ Немачке заговара ширење на Исток (*Drang nach Osten*). Пошто је разочарана сном о уједињеној Европи, њену дугорочну политичку активност карактерисаће редефинисана „источна политика“. Елита „старе“ Немачке тежила је, каже Бодански, углавном економском комформизму и ограничавању утицаја САД и Јапана, док „нова елита“ не воли САД и отворено изражава незадовољство према западним политичким и економским идеалима. Идеологија „младе немачке елите“ креће се, према мишљењу Боданског, од „екстремно леве“, укључујући и покрет „зелених“, до крајње десне оријентације, која обухвата и странке за оживљавање неофашизма. Млади Немци, каже Бодански, све више „гутају“ и реafirмишу идеје Ернеста Ничеа, уважавајући његов лајтмотив још из 1930. године, када је писао да се Немачка може опоравити само ако је „погура азијски део Русије и Европа“. Чини се да у тој оријентацији Бодански и види „велику стратегију Немачке“, и антиципира немачко-руско савезништво у некој догледној будућности на штету Сједињених Америчких Држава. Бодански указује и на могуће повезивање Техерана и Москве, које је отпочело у мају 1995. и стварање некаквог „евро-азијског блока“ такође на штету Сједињених Држава.

Шта је следеће

Одговарајући на то питање Бодански наводи песимистичке слутње о могућем ескалирању рата на Балкану у светски рат апокалиптичких

размера. До тога би могло доћи, каже он, ако се у рат директно увуку Русија, Немачка и Иран, као предводник дела исламског света, и САД, због наглог реаговања на ситуацију „великог стратегијског ризика“. Међутим, заокупљена економским тешкоћама и обновом национализма, Русија није у могућности да помогне Србима да се супротставе НАТО-у, САД и исламистима, и тешко је поверовати, каже Бодански, да би се ангажовала против Хрватске као словенске земље. Он тврди да Хрвате забрињава нарастање милитантног ислама у Б и Х чак више него јачање Срба, и зато, преко својих савезника у Европи, посебно Немачке, покушавају да то осујете. С друге стране, Немачка страхује од америчке хегемоније на Балкану и интереса које Американци показују у Б и Х, Албанији, Македонији и Украјини...

Бодански процењује и верује да ће Немачка ипак пронаћи рационално решење, да ће у интересу сопствене економије, заједно са Русијом, успоставити стање које ће ублажити антагонизме између Србије и Хрватске и избећи опасне претње рата. Уколико сукоби на простору претходне Југославије наставе да тињају, најнеповољнији ратни сценарио, каже Бодански, водио би директно у рат светских размера, с катаклизмичким последицама. Да би се то избегло Запад мора прихватити САД као предводника у тражењу трајног мира на просторима претходне Југославије, или ће, у противном, „рат ући у домове свих земаља и срце Европе“. Европа мора страховати, сматра Бодански, и од исламског тероризма, који би могле да прихвате исламске емигрантске заједнице у западноевропским државама као „реванш за Босну“. Постоје и други видови отпора исламиста у западноевропским земљама, слично ономе што је палестинска „интифада“ организовала на окупираним територијама израелске армије. Нарастање исламског тероризма могло би приморати Велику Британију и Француску да пошаљу своје трупе на Блиски и Средњи исток, што би изазвало неслагање Немачке и Русије и прерастање европског рата у светски сукоб, у којем би САД постале непријатељ свакоме.

Чини се да баш у том поглављу Бодански и није најубедљивији, нарочито када је реч о опредељењу великих сила за будућа савезништва ради остваривања сопствених интереса. Јер, тешко је поверовати да би се интереси Немачке тако брзо могли одвојити од интереса Сједињених Америчких Држава. Чини се да је он у својим перцепцијама и проценама сувише оптерећен сазнањима из прошлог времена, односно да носи бреме немачког нацизма и идеологије коју је заговарао Ниче. У сваком случају, књига Боданског *Офанзива на Балкан* завређује пажњу и ваља је помно анализирати с аспеката које је понудио аутор, али и с аспекта других сазнања универзалног и појединачног значаја, да би се схватило шта се све то догађало на просторима претходне Југославије, које су опасности још остале као изворишта кризе и шта ваља чинити да би се остварио трајан мир као услов за опстанак, обнову и просперитетан развој свих југословенских народа и држава.

Military necessity and international law of war

M Sc Vladan Jončić

Military necessity and international law of war are antipodal notions, because the military necessity emerges in war while the international law is based on the principles of humaneness. Military necessity is a circumstance which calls for undertaking the forceful measures with the purpose of attainment of success in war. In between war and humaneness stands the international law of war, which is the compromise between an unlimited freedom of warfare action, necessary for the attainment of the goal of war, and the demands posed by humaneness. Thus the military necessity becomes an allowed digression from the rules of the law of war. Evolution of their mutual relationship began by the end of XVII and in XVIII century, by division of wars to „just“ and „unjust“ ones, and in teachings of the first theoreticians of the international law – Grotius, Martens and Klueber. In XIX century and by the beginning of XX century was waged an entire „war“ between the followers of these two institutes over the issue of preponderance of one or the other. The ones who were putting the military necessity before the international law of war were justifying such advantage by the right of emergency, and therefore instituted the theory of military necessity. However, abuses of the principle of military necessity and violations of many rules of the international law in the course of the First and Second World Wars resulted in the gradual abandonment of the theory of military necessity after the Second World War. By the ban on war contained in the UN Charter the legal foundation for claiming the military necessity was rejected, and the principle of military necessity was thus reduced to normal framework of military requirements, since war still remained a reality in international relations. Modern views and the growingly pronounced role of the international law diminished the significance of the principle of military necessity in favour of the increased role of the international law. However, in codifications of the international law adopted after the Second World War the military necessity was taken into account, and attempts were made towards precise formulations concerning digressions from humanitarian requirements. The danger of recurrence of the theory of military necessity still exists, since the armed conflicts remained an instrument for the solution of disputes between states.

A great number of states are today confronted with the problem of terrorism. They protect and defend themselves from that evil in different ways, i. e. by their own model of defence, and in some cases by coalition models. Adequate conclusions on which of these two models is more reliable and efficient do not exist. The true facts, however, show that terrorism has spread itself in global dimensions, with a tendency of further spreading, and that the Organization of United Nations neither correspondingly recognizes its significance nor does it try to take clear standpoints and attitudes in this problem.

After a consideration of certain basic characteristics of terrorism in the world, the author points out the impossibility of reaching an agreement on the defence from this global evil at gatherings of members of the international community (e. g. in Sharm el Sheikh) outside the UN institutions, wherein only one kind or form of terrorism is usually discussed, and this only with one-sided attitudes formulated beforehand. This is why, in the author's opinion, relevant subjects of the international community, and the OUN on the global plane, should confront terrorism in right ways and manners, with consistent implementation of jointly taken views and attitudes, and thus to withstand and suppress, in most efficient ways and manners, this form of the most dangerous violence.

Forms of threatening the security of Federal Republic Yugoslavia

Kosta Dogu, Colonel

World or regional wars are nowadays not likely, although we are witnessing an increasing number of armed conflicts limited both in the sense of space and by the engaged forces. Most of these local conflicts are waged either on religious and national basis or have characteristics of civil wars. New hotbeds of crises and wars break out in regions of small countries, particularly of those that are situated in such regions or along strategic directions that are significant for the attainment of goals and interests of creators of the „new world order“ and advocates or protagonists of the politics of expansionism. In order to attain their goals they advance from the position of power, both within the framework of the world community and against individual countries. For the legalization of own aggressive behaviour they use the international organizations and bodies, and for the realization of their power politics they engage different specialized governmental or non-governmental organizations that control the activities of secessionistic, separatistic and subversive forces in target-countries, and when they deem it necessary also their own special forces, sometimes even elements of own armed forces.

Security of a country can be endangered by non-armed forms of activity of the enemy (non-armed aggression, intelligence-reconnaissance and propaganda-psychological activities; political-diplomatic, economic and military pressures; terrorist-insurgency activities; internal unrests) or by the armed

forms of activity (terrorist or combat sabotage activities, armed insurgency, civil war, strikes from distance, military intervention, and finally armed aggression).

FR Yugoslavia is subjected to all forms of non-armed endangerment of its security, while also the applications of the armed forms should not be excluded. The most grave form of endangerment of security of a country is, of course, the armed aggression. However, since the potential aggressor is most probably aware of the fact that in such an aggression he would suffer considerable human losses, such a sort of aggression is not likely, although it cannot be completely excluded.

Lifting of sanctions against F. R. Yugoslavia – meaning and foundation for doubts

---

D Sc Milan Opačić, Colonel

The Resolution 1074 of October 1st, 1996, of the UN Security Council, by which were, after four and a half years of unjust punishment and international ousting of Yugoslavia, lifted the sanctions imposed on this country, and FR Yugoslavia given back its dignity and its place in the international community that rightly belongs to it, is surely one of the outstanding international events that attract attention of the world and Yugoslav public. This event also aroused the curiosity and interest of scientific and political circles for a deeper explanation of the real meaning and scope of the Resolution. In connection with this appear, depending on differences in real political positions, on articulated reasons and views or more or less clear motivations, different interpretations of this event, and also suspicions, doubts, even open contestations of the real meaning of this UN act as explained by the official political circles.

A complete insight into the entire text of the Resolution and a thorough analysis of its contents bring in a most simple manner both the connoisseur of the written word and the layman close to the realization that it contains, from the formal-legal standpoint, nothing of vital significance that could make eventual suspicions or doubts concerning its real, even far-fetching, meaning and scope, well founded and justified. What is more, some of provisions of the Resolution, which the lifting of sanctions against FR Yugoslavia and the Serbian Republic strictly tie up with conditions stipulated by the previous resolutions 1022 of 1995 and 1031 of 1995, adopted by the Security Council in connection with the suspension of the sanctions, can not be in any way interpreted as „conditional“ lifting of sanctions or retainment of some sort of an „outer wall“ of sanctions.

Criteria for selection and appointment of military leader to their posts

---

D Sc Boško Nadoveza, Colonel

The first part of the article contains a critical review of efforts made heretofore for the definition and upbuilding of the system of evaluation of

military leaders, and a proposition concerning those elements that should be preserved in its further elaboration. The writer concludes that the basic flaw of the system has been the non-existence of the right and defined concept of evaluation, so the approach to this matter was fragmentary and the set goals could not be realized on the basis of the offered solutions.

In the second part of the article the author defines a comprehensive concept of evaluation, within the frames of which he stresses the significance of existence of standing criteria for selection and appointment of military leaders. Displayed and explained are the basic premises in the definition of the concept and criteria, by whose application the set goal can be attained. The basic consideration is that the system is to be taken integrally (legal framework, official evaluation, principles of handling the personnel matters, and the like), and the criteria be set and upbuilt in that framework, with taking into account the existing knowledge, experiences (collected into an integrated documentation, which is to be perpetually supplemented) and adopted views and attitudes (the criteria should be developed by groups of duties, the measurable criteria should be adopted, patterns of development of military leaders should be observed, and the like).

In the end are proposed criteria for evaluation (a general criterion, a particular criterion, pattern for the development of military leaders, the necessary profile, logical and consistent measuring instruments) which should make possible a high quality selection of military leaders and their objectively right ranking, further effective operationalization of specific criteria for each post, and the increased stressing the significance of evaluation in the selection of military leaders (evaluation not only of proposed individuals but of all eligible military leaders).

Nutrition as a decisive factor of quality of life and of the defensive power of the country

---

D Sc Nedeljko Jokić

Efficiency of armed forces in the time of peace and in war significantly depends on the quality, economy and correctness of nutrition of population and the Army. Nutrition can be improved by the development and optimization of the level of organization of civilian and military structures, orientated to the correct, rational and ecological production of food, and correct nutrition today and in the future. The main effort in research and development in this domain should be directed to the complete chain – from the field to the table. Incomplete coordination between military and civilian structures in the optimization of nutrition in the time of peace, and inconsistent and incomplete programming of preparations of economy and the rational nutrition in war might have grave consequences.

Federal Republic Yugoslavia has excellent conditions for correct nutrition and therefore the present crisis can be alleviated, and the population mentally and physically strengthened by the improved or more correct nutrition. Therefore are necessary: long-term programming of organic agricultural production, introduction of new technologies in food processing,

modernization of collective and family nutrition on the scientific basis, suppressing of the „white evil“ of civilization and of alcoholism and tobacco addiction, preparation of economy for war along the principles of rational, correct and efficient nutrition in war, and the like. The Yugoslav Army is an indispensable factor in the Yugoslav programme for research and improvement of nutrition in peace and war.

Information and information technology in modern command and information systems

---

Milan V. Petković, Colonel

Information technology, as an element of foundations of development and application of command-information systems, and its potentials and possible impact determine the significance of such systems within the frames of the overall command and control system.

The end of this century will be recorded in the history of the art of war also as a period of expansion of the command and control system with the utilization of technology based on automated and automatic information systems, tending to use information in real time. Numerous instances in modern local wars point to the fact that unnecessary losses in the battlefield, even the definite defeat, suffered the side that underestimated the significance of command & control and information systems.

Each of the modern armies is working out plans of its development in XXI century. In some of them, in armies of the leading world powers in particular, the normative and other documentation necessary for the realization of such plans has already been worked out. The American Army Training and Doctrine Command (TRADOC) has worked out its manual FM 525-5 „Army Operations XXI“, in which are presented characteristics of the Army and its institutions necessary for a successful warfare in the future. A particular significance is in this manual assigned to a command-information system which would function in the „automated battlefield“ in all combat or non-combat situations. In the manual are also presented missions and tasks of intelligence organizations in their gathering, procession, distribution and use of data and information, as well as dangers from breaking of unauthorized person into such automated systems that will threaten the users of the systems.

The significance of introduction of command & information systems into the equipment of armies of small countries is great and manifold. Such a system ensures, despite the costs involved, a reduction of the overall expences for maintaining a high level of combat readiness of the armed forces. It should be added, however, that the command & information system is developed and introduced gradually and by stages and elements, and is further built-up according to the existing possibilities and needs.

Relations between the art of war and other militarily orientated branches of science

D Sc Momčilo Sakan, Colonel

A specific consideration of the complex of theoretical and practical problems connected with the relations between the art of war and the other militarily orientated branches of science. Problems of these relations are by the author explicated in two ways. He points out, on one hand, the necessity of existence of ties and relations between sciences and branches of sciences, and on the other hand the epistemological problems encountered in identification of these ties and relations, and in valid explication of directions and intensity of their manifestation and powerful practical impacts.

Practical problem are, in the author's opinion, manifold. The fundamental ones are those that pertain to the alarmingly irregular relation between this science and the other above mentioned branches of science in matters of personnel and material assets. In matters of personnel this relation is for the art of war very unfavourable. Analyses of such a state of affairs made from the Symposium on military science (1970) to date show very unfavourable tendencies and gradual shifting of the art of war from its position of a fundamental (and in the author's opinion the only one) military science towards its marginal influence within the so called system of military sciences. This unfavourable relation in matters of personnel directly resulted in unfavourable material relations. These relations are by the author analysed as the comparative ratio between the accomplished scientific research tasks and the considerably smaller financial means allotted for these tasks. In the end the author gives certain recommendations and proposes measures that would contribute to a more successful solution of the problems mentioned above.

Relations in a military organization

M Sc Zlatomir Grujić

Relations in the Army, i. e. in a military organization, fall into the matters most important for its functioning and efficiency. They are based on the command relation as the fundamental social relation, i. e. on the unity of command and the military subordination. They are influenced by a host of different factors. Military organization is one of societal institutions and has its theoretical foundation and constitutive elements. Institutionalization in the Army has certain specificities, ensuing from the nature of military activities. The command relation, i. e. the basic societal relation in the Army, has its political and military-technological dimensions. Leadership is in the Army called commanding. It is therefore significant that on the command and control functions are posted those officers and non-commissioned officers who fulfill the necessary intellectual, psycho-physical and expert requirements of the military profession. Commanding is a complex process and responsible work, because the carrying out of military duties is

connected with much risk, so that on decisions taken by military leaders and commanders oftenly depend even lives of their subordinates. They must, therefore, develop good professional and humane relations between their subordinates, and cohesion of their units. In the process of upbuilding a modern professional and patriotic Army the relations and commanding have a pronounced significance, both in the scientific sense and in practice. In the scientific field this matter should be thoroughly studied, and the adopted views, attitudes and rules should be consistently applied in practice.

Armoured and mechanized units in a defence operation

Dragomir Ivanović, Colonel

Armoured and mechanized units make the skeleton of forces that are to carry out all sorts of offensive combat actions in a defence operation of an operative or strategic significance. They will find themselves very oftenly in a situation where they will be asked to carry out also independent offensive combat actions along certain tactical or operative directions. These actions must be rightly coordinated with the activities of other units, with the purpose of their own protection, support and combat security. In their manoeuvring they are particularly sensitive to actions of the enemy forces from the air space, and therefore they need a well organized air defence and protection, first of all from actions of the fighter-bomber aircraft. Since these units are great consumers of ammunition and fuel, their logistic support must be modernly organized and equipped with high performance vehicles, so that they can successfully follow the combat formations of the supported units and satisfy all their logistic needs.

Strike, fire and manoeuvre abilities of the armoured and mechanized units can be best used when they are engaged in offensive combat operations and actions, and they should therefore be positioned or moving in the second echelon or reserve of the overall force.

Andrić's view on war

Vasilije Cerović

War is in Andrić's literary works a perpetual theme. For him could be said, after the example given by Tolstoj, that he brought the plane of literature closer to the plane of strategy. He was induced to this by his serious research approach, characteristic for the literary work, and also by the war as the most grave societal conflict.

Andrić's interpretation of certain strategic problems closely resembles corresponding interpretations of these problems expressed by renown military authors (Clausewitz, Castex, Liddel Hart), and his seeing the

rational and irrational facets of the past wars contains anticipations whose echo in modernity is evident.

A character in his novel „Bridge on Drina River“ („Na Drini ćuprija“) poses questions which are in essence strategic, while by form and contents point also to its language source: Which forces? Where to go? By what means? How? What is the goal? What will happen in the case of failure? (Also the question „When“ was implicitly posed with the start of the enemy's attack).

His deliberations on understanding, utilization and feeling of time, on (non)ability of foreseeing, on the harm and benefits brought about by imagination, on the life, cunning, surprise – are all permeated with skepticism which calls for a strenuous research for valid answers in changeable circumstances.

Strategic thread of literature is discerned, in this author's words, in presentiments and indications of things and events prepared by the life for tomorrow, of that which until then only brews in relations between men.

Tesla's views on war and on future war processes

Prof. D Sc Velimir Abramović

Besed on his idea of natural automatism of life forms, and on his cosmologic view that wars are provoked by the activities of the sun, which through the ionosphere influences the psychology of men, Tesla built up his original theory on war. Starting from the surmise that each war development can be taken as discharge of „energetic potentials“, he precisely predicted, on the basis of the then generally known facts, the course, duration and outcome of the First World War, in an article published in December 1914.

As a war theoretician of the future, Tesla set as early as in 1900, in his technological manifesto „The World System“, foundations of the modern information warfare, formulating, in 12 paragraphs, the development of telecommunications. He foresaw wars without solidiers, in which robotized combat machines and equipment will carry out combat operations, which will be waged until an „energetic equilibrium“ will be reached, when the natural causes of war will discontinue their influence and activities.

From Tesla's cosmology and his view that only consciousness, intellect and will can avoid the natural, cyclic and otherwise inevitable recurrence of war processes can be deduced the significance of a world-wide electronic communications net for waging the wars both in the present times and in the future.

Peace of the Earth can be secured by the development of the „planetary society“, in which the incessant exchange of information will compensate for actions and effects of laws of nature, and prevent the creation of the „great difference of potentials“ which imposes the „energetic discharge“, i. e. the war.

Nécessité militaire et Droit international de guerre

Mr Vladan Jončić

La nécessité militaire et le Droit international de guerre sont termes antipodes car la nécessité militaire découle de la guerre, tandis que le Droit international sort des généralités de l'humanisme. La nécessité militaire est une circonstance qui demande prise des mesures de force pour atteindre le but et le succès. Entre la guerre et l'humanisme on voit le Droit international de guerre, qui est le compromis entre la Droit de guerre, nécessaire pour gagner la guerre, et la demande de l'humanisme. C'est ainsi que la nécessité militaire devient une déviation permise du respect des règles du Droit de guerre. Evolution de leurs rapports commence à la fin du XVII et au cours du XVIII siècle, par la nomination des guerres comme „justifiées“ et „nonjustifiées“, ainsi que par les études faites de la part des premiers théoréticiens du Droit international Grocius, Martins et Cloubert. Durant le XIX et au début du XX siècle, entre les partisans de ces deux instituts on a vu une vraie „guerre“ concernant la priorité. Les partisans de la priorité de la nécessité militaire envers le Droit international de guerre ont trouvé la base dans le Droit de besoin et ont fondé la théorie de la nécessité militaire. Malempoi de la nécessité militaire et la violation des règles du Droit international durant la Première et la Deuxième guerre mondiale, ont influencé sur la tendance de quitter peu à peu cette théorie. Par interdiction de la guerre dans la Charte des Nations Unies, on a rejété la base juridique de la nécessité militaire, ce que provoquait la diminution de la base d'arguments de la nécessité militaire, ce que, de sa part, provoquait aussi la guerre de la nécessité militaire dans le cadre normal, car la guerre est resté comme la réalité des rapports internationaux. Augmentation du rôle du Droit international a influencé la diminution de la nécessité militaire et l'augmentation du Droit international. Codification faite après la Deuxième guerre mondiale a pris en compte la nécessité militaire faisant aussi effort d'expliquer la déviation des demandes humanitaires. Le danger du retour de la théorie de nécessité militaire existe car les conflits armés sont restés comme les moyens de résolutions des problèmes entre les Etats.

La défense contre le terrorisme

Mr Milan Mijalkovski, Colonel

Nombreux Etats dans le monde contemporain sont mis devant le problème de résolution du terrorisme. Ils organisent la défense de façon différente, c'est-à-dire par un modèle authentique de défense, mais aussi, certain entre eux, par le modèle de défense de coalition. Il n'existé pas de conclusion correspondante concernant l'efficacité et le degré de sécurité des deux modèles mentionés. Cependant, il est certain que le terrorisme a pris les dimensions mondiales, avec une tendance d'élargissement permanent. Organisation des Nations Unies ne prête pas à ce problème une attention correspondante et ne donne pas signe non plus de volonté de prendre les positions claires.

Après la citations des marques de base du terrorisme dans le monde, l'auteur souligne l'impossibilité de la communauté internationale de trouver une solution valable concernant la défense contre ce mal mondial (par exemple, à Charme-el-Cheik) hors des institutions de l'ONU, où d'habitude on discute une seule sorte de terrorisme, avec les conclusions formulées d'avance. A cause de tout cela, l'auteur estime, les sujets relevant de la communauté internationale doivent préparer le modèle de heurte avec le terrorisme, et l'ONU, sur le plan global, tenant compte de la réalisation des conclusions prises, dans la pratique, peut se confronter avec succès au terrorisme qui demeure comme la violence la plus dangeureuse.

Formes de menace de sécurité de la République Fédérale de Yougoslavie

Kosta Dogu, Colonel

Dans le temps actuel, les guerres mondiales et régionales sont peu probables, mais il y a de plus en plus de conflits armés limités, au point de vue espace, mais aussi des forces engagées. Ces guerres locales sont menées, en général, à la base des conflits religieux et nationaux et ont le caractère des guerres civiles. Les foyers nouveaux des crises et des conflits éclatent sur les espaces des petits pays, en particulier des pays qui se trouvent dans les régions et sur les axes stratégiques importantes pour la réalisation des buts et des intérêts des créateurs du „nouvel ordre mondial“ et des pourparles de la politique expansioniste. Pour réaliser ces buts, ils partent de la position de force, tant dans le cadre de la communauté internationale, qu'envers des pays différents. Les organisations internationales et les forums sont exploités pour la légalisation de ce comportement, pour l'engagement de différentes organisations non-gouvernementales ou officielles ont réservé la manipulation des organisations internes sécessionnistes, séparatistes et autres et des forces de destruction sociale, mais aussi, d'après l'évaluation et la nécessité, les forces spéciales propres, même des parties des forces armées régulières.

La sécurité d'un pays peut être menacée par les formes d'action ennemie non-armées (agression non-armée, renseignement, propagande, actions

psychologiques, actions politiques et diplomatiques, pressions économiques et militaires, rébellion, terrorisme, émeutes internes) et armées (diversions, terrorisme, insurrection armée, guerre civile, frappe à distance, intervention militaire, agression armée).

Envers la RF de Yougoslavie on applique toutes les formes de menace de la sécurité et on ne peut pas exclure les formes armées aussi. La forme la plus dangereuse de la menace de sécurité de pays est une agression armée. Cependant, l'agresseur futur subirait de grosses pertes, c'est pourquoi ce type d'agression est peu probable. Pourtant, on ne peut pas l'exclure.

Arrêt des sanctions contre la RF de Yougoslavie – signification et réalité des craintes

---

Dr Milan Opačić, Colonel

Prise de la Résolution du Conseil de sécurité des Nations Unies numéro 1074, datée du 1er Octobre 1996, par laquelle on a, formellement, après quatre ans et demi de condamnation injustifiée et d'isolation internationale, supprimé les sanctions et on a reconnu la dignité et la place de notre pays dans les rangs de la communauté internationale, pour la Yougoslavie, mais aussi pour la communauté internationale, est un événement internationale de première classe. Cet événement, normalement, a attiré l'attention et l'intérêt des cercles scientifiques et politiques concernant la signification et les portées réelles de cette Résolution numéro 1074 (1996). Lié à cela, logiquement, et en corrélation avec les positions politiques, craintes, même négations ouvertes, apparaissent les opinions officielles des cercles politiques.

L'examen de l'entier du texte et l'analyse attentive du contenu de la Résolution 1074, montre d'une façon très simple que, en effet, il n'y a pas de chose importante qui peut provoquer les craintes et les arrière-pensées concernant la signification réelle et la portée au point de vue forme juridique, même quand il s'agit d'un lecteur quelque soit son niveau de connaissance de problème. Au contraire, certains articles de cette résolution qui attachent l'arrêt des sanctions contre la Yougoslavie et contre la République Srpska sont liés aux conditions définies dans des résolutions précédentes 1022 (1995) et 1031 (1995) et ne peuvent pas être compris comme l'arrêt „sous condition“, ou comme soutien du „mure extérieure“ des sanctions.

Critères pour le choix et la désignation des autorités aux postes déterminés

---

Dr Boško Nadoveza, Colonel

Dans une première partie de l'article, on voit une aperçue critique de la pratique actuelle de définitions et de surconstruction du système de notation et une proposition à la forme de liste des éléments qui doivent être gardés à ce propos. La conclusion est que la faiblesse de base a été exprimée dans un concept défini d'avance, ce que provoquait la partialisation de

résolution du problème, et que la résolution offerte peut permettre la réalisation de l'objectif donné.

Auteur, dans une deuxième partie, définit le concept entier de la notation et dans ce cadre il détermine l'importance des critères pour le choix et la désignation des autorités aux postes déterminés. On a mentionné les prémisses fondamentales nécessaires pour la définition du concept du critère qui peuvent être atteints par la définition du but. La détermination de base est que le système doit être examinée dans un entier (la législative, la notation officielle, les principes de l'éducation des cadres etc) et, dans cette ambiance, il faut mettre les critères, les expériences et les décisions (tout cela doit être recueilli dans les groupes, les stades de développement etc).

A la fin, on a proposé les critères pour la notation (les critères généraux et particuliers, le schéma des cadres, le profil demandé, les instruments, de contrôle) qui permettent la sélection qualitative des cadres, création des listes des rangs, opérationnalisation des critères particuliers et élargissement de signification de la notation à l'occasion du choix des cadres (prise en considération de toutes autorités au lieu des autorités choisies).

Nourriture comme le fait déterminant de la qualité de vie et de la puissance défensive du pays

---

Dr Nedeljko Jokić

Efficacité des forces armées durant la paix mais aussi la guerre, est déterminée d'une façon significative, par l'économie et par les principes de la nourriture des habitants et de l'armée. La nourriture peut être améliorée par le développement et optimisation du niveau de l'organisation des structures civiles et militaires, mutuellement dirigées vers une bonne, rationnelle, économique et écologique production de la nourriture dans le temps actuel et dans le futur. L'effort de développement et des recherches doit être dirigé vers la chaîne entière – de champs à la table. Coordination incomplète des structures civiles et militaires dans ce processus de l'optimisation de la nourriture durant la paix et la programmation incomplète des préparatifs de l'économie durant la guerre, peut provoquer de grosses conséquences.

La République Fédérale de Yougoslavie a des conditions exceptionnelles pour organisation de la nourriture ce que promet que la crise actuelle peut être diminuée et les gens peuvent être renforcés au point de vue mental et psychologique si on applique les règles de la nourriture correspondante. C'est pourquoi, il semble indispensable de programmer à long terme la production agricole, le processus technologique de production industrielle, modernisation de la nourriture à la base scientifique, défense contre le „mal blanc“ de la civilisation, interdiction de l'alcoolisme et narcomanie à la base de nicotine, préparatifs de l'économie pour la guerre et autres. L'Armée de Yougoslavie est un fait primordial dans le programme yougoslave des recherches et de modernisation de la nourriture durant la paix et la guerre.

Informations et technologie informatique dans le système de commandement et d'information moderne

---

Milan V. Petković, Colonel

La technologie informatique, étant un des éléments de base du développement et de l'application des systèmes de commandement et d'information, ses possibilités et son influence possible déterminent l'importance du système de commandement et d'information dans le système de commandement.

La fin de ce siècle sera marquée dans l'histoire de l'art de guerre comme une période de l'expansion du système de commandement, accompagnée par la technique et par la technologie fondées sur les systèmes informatiques automatiques et automatisés, avec une tendance de l'utilisation des informations dans le temps réel. De nombreux exemples tirés des guerres locales contemporaines montrent le fait que la partie qui a sousestimé l'importance du commandement et de l'information a subi des pertes unitaires sur le champ de bataille et, par conséquent, la défaite définitive.

Dans toutes les armées modernes du monde on développe les plans et les programmes pour le 21. siècle. Dans certaines d'elles, en particulier dans les armées des grandes puissances, on a fait déjà la documentation nécessaire pour la réalisation de ces plans. Dans l'armée américaine, le Commandement pour l'entraînement et la doctrine (TRADOC) a préparé un manuel nommé FM 525-5 „Opérations de l'armée XXI“, dans lequel on a montré les caractéristiques de l'armée et de ses institutions nécessaires pour la conduite de la guerre future avec succès. Une attention particulière est réservée aux systèmes de commandement et d'information qui fonctionneraient dans des conditions du „champ de bataille automatisé“ dans toutes les situations imaginées durant et hors combat. Parmi les autres stipulations, dans ce manuel on développe les devoirs du système de service de renseignement concernant le recueil, l'analyse, la distribution et l'exploitation des données et des dangers qui courent aux exploitateurs de tel système automatisé quant aux possibilités de pénétration à l'intérieur du système de la part des personnes non-autorisées.

L'importance des systèmes de commandement et d'information pour les armées de petits pays est grande et multiple. Ils assurent diminution des frais et augmentent le degré de combativité, mais on les construit d'après les possibilités et par étapes.

Le rapport de l'art de guerre envers des autres disciplines scientifiques et militaires

---

Dr Momčilo Sakan, Colonel

Auteur, dans son article, d'une façon spécifique, examine le complexe des problèmes théoriques et pratiques des rapports de l'art de guerre envers les autres disciplines scientifiques orientées vers l'armée. Théoriquement, auteur explique ces problèmes et leurs rapports mutuels d'une façon double.

D'une côté, montre la nécessité de l'existence des liaisons, et de l'autre, il montre les problèmes de l'identification épistémologique de leur implication dans la pratique.

Les problèmes pratiques sont nombreux, d'après l'opinion de l'auteur. Parmi les problèmes de base on voit le rapport irrégulier entre cette science et les disciplines mentionnées au point de vue cadre et matériel. Au point de vue cadre, le rapport de l'art de guerre envers les autres disciplines scientifiques est très défavorable. Les analyses de cet état de chose durant le Symposium sur la science militaire (1970) et après, montrent les tendances négatives et la poussée de la science militaire hors des positions de base, vers l'influence marginale dans le système des sciences, dites militaires. Ce rapport défavorable a fait une influence directe sur les rapports matériels. Ces derniers sont analysés à travers le rapport comparatif des devoirs scientifiques réalisés et des moyens limités de financement de ces devoirs. A la fin, auteur donne les recommandations et propose des mesures à prendre pour que la résolution de ces problèmes soit positive.

Rapports à l'intérieure de l'organisation militaire

Mr Zlatomir Grujić

Les rapports entre les militaires dans l'armée, c'est-à-dire à l'intérieure de l'organisation militaire, représentent une question importante faisant influence sur le fonctionnement et l'efficacité de l'armée. Ils sont fondés sur le rapport de commandement comme la rapport fondamental de cette société, c'est-à-dire sur le système de subordination hiérarchique. Ils sont influencés par des faits nombreux. Organisation militaire est une institution sociale qui a ses bases théoriques et ses éléments constitutifs. Institutionnalisation dans l'armée a aussi certains points spécifiques dûs à cause de la nature des activités militaires et armées. Le rapport de commandement, le rapport de base dans l'armée, a ses dimensions politiques et technologiques. Ménagement dans l'armée est baptisé comme commandement, ce qui est l'élément le plus important de fonctionnement de l'organisation militaire. C'est pourquoi, il est très important de désigner sur les postes de commandement les officiers et les sous-officiers qui disposent des propriétés intellectuelles, psycho-physiques et spéciales, nécessaires complexes et le métier plein de responsabilité car il est plein de risques, ce que demande du commandement de prendre les décisions souvent décisives pour la vie des gens. C'est pour cette raison que les commandants doivent développer les rapports professionnels parmi les gens qui sont sous leur commandement, mais aussi la cohésion de l'unité. Dans le processus de développement de l'armée professionnelle et patriotique, les rapports et le commandement ont une importance accentuée tant dans la science, que dans la pratique. Dans la science, ce problème doit être étudié sous tous les angles et dans la pratique, les décisions adoptées doivent être réalisées strictement.

Les unités blindées et mécanisées représentent la force principale pour la réalisation de toute action offensive durant l'opération défensive qui a une importance opérationnelle ou stratégique. Ces unités seront souvent chargées de mener les actions offensives autonomes suivant certaines axes tactiques ou opérationnelles qui doivent être coordonnées avec les activités des autres unités à cause de protection, appui et support. Durant l'exécution de la manoeuvre, elles sont particulièrement sensibles aux activités des forces ennemies venant de l'espace aérien, ce que demande une protection bien organisée, avant tout, contre les actions de l'aviation d'assaut. Les unités blindées et mécanisées, étant un grand consommateur des moyens de combat organisés, munies des moyens modernes de bonne qualité ce que permettra le fonctionnement à temps suivant les besoins.

Les unités blindées et mécanisées peuvent réaliser leurs possibilités de frappe, de feu et de manoeuvre seulement si on les utilise pour la réalisation des actions offensives ce que demande que leur dispositif de combat soit au deuxième échelon ou à la réserve.

Point de vue d'Andrić concernant la guerre

Vasilije Cerović

Dans l'oeuvre littéraire de monsieur Ivo Andrić, la guerre se trouve parmi les thèmes permanentes. Pour lui, on peut dire, suivant l'exemple donné par Tolstoj, que le plan de la littérature est rapproché du plan stratégique. Cela a été la conséquence d'une approche sérieuse au travail littéraire, mais aussi la guerre même comme le conflit social le plus dangeureux.

Les interprétations d'Andrić des problèmes stratégiques correspondent aux interprétations faites par les écrivains célèbres (Clausévic, Castex, Lidell Hart), et sa vision des parties rationnelles et irrationnelles de la guerre dans le passé contient les anticipations dont l'écho est évident à présent.

Un personnage de son roman „Le pont sur la Drina“ pose la question qui se trouve dans les fonds de la stratégie par sa forme et par son contenu: Quelles forces y sont? Où va-t-on? Par quel moyen? Comment? Quel est le but? Quoi faire en cas de défaite? (Et aussi la question: Quand? – a été posée implicitement au moment de déclenchement de l'attaque ennemie).

Ses réflexions concernant les termes, emploi et sensibilité, de capacités (ou leur manque) de prévision – sont pleines de scepticisme qui demande une étude profonde pour les réponses dans l'ambiance changeable.

La ligne stratégique de la littérature peut être vue, comme, l'écrivain lui-même dit, dans les prévisions de tout ce que la vie prépare pour le lendemain et que l'on trouve dans les rapports parmi les gens.

Le raisonnement de Tesla concernant la guerre et le futur des processus de guerre

Prof. dr Velimir Abramović

Basant l'idée sur l'automatisme naturel des êtres dans le cosmos et sur les activités du Soleil qui provoque les guerres, Tesla a inventé une théorie originale de la guerre. Suposant que tout guerre peut être exprimée comme consommation des „potenciels énergétiques“, dans l'article daté de Décembre 1914, il avait fait une prévision exacte, basée sur les faits connus, de la durée, la cours et le résultat de la Permière guerre mondiale.

Comme je théoréticien de guere future, Tesla, dès 1900, dans son manifeste technologique „Système mondial“, pose les principes généraux de la guerre informatique moderne, stipulant le développement des télécommunications en 12 points. Il avait prévu aussi la guerre sans soldats, durant laquelle il y a le combat des appareils robotisés jusqu'au moment de „L'équilibrium énergétique“ quand les causes naturelles de la guerre cessent d'agir.

D'après la cosmologie de Tesla et d'après sa thèse que la conscience, la pensée et la volontés, elles seules, peuvent éviter le cycle inévitable de l'apparission des guerres, on peut tirer la conclusion sur l'importance du réseau mondial de communication pour la conduite des guerres modernes, même les guerres futures.

La paix sur la Terre peut être atteinte par la construction et la création d'une „société planétaire“, dans laquelle on voit la circulation incessante des informations qui peut remplacer les actions des loies naturelles et supprimer la création de la „grande différence des potentiels“ qui devient la condition de consommation des „potenciels énergétiques“, c'est-à-dire de la guerre.

Die militärische Bedarf und das Internationalkriegsrecht

Mr Vladan Jončić

Die militärische Bedarf und das Internationalkriegsrecht sind die Antipodesbedarf, weil sie aus dem Krieg hervorgeht. Das Internationalesrecht geht aus dem Prinzip der Humanität hervor. Die militärische Bedarf ist die Umstand, die das Vorlügen die gewaltsame Anstalten für die Erreichung des Kriegserfolgs macht. Zwieschen dem Krieg und die Humanität befinden sich das Internationalkriegsrecht, das der Kompromiss zwieschen vollen Freiheit des Krieges ist, und das Verlangen der Humanität. So die militärische Bedarf wird ein gesamtes Abweichung vom Achtung der Regeln des Kriegsrechtes. Die Evolution ihrer Beziehung begint den Ende 17. und im Lauf 18. das Jahrhundert, der Teilung der Kriege auf „gerechte“ und „unrechte“, und dem Studieren die echte Theoretiker des Internationalesrechtes Grozius, Martines und Kluber. Im Lauf 19. und im Beginn 20. das Jahrhundert wurde zwieschen den Anhänger diese zwei Institute der echte „Krieg“ geführt, wem die Vorteil geben soll. Die Anhänger der Vorteil militärische Bedarf über das Internatioalkriegsrecht haben die Theorie der militärischen Bedarf festgestellt. Der Missbrauch der militärischen Bedarf und die bedeutende Vernichtung der Regeln des Internationalesrecht im Lauf den Ersten Weltkrieg und Zweiten Weltkrieg haben bestimmt, dass die Theorie der militärischen Bedarf nach dem Zweitwn Weltkrieg allmählich verlassen wird. Der Verbot des Krieges in der Urkunde der Vereiniten Nationen wurde der Rechtgrund für die Anruff auf der militärischen Bedarf abelent, was wird bestimmt, das der militärischen Bedarf in normalen Rahmen der militärischen Forderungen gewölbt wird, weil der Krieg, alldem, ein Realität der Internationalbeziehung geblieben ist. Die moderne Auffassungen und die starcke Rolle der militärischen Bedarf reduziert wird, aber die Rolle des Internationalesrecht wird vergössert. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde die Rechnung über die militärische Bedarf geführt, neben dem Versuch, dass die pünktliche Formulationen mit dem Abweichung von dem humanitären Verlangen gegeben wird. Die Gefahr von der Zurückgabe der Theorie der militärischen Bedarf wird es nach, weil die Waffengewalt zwieschen Staaten wie das Mitell für die Lösung der Konflikten geblieben sind.

Mr Milan Mijalkovski, Oberst

Viele Staaten haben in der modernen Welt mit dem Problem des Terrorismus gegenübergestellt. Sie haben von ihm auf dem verschiedenen Weise verteidigt, beziehungsweise, mit authentischen Modell der Verteidigung, und manche Staaten mit dem Koalitionsmodell. Es giebt keine bestimmte Zusammenfassung darüber, die von diesen zwei Modell zuverlässig und besser ist. Mittlerweile, Es ist sicher, das Terrorismus in der Weltraum mit weiter Tendention verzubreiten, aber die Vereinten Nationen beifügt nicht dem Terrorismus den bestimmten Charakter und sie versucht nicht über ihn die klare Stellungen einzunehmen. Nachdem der Autor manche Grundmerkmale angeführt hat, zeigt er auf der Unmöglichkeit der Verabredung von diesem Weltübel auf den Versammlungen der Internationalgemeinschaft (Beispiel: in Schar el Scheik) aus der Institutionen der Vereinten Nationen, wo gewöhnlich nur über eine Art des Terrorismus verhandelt wird, mit fort Formulierungen einseitigen Stellungen. Der Autor betrachtet, dass die bestimmten Faktoren der Internationalesgemeinschaft auf echtem Weise mit dem Terrorismus gegenübergestellt werden sollen. Die Vereinten Nationen sollen auf der Globalplanung die folgerichtigen Stellungen im Praxis einführen, und auf diese Weise kann mit dem Erfolg gegen dem gefährlichen Gewalt gegenübergestellt werden.

Die Formen der Gefährdung der Sicherheit der Bundesrepublik Jugoslawien

Kosta Dogu, Oberst

In der heutiges Zeit sind wenig wahrscheinlich die Regionalkriege in der Welt, aber, es ist alle mehr die Konflikten der beschränkten Verhältnisse, wie nach dem Raum, so und nach den einsetzen Kräfte. Diese Lokalkriege werden im Grund auf religiöse und nationale Grund geführt, aber sie haben den Charakter des Bürgerkrieges. Die neuen Kriesen und die Kriegsbrennweite bringen auf dem Raum die kleinen Länder aus, besonders ihrer, die sich in Regionen und auf den strategischen Richtungen weitgehende für die Verwirklichen des Zweck und die Interes der Gründer „der Weltordnung“ und die Fürspecher der ekspansionistischen Politik befinden. In der Verwirklichung ihres Zweck treten sie mit der Position der Macht auf, wie im Rahmen der Weltgemeinschaft, so und nach einzelnen Länder. Die Internationalorganisationen benutzen für die Legalisierung ihrer agresiven Verhaltungen, aber, für die Arbeit engagieren verschiedene Spezialorganisationen die Regierung und Unregierung, die mit den Aktivitäten inneres sezessionistischen separatistischen und destruktiven Kräfte führen, und nach der Bedarf und die einige Spezialkräfte und die Ausnahme, die Teilstreitkräfte.

Die Sieherungsland kann die Gefährdung den unbefaffneten (unbefafnete Agresion, Naschrichtendienst – Aufklärung und die militärische Unterdruck terroristische – aufständische Tätigkeit, innere Unruhe) und befafnete

(terroristische – diversantische Wirkung, bewafnete Aufstand, Bürgerkriege, der Schlag auf Dinst, militärische Intervention und Waffenagresion) Formen der Feindtigkeit.

Nach der Bundesrepublik Jugoslawien werden alle unbewafnete Formen der Gefährdung der Sicherheit vorgenommen, aber, es soll auch nicht die Führung der bewafneten Formen ausschliesen. Am schweresten Formen der Gerährung der Sicherheit ist die bewafnete Agresion. Mitlerweile, der Aggressor hätte die grosse Zahl der Menschenverluste gehabt, solche Art des Aggression ist wenig warscheinlich, obgleich sie kann nicht ganz ausgeschlossen wird.

Die Abshaffung der Sanktion der Bundesrepublik Jugoslawien – Die Bedeutung und die Grund der Verdacht

---

Dr Milan Opačić, Oberst

Der Rat der Sicherheit der Vereinten Nation hat den 01. Oktobar 1996. die Resolution der Numer 1074 gebracht, der formall, nach fast vierhalb Jahre unrechtes Strafen und internationale Isolation der Bundesrepublik Jugoslawien die Sanktion abgeschaffen haben. Der Bundesrepublik Jugoslawien hat das Würde und die Stelle in der Internationale gemaeinschaft zurückgegeben, und das ist zweifellos gehört zwieschen erstklassige internationale Ereignis, die die Achtung der weltlichen und jugoslawiechen Öffentlichkeit interessiert.

Dieses Ereignis hat die Interesse der fachlichen und politischen Kreisen für die Erklärung des tatsächlichen Charakter und die Schussweite der Resolution 1074 angeregt. In der Verbindung mit der Resolution wird die verschiedene Erklärung dieses Ereignis gemeldet. Die Verdächtigkeit, die Zweifl, und die offen Absprechen des tatsächlichen Charakters, den die ofisiele politischen Kreisen beifügen. Die völlige Einsicht im orginellem Text und die aufmerksame Analyse des Inhaltes der Resolution 1074 auf der einfachen Weise nahrnt jede Abgeornete des Schreibwortes und der gewöhnliche Leser der Wissen, dass in dieser Resolution, mit dem formellgerchten Standpunkten, hat keine Wiesenheit vorn Charakter, was sei die Verdächtigkeit und die Zweifel in ihrer real, sogar weiter Charakter und die Schussweite macht es gegründet und gerechtfertigt. Vor allem, manche von der Verordnung dieser Resolution, die die Abschaffung der Sanktion der Bundesrepublik Jugoslawien und die Serbischrepublik verbindet ausdrücklich für die Bedingungen, die in den vorigen Resolutionen 1022, (1995) und 1031 (1995) in der Verbindung mit der Suspension der Sanktion definirt haben. Diese Resolution können nicht erklären, wie „bedinungsweise“ Abschaffung der Sanktion oder, wie die Haltung gewisser „der Aussenwand“ der Sanktion.

Das Kriterium für die Auswahl und die Aufstellung des Vorgesetztes auf dem bestimmten Dienst

---

Dr Boško Nadoveza, Oberst

In erstem Teil des Artikels hat eine kritische Rückschau auf heutigen Streben gegeben, dass das System der Prüfung defienirt und aufgebaut wird, und der Vorschlag was soll es in weiterem Aufbau halten.

Der Schluss ist, dass die Grundschwäche in dieser war, was es nicht bestimmtes und fortes definirtes Konzept der Prüfung gab, und es war dem Betritt diesem Problem in den Teilen, und auf dem Grund der Angeboten der Lösungen kann nicht das Entstehungszweck verwirklichen wird. Der Autor hat in zweitem Teil ein gesamtes Konzept der Prüfung defienirt, und im Rahmen hat er die Bedeutung des Kriteriums für die Auswahl und die Aufstellung des Vorgesetztes behaupt. Es wurden die Grundvoraussetzungen in der Definirung das Konzept und das Kriterium angeführt und begründet, durch wessen die Verwirwirklichen das Aufstellungszweck gekommen werden kann. Die Grundbestimmung ist, dass das System in der Gesamtschaft betrachten soll (die Gezetzung, die Fachprüfung, das Prinzip der Aufstellung) und in disen Rahmen stellen und begründen die Kriterium, nebst das Beachten des beständigen Erkenntnis, die Erfahrungen und die annehmbaren Stellungen. (das Kriterium soll nach die Gruppe der Pflichten arbeiten, das Nehmen der fleissigen Kriterium).

Am Ende wurden die Kriterium für die Prüfung (allgemeines Kriterium besonders Kriterium, Shema die Entwicklung der Kadar), vorgeschlagen, die das Qualität des Kadars und die Objektivrangirung ermöglicht. Gleichzeitig haben für die erfolgreiche Operationalisation der besonderen Kriterium für alle Stelle und die Verbreitung der Rolle des Prüfungs gelegentlich die Auswahl des Kadars ermöglicht.

Die Verpflegung wie entscheidender Faktor des Qualitäts des Lebens der Verteidigungsmacht des Landes

---

Dr Nedeljko Jokić

Der Effekat der Streitkräfte im Frieden und dem Krieg ist weitgehend ein bestimmtes Qualität, der Ökonomie und den Prinzipien der gerechten Verpflegung der Bevölkerung und des Heeres. Die Verpflegung kann mit der Entwicklung und der Optimierung des Standes der Organisierung die Zivil und die militäre Struktur vergrössert wird. Sie haben auf regelmässige, ekonomische und ökologische Produzierung der Verpflegung und die Verpflegung in der heutigen Tag und in der Zukunft verbunden. Das Schwerpunkt der Entwicklung und die Forschung soll auf gesamten Kete – von der Acker bis zur Tisch verbinden. Die mangelhafte Koordination der militärischen und die Zivilstruktur in der Optimierung der Verpflegung in der Frieden und die unmangelhafte Programmierung der Vorbereitungen der Wirtschaft und die rationele Verpflegung im Krieg können die schwere Folge haben. Die Bundesrepublik Jugoslawien hat die ausnehmende Bedingungen für die regelmässige Verpflegung, und die heutige allgemeine Krisen kann gemildert wird. Die Leute können mental und psychofiesischen mit der regelmässigen Verpflegung verstärken. Dafür ist unumgänglich die langfristige Programmierung der organischen Ackerbauproduzierung, neue tehnologische Verarbeitung, die Modernisierung kollektive und die Familienverpflegung auf dem Grund der Lehre, die Bekämpfung „Das Weissesübel“ der Zivilisation, die

Hemmung des Alkoholismus und die Narkomanie, die Vorbereitung der Wirtschaft für den Krieg auf dem Prinzip rationale, gerechte, und effektive Verpflegung im Krieg.

Das Heer Jugoslawien ist ein unvermeidliches Faktor im jugoslawischen Programm der Forschung und die Förderung der Verpflegung im Krieg und dem Frieden.

Die Information der Technologie in modernem Kommando-informationsystem

---

Milan V. Petković, Oberst

Die Informationstechnologie ist eines Grundelement die Entwicklung und die Verwendung des Kommando-informationsystem. Seine Möglichkeiten bestimmen den Charakter des Kommando-informationsystem im Kommando-system.

Am Ende dieses Jahrhunderts wäre in der Historie die Kriegskunst wie die Periode der Expansion des Kommandosystem notieren. Sie werden durch die Technik und die Technologie benutzt, und sie werden auf dem Informationsautomatismus und den automatische System gegründet, nebst die Streben, dass die Information in der Realzeit benutzt wird. Viele Beispiele zeigen aus den modernen Lokalkriegen auf dem Faktor, dass die unnötigen Verluste auf dem Kriegsschauplatz und der definitive Niederlage die Seite duldet, die den Charakter des Kommandos und der Information untergeschätzt wird. In allen modernen Armee der Welt werden der Entwicklungssplan für 21. Jahrhundert verarbeitet. In manchen von ihre, besonders in den Armee der Führungsmächte hat schon normative und andere Dokumentation nötig die Realisierungspläne verarbeitet. In der amerikanische Armee, das Kommando für die Ausbildung (TRADOC) hat den Handbuch FM 525-5 „Die Operation des Heeres XXI“ verarbeitet, in dem den Charakter des Heeres und ihre Institutionen nötige für den Erfolg die Führung der Kriege in der Zukunft dargestellt haben. Ein besonder Charakter wird das Kommando-informationsystem gegeben, die in den Bedingungen „Die Automatisierung des Kampfplatzes“ in allen Kämpfen und anderen Situationen funktionieren. Ausserdem, im Handbuch werden die Aufgabe des Systems der Nachrichtendienst in Ansammeln, Bearbeitung, Distribution und die Nutzung der Daten verarbeitet und die Gefahren, die den Benutzer solches Automatisierungssystem von der Einbruch der unbefugten Seite im System lauert. Der Charakter der Einführung das Kommando-informationsystem in Armee kleine Länder ist sehr gross. Mit ihm wird, trotzdem die grosse Preis, die Verminderung der gesamten Kosten für die Erhaltung hohen Grad der Einsatzbarkeit die Streitkräfte sichergestellt. Bei dies, das Kommando-informationsystem wird progressiv und nach den Elementen gebaut, und es wird nach den Möglichkeiten und den Notwendigkeiten zugebaut.

Dr Momčilo Sakan, Oberst

Der Autor im Artikel, auf der spezifischen Weise, betrachtet den Komplex theoretischen und praktischen Probleme der Beziehungen die Kriegskunst nach anderen militär-orientierten wissenschaftlichen Disziplin. Theoretisch, der Autor expliziert zwischen die Probleme die angeführte Beziehung. Mit einer Seite zeigt er auf nötigen Bestehen der Verbindungen und die Beziehungen zwischen der Lehre und die fachliche Disziplin, und auf anderen Seite zeigt er auf epistemologischen Probleme der Identifikation dieser Verbindung und die Beziehungen und gute Explikationen der Richtung und die Intenzität ihrer Aussagen und der kräftigen Implikation auf der Praxis. Die praktische Probleme sind mehrseitig, nach der Meinung des Autors. Die Gründe sind sie, die aufmerksam auf unnötigen Beziehung zwischen diese Lehre und angeführte wissenschaftliche Disziplin in der Kadrovischen und materiellen Überblicken machen. In der Kadarüberblick ist die Kriegskunst nach anderen militär-orientierten wissenschaftlichen Disziplin sehr ungünstig. Die Analyse dieses Stehens, vom Symposium über die Militärlehre (1970) bis jetzt, zeigen auf sehr ungünstige Tendention und allmähliche Versetzen der Kriegskunst mit der Position der Grund der Militärlehre zu den Marginalen die Beeinflussungen in dem System der Militärlehre. Die ungünstige Beziehung der Kadars hat unmittelbar auch auf ungünstige materiellen Beziehungen beeinflusst. Der Autor analysiert sie durch die komperative Beziehung der Realisierung der Lehrforschung der Aufgabe und das Alarmieren des Finanzmittel, die für solche Aufgabe ausgegeben werden. Am Ende, der Autor giebt die bestimmte Empfehlungen und er schlägt die Massnahme vor, die die Lösungen angeführten Probleme beitragen werden.

Di Beziehungen in der militärischen Organisationen

Mr Zlatomir Grujić

Die Beziehung im Heer, beziehungsweise, in der militärischen Organisation sind einer wichtigen Frage für ihre Funktionierung und das Efektivität. Sie werden auf dem Kommandobeziehung wie der Gesellschaftsbeziehung gegründet, beziehungsweise, auf einem Vorgesetzte und der Militärorganisation. Auf ihr beeinflusst viele verschiedene Faktor. Die Militärorganisation ist einer gesellschaftlicher Institution und sie hat seine theoretische Gründe und das konstruktive Element. Das Heer wie einige Institution hat das bestimmten Spezifikum, dass mit der Natur des Heeres bedungen hat, beziehungsweise, der Kampfwirkung. Die Kommandobeziehung, die gegründete Gesellschaftsbeziehung im Heer hat politische und militärtechnologische Dimension. Die Führung im Heer wird das Kommando genannt, und das ist am wichtigsten Element die Funktionierung der Militärorganisation. Dafür ist sehr wichtig, dass auf den Kommandoposten die Offiziere und Unteroffiziere gestellt werden, die dafür nötige intellektuelle, phisihofische

und fachliche Verlangen der Militärprofession ausfüllen. Das Kommando ist eine einiges Prozes und eine verantwortliche Arbeit, weil im Verrichten des Militärposten viele Risiko hat, und von der Entscheidung der Zugführer und Kommandant hängt öff und das Leben der Menschen. Dafür müssen sie die gute professionelle und humanitäre Beziehungen zwieschen Menschen entwickeln, mit der sie kommandieren und die Einigkeit seiner Einheiten. In der Prozes des Aufbau der modernen professionellen und patriotisches Armee haben die Beziehungen und das Kommando hochtonige Bedeutung in der Lehre, und in Praxis. In der Lehre soll dieses Problem gut auslernen, und das Annehmen der Stehen und die Vorschriften bringen folgerichtig in der Praxis ver.

Die Panzer und mehanisierte Einheiten in der Verteidigung

Dragomir Ivanović, Oberst

Die Panzer und mehanisierte Einheiten machen das Substrat der Kraft für die Einfürung alle Weise der offensiven Wirkung in der Verteidigungsoperation, die eine Operative und den strategischen Charakter. Sie werden sehr oft in der Situation sein und selbständige Offansievewirkung auf einzelnen – taktischen oder der Operativerichtungen zu ausführen, die in der guten Einklang mit dem Aktivität andere Einheiten bringen müssen, wegens Schutz, die Unterstützung und die Sicherheit der Kampfwirkung. In der Ausführung des Manöver sind besonders empfindlich auf der Wirkung der Kräfte der Feind aus dem Luftraum, was verlangt es das gute Organisationschutz, vor allem, von der Wirkung der Jagdbomberluftwaffe. Wie sind die Panzer und mehanisierte Einheiten grosse Verbrauch des Krieges und das Triebmittel, die logistische Unterstützung muss die moderne Organisation und die Ausstattung mit dem Qualität dem Technischenmaterielmitteln sein, dass sie mit dem Erfolg der Kampfhandlungen die Panzertruppe begleiten müssen und sie begleichen alle ihre Bedarf. Die Panzer und mehanisierte Einheiten können ihren Schlag, die Feuer und die mehanisierte Möglichkeiten vorgeben verwirklichen, wenn sie für die offanise Kampfkraft benutzen und sie sollen in zweitem Kampfeschalon oder die Reserve verteilen.

Andrić Überblicken auf dem Krieg

Vasilije Cerović

In dem schriftstellerischen Tat, Ivo Andrić, ist das Kriegsthema ohne das Stillstand. Für ihn kann man sagen, und der Beispiel, die Tolstoj gab, dass ein Plan der Schriftstellerverein dem Plan der Strategie genährt hat. Auf dies hat es ernsthaft der forschende Beitritt eingetümlich der schriftstellerischen Arbeit angeführt, aber und allein der Krieg wie am schwersten Zusammenstoss. Andrić die interpretation einzelnen strategisches Problems schreibt mit der bestimmten Interpretation der bekanten Militärschriftsteller (Klauzevitz, Kasteks, Liderhart), und seine Sicht der rationele und irationele

Seite des Krieges hält in der Zukunft die Antipode womit der Nachklang in der Zeitgemässheit evident ist.

Ein Persönlichkeit aus dem Roman „Auf Drina die Brücke“ stellt die Frage, die im Grund der Strategie sind und nach dem Form und der Inhalt zeigen auf ihre Welche im Sprache: Welche sind die Kräfte? Welchem Mittel? Wie? Was ist der Zweck? Was wird im Fall des Unerfolgs sein? (Erste Frage: Wann implizierte der Beginn des Feindesangriff aufgestellt war?) Seine Überlegungen über der Begriff, die Anwendung und die Gefühl der Zeit, über di Fähigkeit des Vorgesehen, über die Schade und die Nutzung, die die Phantasie bringt, über die Lüge, die Schlaueit, die Überraschung – sind mit dem Skeptizismus durchgedrungen, der ein anstrengendes Suchen für gute Antwort der Veränderung der Rahmen macht.

Die strategische Faden des Schriftstelerverein wird erblickt, wie der Schriftsteller sagt, in der Ahnungen und der Andeutungen dies, was das Leben für die morgige Tag macht, was in der Menschlichesbeziehung reift.

Tesla die Erfassung des Krieges und die Zukunft des Kriegsprozes

Der Professor dr Velimir Abramović

Auf dem Grund der Idee über den natürlichen Automatismus des Lebenswessen und kosmologischen Stellung, das der Krieg mit dem Sonneaktivität herforderufen hat, die über die Jonosphäre auf der kolektiven Psychologie der Mänschen beeinflusst. Tesla hat originales Theorie des Kriegs ausgeben. Er wird vom Vorgesehen ausgehen, dass alle Kriegsereignise ausgesagt werden können, wie leere „energetisches Potenzial“. Im Artiki aus Dezembar 1914. hat Tesla pünktlich langen und den Ausgange des Ersten Weltkrieges vorgesehen.

Wie der Kriegstheoretiker der Zukunft, Tesla hat schon 1900. in seinem tehnologischen Manifest des *Weltsystem* und den Grund des modernen informatischen Kriegs gestellt. Er hat die Entwicklung der Telekommunikation in 12 Punkten formiliert. Tesla hat die Kriege ohne Soldaten vorgesehen, in der die Robotgeräte gekämpft werden, alle bis unumgänglich, „energetisches Ekilibirium“, auf dem die Naturursache des Krieges aufhören zu wirken. Aus Tesla die Kosmologie und die Auffassung, dass einziege Bewusstsein, der Verstand und die Wille ausweichen können, natürliche, zielkliche und unumgängliche Erscheinung des Kriegsprozes. Es kann den Charakter der Weltelektronischekommunikationsnetz für die Führung der modernen Kriegen durchgeführt werden, wie und dies in der Zukunft. Dieser Friede auf der Erde ist mäglich dem Ausbau „Die Planetargeselchaft“, in der die Austausch der Information der Wirkung des natürlichen Gesetz kompensieren werden und die Schaffung „Die grosse Unterschiede des Potentials“ vereiteln.

Военная потребность и международное военное право

Канд. наук Владан Йончич

Военная потребность и международное военное право – противоположные понятия, ибо военная потребность исходит из войны, а международное право – из начала гуманности. Военная потребность является обстоятельством, требующим применения насильственных мер, с целью достижения военного успеха. Между войной и гуманностью находится международное военное право, являющееся компромиссом между полной свободой ведения войны, необходимой для достижения военной цели, и требованиями гуманности. Таким образом военная потребность становится допустимым отклонением от уважения норм военного права. Эволюция их отношений начинается под конец XVII и в течение XVIII вв., после разделения войн на „справедливые“ и „несправедливые“, а также в учениях первых теоретиков международного права Гроция, Мартенса и Клубера. В течение XIX и в начале XX вв. сторонники этих двух институтов вели настоящую „войну“ за то, чтобы решить кому из них дать превосходство. Сторонники превосходства военной потребности над международным военным правом находили обоснование в праве нужды и установили теорию военной потребности. Под влиянием злоупотребления военной потребностью и значительных нарушений норм международного права в ходе Первой и Второй мировой войны начали постепенно покидать теорию военной потребности. Запрещением войны в Уставе ООН отброшена юридическая основа для ссылки на военную потребность, что повлияло на сведение военной потребности к нормальным военным требованиям, ибо война все-таки осталась реальностью международных отношений. Современные понимания повлияли на сокращение роли военной потребности и повышение роли международного права. При кодификации после Второй мировой войны учитывалась военная потребность, причем делалась попытка выработать точные формулировки в отношении отклонений от гуманитарных требований. Однако, все еще существует опасность возвращения теории военной потребности, ибо вооруженные столкновения остались средством решения споров между государствами.

Многие государства в современном мире сталкиваются с проблемой терроризма. Они от него защищаются различными способами, т. е., подлинной моделью защиты, а некоторые и посредством коалиционной модели. Отсутствуют соответствующие выводы о том, какая из этих двух моделей является более надежной и эффективной. Однако, терроризм несомненно расширился в мировых масштабах, проявляя тенденцию дальнейшего расширения, причем ООН не придает ему соответствующее значение, а также не пытается принять о нем четкие позиции. После приведения некоторых основных характеристик терроризма в мире, автором указывается на невозможность достижения договоренности о защите от этой мировой беды на собраниях субъектов международного содружества (напр. в Шарм эль-Шейке) вне институтов ООН, когда обычно рассматривается только один вид терроризма, причем имеются наперед сформулированные односторонние положения. Поэтому, считает автор, ответственные субъекты международного содружества должны по-настоящему заняться терроризмом, а ООН, в глобальном плане, последовательно осуществляя принятые положения в практике, может оказывать наиболее успешное сопротивление этому виду опасного насилия.

Формы угрозы безопасности Союзной Республики Югославии

Коста Догу, полковник

В настоящее время существует небольшая вероятность вспыхивания мировой и региональных войн, но увеличится число вооруженных столкновений ограниченных масштабов, как в отношении пространства, так и в отношении привлеченных сил. Эти локальные войны преимущественно возникают на религиозной и национальной основах, или имеют характер гражданской войны. Новые кризисные и военные очаги появляются на территориях малых стран, в частности, в тех, которые размещаются в регионах и на стратегических направлениях, важных для осуществления целей и интересов творцов „нового мирового порядка“ и сторонников экспансионистской политики. В осуществлении своих целей они выступают с позиции силы, как в рамках мирового содружества, так и к отдельным странам. Международные организации и формы они используют для легализации своего агрессивного поведения, а для действия привлекают различные специализированные правительственные и неправительственные организации, которые управляют активностями внутренних сепаратистских, сепаратистских и деструкционных сил, а по надобности и собственные специальные войска, и, как исключение, части вооруженных сил.

Безопасность страны может быть поставлена под угрозу вооруженными (невооруженная агрессия, разведывательная и пропагандистско-психологическая деятельность, политическо-дипломатические, экономические и военные давления, террористическо-мятежная де-

тельность, внутренние волнения) и вооруженными (террористическо-диверсионные действия, вооруженный бунт, гражданская война, удар на дистанции, военное вмешательство и вооруженная агрессия) формами деятельности противника. По отношению к Югославии предпринимаются все невооруженные формы угрозы безопасности, но нельзя исключить возможность использования вооруженных форм. Самая тяжелая форма угрозы безопасности страны – вооруженная агрессия. Однако, учитывая, что в случае такой агрессии агрессор понесет большие человеческие потери, она мало вероятна, хотя ее нельзя полностью исключить.

Отмена санкций СР Югославии – значение и обоснованность сомнений

Д-р Милан Опачич, полковник

Принятие Резолюции Совета Безопасности Организации Объединенных наций № 1074 от 1 октября 1996 года, благодаря которой и формально, после четырех с половиной лет несправедливого наказания и международной изоляции, СР Югославии снимаются санкции и возвращается достоинство и место в международном содружестве, принадлежащее ей, безо всякого сомнения относится к важнейшим международным событиям, привлекающим внимание мировой и югославской общественности. Это событие побудило любознательность и интерес научных и политических кругов к толкованию подлинного значения и последствий Резолюции 1074 (1996). В связи с этим, в зависимости от разниц в реальных политических позициях, артикулированных побуждениях и в менее или более четких мотивах, имеются различные толкования этого события, подозрения, сомнения, даже открытые опаривания действительного значения, которое ему придают официальные круги.

Полное ознакомление с подлинным текстом и внимательный анализ содержания Резолюции 1074 самым простым способом приближают любого работника писаного слова и обычного читателя к сознанию о том, что в ней, с формально-правовой точки зрения, нет ничего существенно значительного, что могло бы вызвать подозрения и сомнения в ее реальное, даже далеко идущее значение и последствия сделать обоснованными и оправданными. Даже некоторые положения этой Резолюции, которые отмену санкций СР Югославии и Республике Сербской категорически связывают с условиями, определенными предварительными резолюциями 1022 (1995) и 1031 (1995), в связи с суспензией санкций, нельзя ни в коем случае толковать, как „условное“ снятие санкций, или как сохранение какой-то внешней стены санкций.

Критерии выбора и назначения офицеров на определенные должности

Д-р Бошко Надовеца, полковник

В первой части статьи дается критический обзор имеющихся до сих пор попыток определить и построить систему оценки, а также предло-

жении, что надо было бы сохранить в дальнейшей достройке. В выводе утверждается, что главная слабость заключалась в отсутствии соответствующей и наперед определенной концепции оценки, так что подход к этой проблеме был парциальным, а на основании предложенных решений нельзя было осуществить поставленную цель.

Автором во второй части определяется целостная концепция оценки, в рамках которой им утверждается значение критерия выбора и назначения офицеров. Приводятся и обосновываются главные предпосылки в определении концепции и критериев, реализацией которых можно добиться поставленной цели. Основное положение заключается в том, что систему надо рассматривать в целом (законные правила, служебная оценка, принципы принятия кадровых решений и т. д.), и в тех рамках устанавливать и дотраивать критерии, при уважении существующих сознаний, опыта (собранного в единый, постоянно дополняющийся материал) и принятых положений (надо делать критерии по группам должностей, принимать измеримые критерии, уважать схемы развития кадров и т. д.).

В конце предлагаются критерии оценки (общий критерий, частный критерий, схема развития кадров, требуемый профиль, логический и консигнентный измерительный инструментарий, обеспечивающие качественную селекцию кадров и объективное определение ранга, дальнейшую успешную операционализацию частных критериев на каждое место и расширение роли оценки при выборе кадров (включение всех, а не только предложенных офицеров).

Питание – решающий фактор качества жизни и оборонительной мощи страны

Д-р Неделько Йокич

Эффективность вооруженных сил в мирное и военное время в значительной мере определяется качеством, экономностью и принципами справедливости питания населения и армии. Питание можно улучшить развитием и оптимизацией уровня организации гражданских и военных структур, взаимно направленных к правильному, рациональному, экономичному и экологическому производству продовольствия и питанию в настоящее время и в будущем. Главное внимание развития и исследований надо направить на всю цепь – от нивы до стола. Наполная координация военных и гражданских структур в оптимизации питания в мирное время и непоследовательное и неполное программирование подготовок экономики и рационализированного питания в войне могут иметь тяжелые последствия.

Союзная Республика Югославия обладает исключительными условиями для правильного питания, так что нынешний общий кризис можно смягчить и людей духовно и психофизически окрепнуть внедрением правильного питания. Для этого необходимы долгосрочное программирование органического сельскохозяйственного производства, новая технологическая переработка, модернизация коллективного и семейного питания на основах науки, обуздание „белого зла“ цивилизации, предупреждение алкоголизма и табачной наркомании, подготовка

экономики к войне на принципах рационализованного, справедливого и эффективного питания в войне и др. Войска Югославии является существенным фактором в югославской программе исследований и усовершенствования питания в военное и мирное время.

Информация и информационная технология в современной командно-информационной системе

Милан В. Петкович, полковник

Возможности и возможное влияние информационной технологии, как одного из элементов основы развития и применения командно-информационных систем, определяет значение командно-информационной системы в системе командования.

В истории военного искусства конец этого века будет записан, как период экспансии систем командования, при использовании техники и технологии, основанных на информационных автоматизированных и автоматических системах, при стремлении использовать информацию в реальном времени. Многочисленные примеры современных локальных войн указывают на факт, что ненужные потери на поле битвы, даже окончательное поражение терпит та сторона, которая недооценила значение командования и информации.

Во всех армиях мира разрабатываются планы развития на XXI век. В некоторых из них, в частности в армиях ведущих держав, уже разработана нормативная и другая документация, необходимая для реализации планов. В американской армии, Командование по обучению и доктрине (TRADOC) разработало пособие ФМ 525-5 „Операции армии XXI“, в котором даются характеристики армии и ее институтов, необходимые для успешного ведения войн в будущем. Особое значение придается командно-информационной системе, назначаемой для функционирования в условиях „автоматизированного театра военных действий“ во всех боевых и небоевых ситуациях. Кроме остального, в указанном пособии разрабатываются задачи системы разведывательной службы в сборе, обработке, распределении и использовании данных и опасности, угрожающие пользователю такой автоматизированной системы вторжением неуполномоченных сторон в систему. Внедрение командно-информационных систем в армии малых стран имеет большое и многостороннее значение. Им обеспечивается, вопреки высокой цене, сокращение общих расходов по поддержанию высокого уровня боеготовности вооруженных сил. При этом, командно-информационная система строится постепенно и по элементам, а достраивается по возможностям и потребностям.

Отношение военного искусства к другим научным дисциплинам, военной ориентации

Д-р Момчило Сакан, полковник

Автор, пользуясь специфичным способом, рассматривает комплекс теоретических и практических проблем, связанных с отношениями

военного искусства к другим научным дисциплинам, военной ориентации. Теоретически автор проблемы указанных отношений двукратно толкует. С одной стороны, он указывает на необходимость существования связей и отношений между науками и научными дисциплинами, а с другой, – на эпистемологические проблемы опознавания этих связей и отношений, правильные толкования направления и интенсивности их проявления и мощных импликаций в практике.

По мнению автора, практически проблемы – многократны. Основными являются те, которые касаются предупреждающе неправильного отношения между той наукой и указанными научными дисциплинами в кадровом и материальном отношениях. Что касается кадров, отношение военного искусства к другим научным дисциплинам, военной ориентации, – весьма неблагоприятно. Анализ этого состояния, начиная с Симпозиума о военной науке (1970) до сих пор, указывает на весьма неблагоприятные тенденции и постепенный сдвиг военного искусства с позиции основной (по мнению автора и единственной) военной науки к маргинальному влиянию в так называемой системе военных наук. Это неблагоприятное отношение кадров оказало непосредственное влияние и на неблагоприятные материальные отношения. Их автор анализирует, сравнивая реализованные научно-исследовательские задачи и ограниченные финансовые средства, выделяемые на эти задачи. В конце автор дает определенные рекомендации и предлагает меры, которые способствуют более успешному решению указанных проблем.

Взаимоотношения в военной организации

Канд. наук Златомир Груич

Взаимоотношения в армии, вернее в военной организации, являются одним из важнейших вопросов ее функционирования и эффективности. Они основываются на командном отношении, как основном общественном отношении, т. е. на единоначалии и военной субординации. На них влияют многочисленные факторы. Военная организация – один из общественных институтов и обладает своими теоретическими основами и учредительными элементами. Институционализация в армии имеет определенные специфичности, обусловленные природой военной, т. е. вооруженной деятельности. Командное отношение, как основное общественное отношение в армии, обладает политическим и военно-технологическим измерениями. Руководство в армии называется командованием и является важнейшим элементом функционирования военной организации. Поэтому на командные должности необходимо назначать офицеров и сержантов, которые удовлетворяют необходимые интеллектуальные, психофизические и специальные требования военной профессии. Командование – сложный процесс и ответственная работа, потому что при выполнении воинских должностей возникают многочисленные рискованные ситуации, так что от решений командира часто зависят и жизни людей. Поэтому они должны развивать хорошие профессиональные и гуманные отношения между людьми, которыми командуют, а также сплоченность, доверенных им подразделений, частей. В процессе строительства современной профессиональной и

патриотической армии взаимоотношения и командование имеют исключительное значение и в науке, и на практике. В науке эту проблему необходимо всесторонне изучать, а принятые положения и правила проводить последовательно на практике.

Бронетанковые и механизированные войска в оборонительной операции

Драгомир Иванович, полковник

Бронетанковые и механизированные войска составляют остов сил для выполнения всех видов наступательных действий в оборонительной операции, обладающей оперативным или стратегическим значениями. Эти части очень часто будут находиться в ситуации проводить и самостоятельные поступательные действия на отдельных тактических или оперативных направлениях, которые должны быть хорошо согласованными с действиями других частей, с целью защиты, оказания поддержки и обеспечения боевых действий. При выполнении маневра они особенно уязвимы при действии сил противника из воздушного пространства, что требует хорошо организованной защиты, прежде всего от действия истребительно-бомбардировочной авиации. Так как бронетанковые и механизированные войска большие потребители боевых и приводных средств, тыловая поддержка должна быть современно организованной и оснащенной качественными техническими материальными средствами, чтобы могла успешно сопровождать боевой порядок бронетанковых и механизированных войск и удовлетворять все их потребности.

Бронетанковые и механизированные войска свои ударные, огневые и маневренные возможности могут реализовать прежде всего, если их используют в наступательных боевых действиях, и поэтому они должны размещаться во втором боевом эшелоне или в резерве.

Взгляд Андрича на войну

Василие Церович

В литературных произведениях Иво Андрича тема войны постоянно существует. Про него можно сказать, по примеру Льва Толстого, что он план литературы приблизил к плану стратегии. На это его наводил серьезный исследовательский подход, свойственный литературной работе, но и сама война, как тяжелейшее общественное столкновение.

Андричевское истолкование отдельных стратегических проблем совпадает с соответствующими истолкованиями известных военных писателей (Клаузевиц, Кастекс, Лидель Харт), а его взгляд на рациональные и иррациональные стороны войны в прошлом содержит антиципации, эхо которых отчетливо замечается в современности.

Один персонаж в романе „Мост на Дрине“ задает вопросы, которые лежат в основе стратегии, а по форме и содержанию указывают

и на ее источник в языке: Какие силы? Куда идем? Какими средствами? Как? Какая цель? Что будет в случае неудачи? (И вопрос: „Когда?“ был задан точно в момент начала вражеского наступления).

Его размышления о понимании, использовании и чувстве времени, о (не)способности предвидения, об ущербе и пользе, которые приносит мечта, о лжи, коварстве, неожиданности – проникнуты скептицизмом, требующим напряженного поиска за хорошими ответами в изменяющихся обстоятельствах.

Стратегическая нить литературы замечается, как говорит писатель, в предчувствиях и намеках о том, что жизнь готовит на завтрашний день, что только назревает в человеческих отношениях.

Тесла, его понимание войны и будущее военных процессов

Проф. д-р Велимир Абрамович

На основании идеи о природном автоматизме живых существ и космологическом положении о том, что войну вызывает Солнечная активность, которая через ионосферу влияет на коллективную психологию людей, Тесла создал подлинную теорию войны. Исходя из предпосылки, что любое военное событие можно выразить, как разрядку „энергетического потенциала“, в статье (декабрь 1814), на основании общеизвестных фактов, он просто и точно предвидел ход, продолжительность и исход Первой мировой войны.

В качестве военного теоретика будущего, Тесла уже в 1900 году, в своем технологическом манифесте *Мировая система* заложил основы современной информационной войны, формулируя развитие телекоммуникаций в двенадцати пунктах. Он предвидел войны без солдат, в которых будут бороться роботизированные аппараты, вплоть до необходимого „энергетического эквilibрия“, на котором природные причины войны перестают действовать.

Из космологии Теслы и его понимания, что только сознание, разум и воля могут избежать природное, циклическое и неминуемое возникновение военных процессов, можно сделать вывод о значении мировой электронной коммуникационной сети для водения современных войн, а также и войн в будущем.

Мир на Земле можно обеспечить строительством „планетарного общества“, в котором непрерывный обмен информацией будет компенсировать действие природных законов и не допускать создания „большой разницы потенциалов“, являющейся причиной „энергетической разрядки“, т.е. войны.

Позив на сарадњу

Часопис „Војно дело“ објављује оригиналне научне радове, претходна саопштења, прегледне и стручне чланке у којима се излажу идеје и ставови о најзначајнијим проблемима везаним за одбрану, а посебно за област ратне вештине. Објављена ауторска дела и стручне рецензије хоноришу се према важећим прописима у Војсци Југославије.

Рукопис обима до два ауторска табака, са резимеом, доставља се Редакцији у два примерка, куцан, са двоструким проредом, на формату А4. Обим резимеа не треба да буде већи од једне странице куцаног текста (аутор је дужан да, уз резиме, наведе и кључне речи). Сlike, шеме, табеле, графикони и други прилози треба да буду технички припремљени за штампу. Научна апаратура (цитати, напомене, библиографија) треба да садржи за књиге: име и презиме аутора (или: почетно слово имена, средње слово и презиме), назив дела, назив издавача, место издавача, годину издања и страницу; а за часописе: назив часописа, број, годину изласка и страну почетка чланка.

Уз рукопис, аутор треба да достави следеће податке: име, средње слово и презиме, научни степен (академик, доктор), односно академски степен (магистар), и професионално звање; пун назив организације у којој је запослен; пуну приватну адресу, с бројевима телефона (кућни и на радном месту); број жиро-рачуна и општину становања.

Сарадницима (појединцима и институцијама) предлажемо да Редакцији шаљу саопштења након окончаних истраживања, најзначајније делове магистарских радова и доктората, уколико су у вези са војно-политичком ситуацијом, одбрамбеним системом и његовим функционисањем, ратном вештином, војним концепцијама и доктринама, искуствима из ратова и слично. Тематски оквир часописа ће и у следећој години обухватати и приказе књига и часописа, критичке осврте, погледе и сугестије у вези са различитим проблемима у одбрамбеном систему СР Југославије. Пожељно је да сарадници своја истраживања, анализе и разматрања усмере на следеће тематске области:

- геополитичке промене у свету и њихов утицај на безбедност и одбрамбена опредељења СР Југославије;
- стање и перспективе интеграционих и дезинтеграционих процеса у свету;
- „нови светски поредак“ – носиоци, концепт, планови, наднационални, цивилизацијски и национални интереси, перспективе...
- религијски концепти и угрожавање мира у свету;
- утицај негативних културолошких трендова на одбрамбени систем СР Југославије;
- потребе и могућности за промену приступа југословенској ратној вештини;
- борбена и мобилизацијска готовост и припрема одбрамбеног система СР Југославије;
- појмовна одређења у области теорије ратне вештине;
- језик ратне вештине;
- теоријске основе садржаја оружане борбе по родовима и видовима;
- искуства из ратова;
- предности и слабости актуелних војних доктрина;
- командно-информациони системи...

Ликовно-графички уредник
Божидар Мркоња

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводиоци:

на енглески
Душан Исаковић

на француски
Милан Петковић

на немачки
Раде Катић

на руски
Зоран Стевановић

Коректор
Бојана Узелац

Тираж 1.600 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПARIЈА – БЕОГРАД, Генерала Жданова 40 б

На основу мишљења Министарства за науку и технологију Републике Србије, бр. 413-00-222/95-0101, од 19. 06. 1995. године, часопис је ослобођен пореза на промет.

УДК – Југословенски библиографско-информацијски институт

НИУ „ВОЈСКА“, 11002 Београд, Бирчанинова 5
Телефони: 645-020 и 656-122, локал: 22-584
Телефакс: 644-042, жиро рачун: 40823-849-0-2393

НАРУЏБЕНИЦА

Претплаћујем(о) се на часописе за 1997. годину, и то: _____ примерака

1. ВОЈНО ДЕЛО (општевојни теоријски часопис) излази двомесечно. Годишња претплата 60,00 динара, полугодишња претплата 30,00 динара; _____
2. НОВИ ГЛАСНИК (војностручни интервидовски часопис ВЈ) излази двомесечно. Годишња претплата 100,00 динара, полугодишња претплата 60,00 динара. _____
3. ВОЈНОТЕХНИЧКИ ГЛАСНИК (стручни и научни часопис ВЈ) излази двомесечно. Годишња претплата 50,00 динара, полугодишња претплата 25,00 динара. _____

Број примерака часописа који наручујете уписати у наруџбеницу и послати на адресу: НИУ „ВОЈСКА“, Бирчанинова 5, 11002 Београд.

За претплате физичких лица не достављамо фактуре. Поручиоци уплаћују износ претплате на жиро-рачун НИУ „ВОЈСКА“: 40823-849-0-2393 (са назнаком за који часопис) и шаљу примерак уплатнице уз наруџбеницу.

У случају спора, надлежан је Други општински суд у Београду.

Часописе слати на адресу:

Купац .....
(презиме и име, назив установе и број телефона)

Место ..... ул. .... бр. ....

Дана ..... 19..... године

. М.П.

.....
Потпис наручиоца